

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ISTORIE

STUDII

Revistă de istorie

5

ANUL X

1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

www.dacoromanica.ro

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ISTORIE

STUDII

Revistă de istorie

5

ANUL X

1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

www.dacoromanica.ro

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. A. OȚETEĂ — *redactor responsabil*; GH. HAUPT —
redactor responsabil adjunct; acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI;
acad. M. ROLLER; L. BĂNYAI; V. CHERESTESIU; B. T. CĂM-
PINA; V. MACIU; P. NICHIȚA; S. ȘTIRBU.

„STUDII“ REVISTĂ DE ISTORIE

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția : BUCUREȘTI, B-dul Generalissimul Stalin nr. 1

Telefon : 1.50.81

ABONAMENTELE SE FAC LA TOATE OFICIILE POSTALE, PRIN FACTORII
POSTALE ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN ÎNȚEPRINDERI ȘI INSTITUȚII

S O M M A I R E

	<u>Page</u>
*. La Grande Révolution Socialiste d'Octobre et les problèmes fondamentaux de la science historique	9
<i>ÉTUDES</i>	
ELIZA CAMPUS, L'Europe pendant la période de préparation et de réalisation de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre	17
GH. UNC, L'action de la classe ouvrière de Roumanie, à la défense de l'Etat Soviétique, pendant la troisième campagne de l'Entente (1920)	43
<i>NOTES ET COMMUNICATIONS</i>	
POMPILIU MATEI, Questions de programmation du mouvement ouvrier de Roumanie, à la période d'élan révolutionnaire engendré par la victoire de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre (1918—1922)	63
TR. LUNGU et S. CUMBEANU, Contribution à l'histoire du mouvement gréviste en Roumanie dans les années 1919—1920.	89
C. GÖLLNER (Sibiu), Contribution à l'histoire du mouvement ouvrier dans le Sud-Est de la Transylvanie dans les années 1905—1907.	103
<i>DISCUSSIONS</i>	
V. LIVEANU, De la situation révolutionnaire en Roumanie. Une question de terminologie	123
MAYA KERTÉSZ, Le caractère et l'activité des Conseils pendant la période de révolution bourgeoise-démocratique en Transylvanie (octobre 1918—mars 1919).	127
<i>HISTORIOGRAPHIE</i>	
AURELIAN SACERDOTEANU, La conception historique de B. P. Hasdeu	141
MARGOT HEGEMANN (Leipzig), Documents des archives de la République Démocratique Allemande concernant les relations roumano-allemandes jusqu'en 1944	161
<i>DOCUMENTS</i>	
N. FOTINO, L'attitude à l'égard de l'Armée Rouge des prisonniers roumains de Transylvanie en Russie	171
V. MIHORDEA, La Commission de rédaction de l'ouvrage «Historique de la guerre d'indépendance fait par plusieurs officiers» (1878)	175
<i>LA VIE SCIENTIFIQUE À L'ÉTRANGER</i>	
M. GUBOGLU, La conférence unionale des orientalistes de Tachkent	183
<i>COMPTES RENDUS ET PRÉSENTATIONS</i>	
*. Souvenirs sur Lénine (M. Prahoveanu)	189
*. Documents ayant trait à l'histoire de la Roumanie. Introduction vol. I—II (P. P. Panaitescu)	203

	<u>Page</u>
.*. Ouvrages méthodiques informatifs du domaine de l'Histoire (<i>Dan Simonescu</i>)	192
.*. Contribution à la connaissance de la région de Hunedoara (<i>O. Velescu</i>) . .	199
.*. Catalogue des documents moldaves des Archives historiques centrales de l'Etat, publié par la Direction des Archives de l'Etat, vol. I (1387—1620) (<i>N. Stoicescu et H. Chircă</i>)	207
.*. Volume de documents ayant trait à la politique étrangère de l'Allemagne nazie (<i>Maya Kertész</i>)	209
 <i>NOTES BIBLIOGRAPHIQUES</i> 	
.*. Хрестоматия латинских текстов средневековых авторов (Chrestomathie de textes latins des auteurs du moyen-âge) rédigée par V. S. Sokolov et D. A. Drboglav (<i>St. Ștefănescu</i>)	213
.*. Новая и новейшая история (Histoire moderne et contemporaine). Revue de l'Institut d'histoire de l'Académie des Sciences de l'U.R.S.S, n 1 1957 (<i>M. Vladimir</i>)	214
WILLI BOELCKE, Krupp und die Hohenzollern (<i>Dan Berindei</i>)	216
BAUMGART JAN, Bibliographie de l'histoire de la Pologne pour les années 1952—1953 (<i>P. Simionescu</i>)	217
CAMIL MUREȘAN, Jean de Hunedoara et son temps (<i>V. N.</i>)	218
.*. Annuaire du livre dans la République Populaire Roumaine pour 1952—1954 (<i>P. Simionescu</i>)	219
JAWAHARLAL NEHRU, Autobiographie (<i>Emil Manu</i>)	220
GHEORGHE IONESCU, Contribution à la chronologie du règne de Mircea le Grand et de Vlad Voïvode en Valachie (<i>Em. M.</i>)	220
 <i>CHRONIQUE</i>	 331

MAREA REVOLUȚIE SOCIALISTĂ DIN OCTOMBRIE ȘI PROBLEMELE FUNDAMENTALE ALE ȘTIINȚEI ISTORICE

În succesiunea atitor veacuri și milenii de cînd omenirea își caută drumul spre înfăptuirea celor mai înalte și nobile năzuințe, cei patruzeci de ani care au trecut de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie reprezintă — cifric — o etapă extrem de scurtă. Proporțiile infime ale acestei perioade scot însă și mai puternic în evidență măreția și adîncimea fenomenului istoric vestit acum patru decenii de salvele „Aurorei” și aflat încă în plină desfășurare. În mai puțin de o jumătate de veac, orînduiea nouă — născută pe ruinele imperiului țărilor în acel tumultuos și memorabil octombrie 1917 — a trecut hotarele imensei Rusii și a adunat sub constelația ei aproape un miliard de locuitori ai planetei noastre. Generațiile contemporane au trăit deci într-un scurt răstimp fazele unui proces grandios — fără egal și asemănare în istoria umanității — care s-a soldat, pe o arie geografică imensă, cu înfrîngerea lumii vechi și cu triumful noului mod de viață și de alcătuire a societății omenеști : hotarele acestei comunități de state socialiste se întind de la Elba la Oceanul Pacific, din ținuturile polare și pînă la mările calde din vecinătatea ecuatorului. Dincolo de hotarele statale ale acestei lumi noi se află dispuse imense forțe aliate ale revoluției : proletariatul revoluționar din țările capitaliste și mișcarea de eliberare din țările coloniale și dependente.

Ochiul atent al cercetătorului istoric desprinde ușor trăsăturile caracteristice ale acestor patru decenii, mai cu seamă dacă are în vedere și pe cele ale etapelor istorice precedente. Fenomenele complexe pe care le-au declanșat evenimentele din Octombrie 1917 au făcut actuale și au confirmat totodată cunoscutele cuvinte ale lui Marx, care a denumit revoluțiile „locomotive ale istoriei”.

În aceste patru decenii s-au petrecut într-adevăr în lume transformări care depășesc, calitativ și ca proporții, tot ceea ce omenirea cunoscuse în veacurile anterioare : istoria a căpătat acel ritm vertiginos, trepidant, caracterizat pe de o parte prin creșterea constantă și împetuoasă a puterii primului stat socialist și pe de altă parte prin instabilitatea și fenomenele

grave de descompunere ale vechii lumi, semne ale crizei generale a capitalismului.

Încetînd — din octombrie 1917 — de a mai fi singurul sistem social, economic și politic din lume, capitalismul nu s-a resemnat, după înfrîngerea intervenției antisovietice din anii 1918—1920, să coexiste pașnic cu orînduirea nouă instaurată de popoarele Rusiei.

El nu și-a putut însă birui nici adversarul, încă slab pe atunci, și nu și-a putut rezolva pașnic nici propriile sale contradicții: după o dezvoltare inegală și sinuoasă, marcată de oscilații bruște și dureroase pentru popoarele din țările capitalului și punctată de războaie locale și erupții revoluționare, imperialismul a adus omenirea la hecatombele celui de-al doilea război mondial.

Desfășurarea ca și deznodămîntul războiului au avut drept rezultat, pe de o parte, crearea lagărului socialist și pe de altă parte accelerarea procesului istoric de prăbușire a sistemului colonial, această uriașă rezervă și condiție de bază a existenței imperialismului însuși.

Ambele procese au ascuțit la maximum contradicțiile sistemului capitalist, scoțînd total sau parțial din orbita acestuia, piețe imense de desfacere, uriașe resurse umane și naturale, în general bogății incomensurabile.

Această schimbare bruscă a raportului de forțe a creat însă baza materială pentru o îndelungată perioadă de coexistență pașnică a celor două sisteme și a creat condițiile pentru elaborarea de către Congresul al XX-lea al P.C.U.S. a binecunoscutei teze despre posibilitatea înlăturării războaielor.

În felul acesta socialismul a dat un răspuns clar și problemei fundamentale ce frămîntă astăzi omenirea: problema asigurării unei păci trainice și a înlăturării primejdiei unui al treilea război mondial.

Prin prisma rezultatelor schițate mai sus putem aprecia mai just evenimentul istoric care le-a generat.

Revoluția socialistă a produs nu numai schimbări structurale în domeniile vieții materiale, ci, spărgînd vechile tipare de gîndire, a răscolit întreaga lume a ideilor și a creatorilor de valori spirituale.

Însăși existența și rezultatele ei, materializate în opera eroică a constructorilor primului stat socialist din lume, a revoluționat vechea teorie a eliberării oamenilor muncii din jugul capitalismului. Marele conducător și strateg al revoluției a fost totodată și marele ei teoretician: prin operele lui nemuritoare, Vladimir Ilici Lenin a transmis celor ce aveau să asalteze mai tîrziu meterezele lumii capitaliste sinteza experienței revoluționare a popoarelor Rusiei. Teoria leninistă a revoluției, a transformării socialiste a societății, a rămas și va rămîne — în ceea ce are ea esențial, fundamental — valabilă pentru toate popoarele, pentru toate țările lumii. Ea iradiază astăzi puternic departe, dincolo de granițele materiale ale lagărului socialist, pătrunde în milioane și milioane de minți și de inimi și nu e departe ziua cînd ea va fi transpusă în viață prin gîndirea și activitatea creatoare a luptătorilor pentru socialism, în întreaga lume.

Influența ideologiei socialiste în lumea contemporană cuprinde toate domeniile de activitate spirituală, cu deosebire domeniul științei istorice.

Revoluția, inclusiv revoluția socialistă, este o categorie istorică, un produs al dezvoltării istorice și o necesitate a acestei dezvoltări. Este inutil a mai stăruia asupra rolului covârșitor pe care-l îndeplinește știința istorică în cunoașterea bazelor socialismului științific și ale leninismului. Analiza dezvoltării progresive a societății și a evoluției omenirii de-a lungul tuturor orînduirilor, ca și cunoașterea fenomenelor și condițiilor care au determinat, în timpurile moderne, apariția socialismului științific și victoria revoluției proletare depind în mare măsură și sînt chiar condiționate de munca istoricilor marxști. Făuritorii socialismului științific — Marx și Engels — și strategul revoluției proletare — Lenin — au fost cu toții cercetători remarcabili ai istoriei, înainte de a îndeplini în istorie rolul uriaș pe care l-au îndeplinit.

La baza operelor și concluziilor lor a stat, alături de alte discipline, istoria, cercetarea faptului istoric, a realității istorice. Concepția materialist-dialectică despre lume și forța geniului lor le-a permis apoi să ridice interpretarea istoriei și înțelegerea fenomenelor istorice la un nivel nemaiîntîlnit.

Triumful previziunii științifice a clasicilor marxism-leninismului, materializat prin victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, prin construirea cu succes a socialismului în Uniunea Sovietică și prin crearea marelui lagăr al socialismului în vremurile noastre, au ridicat considerabil prestigiul metodei materialist-dialectice de cercetare a istoriei în ochii întregii lumi științifice; istoriografia marxistă a depășit și ea frontierele țărilor socialiste și a creat curențe importante în întreaga lume capitalistă.

Prestigiul internațional al istoriografiei marxiste a determinat substanțiale modificări în atitudinea școlilor burgheze în probleme fundamentale ale științei istorice. E de ajuns a cita în acest sens chiar și numai astfel de fenomene extrem de semnificative petrecute în perioada actuală, ca de pildă preocuparea diferitelor școli istorice din țările capitaliste pentru istoria socială, pentru studierea curențelor revoluționare, socialiste; influența covârșitoare a ideilor socialismului a silit chiar și cele mai retrograde școli istorice burgheze să părăsească tactica — devenită perimată — a ignorării sau minimalizării problemelor de istorie socială.

Un fenomen asemănător se constată și în atitudinea istoriografiei din țările capitaliste față de stadiul bazei economice. Chiar și istoricii care se declară fățiș adversari ai materialismului istoric sînt siliți să acorde din ce în ce mai multă atenție cercetării condițiilor vieții materiale, a forțelor și relațiilor de producție ca factori determinanți ai diferitelor fenomene istorice.

Știința istorică sovietică și istoriografia nouă din celelalte țări ale lagărului socialist se afirmă tot mai hotărît pe arena internațională.

Ideile Marii Revoluții Socialiste din Octombrie au exercitat o înrîurire hotărîtoare asupra destinului științei mondiale; ele i-au dus pe savanții sovietici spre culmi pînă azi neatinse.

A patruzecoa aniversare a gloriosului Octombrie a fost marcată pe plan științific de o nouă cucerire epocală a oamenilor de știință sovietici: crearea primului satelit artificial al planetei noastre. Expresie grăi-

toare a înaltului nivel de dezvoltare a forțelor de producție într-o țară care acum patru decenii încă mai folosea plugul de lemn, aceste succese ilustrează pe deplin forța nemăsurată a socialismului, a concepției cu adevărat științifice care stă la baza activității prodigioase a savanților sovietici.

În această falangă a progresului științific, stau cu cinste istoricii sovietici; numele unor savanți de prestigiu internațional ca E. V. Tarlé și B. D. Grekov, ca N. S. Derjavin și A. M. Pankratova și alții au devenit astăzi bine cunoscute în întreaga omenire.

Sub îndrumarea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice știința istorică sovietică aduce un aport considerabil, hotărâtor la tezaurul științei mondiale.

Din învățămintele desprinse în urma cercetării răsunetului Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în domeniul gândirii științifice decurg concluzii teoretice și practice de covârșitoare însemnătate pentru munca istoricilor noștri.

Condiția de bază pentru dezvoltarea științei istorice și pentru ridicarea ei la un nivel superior corespunzător cerințelor și exigenței crescînde a științei contemporane — este însușirea de către istorici a teoriei marxist-leniniste, aplicarea ei creatoare la istoria țării noastre. Acest adevăr verificat de practica istoriografiei marxiste din ultimele patru decenii impune istoricilor noștri o mai asiduă adîncire și lărgire a cunoștințelor lor ideologice, o mai puternică preocupare pentru ridicarea nivelului teoretic al lucrărilor istorice.

Accentul care trebuie pus pe interpretarea faptelor istorice în lumina învățăturii marxiste, pe generalizarea activității practice a poporului nostru de-a lungul veacurilor impune o mai hotărîită combatere a „factologiei”, această importantă reminiscență a istoriografiei burgheze. Informația istorică este cu adevărat prețioasă și concludentă numai atunci cînd este analizată și prelucrată în lumina dialecticii marxiste, a materialismului istoric, numai atunci cînd prezentarea ei oferă posibilitatea de a se sintetiza stadiul dezvoltării societății în momentul istoric dat. „Factologia”, subaprecierea tratării teoretice a faptelor reprezintă, în fond, o manifestare a obiectivismului burghez, care se ferește de generalizare, evită să tragă concluzii teoretice din informația brută și ocolește de multe ori cerințele imperioase ale logicii. Prezentarea factologică a evenimentelor istorice este — sub o formă sau alta — într-o măsură mai mare sau mai redusă o manifestare a concepției idealiste, potrivit căreia istoria este o adunare întîmplătoare de evenimente, de fapte ale diferitelor personalități etc. Lipsa elementului teoretic, a sintezei marxiste din lucrările istoricilor oferă teren prielnic confuziilor ideologice, eclecticismului și deschide canale numeroase pentru pătrunderea influenței ideologiei străine.

Istoricii marxiști au în același timp pasiunea pentru informația exhaustivă, pentru analiza atentă, minuțioasă a datelor documentare, singura metodă care permite generalizarea științifică, singura care duce la descoperirea specificului dezvoltării societății într-o etapă istorică dată. Încercarea de a trage concluzii teoretice dintr-un material documentar

insuficient, dintr-o cercetare fugărită, incompletă și superficială a izvoarelor nu numai că nu poate da rezultate științifice, dar duce la compromiterea teoriei, la vicierea concluziilor și la denaturarea realității istorice. Din izvoare trebuie să rezulte condițiile concrete, specifice ale dezvoltării istorice; de aceea, subaprecierea izvoarelor împiedică aplicarea creatoare a marxismului și duce la dogmatism, la o înțelegere mecanică, nemarxistă, vulgarizatoare a evenimentelor și faptelor trecutului.

Călăuzit de ideile învățăturii marxist-leniniste, inspirându-se neconținut din experiența Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Partidul Muncitoresc Român a dat în decursul existenței sale numeroase și înalte exemple de folosire creatoare a marxismului, de îmbinare armonioasă a teoriei cu practica revoluționară, de studierea și rezolvarea marxistă a problemelor specifice revoluției din România.

Congresele Partidului Comunist din România, îndeosebi Congresul al V-lea, precum și anii revoluției democrat-populare, cuprind un bogat tezaur de învățăminte pilduitoare pentru cercetătorii istoriei noastre. Respingînd atît „teoria” burghezo-liberală a neoibăgiei — potrivit căreia România se afla în fața revoluției burgheze — ca și teza sectaristă „de stînga”, după care România stătea în fața revoluției proletare, Congresul al V-lea a arătat, pe baza unei analize marxiste a „cării prusace” de dezvoltare a capitalismului la noi în țară, că sarcina istorică a proletariatului constă în desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă.

Înarmat pe de o parte cu teoria leninistă a revoluției în țările agrare înapoiate și cunoscînd pe de altă parte condițiile concrete în care urma să se desfășoare revoluția în România, Partidul nostru a dat, după eliberarea țării, un nou exemplu de aplicare măiastră, creatoare a marxismului; în această nouă etapă istorică, lupta pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice, împletindu-se cu lupta antihitleristă, se creiaseră condiții noi, neprevăzute de Congresul al V-lea, pe care Partidul nostru le-a folosit cu înțelepciune pentru atingerea obiectivului său strategic. Linia tactică a Partidului în perioada 23 August 1944—30 Decembrie 1947, în cursul căreia clasa muncitoare, în unire cu țărănimea muncitoare a străbătut diferite trepte pînă la cucerirea deplină a puterii constituie pentru cercetătorii istoriei contemporane o mărturie grăitoare a forței invincibile a ideilor marxism-leninismului și totodată un înalt model de îmbinare creatoare a teoriei cu practica revoluționară.

O tratare cu adevărat științifică a istoriei, dezvoltarea neconținută și progresivă a cercetărilor istorice sînt posibile numai printr-o luptă necruțătoare împotriva ideologiei burgheze, împotriva concepțiilor idealiste reacționare, șoviniste care au avut în trecut un larg cîmp de acțiune în acest domeniu. Valorificînd în mod critic operele istoricilor din trecut, reținînd din ele ceea ce este valoros și folositor, noua noastră istoriografie trebuie să considere ca o sarcină de primă însemnătate sporirea combativității față de teoriile burgheze, antiștiințifice ale vechii istoriografii și față de curentele reacționare din istoriografia contemporană de peste hotare.

Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, documentele Partidului Comunist din România și ale Partidului Muncitoresc Român, hotărî-

rile Congreselor și plenarelor de partid, oferă istoricilor exemple deosebit de prețioase de combativitate revoluționară, combativitate care nu exclude, ci, dimpotrivă, este indestructibil legată de obiectivitatea științifică.

Marxism-leninismul ne învață că orice ideologie exprimă interesele unei clase sau a alteia; de aceea la baza cercetării istorice trebuie să stea principiul partinității; istoricii trebuie să cerceteze trecutul poporului nostru de pe pozițiile clasei muncitoare, ale partidului ei marxist-leninist. „... Materialismul — arată Lenin — implică, ca să zicem așa, spiritul partinic, obligînd ca, la orice apreciere a evenimentului, să se adopte deschis și pe față punctul de vedere al unui anumit grup social”¹.

În știința istorică există încă un teren destul de prielnic pentru manifestările obiectiviste; în această direcție unor istorici nu le este destul de clară deosebirea fundamentală care există între cercetarea cu adevărat obiectivă a faptelor istorice, a realității dintr-o anumită etapă istorică și manifestările de așa-zisă „nepartinitate”, de obiectivism, de privire a istoriei pe „deasupra claselor”. Datorită confuziilor ideologice care mai persistă la unii istorici, constatăm încă diferite forme ale „socialismului de catedră”, exprimat prin ignorarea principiului partinității, prin lipsa analizei de clasă a fenomenelor istorice, prin nesocotirea legilor obiective de dezvoltare a societății.

Unii istorici cred că partinitatea și obiectivitatea științifică sînt incompatibile; dimpotrivă, ele sînt organice, indisolubil legate una de alta. Superioritatea și reala obiectivitate științifică a istoricilor marxiști se datoresc tocmai faptului că ei sînt înarmați cu cunoașterea legilor obiective de dezvoltare a societății, pe care istoricii burghezi nu le puteau și nu le pot folosi în cercetarea fenomenelor.

Înțelegerea mecanică, vulgarizarea partinității, sînt de asemenea străine istoricilor marxiști; știința marxist-leninistă respinge confundarea partinității cu subiectivismul. Partinitatea este incompatibilă cu prezentarea denaturată, tendențioasă, a fenomenelor istorice, cu ignorarea condițiilor în care s-au produs aceste fenomene. Într-o hotărîre adoptată în 1938, Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, combătînd cu toată energia esența antimarxistă a așa-zisei „școli” a lui Pokrovski, arăta: „În știința istoriei denaturările antimarxiste și vulgarizarea erau legate pînă în ultimul timp de așa-zisa școală a lui Pokrovski, care interpreta faptele istorice în mod denaturat și, contrar materialismului istoric, le trata din punct de vedere al zilei de azi, iar nu din punctul de vedere al condițiilor în cadrul cărora s-au desfășurat evenimentele istorice, și astfel denatura istoria reală”². „Conjuncturismul”, tratarea evenimentelor istorice din punctul de vedere al actualității constituie o vulgarizare a științei istorice marxiste și nu are nimic de-aface cu educarea comunistă și patriotică a poporului, la care istoria este chemată să-și aducă înalta ei contribuție.

Operele clasicii marxismului, operele istoricilor sovietici și ale istoricilor marxiști de pretutindeni, nu ocolesc și nu înfrumusețază

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. I, Buc., Ed. P.M.R., 1950, p. 397.

² *Rezoluțiile și Hotărîrile Congreselor, Conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C. partea III, 1930—1954*, Buc., ESPLP, 1956, p. 345.

adevărul istoric; clasa muncitoare este singura clasă care nu s-a temut și nu se va teme niciodată de adevăr. *Manifestul Partidului Comunist* a analizat meritele istorice ale fiecărei orînduiri social-economice, a menționat cu deplină obiectivitate științifică atît contribuția importantă a capitalismului la dezvoltarea bazei și suprastructurii societății omenești, cît și legile pieirii lui inevitabile, a arătat cu curaj atît slăbiciunea inițială a proletariatului, cît și misiunea lui istorică de gropar al capitalismului. Și totuși, adevărul istoric cuprins în paginile nemuritoare ale *Manifestului Partidului Comunist* a pătruns în toate colțurile planetei și a ridicat la luptă zeci și sute de milioane de oameni. Operele clasicilor marxism-leninismului, opere ale căror adevăruri s-au confirmat astăzi prin eliberarea unui miliard de locuitori ai globului pămîntesc din lanțurile capitalismului, nu s-au sfiit să arate trecutul societății omenești chiar atunci cînd el cuprindea înfățișarea unor realități crude pentru masele asuprite și exploatare. În aceste opere sînt analizate în mod științific atît cauzele obiective ale dominației exploatatorilor timp de cîteva milenii, cît și cauzele înfrîngerilor succesive pe care le-a suferit de-a lungul istoriei lupta de eliberare a maselor asuprite; dacă lucrările făuritorilor teoriei marxist-leniniste cuprind concluzii luminoase, pline de nădejde pentru proletariet, aceste concluzii se bazează nu pe doințele subiective ale autorilor, ci sînt rezultatul unui studiu științific al legilor obiective de dezvoltare a societății.

Congresul al XX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice a dat un nou impuls gîndirii teoretice prin aplicarea îndrăzneată, creatoare a leninismului la condițiile epocii contemporane. Importantele teze teoretice ale Congresului privesc la posibilitatea preîntîmpinării războaielor și coexistența îndelungată a statelor cu orînduiri diferite precum și la căile și formele diferitelor țări pentru trecerea la socialism constituie pentru știința istorică un ajutor și un imbold neprețuit. În același timp, Congresul al XX-lea al P.C.U.S. a subliniat în lucrările sale necesitatea respectării celei mai stricte obiectivități științifice în cercetarea evenimentelor istorice. Acordînd importanța cuvenită documentului istoric, Congresul a creat condiții mai bune pentru înlăturarea tendințelor conjuncturiste și a denaturării realității istorice.

Istoricii sovietici, istoricii din țările socialiste — printre care și istoricii patriei noastre — istoricii marxiști de pretutindeni, luptă pentru a ridica rezultatele muncii lor la un nivel superior, combătînd hotărît dogmatismul, ca și tendințele revizioniste, și aplicînd cu îndrăzneală creatoare — de pe pozițiile materialismului istoric — tezele clasicilor marxism-leninismului la condițiile concrete ale dezvoltării istorice din țările respective.

Ideile leninismului, ideile revoluției proletare, care au exercitat o influență atît de covârșitoare asupra destinului științei istorice, aliniază pe frontul luptei ideologice împotriva capitalismului detașamentul numeros și încercat al istoricilor marxiști care cu prilejul marii aniversări de astăzi își reînnoiesc legămîntul de a lupta pentru noi succese, pentru progres și adevăr, pentru victoria socialismului în întreaga lume.

EUROPA ÎN PERIOADA PREGĂTIRII ȘI ÎNFĂPTUIRII MARII REVOLUȚII SOCIALISTE DIN OCTOMBRIE

DE

ELIZA CAMPUS

În al treilea an al războiului imperialist, care secerase milioane de vieți omenеști, distrugînd opere de înaltă valoare socială și culturală, s-a desemnat o nouă tendință, atît în tabăra Antantei, cît și în tabăra Puterilor Centrale. Vladimir Ilici Lenin aprecia că la începutul anului 1917 se creaseră condiții care în mod obiectiv constituiau o „cotitură de la războiul imperialist la o pace imperialistă”¹.

Exista neîndoielnic o grea situație economică și socială, evidentă în statele celor două blocuri în luptă. În fond, în această perioadă, nici unul dintre cei doi adversari nu izbutise să domine situația. Se putea afirma chiar că nu exista o superioritate efectivă a unei tabere față de cealaltă. Se impunea în schimb constatarea că suferințele materiale și morale ale popoarelor erau deopotrivă de mari în statele ambelor blocuri imperialiste.

Războiul se desfășura în forme insuficient de conturate², perspectiva victoriei finale era încă învăluită de îndoieli.

În asemenea împrejurări, cînd criza generală a sistemului capitalist se declanșase, au început să apară pe arena internațională semnele evidente ale unei crize politice, deosebit de grave.

În februarie 1917, masele populare din Rusia s-au ridicat la luptă. Diplomații străini aflați la Petrograd asistau cu uimire și spaimă la luptele dîrze care urmau să aibă drept rezultat prăbușirea țarismului. Desigur că relatări ca acelea trimise la Iași de ministrul Romîniei la Petrograd s-au expedit în grabă în toate țările lumii. Diplomatul român arăta,

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 23, E.P.L.P., Buc. 1953, p. 171.

² Germania ocupase Belgia, Serbia, o parte din România, teritorii în Franța și Rusia, dar pierduse o însemnată parte a coloniilor ei; Anglia nu pierduse nimic, cucerind o parte însemnată din coloniile germane și punînd în același timp mîna pe mari teritorii din imperiul turc (Mesopotamia).

de pildă, acțiunile săvârșite de soldații din Petrograd, la 27 februarie 1917, spre sfârșitul revoluției burghezo-democratice : „Pe strada Lyteinaia sînt aproape zece mii de soldați de infanterie răsculați, înarmați cu puști și mitraliere. Ei au rechiziționat toate automobilele pentru a transporta trupe, arme și muniții”¹. La Petrograd, armata, înfrățită cu masele de muncitori, traducea în viață, în această zi de 27 februarie, indicațiile Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Social Democrat din Rusia : „Sarcina clasei muncitoare și a armatei revoluționare este de a crea un guvern revoluționar provizoriu, care va trebui să se așeze în fruntea noului regim republican ce se naște”². La 1 martie regimul republican apăruse și la Țarskoe-Selo, unde țarina Alexandra se găsea în mîna armatei revoluționare. Din relatările ministrului Romîniei la Petrograd, aflăm că : „Trupele de la Țarskoe-Selo trecînd de partea răsculaților, împărâteasa a făcut demersuri pe lingă Rodzianko, cerîndu-i o gardă. Palatul unde se găsește împărâteasa, țareviciul și marile ducese — sublinia Diamandy — este înconjurat de trupele insurgente”³.

Europa era puternic zguduită. Căzuse un imperiu, pentru că masele populare, chemate la luptă de partidul revoluționar al clasei muncitoare, își impuseseră voința. Criza politică pricinuită de mersul războiului, ca și de frământările din interiorul statelor beligerante, s-a amplificat în mod deosebit după victoria revoluției din februarie.

★

Cea mai mare îngrijorare o producea în această perioadă situația din armată. În Franța, puterea cu cea mai mare armată terestră din blocul Antantei, se iviseră acțiuni deosebit de semnificative.

Încă în ianuarie 1916, Raymond Poincaré, pe atunci președinte al republicii, vorbea în însemnările sale despre unele „stări de spirit infame, care circulă în armată, fiind aduse de deputații care se reîntorc pe front, după ce și-au vizitat la Paris grupele lor”⁴. Atît președintele republicii, cît și guvernul considerau că aceste acțiuni, care produceau agitație în interior, distrăgeau atenția de la țelul cel mai de seamă al burgheziei, războiul. Din același izvor aflăm, însă, că fenomenul începuse să se generalizeze . O scrisoare a prefectului din Lozère indică, de pildă, în aprilie 1916, că „permisionarii aveau moralul scăzut”⁵. Poincaré ajunge la concluzia că este absolut necesar ca ofițerii să se apropie de soldați și să discute

¹ Arhiva Institutului de istorie a P.M.R., dosar 43 057/50. Telegrama nr. 665 din 27 februarie/12 martie 1917 expediată din Petrograd către I. Brătianu, Iași, semnată Diamandy.

² Maxime Gorki, V. Molotov, K. Vorochilov, Serge Kirov, A. Jdanov et Staline, *Histoire de la Révolution russe*, t. I, Ed. Sociales, Paris, 1946, p. 92.

³ Arhiva Institutului de istorie a P.M.R., dosar 43 057/50. Telegramă din 1 martie 1917, expediată din Petrograd către I. Brătianu la Iași, semnată Diamandy și purtînd mențiunea „Extraurgent”.

⁴ Raymond Poincaré, *Au service de la France*, vol. VIII, *Verdun*. Plon, Paris, 1931, p. 52. Poincaré arată că aceste știri le deține de la Charles Maurras. Păreră care se degajă din aceste însemnări ar fi că totul se datorează propagandei germane. „Franța — arată Charles Maurras — nu trebuie să ignore faptul că este aici o tentativă de a o distra de la țelurile militare, exterioare, spre agitații interioare”.

⁵ *Ibidem*, p. 183.

cu ei. În fond, clasele dominante din Franța mai nădăjduiau în 1916, ca în numele unor generoase și patriotice principii, privind anexarea nejustă de către germani a Alsaciei și Lorenei, să poată ascunde țelurile imperialiste ale războiului. Ceea ce s-a știut cu precizie, câțiva ani mai târziu, când documentele secrete aflate în arhivele din Petrograd au fost date publicității de statul socialist, se cunoștea în mai mică măsură și în această perioadă, dar se cunoștea totuși de către masele de soldați și muncitori. Se știa că regimul apără pe adevărații vinovați, pe cei care declanșaseră războiul pentru propriile lor interese de clasă. În prefața unui volum de documente, care dezvăluie tocmai o atare stare de fapt, se spune cu toată tăria : „O singură chestiune trebuie reținută în fața intrigilor și a crimelor lor, aceea a regimului care a dat posibilitate de manifestare unor astfel de partide, unor astfel de oameni”¹. Tocmai această problemă a regimului o ridică și primele răscoale din armata franceză. La sfârșitul lui februarie 1917, în timp ce revoluția burghezo-democratică din Rusia se găsea în faza ei finală, generalul Nivelle semnala guvernului că au început să se distribuie manifeste pacifiste² chiar în primele linii de luptă ale frontului. Șeful marelui stat major mai arăta că forurile politice vinovate de o acțiune atât de îndrăzneată erau Federația metalurgistilor și Comitetul de apărare sindical. Legătura dintre muncitori și soldați începea deci să se sudeze.

Armata a început însă să se împotrivească pe față abia în 1917. În aprilie, ofensiva condusă de Nivelle a eșuat lamentabil la Chemin des Dames³, pierzându-se zeci de mii de oameni. S-a produs atunci ceea ce Pierre Renouvin numește „o oboseală a popoarelor”⁴, o neliniște în opinia publică. Istoricul burghez nu merge însă pînă la capătul acestei analize. Nu se oprește îndeajuns asupra influenței pe care revoluția din Rusia a exercitat-o asupra armatei franceze. În memoriile ministrului de război Painlevé acest lucru era însă consemnat în mod deosebit : „Multiplele și impresionantele detalii furnizate de ziarele de mare tiraj despre revoluția rusă excitau spiritele obosite, decepționate de prezent și averse de nou”. Era limpede pentru burghezie că tocmai acest „nou” își croise drumul în sinul armatei franceze, ceea ce însemna, în fond, că se punea sub semnul întrebării nu numai războiul, ci și regimul însuși. În mai au început însă răscoalele, acele „mutineries”⁵ care au înspăimîntat nu numai burghezia franceză, ci și clasele dominante de pretutindeni. Pentru a-și salva prestigiul zdruncinat la Chemin des Dames, marele stat major a hotărît reluarea ofensivei. La 3 mai 1917 divizia a doua colonială a refuzat însă să mai lupte.

¹ René Marchand, *La Condamnation d'un régime. De la „vanité malade de M. Poincaré” à la „Tuerie mondiale”*. Librairie de l'Humanité, Paris, 1922, p. 8. Autorul a publicat un prim volum de documente extrase din arhivele diplomatice secrete ale fostului minister de externe țarist. Ediția franceză a acestor documente poartă titlul *Un livre noir*, Paris, 1922.

² Din lucrarea lui Pierre Renouvin, *La crise européenne et la grande guerre*, Felix Alcan, Paris, 1934, p. 436—437.

³ Numai la 16 aprilie căzuseră 35 000 de morți și 90 000 de răniți, conform cifrelor date de Painlevé, ministrul de război. Vezi Pierre Renouvin, *op. cit.*, p. 436—437.

⁴ Pierre Renouvin, *op. cit.*, p. 348.

⁵ Pentru răscoalele soldaților din armata franceză s-au utilizat informații din : Pierre Renouvin, *op. cit.*, p. 436—437 ; L. J. Malvy, *Mon Crime*, Flammarion, Paris, 1921, p. 30—31 ; Charles Vidil, *Les mutineries de la marine allemande*, Paris, Payot, 1931, p. 39—40 și 55 ; Jean Fréville, *La nuit finit à Tours*, Ed. Sociales, 1951, p. 68—69.

Cînd imediat după aceea, același fenomen s-a manifestat la diviziile teritoriale 117, 120, 128, guvernul, ca și marele stat major au înțeles că nu mai e vorba de ceva sporadic, ci de o acțiune generală. Unele regimente răscolite au început chiar să se apere în păduri, altele rechiziționau trenuri, avînd intenția să se îndrepte spre Paris, pentru a cere încetarea ostilităților. Soldații, ca și muncitorii, acționau în spiritul manifestului lansat la Paris, la 1 mai 1917, de Comitetul pentru reluarea relațiilor internaționale : „Pre-tutindeni — arăta acest manifest — popoarele revoltate trebuie să se debaraseze de guvernele lor de clasă, pentru a pune la putere în locul lor delegați ai muncitorilor și ai soldaților, care au trecut de partea poporului. Revoluția rusă este semnalul revoluției universale”¹. Revolta soldaților avea deci o semnificație mult mai largă. Era vorba de o luptă de clasă împotriva guvernului. Soldații regimentelor răscolite nu cîntau Internaționala doar în mod platonic, ofițerii nu se baricadaseră în zadar în cantonamentele lor. Revolta era, hotărît, o revoltă împotriva regimului, împotriva guvernului, care continua războiul pentru a servi interesele marilor monopoluri. Criza era atît de gravă, încît la 4 iunie, ministrul de război arăta că între Soissons și Paris nu mai erau decît două divizii credincioase guvernului. Consiliile de război au trecut în grabă la acțiuni represive, pronunțînd 150 de condamnări la moarte. Joffre era chiar partizanul unor măsuri represive de decimare, iar generalul Guillaumat declară de pildă ofițerilor săi : „Nu trebuie să vă fie teamă de a împușca zece, douăzeci, o sută de oameni. Dacă în viitor nu veți proceda astfel, vă voi împușca pe voi cu cea mai mare plăcere”². În aceste momente grele, Pétain a propus o soluție considerată de burghezie mult mai eficientă : să se facă concesii, largi concesii. Istoriografia burgheză, oprindu-se asupra metodelor utilizate de Pétain, arată că modul lui de a proceda, în acele momente constituie „un titlu de glorie”³ al generalului. În urma acestui fapt s-au sistat condamnările la moarte, s-a îmbunătățit aprovizionarea, s-au extins permisele de odihnă, iar ofițerii au fost îndemnați să se apropie de soldați. S-a izbutit, astfel, ca pînă la 10 iunie 1917 să se oprească mersul ascendent al răscoalei. Stăpînii Franței continuau însă să se teamă. În Rusia, guvernul provizoriu era departe de-a face față situației, iar starea revoluționară de acolo lua un caracter din ce în ce mai grav. Pericolul persista și în Franța, cu toate că, aparent, se reintrase în normal. La 22 iulie, Clémenceau a pronunțat la senat un adevărat rechizitoriu împotriva lui Malvy, ministrul de interne, reproșîndu-i „complezența față de militanții sindicalisti”. La 31 august 1917, Malvy a fost obligat să-și dea demisia⁴. Ministrul de interne era acuzat că ar fi provocat răscoalele din armată, trimițînd în acest scop o serie de agenți de siguranță pe lîngă diferite regimente. Relevînd cu sau fără intenție una dintre metodele utilizate de aparatul de stat, Malvy a încercat să se justifice, dînd amănunte deosebit de semnificative. El arăta

¹ Reprodus după Jean Fréville, *op. cit.*, p. 69.

² *Ibidem*, p. 68.

³ Pierre Renouvin, *op. cit.*, p. 436—437. Vezi și Charles Vidil, *op. cit.*, p. 55, care vorbește de „admirabila metodă utilizată de Pétain”.

⁴ L. J. Malvy, *Mon crime*, p. 30—31. Acuzația a fost adusă de senatorul Henry Bérenger.

că într-adevăr agenții de siguranță erau folosiți pe lângă regimente, dar erau puși cu totul la dispoziția înaltului comandament al armatei. Racilele, șubrezenia regimului, au apărut din nou la suprafață în timpul procesului Malvy. În orice caz acest proces constituie o dovadă de netăgăduit a faptului că burghezia a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a demonstra că răscoalele din armată au fost o înscenare, o provocare, care nu putea deci să aibă rădăcini adânci de clasă. Numai că în aceeași frământată perioadă a anului 1917, mișcări analoge s-au ivit și în alte armate ale statelor beligerante, dovedind o ascuțire crescândă a contradicțiilor de clasă.

În Germania lui Wilhelm al II-lea, unde în armată exista tradiția disciplinei de fier, unele mijloace represive împotriva oricăror încălcări ale acestei discipline erau mai strict aplicate decât în oricare altă parte, în această Germanie au apărut totuși răscoale similare cu cele ce se desfășurau în Franța.

Încă în 1915, grupa cea mai revoluționară din Germania, Spartakusbund, a început să răspîndească manifeste ilegale împotriva războiului, arătînd, în fond, care era adevăratul dușman al poporului. „Dușmanul principal al fiecărui popor se află în propria sa țară. Dușmanul principal al poporului german se află în Germania : imperialismul german, partidul războinic german, diplomația secretă germană”¹. Manifestele ilegale, ca și diferitele lucrări ale grupului Spartakus², au început să exercite o influență din ce în ce mai mare atît în sinul populației civile, cît și în sinul armatei. După izbînda revoluției burghezo-democratice din Rusia, manifestele ilegale au apărut din ce în ce mai frecvent, indicînd cu hotărîre calea pe care trebuie să pășească poporul : „Numai revoluția germană poate da tuturor popoarelor mult dorita pace și libertate. Victorioasa revoluție rusă legată de victorioasa revoluție germană sînt de neînvins”³. În 1917, asemenea idei au început să aibă o circulație din ce în ce mai mare. Flota de război a celui de al II-lea Reich a fost un mediu prielnic pentru punerea în aplicare a tezelor din manifeste. S-ar putea replica că tocmai flota, care cîștigase bătălia Jutlandei⁴ în mai 1916, tocmai această flotă care putea revendica gloria de a fi învins cea mai puternică flotă din lume, nu ar fi putut constitui terenul unor manifestări cu caracter revoluționar. Totuși, în 1917, în pofida acestor obiecții, primele manifestări de indisciplină au avut loc pe bordul vasului „Prinz Regent-Luitpold” la 6 iunie 1917, și pe bordul vasului amiral „Friedrich der Grosse” la 4 iulie⁵. Totul a fost însă prezentat drept incidente izolate, drept semne ale unor vagi nemulțumiri din cauza

¹ Karl Liebknecht, *„Ausgewählte Reden, Briefe und Aufsätze*. Dietz Verlag, Berlin, 1952, p. 301. *Der Hauptfeind steht im eigenen Land* (Manifest din mai 1915).

² *Zur Geschichte der Kommunistischen Partei Deutschlands*. Dietz Verlag, Berlin, 1955, p. 26—27. În 1915—1916, apare, de pildă : *Die Internationale ; Eine Monatsschrift für Praxis und Theorie des Marxismus ; Die Krise der Sozialdemokratie von Iunius ; Auf zur Maifeier etc.*

³ *Ibidem*, p. 34.

⁴ În fond victoria germană nu s-a datorat unei mari bătălii navale. La 31 mai, bătălia din Jutlanda sau de la Skagerrak s-a desfășurat astfel : Amiralul Scheer, conducătorul flotei germane, a izbutit, în timpul nopții, să se retragă fără nici o pierdere. Amiralul englez Jellicoe, prea prudent ca să înceapă o bătălie de noapte, a găsit a doua zi dimineața marea pustie. Germanii au considerat însă că victoria a fost a lor.

⁵ Informații din Charles Vidil, *op. cit.*, p. 104—111.

hranei. În iulie s-au ivit însă și alte acte de indisciplină. La 20 iulie 1917, o serie de mateloți de pe vasul „Pillau” au plecat de pe bord, fără a cere permisiunea cuvenită. În august, asemenea „plimbări” ale marinarilor pe uscat s-au repetat din ce în ce mai des. În fruntea marinarilor răsculați se afla Albin Köbis, care a pronunțat în această perioadă discursuri deosebit de temerare. Atât Köbis, cât și Max Reichpietsch¹, care au fost condamnați la moarte de Consiliul de război, erau considerați drept conducătorii acțiunilor revoluționare care au urmat. În august, arestarea a unsprezece marinari a produs violente nemulțumiri. La 2 august, patru sute de marinari au părăsit vasul „Prinz Regent-Luitpold”, întorcându-se abia seara înapoi². Tot în această perioadă din iunie, iulie, august 1917, se înregistrează și alte fenomene deosebit de sugestive. Pe fiecare vas existau așa numitele „Menage Kommissionen”, care se ocupau de hrana echipajului, organe înstitute la cererea comisiei pentru marină din Reichstag. În curând, aceste comisii au devenit centrul tuturor reclamațiilor mateloților, iar comisia de pe „Friedrich der Grosse” a fost considerată de marinari drept comisia centrală. Aici lucrau oameni ca Reichpietsch, Sachse, Weber și alții, care se bucurau de încrederea maselor. Mateloții au cerut ca aceste comisii să fie de acum înainte alese de întregul personal al echipajelor. În curând, au început întrevederi între membrii comisiilor de pe diferite vase. La aceste întruniri au început apoi să asiste și persoane care nu făceau parte din marină. Discuțiile s-au purtat și asupra unor probleme politice, în special „asupra perspectivelor de pace”³. În fond, în vara anului 1917, sub forma acestor comisii luaseră ființă primele consilii ale marinarilor, primele organe de luptă ale maselor împotriva propriului lor guvern⁴. Aparatul represiv a intrat în funcțiune chiar în august 1917, pronunțând cinci condamnări la moarte⁵. Arestările au continuat, iar autoritățile civile și militare au primit dispoziții extrem de riguroase în acest sens. La 7 octombrie 1917, amiralul Scheer, comandantul flotei germane, a înaintat un raport, care explică pe deplin starea de alarmă a claselor dominante din Germania. Înaltul demnitar, examinând cauzele războalelor din unitățile marinei de război, a constatat, de pildă, că ele se datorau gravei situații existente în spatele frontului: „Vizitele în locurile natale, scrisorile și plingerile nu dădeau o idee prea optimistă asupra greutăților traiului în

¹ *Zur Geschichte der Kommunistischen Partei Deutschlands*, p. 35.

² După Ch. Vidil, *op. cit.*, p. 106, în iulie – august 1917 s-au produs acțiuni de nescotire a ordinelor pe vasele: „Friedrich der Grosse” vas amiral; „König Albert”, „Kaiserin”, „Prinz Regent-Luitpold”, „Grosser Kurfürst”, „Kronprinz”, „Westfalen Rheinland”, „Hergoland”, „Ostfriesland”, „Pillau”, „Posen”. E curios că toate aceste vase făceau parte din escadra a IV-a și luaseră parte la bătălia din Jutlanda.

³ *Ibidem*, p. 110.

⁴ Ch. Vidil, de pe poziția sa de istoric burghez, arată: „Iată cum prin simplul joc al circumstanțelor, o reformă în aparență fericită, probabil prost studiată, prost supravegheată s-a transformat într-un instrument de dezordine”. Pentru acest istoric burghez, care și-a tipărit lucrarea citată în 1937, nu devenise limpede că în 1917 poporul german își începea lupta de eliberare. El considera că doar greșelile clasei dominante au îngăduit acțiunile de „dezordine” ale comisiilor.

⁵ *Ibidem*, p. 111. Au fost condamnați Sachse, Weber, Reichpietsch, Beckers, Köbis. Toți făceau parte din comisiile de pe vasele lor, („Friedrich der Grosse” și „Prinz Regent-Luitpold”). La 5 septembrie 1917, Reichpietsch și Köbis au fost executați.

spatele frontului ; pe de altă parte — se observă în raport — grija pentru rudele care se aflau în lupte, uneori foarte grele, ca și mizeriile existenței, paralizau bucuria de a mai continua activitatea, mai ales în condițiile monotone ale vieții de pe bord”¹. Ne găsim neîndoielnic în fața mărturisirii unui reprezentant al claselor dominante privitoare la viața grea a maselor din întreaga Germanie. Tocmai această viață grea a determinat căutarea unor soluții. Amiralul Scheer arată de altfel în raportul său și calea pe care pășise poporul german, în vederea rezolvării celor mai vitale necesități ale sale. „Problemele de politică internă, care tocmai acum preocupă toate spiritele din Germania, au găsit în aceste condiții un puternic ecou pe bord, în special la oamenii mai în vîrstă, obișnuiți cu o activitate politică. Astfel — se sublinia în raport — mulți dintre ei, care prin inteligența lor se ridicaseră deasupra maselor, au primit unele idei, ca acelea, de pildă, ale revoluției ruse”². În continuare, amiralul Scheer raporta că răscoalele fuseseră organizate deoarece „acești oameni au căutat și au găsit simpatizanți ; astfel, din dorința lor de a-și răspîndi ideile, s-a născut o organizație, care activează după metode politice experimentate”³. Comandantul marinei de război relatea apoi superiorilor săi că mișcarea e cu mult mai periculoasă decît s-ar fi putut crede, cu atît mai mult, cu cît ea ar avea legături politice cu partidul social-democrat al independenților⁴. Documentul menționat este de o deosebită importanță. A devenit un fapt de netăgăduit pentru burghezia germană că răscoalele mateloților, fără să fi luat amploarea acelor „mutineries” din armata franceză, constituiau totuși evidente semne de descompunere a armatei. A ieșit la iveală de asemenea starea de spirit a maselor de soldați și marinari, care puneau sub semnul întrebării însăși dominația de clasă a stăpînilor. Vladimir Ilici Lenin a apreciat în mod deosebit aceste răscoale din flota germană, arătînd că ele marchează începutul unor ample schimbări revoluționare : „Nu încapă îndoială că răscoala din flota germană este semnul unei mari crize, a apropierei de revoluția mondială”⁵. În același timp, în armatele țărilor mici, aliate ale Antantei sau ale Puterilor Centrale, se manifestă din ce în ce mai frecvent fenomene similare de descompunere, mai ales după victoria revoluției burghezo-democratice din Rusia. În aprilie, de pildă, s-a lansat printre trupele bulgare din Dobrogea un manifest deosebit de sugestiv : „Jos Ferdinand ! Jos autoritatea care ne este străină ! ... Bulgari, cu mic, cu mare, revoltați-vă și întoarceți armele asupra adevăraților inamici ai patriei”⁶. Deci și în sînul acestei armate se punea în discuție regimul, indicîndu-se calea revoluționară ce trebuie urmată pentru răsturnarea puterii adevăraților inamici ai poporului bulgar. În curînd, aveau să izbucnească și în această parte a lumii răscoale ale muncitorilor și țăranilor,

¹ *Rapport de l'amiral Scheer*, 7 oct. 1917, Comandement de la Flotte de Haute Mer. G.G. 6025 Bl. Tirage 137, Tres secret. Anexă la Ch.Vidil, *op. cit.*, p. 193.

² *Ibidem*, p.194.

³ *Ibidem*. Se arată că în fruntea acestei organizații se găsea șoferul Sachse de pe „Friedrich der Grosse” ; acolo s-a instalat Comitetul Central pentru întreaga flotă.

⁴ *Ibidem*, p.194.

⁵ Reprodus din : *Zur Geschichte der Kommunistischen Partei Deutschlands*, p. 35.

⁶ Arhiva Institutului de istorie a P.M.R., dosar 43 054/50. Manifest bulgar găsit în apropiere de satul Karasovat de pe brațul Sf. Gheorghe.

îmbrăcați în uniforme de soldați. În mai, situația din Bulgaria îngrijora în mod serios autoritățile din România. Într-un raport secret al brigăzii de siguranță din Delta Dunării, se relatează că printre soldații bulgari din Dobrogea, circulau insistent știri în legătură cu revolte izbucnite pe frontul de la Salonic. Același izvor sublinia că „palatul regelui Ferdinand din Sofia este păzit de trupele germane de teama unei revoluții”¹.

Știri similare, despre mișcări de mai mică sau de mai mare amploare în toate armatele statelor în luptă, duc la concluzii deosebit de importante. Armatele statelor capitaliste încep să fie centre de luptă revoluționară, mai ales după victoria revoluției burghezo-democratice din Rusia. În sinul acestor armate, nu se pune numai problema încetării războiului, ci se pune în mod hotărât problema înlăturării dominației claselor stăpânitoare. Regimul capitalist însuși începe să fie pus sub semnul întrebării.

În Rusia, în această vreme, evenimentele continuau să se desfășoare în forme revoluționare ne mai întâlnite încă în istoria omenirii. Revoluția burghezo-democratică învinsese repede, datorită unor împrejurări cu totul speciale. Analizând această situație, Lenin arată că : „*s-au contopit laolaltă — și s-au contopit într-un mod remarcabil de «armonios» — curenți cu totul deosebite, interese de clasă cu totul eterogene, tendințe sociale și politice diametral opuse*”².

Apreciind poziția factorilor sociali care au luat parte la revoluția din februarie, Vladimir Ilici Lenin arată că burghezia rusă a fost de acord cu răsturnarea țarismului, dorind să mai realizeze mari beneficii prin continuarea războiului imperialist. Celălalt factor social era „întreaga populație săracă de la orașe și de la sate”³, care, luptînd pentru răsturnarea monarhiei, realizase „o mișcare proletară și populară... cu caracter revoluționar, pentru *pîine*, pentru *pace*, pentru *libertatea adevărată*”⁴. În asemenea condiții, după victorie, în mod evident, factorii sociali care învinseseră, tindeau fiecare în parte să-și îndeplinească țelurile. De aceea, între guvernul provizoriu al burgheziei și masele populare, care de fapt răsturnaseră țarismul, prăpastia continua să crească. La 7/20 martie 1917, Antanta s-a hotărât să recunoască guvernul provizoriu. Cauzele acestui act politic sînt arătate cu destulă precizie într-o scrisoare a generalului Coandă către Diamandy, ministrul României la Petrograd. Din acest document reiese că România, de acord cu aliații săi, hotărîse recunoașterea guvernului provizoriu, deoarece demnitarii ruși declaraseră că vor „continua războiul, pînă la victorie”⁵. Cînd la 18/31 martie 1917, sir George Buchanan, ministrul Angliei la Petrograd, a salutat noul guvern, în numele Antantei și al aliaților ei, a ieșit din pînă în evidență motivul principal al recunoașterii

¹ Arhiva Institutului de istorie a P.M.R., dosar 43 054/42. Brigada de siguranță Delta Dunării. Raportul poartă mențiunea „absolut secret”.

² V. I. Lenin, *Opere*, vol. 23, E.P.L.P., Buc., 1953, p. 300.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Arhivele Institutului de istorie a P.M.R., dosar 43 057/50 T. C. nr. 768. Instrucțiuni trimise de la Iași la 7/20 martie de generalul Coandă, lui Diamandy, la Petrograd.

guvernului provizoriu, căci diplomatul britanic, în discursul său, a „insistat asupra continuării războiului, pînă la victorie”¹. Poporul însă nu mai voia războiul și acesta a fost un motiv important care a contribuit la desfășurarea mai rapidă a evenimentelor. În octombrie 1917, marea luptă de clasă a trecut din faza acumulărilor cantitative în faza saltului calitativ. Poporul a pornit lupta pentru luarea puterii. La 25 octombrie/7 noiembrie 1917, ministrul României la Petrograd raporta la Iași că : „maximaliștii au ocupat statul major, poșta, telegraful și toate gările din Petrograd. Marile ziare burheze au fost ocupate de trupe maximaliste. Marea majoritate a trupelor din Petrograd sînt de partea maximaliștilor”². Diplomatul român adaugă apoi că : „Guvernul pare pînă acum neputincios și nu ar avea de partea lui — se spune — decît junkerii și batalioanele de șoc”³. Diamandy uita să comunice în raportul său faptul capital, evenimentul cel mai de seamă al zilei istorice de 25 octombrie. La 10 dimineața, Comitetul militar revoluționar publicase celebrul Apel către toți cetățenii Rusiei, care arăta situația reală din capitală : „Guvernul provizoriu a fost depus. Puterea a trecut în mîinile Comitetului militar revoluționar, organ al Sovietului de deputați ai muncitorilor și soldaților din Petrograd”⁴. În continuare documentul arăta și cauzele care au dus la victorie : „Cauza pentru care poporul a luptat, propunerea imediată a unei păci democratice, suprimarea proprietății funciare seniorale, controlul muncitoresc asupra producției, formarea unui guvern sovietic. Cauza aceasta este asigurată. Trăiască revoluția muncitorilor, soldaților și țăranilor”⁵.

Victoria Revoluției Socialiste din Octombrie a influențat puternic procesul revoluționar care se desfășura nu numai în sinul armatelor din statele capitaliste, în luptă unele cu altele, ci și în spatele frontului, în interiorul țărilor beligerante.

În Anglia, starea de spirit opoziționistă se afla în creștere. Spre sfîrșitul anului 1916, în ciuda lozincii lansate de conducătorii sindicali „pace industrială”, masele de rînd ale muncitorimii au început să se agite. Au apărut în această perioadă noi și puternice forme de luptă ale clasei muncitoare, organizațiile numite „Shop-Stewards Commitees”, apreciate de Lenin în termeni deosebit de pozitivi. Lenin arăta că în Anglia, care multă vreme a fost considerată drept „un model de pace socială”, se putea vedea o „creștere amplă, puternică, impetuoasă, de nestăvilit a Sovietelor și a noilor forme sovietice de luptă proletară de masă « Shop Stewards Commitees », comitete de delegați ai întreprinderilor”⁶. Activitatea acestor

¹ Arhivele Institutului de istorie a P.M.R., Diamandy trimite lui I. Brătianu, la Iași, un raport în 18/31 martie 1917, relatîndu-i discursul lui Buchanan.

² *Ibidem*, dosar 43 054. Telegrama nr. 3448 expediată din Petrograd la 25 oct./7 nov. 1917, către I. Brătianu, Iași, iscălită Diamandy.

³ *Ibidem*.

⁴ Maxime Gorki, V. Molotov, K. Vorochilov, Serge Kirov, A. Jdanov et I. Staline., *Historie de la Revolution Russe*, t. III. Ed. Sociales, Paris, 1950, p. 233. Manifestul este intitulat : *Aux citoyens de la Russie*, în „Raboci Put”, nr. 46/26 oct. 1917.

⁵ *Ibidem*.

⁶ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 28, E.S.P.L.P., Buc., 1955, p. 481—482.

noi organe politice a dat mișcării muncitorești engleze aspecte deosebit de noi, împingînd-o spre forme mult mai viguroase de luptă.

În primăvara anului 1917, pacea industrială a fost din nou ¹ întreruptă, din cauza mării greve a metalurgiștilor ². În mai 1917 se numărau peste 230 000 de greviști, care se ridicaseră împotriva încorporării în armată și a angajării unor muncitori improvizați, cu salarii mult mai mici. Măsura, menită să ducă la o micșorare a salariilor, a produs proteste atât de vehemente, încît guvernul a fost obligat să renunțe la punerea ei în aplicare. Atmosfera era de altfel deosebit de încărcată. La Leeds, în vara anului 1917 ³, o serie de organizații socialiste s-au întrunit, numind un comitet a cărui sarcină era de a forma consilii de soldați și muncitori ⁴. Se simțea din ce în ce mai mult presiunea de jos a maselor de muncitori împotriva conducătorilor din Trade-Unions. Legea de mobilizare generală a scos la iveală în această perioadă poziția ostilă a clasei muncitoare față de război. Marc Mann, președintele Consiliului național al Shop-Stewards Commitees, a declarat: „Nici un ban pentru războiul criminal dus de dragul business-ului și al cotozirii de teritorii. Să se pună imediat capăt măcelului. Aceasta este sfidarea pe care o aruncăm guvernului. Pentru aceasta luptăm și nu vom da înapoi” ⁵. Cînd în ianuarie 1918, la o serie de mitinguri muncitorești, s-a vorbit cu entuziasm de victoria revoluției socialiste din Rusia, clasa dominantă din Anglia a început să dea serioase semne de neliniște. În unele rezoluții ale mitingurilor și demonstrațiilor din ianuarie 1918, se exprimau hotărîri deosebit de semnificative: „Aprobăm cu căldură instaurarea unui guvern socialist în Rusia și trimitem salutul nostru muncitorilor ruși și tuturor muncitorilor din lume. Jurăm să luptăm pentru aceleași țeluri, răsturnarea orînduirii capitaliste și crearea republicii socialiste; în numele acestor țeluri, jurăm să luăm toate măsurile pentru a pune capăt războiului” ⁶. Mișcărilor muncitorești au început să ia în această vreme proporții fără de asemănare în istoria Angliei. La 1 mai 1918, de pildă, au participat la demonstrația care s-a desfășurat la Glasgow peste două sute cînzeci de organizații și filiale de organizații. V.I. Lenin, oprindu-se asupra evenimentelor desfășurate în anii 1917—1918, aprecia că: „mișcarea muncitorească din Anglia, cu revendicările ei revoluționare, devine din ce în ce mai puternică” ⁷. Teama a cuprins burghezia. Lloyd George nu s-a

¹ În 1915, pacea civilă a fost ruptă. În regiunea văii Clyde, a avut loc în februarie o grevă cu caracter politic condusă de W. Gallacher. În iulie 1915, 200 000 de mineri din Wales de Sud au intrat de asemenea în grevă.

² Informații din Pierre Renouvin, *op. cit.*, p. 439.

³ Informații din: Eden și Cedar Paul, *Le Conseil d'action*, „Bulletin Communiste”, 20 ian. 1921, p. 46—47.

⁴ De altfel, în toate aceste lupte se constată din ce în ce mai frecvent prezența acestor Shop-Stewards Commitees. De pildă, greva mecanicilor de la uzina de război din Barrow a fost condusă de aceste noi organe de luptă revoluționară. În aprilie-mai 1917 în fruntea grevelor de la uzinele de echipament din Rotchdale, din Lancashire, din Sheffield, din Rotherham, Derby, se găseau de asemenea Shop-Stewards Commitees.

⁵ A. S. Cerneaev, *Avîntul mișcării muncitorești din Anglia în anii 1917—1920 și trădarea liderilor laburiști*, în „Probleme de istorie”, nr. 3, 1953, trad. rom., p. 6.

⁶ *Ibidem*.

⁷ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 28, E.S.P.L.P., Buc., 1955, p. 352.

sfiit de altfel să arate deschis că în Anglia o serie de condiții obiective pot îngădui o răsturnare a regimului mai ușor ca în alte țări capitaliste : „patru cincimi din țara noastră—sublinia primul ministru al Angliei — se ocupă cu industria și cu comerțul . . . Aceasta este una din împrejurările pe care le am mereu în vedere atunci cînd mă gîndesc la pericolele pe care ni le aduce viitorul . . . Țara noastră poate fi răsturnată mai ușor decît oricare altă țară din lume și, dacă va începe să se clatine, crahul va fi, din cauzele arătate, mai puternic la noi decît în alte țări”¹. Nu e de mirare că s-a trecut în grabă la o serie de măsuri, unele cu caracter represiv, altele dimpotrivă deosebit de concesive. Sistemul concesiilor fusese de altfel utilizat pe larg încă cu decenii în urmă, astfel încît exista o experiență bogată în acest sens. În anii 1917—1918, concesiile și reformele au constituit mijloace de a frîna avîntul revoluționar al maselor. Oficial, așa cum arată în memoriile sale un cunoscut ziarist englez, se tratau „în mod echitabil revendicările și mișcările muncitorești, rezistîndu-se în același timp cu fermitate celei mai mici tendințe bolșevice”². Numai că ceea ce burghezia engleză obișnuia să înțeleagă în anii aceștia prin cuvîntul bolșevic, nu se referea numai la opoziția de clasă a majorității poporului împotriva exploatareilor, ci cuprîndea și tendințele antirăzboinice ale maselor, care cereau cu dirzenie încetarea ostilităților. Astfel, lupta împotriva războiului și a gravelor lui consecințe pentru viața economică a maselor a scos la iveală pe arena politică noi forțe sociale, dornice de a opri măcelul mondial. Fenomenul era departe de a fi specific englez. Pretutindeni, revendicările clasei muncitoare se împleteau cu tendințele generale, antirăzboinice, ale poporului.

Astfel, în Franța, populația a devenit din ce în ce mai ostilă procedeelor utilizate pentru recrutarea în armată. Un istoric al acestei frămîntate perioade arată că nici „bolnavii, nici răniții, nici cei surmenați nu mai căpătau decît o odihnă precară. Comisii speciale pîneau pe convalescenți, pentru a-i trimite din nou în cazărmi”³. Desigur, foarte mulți gîndeau pe atunci că ministrul de război acționa față de Franța întocmai ca „un călăreț nemilos, care cu pîteni și cravașă grăbește pînă la refuz animalul său surmenat, riscînd să-l vadă prăbușindu-se zdrobit în mijlocul drumului”⁴. Poporul însă nu voia să fie decimat, poporul nu voia să fie mînat cu pîteni și cravașă, pe un drum care nu avea nimic comun cu interesele sale. De aceea, în industrie au avut loc mari frămîntări. În 1916, se înregistrează trei sute paisprezece greve⁵; în 1917, Federația metalurgiştilor lansează un apel, care marchează drumul parcurs în acești ani de clasa muncitoare din Franța : „Vom ști, dacă trebuie, să ne unim cu tovarășii noștri din Rusia și din Germania, pentru o acțiune comună internațională contra războiului de cucerire”⁶. Vladimir Ilici

¹ V. I. Lenin, *Opere alese în două volume*, [vol. II, ediția a II-a, E.S.P.L.P., Buc., 1954, p. 372—373.

² Henry Wickham Steed, *Mes Souvenirs*, vol. II, Plon, Paris, 1927, p. 320.

³ Joseph Bertourieux, *La Vérité*. Imprimerie Jent, Geneva, 1916, p. 120.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Informații din Jean Fréville, *op. cit.*, p. 57.

⁶ Reprodus după Jean Fréville, *op. cit.*, p. 69.

Lenin a apreciat că în această perioadă se produsese în Franța „deplasarea lentă, dar fermă a clasei muncitoare spre stînga, cotitura ei spre gîndirea și acțiunea revoluționară”¹. Într-adevăr, în sinul partidului socialist francez apar puncte de vedere noi, ca acelea exprimate de Federația de la Haute-Vienne care afirma, în numele apărării naționale, refuzul său de a mai da războiului o consimțire necondiționată². Organul federației, „Le Populaire du Centre”³, începe să scrie articole în acest sens, creîndu-se astfel un curent antirăzboinic; cînd în foiletoanele ziarului „L'œuvre” a început să apară romanul lui Henri Barbusse *Le Feu*“ cînd masele populare și-au putut astfel recunoaște propriile stări de spirit devenise evident că nu mai era vorba doar de un curent antirăzboinic, ci de o întreagă opinie publică, gata de a opri războiul, chiar prin utilizarea violenței. Victoria Revoluției din Octombrie grăbise astfel procesul revoluționar care se desfășura în sinul poporului francez.

O situație similară se desemna și în Italia, unde, așa cum arată Palmiro Togliatti, „un proletariat numeros și compact își alcătuisese o rețea deasă de organizații de clasă politice și sindicale, învățînd să mînuiască arma grevelor împotriva burgheziei”⁴. Floarea clasei muncitoare se găsea concentrată în această perioadă la Torino, care devenise un fel de centru al activității revoluționare a maselor. La Torino au apărut de altfel în timpul războiului comisiile interne de fabrică, în fond forme italiene ale sovietelor. Togliatti, reproducînd punctul de vedere al lui Gramsci, arată că aceste comisii se dezvoltau „ca un organism autonom, ales de toți muncitorii calificați și reprezentînd în fața patronului întreaga clasă muncitorească”⁵. Războiul a stîrnit în acest centru o opoziție care a mers în mai 1915 pînă la o grevă generală a metalurgiștilor, cu caracter deosebit de violent. În 1917, cu toate strădaniile guvernului Boselli de a opri mișcările populare, în numele unor înalte sentimente patriotice, foametea, specula, lipsa de combustibil au avut drept rezultat puternicele greve muncitorești din Calabria, din Lombardia, din Piemont. Victoria revoluției burghezo-democratice din Rusia a avut în Italia un puternic răsunset. La Milano, la Florența, la Torino, muncitorii spuneau deschis: „Noi vrem să facem ca în Rusia”. În memoriile unui muncitor italian din Torino, se pot găsi în perioada de mari lupte revoluționare ale anului 1917 însemnări de acest fel: „Noi, socialiștii, aproape toți ... și cu noi majoritatea imensă a muncitorilor, eram cu Lenin și cu bolșevicii. Nu cunoșteam învățătura și concepțiile lor, dar noi eram cu ei, pentru că ei erau împotriva continuării războiului și, mai mult, pentru că ei erau atacați și insultați de toți partizanii războiului, de toți burghezii din Italia”⁶. La 22 august 1917, a izbucnit la Torino o violentă

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 286—287.

² L. O. Frossard, *Sous le signe de Jaurès*, Flammarion, Paris, 1943. Acest lucru, spune mai departe autorul, apărea ca un protest împotriva socialiștilor miniștri.

³ Jean Fréville, *op. cit.*, p. 49.

⁴ Palmiro Togliatti, *Gramsci*, Ed. de stat, 1950, p. 12.

⁵ *Ibidem*, p. 29—30.

⁶ Mario Montagna, *Ricordi di un operaio torinese*, Roma, 1949, vol. I, p. 67.

grevă¹ cauzată mai întâi de lipsa de pâine. Deși comandamentul militar a trimis în grabă făina necesară, greva a continuat, transformându-se în revoltă, deoarece adevăratul ei obiectiv era încetarea războiului. Ciocnirile au fost puternice, ajungându-se chiar la lupta de baricadă. Lipsa de fermitate a partidului socialist italian, care nu era îndeajuns de unitar, a dus la eșecul acestei mari răscoale populare antirăzboinice din Torino. Palmiro Togliatti arată că atunci când au apărut unele manifestări de fraternizare între muncitori și soldați, reacțiunea a izbutit totuși să răspîndească zvonul că întreaga mișcare ar fi opera nemților. Astfel, fraternizarea a putut fi oprită². În octombrie 1917, a urmat dezastrul de la Caporetto, consecință, credem noi, a opoziției din ce în ce mai mari a maselor împotriva războiului imperialist³. Istoriografia burgheză, ca și memoriile martorilor oculari, vin în sprijinul acestei teze. Pierre Renouvin afirmă, vorbind despre Caporetto: „Trupa nu mai era în mîna șefilor săi, oamenii părăseau rîndurile pentru a fugi mai iute. Dezertorii soseau cu zecile de mii în Abruzzi. Armata a doua italiană era practic distrusă”⁴. Ziaristul englez Steed dă știri mult mai precise, reproducînd părerea colonelului Repington: „Înainte de atac, Cadorna ne asigurase că atît el, cît și generalii săi erau siguri de succes. Ei întreceau cu 200 000 de oameni efectivele inamice, dar armata a doua italiană a îngăduit germanilor (șase divizii) să treacă peste ea și s-a predat în masă, apărîndu-se foarte slab”⁵. Este evident că date fiind pozițiile strategice din munți și efectivul ei mult mai numeros, armata italiană cu greu ar fi putut fi învinsă dacă starea de spirit a trupelor nu ar fi fost atît de potrivnică războiului. Burghezia a trecut în grabă la stringerea rîndurilor sale; adversarii de ieri și-au dat mîna, hotărîți să se unească pentru a continua războiul. Giovanni Giolitti consemnează în memoriile sale acest moment politic din viața burgeziei italiene: „Îndată ce am sosit la Roma, s-a convocat la președintele Camerei o întrunire a foștilor președinți de consiliu, adică Salandra, Boselli, Luzzati și cu mine. Îmi reamintesc că atunci cînd am intrat în sală, am fost primul care i-am întins mîna lui Salandra, pentru a-i arăta că în acest moment nu trebuie să existe diviziuni personale”⁶. În ani 1917—1918, burghezia nu a fost însă în stare să oprească avîntul crescînd al maselor. Manifeste cu caracter revoluționar continuau să circule, îndemnînd proletariatul la „acțiuni de cucerire violentă a puterii politice și economice, care trebuia să fie deținută în mod exclusiv de consiliile de muncitori și de țărani”⁷. Era evident că în acești ani

¹ Informații din lucrarea C. F. Kirova, *Mișcarea maselor din Italia, din vara anului 1917 împotriva războiului imperialist*, în „Probleme de istorie”, nr. 6, 1953, trad. rom., p. 30—31.

² Informații din Palmiro Togliatti, *op. cit.*, p. 23—24.

³ Lupta a început la 24 octombrie 1917. Încă din prima zi a bătăliei italienii au pierdut principalele lor poziții. Matajur a fost ocupat de germani, Stol-Rücken de austriaci. La 27 octombrie austro-germanii trec peste regiunea muntoasă, îndreptîndu-se spre Cividad. Începe apoi panica. Bătălia a fost pierdută.

⁴ Pierre Renouvin, *op. cit.*, p. 473.

⁵ Henry Wickham Steed, *op. cit.*, p. 141.

⁶ Giovanni Giolitti, *Mémoires de ma vie*. Plon, Paris, 1923, p. 343.

⁷ „Le Phare”, 1 oct. 1919, p. 100. Reproduce un manifest apărut în „Avanti”.

partidul socialist italian, cu toată lipsa lui de unitate, se orienta just. Vladimir Ilici Lenin, adresându-se conducătorilor acestui partid, le-a spus între altele: „Noi nu știm prea multe despre mișcarea voastră; nu avem nici un fel de documente. Dar puținul pe care îl știm ne dovedește că sunteți, ca și noi, împotriva Internaționalei galbene de la Berna”¹.

Dacă în statele din blocul imperialist al Antantei, nenumărate elemente indicau o serioasă creștere a avântului revoluționar, și în statele celuilalt bloc, al Puterilor Centrale, popoarele trăiau momente de grave frământări. În Germania, în timpul desfășurării războiului, proletariatul pierduse majoritatea drepturilor pe care le cucerise în decurs de decenii. Grevele erau interzise, decretate cu privire la protecția muncii se anulasă, iar punerea în aplicare a legii serviciului auxiliar pentru stat, răpind muncitorilor libertatea de a trece de la o întreprindere la alta, îi expunea tuturor samavolnicilor². Masele populare au început să se împotrivescă deschis războiului, întrunindu-se în adunări de protest. La 27 iunie 1916, a avut loc, de pildă, la Berlin o mare demonstrație în Postdamer Platz. Poliția a intervenit, dar muncitorii s-au adunat din nou în aceeași seară, în Alexanderplatz³. Grevele de protest împotriva războiului au continuat să se desfășoare; „Jos războiul” a fost lozinca demonstrațiilor greviste din Stuttgart,⁴ din Bremen, din Berlin⁴. După victoria revoluției burghezo-democratice din Rusia, mișcarea antirăzboinică se intensifică. În aprilie 1917, muncitorii din Leipzig au declarat grevă pentru pline, pace și libertate⁵. În rezoluția adoptată, se cerea guvernului să înceapă tratative pentru o pace fără anexiuni⁶. Nici nu se oprise încă mișcarea grevistă din Saxonia când în aceeași lună, aprilie, începe la Berlin greva muncitorilor din industria de armament, din industria lemnului, ca și a muncitorilor din transporturi. La Sportplatz în Humboldthain s-au adunat peste patru mii de muncitori. S-a cerut îmbunătățirea mijloacelor de trai și o pace democratică. Doi soldați din regimentul de infanterie 419 s-au alăturat protestului împotriva războiului imperialist. Greva a luat apoi proporții atât de mari, încât guvernul a trecut imediat la severe măsuri represive. Însuși Hindenburg a cerut ca asemenea manifestări să fie oprite, în special în industria de armament⁷. Din mai 1917, mișcările muncitorești au luat însă o mult mai mare amploare; se desemna din ce în ce mai limpede tendința de a porni marea luptă revoluționară împotriva claselor dominante. După victoria Marii Revoluții din Octombrie, apelul adresat de Lenin prin radio tuturor guvernelor și tuturor popoarelor pentru încheierea unei păci fără

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 536.

² Informații din V. D. Kulbakin, *Germania între 1919 și 1939*, Moscova, 1950. Trad. Institutului de Studii Româno-Sovietice, p. 1-3.

³ *Zur Geschichte der Kommunistischen Partei Deutschlands*, Dietz Verlag, Berlin, 1955, p. 28-29.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Klaus Mammach, *Der Einfluss der russischen Februarrevolution und der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution auf die deutsche Arbeiterklasse*, Dietz Verlag, Berlin, 1955, p. 25.

⁶ *Ibidem*, p. 27.

⁷ *Ibidem*, p. 45.

anexiuni și fără contribuții a avut un puternic răsunet în Germania. În decembrie 1917, în manifestul ilegal al grupului Spartakus, intitulat atît de sugestiv *Ceasul hotărîrii* (*Die Stunde der Entscheidung*), se trasa un adevărat program de acțiune: „Dacă muncitorii germani, urmînd pilda muncitorilor ruși, se vor așeza în fruntea luptei, atunci lozinca de luptă a socialismului internațional «Proletari din toate țările, uniți-va» va deveni adevăr și acțiune. Nu mai șovăiți mult, muncitori și muncitoare germane! Ora hotărîrilor a bătut pentru proletariatul german. La luptă, pentru pace, pîine, libertate”¹. Proletariatul german a dovedit că într-adevăr ceasul hotărîrilor bătuse. De aceea, în ianuarie 1918, greva politică a muncitorilor berlinezi împotriva condițiilor de pace pe care guvernul german le prezenta Rusiei Sovietice a avut un caracter deosebit de semnificativ. Greve demonstrative, ostile păcii imperialiste care se propuneau noului stat socialist, au avut loc de altfel în întreaga Germanie², vîdînd o puternică stare de spirit opoziționistă. Nu e de mirare că în octombrie 1918, grupul Spartakus a convocat conferința sa istorică, alcătuiind un adevărat program de luptă revoluționară³. Programul iscălit de Spartakus-gruppe a înspăimîntat clasele dominante din Germania, căci se punea în mod deschis problema proprietății, problema regimului capitalist. Avîntul revoluționar era atît de puternic la începutul lui octombrie 1918, încît la 3 octombrie, Vladimir Ilici Lenin a apreciat că Germania se află în ajunul unor mari transformări sociale și politice: „Criza din Germania abia a început. Ea se va termina în mod inevitabil prin trecerea puterii politice în mîinile proletariatului german”⁴. Soviete ale muncitorilor și soldaților se formaseră în această perioadă în întreaga țară. Poporul pregătea marea luptă politică pentru luarea puterii.

În imperiul Habsburgilor, mozaic de popoare asuprite, lupta se ducea atît pentru eliberarea națională, cît și pentru eliberarea socială. În Ungaria, victoria Revoluției din Octombrie a avut un puternic răsunet. La 25 noiembrie 1917, de pildă, a avut loc în parcul din Budapesta o adunare populară, votîndu-se cu acest prilej o rezoluție de simpatie și de aderență a poporului ungar la revoluția rusă: „Noi toți care ne-am adunat aici și întreaga Ungarie muncitoare sîntem hotărîți să sprijinim pe revo-

¹ *Zur Geschichte der Kommunistischen Partei Deutschlands*, Dietz Verlag, Berlin, 1955, p. 43. *Die Stunde der Entscheidung*.

² V. D. Kulbakin arată, în *op. cit.*, p. 3 și 4, că grevele s-au extins la regiunile de război din regiunea renană, la întreprinderile din Westfalia, Braunschweig, Hamburg, München. Au avut loc și ciocniri cu poliția. Manifestele ilegale cheamă poporul la luptă deschisă: Jos războiul! Jos guvernul! Sus greva de masă (Vezi în *Zur Geschichte der Kommunistischen Partei Deutschlands*, p. 45).

³ Vezi *Aufruf der Spartakuskonferenz zur Geschichte der Kommunistischen Partei Deutschlands*, p. 46—47; vezi și Walter Ulbricht, *Distrugerea Germaniei în primul război mondial și revoluția din noiembrie*, în „Voprosi Istorii”, nr. 12/1950, *Conferința istorică a Asociației Spartakus din 1 octombrie 1918*. Se cerea: 1) Eliberarea urgentă a deținuților politici. 2) Imediata abrogare a stării de asediu. 3) Imediata abrogare a serviciului de muncă obligatorie. 4) Anularea împrumuturilor de război. 5) Exproprierea întregului capital bancar, a industriei miniere a uzinelor metalurgice. Reducerea zilei de muncă și stabilirea salariului minimal. 6) Exproprierea marii proprietăți funciare. 7) Transferarea problemei repartizării alimentelor la delegații muncitorilor. 8) Lichidarea diferitelor state și dinastii germane.

⁴ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 28, E.S.P.L.P., Buc., 1955, p. 88—89.

luționarii ruși în lupta lor eroică pentru cîștigarea păcii”¹. În același timp, documentul arăta în continuare, voința poporului de a lupta pentru încetarea războiului: „În acest mare moment istoric, muncitorii s-au adunat ca să someze guvernul monarhiei, obligîndu-l să primească propunerile de pace oferite de guvernul revoluționar rus și să declare că este dispus să încheie pace cu toate statele beligerante”². Totuși poporul nu a izbutit atunci să-și impună punctul său de vedere și războiul a continuat. La începutul anului 1918, circulația feroviară fusese redusă la minimum; lipsa de cărbune ca și lipsa de alimente își arătau din plin consecințele. Documentele vremii relevă un tablou deosebit de sumbru: „Oamenii flămînzi, aproape înghețați, tremură în locuințe neîncălzite, în care nici măcar lumina familială a lămpii nu dă căldură”³.

În aceste momente grele, apar organele populare de luptă, primele soviete ilegale⁴. Lupta se organizează, luînd în iunie 1918 forma puternică a grevei generale. La fabrica Mávag încep cu acest prilej ciocnirile cu jandarmii. Cad morți și răniți. Aparatul represiv intră în funcțiune. Sovietul muncitoresc lansează atunci prima sa declarație program: „Ținta mișcării noastre este, așadar, ca acest guvern să demisioneze și să se formeze un guvern nou, care să-și însușească cel puțin propunerea reformei electorale, dizolvîndu-se în acest scop parlamentul. Pînă atunci, pretindem ca noul guvern să acționeze din toate puterile și cu toată influența sa, ca să putem încheia pacea cît mai neîntîrziat”⁵. Poporul indica deci calea pe care trebuia să se păsească, pacea fiind principalul obiectiv al celor mai arzătoare năzuințe ale sale. În vara anului 1918, clasa muncitoare a dus o activitate intensă în acest scop, arătînd cu fermitate că va găsi mijloacele necesare pentru a impune încetarea războiului.

În Ungaria, ca și pretutindeni, masele populare, avînd în față exemplul muncitorilor și țăranilor din Rusia, porniseră marea luptă nu numai împotriva războiului, ci și împotriva celor vinovați de a fi declanșat războiul.

Chiar și această scurtă trecere în revistă a variatelor și complexelor fenomene social-politice ce se desfășurau într-un ritm vertiginos în întreaga Europă în general și în statele celor două blocuri imperialiste, în special, poate explica motivele pentru care în 1917 se desemnase cotitura spre pacea imperialistă. Într-un timp foarte scurt, războiul a izbutit să îndeplinească procesul de maturizare al conștiinței clasei muncitoare, relevîndu-i în același timp imensa sa forță de luptă. Ceea ce pînă la război exista în mod virtual sau în forme slab conturate, a apărut în al treilea an al războiului, în adevărata sa plenitudine. În toamna anului

¹ *Magyar Munkásmozgalmi Intézel. A magyar Tanácskötársaság, 1919.* [Inst. de Ist. mișc. muncit. ungr. Republica Sovietică ungară, 1919], Szikra, Budapesta, 1950, p. 27.

² *Ibidem.*

³ *Ibidem*, p. 38—39.

⁴ *Ibidem*, p. 37.

⁵ *Ibidem*, p. 31.

1914, Partidul Muncitoresc Social Democrat din Rusia s-a adresat popoarelor, cerându-le să transforme războiul imperialist în război civil, pentru socialism. De abia în timpul războiului, masele populare au început să-și dea seama că adevăratul dușman se află înăuntrul țării. Tot mai mult s-a impus, în această vreme, ideea de a întoarce armele împotriva dușmanului de clasă din interior.

În asemenea condiții, unele pături ale claselor dominante au pornit să găsească soluțiile cele mai favorabile pentru interesele lor : milioane de proletari soldați trebuiau dezarmați, în numele unor mari și umanitare principii. Frazele pacifismului burghez au început să fie rostite și publicate, constituind un adevărat edificiu „spiritual”, menit să amăgească buna credință a maselor.

Acele cercuri care în 1917 au militat pentru pacea imperialistă erau minate însă de interese cu totul diferite decât cele trîmbitate cu grandilocvență de zeloșii apologeti ai celor mai „înalte” principii. Analizînd situația ce se crease în al treilea an al războiului, Vladimir Ilici Lenin a dezvăluit adevăratele țeluri ale pacifismului burghez. El a arătat pe de o parte că „în cele 29 de luni de război resursele ambelor coaliții imperialiste s-au precizat îndeajuns”¹. Pe de altă parte a ajuns la concluzia că în această perioadă „capitalul financiar a cîștigat miliarde”². În același timp, enormele datorii de război indicau și uriașul tribut care va trebui plătit în viitor de popoare.

V.I. Lenin a conchis de aceea că începînd din 1917, războiul nu mai putea aduce beneficii mult prea mari : „Cu ajutorul *acestui* război, se vede treaba, nu mai poți jupui și mai multe piei de pe boii muncii salariate — în aceasta rezidă una dintre bazele economice adînci ale coterii care se observă astăzi în politica internațională”³.

Teama de revoluție, împletită cu situația rezultată din secătuirea resurselor, s-a tradus pe plan politic printr-un șir întreg de tainice, subtile și perfide demersuri diplomatice.

Încă la 6 noiembrie 1916, Vladimir Ilici Lenin publica în „Soțial Democrat”, știri despre tratativele unei păci separate între Germania și Rusia, analizînd în același timp motivele pentru care țarul ar fi fost gata să se despartă de aliații săi⁴. Problema Constantinopolului și a strîmtorilor — arăta Lenin — sta în centrul acțiunilor țariste. Deși între Anglia și Rusia exista un tratat secret cu privire la Constantinopol, țarul nu credea că Marea Britanie va respecta acest tratat. De aceea clica germanofilă de la Curte, cît și țarul erau convinși că o pace separată cu Germania le va aduce mult mai bune foloase, atît în Asia, cît și în Europa. Încă în aprilie 1915, au început deci tratative, prin intermediul prințului Ernest de Hessa, fratele țarinei⁵. În același timp, o doamnă de

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 23, E.P.L.P., Buc., 1953, p. 261.

² *Ibidem*,

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 117.

⁵ Vezi V. P. Potemkin, *Istoria diplomației*, vol. III, Cartea Rusă, 1948, p. 341 ; *Histoire de la Révolution Russe*, ed. cit., vol. I, p. 65. Tratativele începuseră din aprilie 1915, prin intermediul lui Ernest de Hessa. În februarie 1916, directorul agenției telegrafice suedeze

onoare a țarinei, Maria Vassilkikova, care își avea domeniul în Austria, a trimis lui Nicolae al II-lea trei scrisori în numele lui Wilhelm al II-lea, venind apoi și personal la Petrograd. În memoriile sale, Raymond Poincaré notează și el faptul că Vassilkikova scrisese lui Nicolae și II-lea pentru a-i raporta discuțiile avute în Germania cu von Jagov și cu marele duce de Hessa¹. Se pare că venirea Vassilkikovei la Petrograd a stîrnit protestele cercurilor burgheze, care voiau să continue războiul, așa încît țarul a fost obligat să dea dispoziții pentru internarea doamnei de onoare la Cernigov, „deoarece acceptase o misiune de la un suveran inamic”².

Totuși, la 6 noiembrie 1916, Lenin arăta în articolul său *Despre pacea separată*, că ar fi totuși posibil ca știrile sosite din Elveția cu privire la un acord germano-rus să fie reale. În orice caz, faptul că Bûlov și Stuermer³ se găseau în această perioadă în Elveția era cît se poate de semnificativ.

Declarația comună austro-ungară-germană cu privire la crearea unei Polonii „independente” a oprit însă mersul mai departe al negocierilor ruso-germane.

Țarul a fost foarte indignat și a dat la rîndul său o declarație, făcînd cunoscut că socotește ca nulă declarația Puterilor Centrale. În felul acesta, spre sfîrșitul anului 1916 au eșuat încercările de a se încheia o pace separată între Germania și Rusia.

În timp ce aceste tainice întîlniri se desfășurau pe teritoriul unor state neutre, Carol de Habsburg⁴ a pornit și el demersuri pentru încheierea unei păci separate cu Antanta. Tendințele anexioniste ale Berlinului, care dorea realizarea unei Mitteleuropa⁵ cu o Austrie dominantă de Germania, au constituit de bună seamă una dintre cauzele care au contribuit la această acțiune a împăratului Carol.

Situația existentă în imperiul austro-ungar era însă atît de gravă în 1916—1917, naționalitățile asuprite trecuseră la acțiuni atît de primejdioase pentru monarhie, încît Carol și-a dat seama că înfrîngerea va

Eklund, avînd legături cu misiunea germană, a continuat tratativele. Marele monopolist german Hugo Stinnes a activat intens în acest scop, în aprilie 1916, la Stockholm. În iulie 1916, s-au întîlnit la Stockholm bancherul Warberg și Protopopov, vicepreședintele Dumei. În septembrie 1916, Protopopov devenind ministru de interne a contribuit și mai intens la aceste acțiuni diplomatice conspirative. Sazonov, ministrul de externe, se opunea însă unei păci separate cu Germania. A fost obligat de aceea să demisioneze, iar portofoliul lui a fost încredințat lui Stuermer.

¹ R. Poincaré, *Au service de la France*, vol. VIII, p. 5.

² *Ibidem*.

³ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 23, E.P.L.P., Buc., 1953, p. 117.

⁴ La 22 noiembrie 1916, moare Frantz-Iosif, lăsînd la tron pe nepotul său Carol. Acesta, căsătorit cu Zetta de Bourbon Parme, caută să întreprindă o serie de acțiuni diplomatice prin cumnații săi.

⁵ James Donnadiou, *Ou va l'Autriche*, Ed. Jules Tallandier, Paris, 1932, p. 70. Proiectul unei Mitteleuropa condusă de Germania fusese pus în discuție încă din 1915, cînd Naumann scrisese lucrarea sa *Mitteleuropa*. În noiembrie 1915, parlamentari ai ambelor țări, apologeți ai imperialismului german, au propus o uniune vamală. În decembrie 1915, Wilhelm al II-lea se ducea la Viena pentru a convinge pe Frantz-Iosif despre utilitatea unei legături mai strîns austro-germane. În februarie 1916, Dr. Helfferich ministrul de finanțe al Germaniei, vine pentru continuarea negocierilor.

însemna implicit și dislocarea ¹ imperiului. De aceea, sub influența șefului său de cabinet Polzer Hodlitz, Carol se arăta dispus să facă importante concesii minorităților naționale. În Austria, tentativele cabinetului Seidler au întâlnit însă rezistența castei militare ². Pe de altă parte, împăratul nu îndrăznește să pornească în mod efectiv la punerea în aplicare a reformei electorale și agrare, acte care ar fi contribuit la o oarecare destindere. Singura ieșire posibilă, care ar fi avut drept consecință și menținerea monarhiei, i s-a părut deci că ar fi încheierea unei păci separate cu Antanta. La 5 decembrie 1916, prin intermediul cumnatului său Sixte de Bourbon, Carol a întreprins primele demersuri în acest scop ³. După discuții preliminare avute la Paris cu Jules Cambon, secretar general la ministerul de externe, Sixte de Bourbon supune împăratului punctul de vedere francez. La 5 martie 1917, a avut apoi loc o întrevedere între președintele Republicii franceze și trimisul lui Carol ⁴. După însemnările prințului de Bourbon, se crease cu acest prilej o bază de discuție ⁵. La 17 martie, Carol își dă consimțământul, cu atât mai mult cu cât victoria revoluției burghezo-democratice din Rusia putea prileji o poziție și mai favorabilă puterilor Antantei față de oferta de pace a Austriei. În scrisoarea sa către Sixte de Bourbon, menită să servească la purtarea mai departe a negocierilor, Carol primește punctul de vedere francez, cu excepția concesiilor ce trebuiau făcute Rusiei: „Evenimentele produse în Rusia — sublinia Carol — mă obligă la rezerve, pînă în ziua cînd un guvern, legal și definitiv, va fi stabilit” ⁶. A treia întâlnire dintre emisarul împăratului Carol și Poincaré a fost deosebit de cordială. S-a ajuns chiar pînă acolo încît s-a pus problema salvării țarului, Poincaré arătînd că Franța e gata pentru o asemenea acțiune, cu atât mai mult „cu cît regele Spaniei și regele Angliei interveniseră deja în Rusia” ⁷ pentru soluționarea favorabilă a acestei spinoase probleme. În același timp,

¹ Pierre Renouvin, *op. cit.*, p. 451.

² Jacques Droz, *Histoire de l'Autriche*. Presses universitaires de France, 1946, p. 108.

³ Informații din : Prince Sixte de Bourbon, *L'offre de paix séparée de l'Autriche*. Plon, Paris, 1920, p. 45. Cartea conține două scrisori autografe ale împăratului Carol și o notă autografă a contelui Czérnin.

⁴ *Ibidem*, p. 65.

⁵ *Ibidem*, p. 68. După proiectul de notă trimis de prințul de Bourbon lui Carol de Habsburg, se pare că s-ar fi ajuns la aceste puncte de vedere (p. 78—79 din lucrarea sus citată) :

I. Austro-Ungaria recunoaște că Alsacia și Lorena aparțin Franței, așa cum le-a avut, și va face toate eforturile pentru a sprijini revendicările Franței în acest sens. II. Belgia va fi restabilită în depline drepturi suverane, cu ansamblul posesiunilor sale africane. III. Austro-Ungaria nu a tîns la zdrobirea Serbiei. Este gata de a restabili dinastia actuală în toate drepturile ei; va da Serbiei o ieșire la Adriatică, cedîndu-i teritoriile albaneze, și făcîndu-i largi concesiuni economice. IV. Austro-Ungaria propune negocieri cu Rusia pe baza dezinteresării ei de Constantinopol, în schimbul teritoriilor monarhiei austro-ungare ocupate de trupele ruse. V. Imediat după acceptarea celor precedente M. S. Împăratul Austriei se declară gata de a menține trupele sale pe linia actuală, în stare de expectativă, cu condiția ca trupele Antantei să păstreze aceeași atitudine. VI. În cazul că Germania s-ar opune, Antanta va ajuta Austro-Ungaria în rezistența sa contra Germaniei.

⁶ *Ibidem*, p. 97.

⁷ *Ibidem*, p. 105.

Poincaré a arătat că „nu mai era vorba numai de un armistițiu, ci de o pace separată, menită să micșoreze blocul puterilor centrale și avînd ca urmare logică o alianță între Austro-Ungaria și Antantă”¹. La 12 aprilie, cu prilejul unei noi întrevederi cu Poincaré, tratativele progresaseră astfel, încît emisarul lui Carol a primit și agrementul Angliei². Contradicțiile italo-austriece au împiedicat însă desfășurarea mai departe a tratativelor. După relatările lui Sixte de Bourbon, cu toată evidentă dorință a Angliei și a Franței de a încheia această alianță, Italia a opus veto-ul ei categoric³. Pe de altă parte, alarmat, Wilhelm al II-lea a făcut o vizită lui Carol, la castelul său din Luxemburg, pentru a-i arăta cît de greșită era atitudinea pe care o luase⁴; în același timp, contele Wedel, ambasadorul Reichului la Viena, ducea o energică campanie printre oamenii politici austriecei pentru a opri acțiunea împăratului. Cu toate acestea, Carol de Habsburg, perfect conștient că imperiul său se clatină, a continuat demersurile de pace, încercînd în aprilie 1917, și o altă cale. A căutat să convingă Germania să se mulțumească cu *statu quo* dinainte de război și să încheie neapărat o pace separată cu guvernul provizoriu. Din memoriile generalului german von Cramon, atașat pe lîngă înaltul comandament austriac, reiese că a avut loc o atare discuție între el și împărat,⁵ în urma căreia contele Czernin a întreprins un demers în acest sens la Berlin. Se pare însă că răspunsul Germaniei a fost negativ. De aceea în august 1917, Carol a încercat din nou să obțină pacea. A scris prințului Wilhelm, rugîndu-l să intervină neapărat pe lîngă tatăl său în favoarea unei păci cu Franța. O frază deosebit de sugestivă din această scrisoare dovedește cît de mare era panica împăratului: „În ceasul acesta hotărîtor pentru Germania și Austro-Ungaria, te rog să te gîndești la situația generală, astfel încît unindu-ne eforturile să putem termina războiul cît se poate de repede și cu onoare. Dacă Germania insistă asupra punctului său de vedere negativ și distruge posibilitatea unei păci, atunci poziția Austro-Ungariei este extrem de critică”⁶.

Carol de Habsburg, care în această vreme încercase să devină popular, prezentîndu-se ca un radical gata să treacă la reforme⁷, nu a izbutit

¹ Prince Sixte de Bourbon, *op. cit.*, p. 106.

² *Ibidem*, p. 118; vezi și p. 142, întrevederea cu Lloyd George.

³ *Ibidem*, p. 147. Vezi și Pierre Renouvin, *op. cit.*, p. 455, care vorbește despre o întîlnire cu Sonino la Saint-Jean de Maurienne la 19 aprilie 1917, de unde reiese că o pace separată cu Austro-Ungaria ar fi împins Italia din nou în brațele Germaniei. În mai, prințul Sixte de Bourbon a încercat să obțină Trentin pentru Italia. La 9 mai, contele Czernin, ministrul de externe, a răspuns, cerînd însă compensații din coloniile italiene. Tratativele au eșuat din cauza tendințelor de acaparare, atît ale Austriei cît și ale Italiei.

⁴ Vezi James Donadieu, *op. cit.*, p. 73.

⁵ A. von Cramon, *Unser Österreichisch Ungarischer Bundesgenosse im Weltkrieg* *Errinnerungen*, Berlin, 1922, p. 118—119.

⁶ Prince Sixte de Bourbon, *op. cit.*, p. 280. Scrisoare adresată de Carol de Habsburg, la 20 august 1917 la Reichenau, către prințul Wilhelm.

⁷ Oskar Jászi, *Magyarans Schuld*, Ungarns Sühne. Verlag für Kultur-politik, München 1923, p. 17. Autorul arată că în unele cercuri Carol izbutise să dea iluzia că ar fi cu adevărat un democrat. Un profesor universitar socialist povestește autorului că a vorbit cu împăratul, ca și cum ar fi vorbit cu fratele său. Cu toate acestea Jászi, intelectual maghiar cu concepții burghezo-democratice, arată că, în fond, Carol era slab, lipsit de putere, lăsîndu-se influențat

însă nici prin politica sa internă, nici prin acțiunile sale diplomatice să salveze putredul imperiu austro-ungar.

Aceleași cauze economice și politice determinate, atât pentru Germania cât și pentru Austro-Ungaria, în demersurile lor pentru pacea imperialistă, au produs o puternică criză politică, atât în Anglia, cât și în Franța. Cotitura spre pacea imperialistă s-a concretizat în aceste state prin lupta pentru putere dintre cercurile care doreau să continue războiul și cercurile care militau pentru încheierea unei păci grabnice.

În Anglia, încă în noiembrie 1916, lordul Lansdowne, fruntaș al partidului conservator, a adresat guvernului un memoriu, în care cerea ca lupta să nu se mai prelungească, deoarece nu există siguranța unor rezultate efective¹. În fond, Lansdowne își punea întrebarea dacă beneficiile s-ar mai putea mări și își răspundea negativ. Guvernul Asquith înclina să primească punctul de vedere al cercurilor reprezentate prin Lansdowne, ceea ce a produs o grupare a păturilor conservatoare și liberale, convinse că războiul trebuie continuat. La 6 decembrie aceste cercuri au izbutit să-și impună punctul lor de vedere, regele însărcinând pe Lloyd George cu formarea guvernului². Starea de spirit a maselor nu a îngăduit însă noului cabinet să pună în aplicare întru totul programul său războinic. Evenimentele anului 1917 erau atât de zguduitoare, încât Lloyd George și colaboratorii săi au fost nevoiți să caute toate mijloacele pentru a grăbi sfârșitul războiului. Propunerile de pace ale împăratului Carol au găsit de aceea o deosebită înțelegere la guvernul englez. Dezmembrarea blocului Puterilor Centrale însemna un pas mare pe drumul scurțării războiului. Pe de altă parte, Anglia urmărea cu o deosebită atenție negocierile Germaniei cu Rusia, pentru a fi pregătită și în vederea unei astfel de eventualități. Victoria revoluției burghezo-democratice, noile probleme ridicate de izbînda muncitorilor și țăranilor din Rusia, au determinat guvernul englez să-și reexamineze poziția față de război. Ministrul Angliei la Petrograd, sir George Buchanan, într-o discuție avută cu Diamandy, ministrul Romîniei, arăta între altele necesitatea unui nou schimb de vederi între aliați. Buchanan observa că acest lucru ar fi necesar pentru „a se stabili între ei un fel de minimum al cerințelor lor”³. În continuare, diplomatul român se oprea în mod deosebit asupra noii poziții engleze, subliniind : „Pentru prima dată am observat la ambasadoul Angliei o notă de preocupare pentru consecințele interne la toți aliații, pe care ar avea-o o prea îndelungată prelungire a războiului”⁴. Această atitudine a lui Buchanan face deosebit de verosimilă știrea consemnată în memoriile lui Steed, potrivit căreia, în iunie 1917, unii membri ai cabinetului englez ar fi primit ideea de a negocia o pace separată cu

de camarilă. Deci, nici burghezia nu credea în discursurile profesiei de credință, cu larg caracter democratic, ale împăratului.

¹ Pierre Renouvin, *op. cit.*, p. 354.

² Se formează acum un cabinet de război (Lloyd George, Bonar Law, lord Curzon, Milner, Henderson).

³ Arhiva Institutului de istorie a P.M.R. Dosar nr. 43 054. Telegramă din 13/26 iunie 1917 către I. Brătianu, Iași, semnată Diamandy și purtînd mențiunea „foarte confidențial”.

⁴ Loc. cit., dos. 43054.

Germania în dauna Rusiei ¹. În iunie 1917, Anglia nu mai conta pe armata rusă decât în mică măsură. Deși tabăra Antantei fusese întărită în mod serios prin participarea, începînd din aprilie 1917, a Statelor Unite, totuși frământările interne din fiecare stat în parte, ca și evenimentele revoluționare din Rusia cereau în mod imperios o încheiere mai grabnică a războiului. În orice caz, consfătuiri ale aliaților în vederea examinării obiectivelor războiului, cit și discutarea condițiilor de pace au început să aibă loc din ce în ce mai frecvent în toamna anului 1917 ². După victoria Revoluției Socialiste din Octombrie, guvernul condus de Lloyd George a încercat să găsească soluții noi pentru terminarea mai rapidă a războiului în favoarea Antantei. Nu e de mirare că în noiembrie 1917, generalul Smuts, întovărășit de persoane de încredere din anturajul lui Lloyd George, s-a întîlnit în Elveția cu contele Albert Mensdorff, fostul ambasador al Austro-Ungariei la Londra ³. Cînd la 29 noiembrie 1917 a apărut în „Daily Telegraph” o scrisoare a lordului Lansdowne care milita pentru o pace cu Germania, devenise evident pentru toți că guvernul Lloyd George, cu toate că susținea cu tărie necesitatea războiului pînă la victoria finală, nu s-ar fi dat în lături de la o pace cu Germania, căreia i s-ar fi lăsat mîna liberă în Rusia și în Orient, păstrînd o Austro-Ungarie intactă ⁴. În orice caz, publicarea scrisorii lordului Lansdowne lăsa să se vadă clar teama de consecințele unei victorii a revoluției și în Germania. Anul 1917 s-a relevat deci plin de șovăieli chiar pentru acele cercuri care luaseră puterea, tocmai pentru a conduce cu fermitate războiul.

În Franța, criza politică s-a desfășurat în forme similare celei din Anglia. Două curente s-au desemnat în sinul clasei dominante. Unele cercuri doreau pacea cu Germania și considerau că „trebuie să se profite de teroarea existentă în Germania și Austria din cauza suflului revoluționar de la Răsărit, pentru a trata în condiții . . . care ar menține o Europă ferită de anarhie” ⁵. Aceste cercuri își mai întemeiau argumentele și pe faptul că Franța repurtase victoria de la Verdun și că după revoluția din Rusia, Statele Unite intrînd în război, se crease o asemenea superioritate în tabăra Antantei, încît se putea încheia o pace în bune condiții pentru Franța. În fond aceste poziții erau adoptate de cercurile care nu mai credeau că războiul le mai poate aduce beneficii. Alte cercuri, între care și „Action française”, erau dimpotrivă pentru continuarea războiului. Criza a început în decembrie 1916, cînd cabinetul Briand a fost supus unor critici violente. La 13 decembrie, cabinetul a fost remaniat, numărul miniștrilor a fost redus, dar Briand neobținînd drepturi mult mai largi pentru guvern, nu a putut conduce cu fermitate războiul. Între

¹ Henry Wickham Steed, *op. cit.*, p. 205.

² Arhivele Institutului de Istorie a P.M.R., dos. 43 054. Telegramă expediată din Petrograd la 25 oct. 1917 către I. Brătianu, Iași, semnată Diamandy.

³ Henry Wickham Steed, *op. cit.*, p. 144—145. E interesant de relevat faptul că acest lucru s-a întîmplat după dezastrul de la Caporetto, cînd Italiei i-ar fi fost greu să mai aibă poziția avută în timpul tratativelor cu prințul Sixte de Bourbon, emisarul lui Carol de Habsburg.

⁴ *Ibidem*, p. 157.

⁵ Joseph Caillaux, *Mes prisons*, Ed. de la Sirène, Paris, 1921, p. 38.

timp se desfășurau atît pe plan intern, cît și pe plan extern evenimentele anului 1917, care aveau să impună claselor dominante din Franța punctul de vedere al cercurilor șovine, războinice pînă la capăt. Șovăielile guvernului Ribot ca și ale guvernului Poincaré care purtase tratative cu Austro-Ungaria, faptul că ministrul de interne Malvy fusese acuzat că a contribuit la inițierea revoltelor din armată, toate acestea au pregătit drumul guvernului Clémenceau, susținut de altfel și de „Action Française” și de președintele Republicii, Raymond Poincaré¹.

Spre sfîrșitul anului 1917, atît guvernul francez cît și guvernul englez se puseseră de acord să continue războiul, dar să găsească în același timp și mijloacele cele mai adecvate pentru a-l scurta. În serviciul acestei idei, ambele guverne au utilizat și conducători ai partidelor socialiste, care au servit din plin țelurile războinice, anxio-niste ale burgheziei engleze și franceze. Încă din ianuarie 1916, Raymond Poincaré nota în însemnările sale : „Partidul socialist francez a trimis la Bristol pe domnii Renaudel, Louguet ... cu mandat precis de a susține teza guvernului britanic cu privire la serviciul militar”². Este probabil ca acești partizani ai războiului să-și fi îndeplinit mandatul, căci după victoria revoluției burghezo-democratice din Rusia cercurile prorăzboinice au folosit din plin serviciile socialiștilor de dreapta. Din informațiile trimise la Iași de ministrul Romîniei la Petrograd, aflăm că guvernul provizoriu a fost ajutat în tendințele sale prorăzboinice de partidul laburist englez. Diamandy relatează, de pildă, la 18 martie 1917 : „Ambasadorul Angliei, în fața schimbărilor neliniștitoare ca și a dificultăților de care se izbește noul regim, din cauza atitudinii intransigente a muncitorilor, partizani ai republicii sociale și ai păcii, a telegrafiat la Foreign Office cerînd ajutorul partidului laburist englez”³. Deși partidul laburist s-a executat cerînd muncitorilor din Rusia să lupte împotriva Germaniei, intervenția nu a avut efectul dorit. De aceea, în aprilie 1917 au început să sosească în Rusia delegați ai partidelor socialiste din Anglia și Franța în scopul de a convinge pe muncitorii din Rusia să continue războiul. La 5/18 aprilie au sosit trei delegați ai partidului laburist⁴, care probabil nu au obținut prea mari succese, căci la 24 aprilie 1917 a descins la Petrograd ministrul socialist francez Albert Thomas cu un întreg stat major⁵ pregătit să conducă nu numai misiunea franceză, ci chiar Guvernul provizoriu. De altfel, ministrul Romîniei raportează la Iași că Albert Tomas „este hotărît să utilizeze mai mult limbajul unui ministru al

¹ Joseph Caillaux *op. cit.*, p. 59, arată că grupurile șovine au fost atît de hotărîte să ia puterea, încît au izbutit ca în jurul Parisului, sub pretextul de a preveni tulburările, să adune regimente ai căror șefi erau membri ai grupului „Action française.” Autorul dă numele și lista acestor regimente.

² Raymond Poincaré, *op. cit.*, p. 51. Scrisoare către Paul Cambon.

³ Arhiva Institutului de istorie a P.M.R., dos. 43 057/50. Telegramă expediată din Petrograd la 5/18 martie 1917 către I. Brătianu, Iași, semnată Diamandy.

⁴ Loc. cit.. Telegramă expediată din Petrograd la 5/18 aprilie 1917 către I. Brătianu, Iași, semnată Diamandy.

⁵ Loc. cit. Telegramă expediată din Petrograd la 26 aprilie 1917, către I. Brătianu, Iași, semnată Cantacuzène. Se arată că Albert Thomas a sosit însoțit de un general, doi locotenenți-colonei, numeroși ofițeri și secretari.

unei țări aliate, decît limbaul unui socialist și că va cere cu fermitate guvernului să continue războiul”¹. În vara anului 1917, statele Antantei și-au dat însă seama că popoarele din Rusia se împotrivesc războiului și că socialiștii trimiși acolo nu vor izbuti să-și îndeplinească misiunea. De altfel, socialiștii străini aflați la Petrograd au văzut că intervențiile lor deveneau inutile. La 3 iunie, de pildă, aflîndu-se la legația Romîniei, Thomas, Vandervelde, Labriola își exprimau nemulțumirea față de poziția sovietului „care tindea să disocieze pe socialiștii din țările Antantei de propriile guverne”². Într-adevăr, purtătorii ideologiei burgheze, patriotarde, nu puteau să găsească în acele zile puncte de legătură cu muncitorii din Rusia, care se găseau în ajunul marilor lupte pentru luarea puterii.

Criza politică a claselor dominante, care se manifestase pe arena politicii internaționale prin cotitura de la războiul imperialist spre pacea imperialistă, a continuat să se dezvolte, neputîndu-se rezolva nici chiar atunci cînd s-a ajuns la o încheiere mai grabnică a războiului. Încetarea ostilităților la 11 noiembrie 1918 nu mai putea opri cu nimic desfășurarea eroicelor lupte ale clasei muncitoare din Germania, din Ungaria, din Bulgaria, din Franța, din Anglia, din întreaga Europă.

Anii avîntului revoluționar au fost bogați în roade. Pretutindeni în Europa s-au constituit partide socialiste și muncitorești, pretutindeni în Europa clasa muncitoare a devenit conștientă de rolul ei istoric, de uriașa sa forță.

Astfel s-a așezat temelia puternicului front al luptelor revoluționare din deceniile următoare ale secolului al XX-lea.

ЕВРОПА В ПЕРИОД ПОДГОТОВКИ И ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ВЕЛИКОЙ ОКТЯБРЬСКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

В настоящей работе автор описывает революционные события в Европе и предшествовавшие им предзнаменования в последний период мировой войны, в период русской февральской буржуазно-демократической революции и в начале Великой Октябрьской социалистической революции.

В начале 1917 года создались условия, явившиеся согласно определению Ленина, поворотом от империалистической войны к империалистическому миру; на фронтах и в тылах начали проявляться революционные движения, тревожившие империалистическую буржуазию великих воюющих держав; после падения царизма в феврале 1917 года эти движения превратились в открытые и бурные революционные выс-

¹ Arhiva Institutului de Istorie a P.M.R., dos 43 057/50. Telegramă expediată la 24 aprilie 1917 de la Petrograd către I. Brătianu, Iași, semnată Cantacuzêne.

² Loc. cit. Telegramă expediată la 3 iunie 1917 din Petrograd către I. Brătianu, Iași. Semnată Diamandy.

тупления, продолжавшие усиливаться и распространяться после Великой Октябрьской социалистической революции.

В настоящей работе описываются революционные выступления во Франции, Англии, Германии, Италии, Австро-Венгрии и других странах, выражавшиеся в восстаниях в армии, связанных с возрастаньем народного боевого подъема в борьбе за ликвидацию империалистической войны и за солидарность с русской революцией. В работе показано на основании широкой документации, как эти революционные выступления воспринимались правящими кругами. В последней части работы описываются попытки части империалистической буржуазии больших европейских государств, принадлежащих к обеим воюющим сторонам, ускорить заключение империалистического мира из боязни, что и другие народы последуют примеру народов России.

Из работы вытекает заключение, что политический кризис, проявившийся в повороте от империалистической войны к империалистическому миру, продолжал развиваться и после Великой Октябрьской социалистической революции и возрастание его не могло быть остановлено окончанием в ноябре 1918 года военных действий между обеими воюющими империалистическими сторонами.

L'EUROPE PENDANT LA PÉRIODE DE PRÉPARATION ET DE RÉALISATION DE LA GRANDE RÉVOLUTION SOCIALISTE D'OCTOBRE

(RÉSUMÉ)

Ce travail présente un tableau des symptômes et événements révolutionnaires d'Europe, à la dernière période de la guerre mondiale, à la période de la révolution bourgeoise-démocratique russe de février et de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre.

Dès le début de l'année 1917 — alors qu'étaient créées les conditions qui, conformément à l'appréciation de Lénine, constituaient, objectivement parlant, « un tournant de la guerre impérialiste vers une paix impérialiste » — des tendances alarmantes pour la bourgeoisie impérialiste des grands Etats belligérants commencèrent à se faire jour sur tous les fronts et à l'arrière. Après la chute du tsarisme — en février 1917 — ces tendances se transformèrent en des manifestations révolutionnaires ouvertes et violentes, qui continuèrent et gagnèrent en intensité et en importance après la Grande Révolution Socialiste d'Octobre.

Le travail expose les manifestations révolutionnaires de France, d'Angleterre, d'Allemagne, d'Italie, d'Autriche-Hongrie et autres pays : il s'agit de révoltes dans les rangs de l'armée et de leurs rapports avec le développement de l'élan populaire contre la guerre impérialiste et de solidarité avec la révolution russe. L'auteur relève en même temps la manière dont ces manifestations révolutionnaires se sont reflétées dans les cercles dirigeants.

Dans la dernière partie de l'article, il mentionne les tentatives de certaines parties de la bourgeoisie impérialiste des grands pays européens, ressortissant aux deux camps, de hâter la conclusion de la paix impérialiste, de peur que l'exemple des peuples de la Russie ne soit suivi par d'autres peuples encore.

La conclusion qui se dégage de ce travail est celle que la crise politique, qui s'était traduite par le tournant de la guerre impérialiste vers une paix impérialiste, s'est poursuivie après la Grande Révolution d'Octobre et n'a pas pu être arrêtée, dans sa marche ascendante, par la fin, en novembre 1918, des hostilités entre les deux camps impérialistes belligérants.

LUPTA CLASEI MUNCITOARE DIN ROMÂNIA PENTRU APĂRAREA STATULUI SOVIETIC ÎN CEA DE-A TREIA CAMPANIE A ANTANTEI (1920)

DE

GH. UNC

Doi factori, de o importanță primordială, au contribuit la victoria Statului Sovietic în anii grei ai intervenției militare antisovietice :

1) eroismul fără margini al poporului sovietic care lupta pentru apărarea și consolidarea statului său muncitoresc-țărănesc ;

2) solidaritatea oamenilor muncii din țările capitaliste care s-au dovedit a fi mai atașați de puterea sovietică din Rusia decât de propriile lor guverne.

V. I. Lenin, făcînd bilanțul victoriilor armatelor sovietice asupra burgheziei mondiale intervenționiste, scria următoarele : „Dacă, cu toată imensa ei superioritate militară, burghezia mondială n-a reușit în timp de trei ani să înfrîngă o țară slabă și înapoiată, aceasta s-a întîmplat numai pentru că această țară a trecut la dictatura proletariatului, numai pentru că această țară se bucură de simpatia maselor muncitoare din întreaga lume, am putea spune din fiecare țară fără excepție”¹.

În articolul de față ne propunem să arătăm cîteva aspecte din mișcarea de simpatie și de solidaritate a clasei muncitoare din România față de Statul Sovietic, în ultima campanie organizată de imperialiștii Antantei împotriva Rusiei Sovietice.

★

Falimentul celor două campanii inițiate, finanțate și dirijate de imperialiștii Antantei, precum și lupta clasei muncitoare din țările capitaliste — luptă desfășurată sub lozinca „Jos mîinile de pe Rusia Sovietică” —, au determinat pe imperialiști, la începutul anului 1920, să ridice blocada.

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 32, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 99—100.

Ridicarea blocadei nu a însemnat renunțarea țărilor imperialiste la război împotriva Rusiei Sovietice. „Deși ridicarea blocadei ne ușurează oarecum situația — scria V. I. Lenin — totuși burghezia din apus va mai încerca, probabil, să lupte împotriva noastră. Chiar și acum, după ce a ridicat blocada, ea ațită împotriva noastră pe albigardiștii polonezi”...¹. Previziunile lui V. I. Lenin au fost confirmate în totul de evenimentele ulterioare.

Imperialiștii francezi, englezi și americani nu se puteau împăca cu gândul că Statul Sovietic, în ciuda miliardelor cheltuite zadarnic de ei cu Kolceak, Iudenici și Denikin, se dovedise a fi invincibil, iar influența lui se extindea în mod crescând asupra clasei muncitoare din țările lor. De aceea, ei au hotărât să încerce o nouă intervenție împotriva Rusiei Sovietice, de data aceasta cu ajutorul Poloniei albe pe de o parte, iar pe de alta, cu ajutorul generalului contrarevoluționar Vranghel, care concentrase în Crimeea resturile armatelor contrarevoluționare ale lui Denikin. Intervenția „a însemnat o nouă încercare a aliaților de a zdrobi Republica sovietică, o încercare — după ce planul cu Iudenici a eșuat — de a pune din nou, cu ajutorul Poloniei, problema înăbușirii Revoluției sovietice”².

Poporul sovietic a făcut totul pentru a preîntîmpina și a evita războiul impus de Polonia burghezo-moșierească. Încă în decembrie 1919 și apoi în ianuarie și februarie 1920, guvernul sovietic s-a adresat Poloniei cu propuneri de pace³. În aprilie 1920, guvernul sovietic, decis a evita cu orice preț vărsarea de sînge, a făcut noi propuneri de pace Poloniei — propuneri care erau în detrimentul Statului Sovietic și avantajau în totul Polonia. În cuvîntarea pe care V. I. Lenin a ținut-o în fața ostașilor roșii, care plecau pe frontul polonez, a subliniat : „Am propus Poloniei pace, garantîndu-i inviolabilitatea granițelor, deși aceste granițe cuprind un teritoriu mult mai mare decît cel locuit de populația pur poloneză. Am făcut toate concesiile...”⁴.

Toate încercările guvernului sovietic de a începe tratativele de pace cu Polonia și de a preîntîmpina războiul nu au dat nici un rezultat. Pilsudski, dictatorul Poloniei, care visa o „Polonie mare”, de la Marea Baltică pînă la Marea Neagră, dorea cu orice preț războiul. La 25 aprilie 1920, fără nici o declarație de război, trupele contrarevoluționare poloneze năvăliră în Ucraina Sovietică. Paralel, din sud, contrarevoluționarul Vranghel a trecut la ofensivă.

Încă la începutul anului 1920 — cînd experții militari ai Antantei elaborau planul de atac al Poloniei împotriva Rusiei Sovietice, diplomații englezi, francezi și americani s-au străduit să găsească aliați pentru Polonia.

La 17 ianuarie 1920, la ședința premierilor țărilor Antantei, s-a hotărît că aliații Poloniei trebuiau să fie România, Letonia, Lituania, Esto-

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 30, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 293.

² *Ibidem*, vol. 31, p. 284.

³ Maior N. Cambrea, *Mareșalul Pilsudski, omul de stat și comandantul suprem al forțelor poloneze în războiul polono-rus din 1920*, Brașov, 1938, p. 90.

⁴ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 110.

nia și Finlanda. Mareșalul Foch, în numele experților militari, a propus ca între aceste state să se încheie o alianță militară, iar forțele lor armate să treacă sub controlul statelor Antantei. Consiliul premierilor Antantei a aprobat propunerea experților militari ¹.

Ca urmare a acestei hotărâri, Vaida Voevod, președintele consiliului de miniștri român, a făcut într-un interviu următoarea declarație: „În fața armatei, în adevăr puternică, a bolșevicilor, sintem noi și polonezii... Dacă este vorba de război împotriva bolșevicilor trebuie ca mandatul acesta să fie sprijinit de un ajutor real și imediat” ². Ajutorul solicitat de Vaida Voevod nu s-a lăsat mult timp așteptat. Guvernul american, la începutul lui martie 1920, acordă României un împrumut de cinci milioane dolari cu scopul de a o obliga să intre în acțiune alături de Polonia în războiul antisovietic ³.

În timp ce România burghezo-moșierească se pregătea de război împotriva Rusiei Sovietice, guvernul sovietic, la 15 ianuarie și 24 februarie 1920 ⁴, iar cel ucrainean la 26 februarie 1920 ⁵, s-au adresat guvernului român cu propuneri de pace, lăsându-i posibilitatea să hotărască data și locul convocării conferinței de pace. Guvernul român însă, de conivență cu imperialiștii Antantei, s-a eschivat în fel și chip de la tratative, așteptând momentul favorabil intrării în acțiune.

În condițiile pregătirii intervenției antisovietice de către oligarhia română, grupurile comuniste au ridicat steagul luptei clasei muncitoare pentru apărarea Rusiei Sovietice.

Pentru ca lupta clasei muncitoare să capete o proporție de masă, era necesar ca partea mai puțin conștientă a proletariatului să fie scoasă de sub influența conducătorilor oportuniști. Poziția în fond contrarevoluționară a acestora fusese clar exprimată de Grigorovici în iulie 1920. El declarase într-o cuvîntare: „Trebuie să ne punem pe un picior bun cu rusul, căci chiar dacă am admite, prin imposibil că am intra în război și l-am bate, ar fi o nenorocire mai mare ce am avea, căci Rusia, după 5—10 ani, o să fie statul cel mai puternic din centrul Europei” ⁶. Rezultă deci că „socialistul” Grigorovici era împotriva intervenției, nu din spirit de solidaritate cu primul stat socialist din lume, în care fiecare muncitor cinstit vedea întruchiparea idealului său, ci din considerente naționalist-burgheze. El raționa ca un burghez: „Azi îi batem, iar mâine va urma revanșa”. Pe poziții identice s-au postat și ceilalți lideri oportuniști: Flueraș, Șerban Voinea, Sion etc., care nu numai că „interzic ziarului partidului să

¹ Vezi F. Zuev, *Международный империализм — организатор нападения панской Польши на Советскую Россию (1919—1920 гг.)*, Moscova, 1954, p. 83.

² „Universul”, 27 ianuarie 1920.

³ A. Berezkin, *С.Ш.А. — активный организатор и участник военной интервенции против Советской России (1918—1920)*, Moscova, 1952, p. 169.

⁴ Vezi *Внешняя политика СССР 1917—1944*. Culegeri de documente. Ed. Șc. sup. de partid, Moscova, 1944, vol. I, p. 339—340.

⁵ „Pravda”, 2 martie 1920.

⁶ Arh. St. Buc., Dezbaterile Senatului (1920—1940), dos. 126, fila 26.

scrie despre apărarea Rusiei Sovietice de către proletariatul internațional... dar reproduc calomniile burgheze împotriva Statului Sovietic”¹. Poziția trădătoare a oportuniștilor trezește o adincă indignare printre membrii de rînd ai partidului socialist.

Comuniștii au dus o muncă intensă și susținută pentru a determina conducerea oportunistă a partidului socialist să întocmească un plan de acțiune în vederea mobilizării întregii muncitorimi la luptă împotriva tendințelor intervenționiste și contrarevoluționare ale guvernului român.

La 25 ianuarie 1920 se convoacă Adunarea generală a secției București, unde, la insistențele comuniștilor, se adoptă o serie de rezoluții pentru apărarea Rusiei Sovietice. În rezoluțiile votate se arată că : „Rusia a devenit... din coloana vertebrală a reacțiunii europene, coloana vertebrală a revoluției socialiste; cu acest proletariat...noi ne declarăm solidari”². Adunarea generală a secției cere Comitetului executiv al partidului socialist ca prin întruniri, manifeste și presă să dezlănțuie o campanie care să determine burghezia și moșierimea română să încheie pace imediată și să reia legăturile economice cu Rusia Sovietică³.

Sub presiunea aripii stîngi a partidului socialist, Consiliul general al partidului și comisiile generale ale sindicatelor, întrunite în zilele de 31 ianuarie, 1 și 2 februarie, au adoptat o serie de rezoluții, din care majoritatea se referă la apărarea Rusiei Sovietice.

În rezoluția intitulată *Pentru pace* se analizează amănunțit cauzele care determină România burghezo-moșierească să intre în război împotriva Rusiei Sovietice. Cauza principală — se sublinia în rezoluție — se datorește faptului că România depinde economic și politic de imperialiștii americani și europeni. „Soarta ei se hotărăște la Paris și Londra... Vă dăm bani, declară nesățioșii bandiți internaționali de acolo, vă dăm mărfuri, mătăsuri, locomotive, dar în schimb trimiteți armate împotriva revoluției ruse”⁴. Rezoluția se adresează muncitorilor și țăranilor cu următoarea chemare : „Sîngele vostru nu trebuie să fie o marfă de vînzare... Crima care se pregătește în taină trebuie să fie împiedicată cu orice preț... Să impunem celor de sus o politică de pace și să cerem ca o garanție demobilizarea generală”⁵.

Comuniștii militau pentru lămurirea și atragerea muncitorilor în marea campanie de apărare a Statului Sovietic, nu numai în organizațiile legale ale partidului socialist, ci și pe cont propriu. În acest sens, C.C. al grupurilor comuniste, împreună cu elementele conștiente din aripa stîngă a partidului socialist, hotărâsc editarea unor broșuri care să popularizeze politica de pace a Rusiei Sovietice și să demaște pregătirile de război ale oligarhiei romîne.

¹ *Leonte Filipescu*, E.S.P.L.P., Buc., 1954, p. 34.

² *Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922*, vol. I, E.P.L.P., Buc., 1953, p. 137.

³ *Ibidem*, p. 139.

⁴ *Ibidem*, p. 153.

Ibidem p. 153—154.

În broșura *Pace cu Rusia Sovietică*, scrisă de M. Gh. Bujor (sub pseudonimul M. Frasin), se face o amplă expunere a cauzelor care determină oligarhia română să pornească războiul împotriva Rusiei Sovietice. Cauza principală este dependența României de Paris și Londra. „Negustorii de la Paris și Londra — se subliniază în broșură — au dat ordin Finlandei, Țărilor Baltice, Poloniei și României să înconjoare Rusia muncitorilor și țăranilor ajunși la putere cu o rețea de sîrmă ghimpată, cu un zid de mitraliere și tunuri și să ție armata mobilizată și gata de a intra în foc de îndată ce va da ordin mareșalul Foch”¹. În broșură se demască calomniile guvernanților romîni care, pentru a-și motiva intervenția plănuită, făceau uz de „primejdia rusă”. „Regimul proletariatului — se sublinia în broșură — nu poate fi un regim războinic și cuceritor. Primul său decret, dat în noaptea de 26 octombrie 1917 și aprobat de Congresul de atunci al Sovietelor, a fost decretul *Pentru armistițiu și pacea democratică fără anexări nici despăgubiri, pe baza dreptului fiecărui popor de a hotărî singur de soarta lui*”². La sfîrșitul broșurii se face apel către „majoritatea poporului de la orașe și de la țară să ia în mîinile sale viguroase cauza cea mare a păcii”³.

Deși ziarul „Socialismul” se găsea în mîinile oportuniștilor, totuși starea de spirit antirăzboinică a muncitorilor din România a determinat conducerea redacției să publice articole de apărare a Rusiei Sovietice și de informare asupra succeselor obținute de ea, scrise de „tovarăși înșărcinați în mod special cu aceasta, de conducerea grupurilor comuniste”⁴. Activitatea susținută a comunistilor în sînul partidului socialist, precum și munca propagandistică (prin presă, broșuri, manifeste etc.) și agitatorică a grupurilor comuniste pentru mobilizarea clasei muncitoare la luptă pentru apărarea Rusiei Sovietice, a dat rezultate satisfăcătoare. La 24 ianuarie 1920 au avut loc la București mari întruniri publice antirăzboinice. Oratorii au subliniat că pentru „țara noastră nu este posibilă decît o singură politică : pace cu Republica Rusă... În gardă și prin toate mijloacele pentru a impune pace, pace imediată cu Republica Sovietelor ruse”⁵.

Mișcările și demonstrațiile de masă ale clasei muncitoare, mobilizată de grupurile comuniste pentru apărarea Rusiei Sovietice, au început să ia proporții de masă. La 29 februarie 1920 în sala „Dacia” din București a avut loc un miting grandios consacrat în întregime problemei păcii cu Rusia Sovietică. „Rusia țaristă și imperialistă, — sublinia la miting un orator — asupritoare altor popoare, a prezentat un pericol permanent pentru România. Rusia Roșie nu mai prezintă un pericol pentru poporul romîn, ea dimpotrivă îi este un aliat de nădejde”⁶. După mitingul din sala „Dacia” peste 30 000 de muncitori încolonați au manifestat pe stradă cu steaguri roșii, cîntînd „Internaționala”. Pe placardele

¹ M. Frasin, *Pace cu Rusia Sovietică*, secția Partidului Socialist, București, 1920, p. 5.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Leonte Filipescu*, E.S.P.L.P., Buc., 1954, p. 36.

⁵ „Socialismul”, 28 ianuarie 1920.

⁶ *Ibidem*, 3 martie 1920.

demonstranților figura ca lozincă centrală: „Vrem pace cu Rusia Sovietică”¹.

Mitingul și demonstrațiile clasei muncitoare pentru apărarea Rusiei Sovietice nu erau specifice numai capitalei. Ele s-au generalizat pe întreaga țară. În ziua de 29 februarie 1920 la Turnu Severin, Tecuci, Slănic, Botoșani, Craiova, Buzău, Ploiești, Galați, Iași, etc., au avut loc mitinguri uriașe pentru pace cu Rusia Sovietică². Subliniind amploarea mitingurilor clasei muncitoare din 29 februarie 1920, pentru apărarea Rusiei Sovietice, ziarul „Socialismul” scria următoarele: „Din toate colțurile țării — în fabrici și pe ogoare — s-au auzit voci furtunoase și amenințătoare: «Vrem pace!», «Vrem demobilizare!»”³.

În lupta pentru apărarea Rusiei Sovietice, grupurile comuniste au antrenat și țărănimea. La întrunirea de protest de la Roman, împotriva războiului antisovietic ținută în 29 februarie 1920, alături de muncitori au participat și numeroși țărani din satele vecine⁴. La întrunirea pentru pace și prietenie cu poporul sovietic din comuna Gugești (Rîmniceu Sărat), din 29 februarie, pe lângă lucrătorii fabricii de cherestea, au luat parte și un număr mare de țărani⁵. În aceeași zi, în comuna Frumușani (Ilfov) a avut loc o mare întrunire antirăzboinică unde țărani au ascultat cuvântările oratorilor — muncitori trimiși din Capitală⁶. În comuna Breaza (Buzău), în ziua de 29 februarie a avut loc de asemenea o grandioasă întrunire antirăzboinică. La întrunire, în afară de delegații de la Buzău, a vorbit și un invalid de război din sat⁷.

Acțiunile de masă antirăzboinice și de apărare a Rusiei Sovietice din 29 februarie 1920 au înscris una din paginile cele mai mărețe din istoria solidarității internaționale a clasei muncitoare și a țărănimii din România cu popoarele primului stat socialist.

Protestul unanim din 29 februarie al maselor muncitoare din România împotriva războiului cu Rusia Sovietică a avut urmări imediate, fiind unul din motivele principale care au determinat guvernul Vaida Voevod să accepte propunerile de pace ale Rusiei Sovietice. Din Londra, la 3 martie 1920, Vaida Voevod a trimis o telegramă guvernului sovietic prin care arată că acceptă propunerile Rusiei Sovietice de a începe tratativele de pace⁸, iar la 15 martie a propus să se țină conferința la Varșovia⁹.

★

Cercurile imperialiste au fost speriate de pericolul încheierii unor relații de bună vecinătate între România și Rusia Sovietică, tocmai în momentul când ele urmăreau să atragă țara noastră în aventura poloneză. De aceea, în a doua jumătate a lunii martie, imperialiștii străini și în special

¹ „Socialismul”, 3 martie 1920.

² *Ibid.* m.

³ *Ibid.* m.

⁴ *Ibid.* m, 4 martie 1920.

⁵ *Ibid.* m, 6 martie 1920.

⁶ *Ibid.* m, 7 martie 1920.

⁷ *Ibid.* m, 3 martie 1920.

⁸ *Внешняя политика СССР, 1917—1944*, vol. I, p. 340.

⁹ *Ibid.* m.

cei francezi¹ intervin direct în politica României și impun — în locul lui Vaida Voevod care se găsea la Londra — un guvern Averescu - Argetoianu.

Guvernul Averescu a urmat întocmai cursul politicii antisovietice franceze, renunțând la tratativele de pace cu Rusia Sovietică. Averescu, vorbind despre politica externă a guvernului său, arată că: „relativ la pacea propusă de sovietici” el va merge „în deplin acord cu aliații”, de la care „aștepta directive”². Directivele „aliaților” erau: renunțarea la tratativele de pace cu Rusia Sovietică și intrarea imediată în acțiune alături de Polonia panilor.

★

După ce Polonia panilor a declarat război Rusiei Sovietice, Comitetul Executiv al Internaționalei a III-a a adresat un apel către muncitorii din întreaga lume, prin care îi chema la luptă pentru apărarea Rusiei Sovietice. În apelul adresat către muncitorii din România, Finlanda și Letonia, se arată: „Guvernele voastre albe, legate prin tratate secrete cu Polonia moșierească, pot să vă atragă în acest război. Fiți cu ochii în patru, faceți tot ce stă în puterile voastre pentru a nu admite această rușine”³.

Apelul Internaționalei Comuniste a găsit un puternic ecou în sinul clasei muncitoare din România. Între timp, grevele și întrunirile politice ale clasei muncitoare s-au intensificat. În momentul când Polonia contra-revoluționară a început ostilitățile împotriva Rusiei Sovietice, aproape în toate orașele mari din România (București, Iași, Galați, Cluj, Chișinău etc.) au avut loc greve ale ceferiștilor. Peste 20 000 de muncitori ceferiști au încetat lucrul⁴. Deși marea majoritate a revendicărilor ceferiștilor erau de natură economică, totuși prin oportunitatea lor — grevele au fost declarate în momentul când guvernul român decis să transporte trupe și materiale pe frontiera din răsărit — au jucat un rol politic deosebit de important. Nu întâmplător guvernul a declarat căile ferate în stare de asediu și atelierele C.F.R. au fost militarizate⁵.

La sfârșitul lui aprilie, muncitorii de pe vasele care aparțineau de administrația docurilor din Galați au declarat grevă. Muncitorii au refuzat să descarce vapoarele sosite în port⁶. Importanța politică a grevei e cu atât mai mare cu cât guvernul român au permis Poloniei să se folosească de portul Galați⁷. Grevele docherilor au întârziat expedierea materialelor de război destinate Poloniei.

¹ Imperialiștii francezi erau, în această perioadă, cei mai înrâiți dușmani ai Rusiei Sovietice. „Franța — scria V. I. Lenin — e cufundată în datorii pînă în gt. Înainte ea era cel mai bogat cămătar. Acum e datoare Americii de trei ori mai mult decît celelalte state. Ea se îndreaptă spre faliment”. (V. I. Lenin, *Opere*, E.S.P.L.P., vol. 31, Buc., 1956, p. 289. Cu ajutorul armatelor poloneze, române etc., capitaliștii francezi sperau să-și recapete împrumuturile de miliarde, acordate Rusiei țariste.

² „Chemarea”, 16 aprilie 1920.

³ „Коммунистический Интернационал”, 1920, nr. 2, p. 1864.

⁴ „Socialismul”, 21 aprilie 1920.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Arh. Centr. a Inst. de ist. a Part. de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. nr. 2 921 referitor la conflictele de muncă și grevele muncitorești din țară, vol. I, fila 99.

⁷ „Известия”, 26 mai 1920.

Grupurile comuniste, precum și conducerea de stînga a partidului socialist, au reușit la 1 Mai 1920 să unească la lupta pentru pace și prietenie cu Rusia Sovietică zeci și sute de mii de muncitori. În dimineața zilei de 1 Mai, peste 80 000 de muncitori adunați la filialele sindicatelor din București au pornit în grupuri mari spre sala „Dacia”, unde a avut loc un miting grandios. Din cauza numărului enorm de muncitori s-au improvisat 12 tribune : în sală, în curte, pe stradă. Toți oratorii au cerut demobilizarea armatei și încheierea păcii cu Rusia Sovietică ¹. După miting, muncitorii au manifestat pe străzile capitalei. În frunte mergeau 50 de bicicliști, după ei urmau pancartele care purtau următoarele inscripții : „Trăiască societatea comunistă”, „Revoluție socială”, „Proletari din toate țările, uniți-vă”, „Lumina vine de la răsărit”². Seara a avut loc o serată unde s-au vîndut diferite cărți în care se arăta cum a triumfat revoluția socialistă în Rusia și ilustrate cu vederi din țara socialismului ³.

În dimineața zilei de 1 Mai, 10 000 de muncitori s-au adunat la mitingul antirăzboinic ținut în strada Ghica-Vodă din Iași. După acest miting a urmat demonstrația pe străzile Iașului. În fruntea coloanei mergeau 40 de bicicliști, urmați de carul păcii pe care era așezat tabloul „Pax” al lui O. Băncilă ⁴.

Demonstrații asemănătoare au avut loc în toate orașele țării : Cluj (20 000 de muncitori), Sibiu (5 000), Turnu Severin, Focșani etc.⁵.

Grevele și demonstrațiile politice de masă pentru apărarea Rusiei Sovietice s-au ținut lanț. La jumătatea lunii iunie au avut loc demonstrații de masă și o grevă politică a muncitorilor din cele mai multe întreprinderi din Chișinău ⁶.

Pentru 26 iunie, conducerea de stînga a partidului socialist a programat întruniri și mitinguri publice în toată țara „împotriva atacării Rusiei Sovietice de dragul capitalismului mondial”. Într-adevăr, în ziua de 26 iunie, în toate orașele țării : la București, Craiova, Turnu Severin, Cîmpina, Călărași ⁷, Brăila ⁸ etc., au avut loc mitinguri și adunări publice îndreptate împotriva guvernului contrarevoluționar al lui Averescu, care se străduia să tîrască România în război alături de Polonia.

Grupurile comuniste din România și organizația comunistă din Basarabia au dus o activitate antirăzboinică susținută și în rîndurile armatei romîne. În manifeste speciale *Către soldații romîni*, comuniștii demascau planurile intervenționiste ale imperialismului mondial împreună cu cel romîn de a atrage țara noastră în război împotriva Rusiei Sovietice. „Cu nici un chip război împotriva Rusiei Sovietice”⁹, se sublinia într-un

¹ „Socialismul”, 5 mai 1920.

² Bibl. Acad. R.P.R., Arhiva Palatului, mapa nr. 4, 1920.

³ Loc. cit.

⁴ „Socialismul”, 7 mai 1920.

⁵ *Ibidem*, 5 mai 1920.

⁶ *История РСС Молдовенешть*, sub redacția lui S.P. Trapeznikov și N. A. Mohov, candidați în științe istorice, vol.II, Chișinău, 1955, p. 107.

⁷ „Socialismul”, 2 iulie 1920.

⁸ *Ibidem*, 3 iulie 1920.

⁹ *Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922*, vol. I, E.P.L.P., Buc., 1953, p. 186.

manifest editat de organizația comunistă română din Basarabia. „Totuși — se accentua în manifest — dacă cîrmuirea nu va ținea seama de dorința de pace de care sîntem toți însuflețiți, nu avem decît o singură soluție: *Să nu luptăm împotriva Armatelor Roșii ale muncitorilor și țăranilor. Nici un glonte contra soldaților revoluției!*”¹.

Activitatea susținută a grupurilor comuniste în sinul armatei a dat rezultate satisfăcătoare. Numărul comuniștilor creștea neîncetat în rîndurile armatei. La numeroase întruniri muncitorești participau și soldați din diferite unități militare. La întrunirile muncitorilor de la clubul socialist din Iași participau și soldați din garnizoana orașului². La mitingul de pace cu Rusia Sovietică ținut la Craiova au participat și soldați în haine civile³. Contactul dintre soldați și muncitori a dus la o creștere a spiritului revoluționar în rîndurile armatei. În anul 1920 au avut loc tulburări în armata română⁴. Dezertările din armata română au luat proporții însemnate⁵. În martie 1920 un batalion de soldați români înarmați au trecut Nistrul lîngă satul Criuleni și s-au predat garnizoanelor sovietice⁶.

Protestul unanim al maselor muncitoare și al soldaților din România împotriva războiului antisovietic a luat proporții atît de mari, încît guvernării români nu puteau să treacă cu vederea acest lucru. Generalul Prezan, într-un consiliu de miniștri, s-a declarat împotriva intervenției în Rusia Sovietică, deoarece „cu starea de spirit în armată (stare pe care o cunoaștem în mod direct — *n.n.*) și în populație, n-am putea rezista mult”⁸.

Proletariatul român, în lupta sa împotriva politicii intervenționiste a guvernului Averescu și pentru apărarea Rusiei Sovietice, a primit un ajutor prețios și de la clasa muncitoare din Europa.

Lupta clasei muncitoare din România împotriva propriului său guvern contrarevoluționar era strîns legată de lupta proletariatului internațional împotriva reacțiunii și pentru apărarea primului stat socialist din lume. În toată perioada intervenției poloneze, Internaționala a III-a Comunistă a chemat proletariatul întregii lumi la luptă împotriva tendințelor intervenționiste ale guvernului Averescu-Tache Ionescu. Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste s-a adresat proletariatului din Europa, cerîndu-i să împiedice transporturile materialelor de război destinate Romîniei. „Muncitori din Grecia, Jugoslavia și Bulgaria: prin țara voastră de asemenea trec transporturi de materiale de război destinate Romîniei. Fiți cu băgare de seamă!”⁹.

¹ *Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922*, vol. I, E.P.L.P., Buc. 1953,, p. 186.

² Arh. St. Buc., Președinția Consiliului de Miniștri, 1920, dos.nr. 30, fila 194.

³ „Socialismul”, 3 martie 1920.

⁴ *История РСС Молдовенешть*, vol. II, p. 107—108.

⁵ „Правда”, 17 mai 1920.

⁶ *История РСС Молдовенешть*, vol. II, p. 98.

⁷ *Ibidem*.

⁸ N. Iorga, *Memorii*, vol. II, p. 345.

⁹ „Известия”, 23 august 1920.

Chemările și apelurile Cominternului au avut un larg răsunet printre muncitorii din Europa. Proletariatul european a început să ducă o campanie susținută de boicotare a transporturilor militare destinate României burghezo-moșierești.

Uniunile sindicale din Italia au cerut muncitorilor din porturi „să nu admită plecarea vapoarelor încărcate cu echipament de război în România”¹. Hotărârile Uniunii sindicale au fost respectate. Muncitorii din portul Triest au refuzat să încarce vapoare pentru România². La începutul lunii iunie patru remorchere cumpărate la Triest de Societatea română de navigație pe Dunăre n-au putut părăsi portul, fiind reținute de muncitorii din port de teamă că vor fi folosite în război contra Rusiei Sovietice³.

Muncitorii de la căile ferate din nordul Italiei, „pentru a veni în ajutorul tovarășilor ruși”, au refuzat să lucreze la transportul materialelor de război destinate „țărilor care ar putea lupta contra bolșevicilor”⁴. Pe data de 14 mai au plecat din Torino trenurile cu nr. 53 și 54 încărcate cu materiale de război destinate României⁵. După patru zile, unul din trenuri, datorită muncitorilor de la căile ferate care au refuzat să-l însoțească, a fost oprit la Brescia⁶. Trenul nr. 53 a fost oprit la Nabresina avînd nouă vagoane lipsă⁷. Din cauza acțiunilor muncitorilor italieni care boicoteau trenurile încărcate cu materiale și cu echipament de război pentru România, Direcția căilor ferate a dat ordin de suspendare provizorie a transporturilor militare în România pînă la „ameliorarea situațiunei”⁸.

Uniunea națională a muncitorilor căilor ferate din Anglia a hotărît de asemenea să boicoteze orice transport de armament destinat Poloniei sau României⁹. „Nici o ghiulea, nici o pușcă, nici un echipament pentru Polonia și România” — scria ziarul englez „Daily-Herald”¹⁰.

Proletariatul francez a dus de asemenea o luptă susținută împotriva aprovizionării României burghezo-moșierești cu materiale de război. La jumătatea lui mai 1920 a plecat din Franța, în direcția București, o garnitură mare, însoțită de militari francezi și români, încărcată în întregime cu materiale și echipament de război. Feroviarilor francezi n-au permis expedierea materialelor militare, „temîndu-se că ele vor fi folosite împotriva poporului sovietic”¹¹.

Lupta proletariatului englez, francez și italian împotriva aprovizionării României cu materiale de război era cu atît mai importantă, cu cît industria de război din țara noastră era aproape inexistentă. Apro-

¹ „Известия”, 8 iunie 1920.

² *Ibidem*.

³ „Socialismul”, 10 iunie 1920.

⁴ Arh. St. Buc., Președinția Consiliului de Miniștri, dos. nr. 30, fila 252.

⁵ Loc. cit.

⁶ Loc. cit.

⁷ Loc. cit.

⁸ Loc. cit.

⁹ „Правда”, 4 iunie 1920.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ „Вопросы истории”, 1947, nr. 10, p. 120.

vizionarea Romîniei cu arme, muniții și echipamente militare, chiar și în timp de pace, se făcea în cea mai mare parte de către țările Antantei¹.

La București, la începutul lui iunie a avut loc o ședință secretă a Consiliului de miniștri, la care au participat ambasadorii și atașații militari ai puterilor apusene. Pe ordinea de zi a figurat problema intrării Romîniei în război, alături de Polonia, împotriva Uniunii Sovietice². Deși operațiile de pe frontul sovietic înclinau guvernul Averescu la o aventură³, totuși, datorită în primul rînd curentului de opinie publică, potrivit intervenției, creat de clasa muncitoare, guvernul a fost nevoit să declare Romînia neutră.

„... Nu sîntem singuri — a arătat V.I. Lenin în mai 1920 — ... pentru că în fiecare țară avem aliați, acești aliați sînt muncitorii și oamenii muncii, ei sînt în majoritatea țărilor“⁴.

Neutralitatea Romîniei însă n-a fost autentică. „Neutralitatea noastră de acum — scria «Socialismul» — seamănă ca două picături de apă cu cea din 1914 — 1916”⁵. Dar, spre deosebire de neutralitatea din primul război mondial, cînd guvernul român favoriza ambele părți beligerante, de data aceasta a încălcat-o în mod permanent în favoarea Poloniei contra-revoluționare.

Presa socialistă și democratică din Romînia a demască ajutorul pe care guvernul romîni îl acordau lui Pilsudski și lui Vranghel. „Ne vin știri — scria «Socialismul» — că prin Pașcani trec spre Polonia trenuri cu rămășițele armatelor petliuriste, denichiniste și ale lui Vranghel, ca să întărească frontul polonez”⁶. Într-un articol publicat tot în „Socialismul”, se arată : „Zilnic ni se semnalează transporturi de trupe sau material de război pentru trupele țariste ale aventurierului Vranghel”⁷.

Presa muncitorească din Romînia nu numai că semnalează sau demască guvernul contrarevoluționar al lui Averescu, dar mobilizează clasa muncitoare să oprească orice transport de materiale și trupe destinate armatelor albe poloneze. În ziarul „Socialismul”, sub titlul *Nici un tun, nici un om pentru Polonia*, apare o știre transmisă în 23 iulie de postul de radio Moscova, prin care cheamă pe proletarii din toate țările „să interzică prin orice mijloace trimiterea de trupe și muniții Poloniei”⁸. În chemare se sublinia : „Supravegheați în modul cel mai riguros toate trenurile îndreptate spre Răsărit, lucrați după cum reclamá împrejurările. Nici un vagon, nici un vapor pentru Polonia”⁹.

¹ E vorba de primii ani de după primul război mondial.

² F. Zuev, *op. cit.*, p. 34.

³ Armatele poloneze, folosindu-se de avantajul atacului prin surprindere, a superiorității lor numerice și a înzestrării lor cu armament superior, au reușit, ca în luna mai, să cucerească un vast teritoriu în Ucraina, împreună cu capitala, Kievul.

⁴ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 312.

⁵ „Socialismul”, 7 august 1920.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia, 1917—1922*, vol. I, E.P.L.P., Buc., 1953, p. 195.

⁸ *Ibidem*, p. 177.

⁹ *Ibidem*.

La 10 august 1920, 30 000 de muncitori mobilizați de comuniști au manifestat pe străzile capitalei. În afară de revendicări economice, muncitorii au cerut „încetarea mobilizărilor și transporturilor de trupe pentru intervenționistii polonezi și vrangheliști”¹.

Guvernul român — spre deosebire de situația din anii de neutralitate ai războiului mondial — era constrins acum să ajute Polonia albă și pe contrarevoluționarul Vranghel mai mult în secret.

Succesele de scurtă durată ale armatelor poloneze din luna mai au luat sfârșit. Ofensiva victorioasă a armatelor sovietice în lunile iunie și iulie nu numai că a spart frontul polonez, dar se îndrepta vijelios în direcția Varșoviei. Burghezia mondială înspăimântată de succesele Armatei Roșii a făcut front comun cu Polonia panilor. „... Burghezia din toate țările, — scria V. I. Lenin — chiar și aceea care astăzi nu dă ajutor polonezilor, îi va ajuta atunci când războiul va fi în toi, pentru că aici se hotărăște nu numai soarta Rusiei sau a Poloniei, ci problema existenței întregii burghezii”².

Într-adevăr, pentru a împiedica ocuparea Poloniei de către armatele sovietice, lordul Curzon, ministrul de externe al Angliei, a adresat la 12 iulie o radiogramă guvernului sovietic, în care cerea „încheierea armistițiului, întreruperea ostilităților și retragerea armatelor pe «linia Curzon»”³. Comitetul revoluționar de război al Rusiei Sovietice a demascat intervenția Angliei ca o manevră menită să stăvilească ofensiva Armatei Roșii. El a demascat manevrele imperialiștilor Antantei care urmăreau să cîștige timp pentru a reorganiza armatele contrarevoluționare ale lui Pilsudski și ale lui Vranghel, precum și pentru a cîștiga aliați. „Cele mai mari eforturi face Antanta — se spunea în nota de răspuns a Comitetului revoluționar — spre a împinge pe români în război”⁴.

Evenimentele au evoluat întocmai cum prevăzuse Comitetul revoluționar. La 25 iulie a fost trimis din Franța în Polonia generalul Weygand „pentru a da concursul tehnic necesar organizării armatei poloneze”⁵. În luna iulie a fost trimisă în România o misiune specială în frunte cu generalul Payot, cu scopul de a determina guvernul român să intre în război alături de Polonia⁶.

Imperialiștii Antantei, pentru a împinge România în războiul anti-sovietic, duceau o politică de promisiuni, asemănătoare aceleia din anii neutralității 1914 — 1916. Pentru a obține intrarea României în război, i s-a promis acesteia o parte din teritoriul bulgar împreună cu orașul Rusciuk și cu portul Varna⁷.

¹ Leonte Filipescu, E.S.P.L.P., 1954, p. 39.

² V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 115.

³ F. Zuev, *op. cit.*, p. 139.

⁴ Maior Cambrea, *op. cit.*, p. 208.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Внешняя политика СССР*, vol. I, p. 341.

⁷ F. Zuev, *op. cit.*, p. 134.

Ziarul sovietic „Pravda”, demascând tratativele guvernului român cu imperialiștii Antantei pentru intrarea României în războiul antisovietic, seria următoarele: „Nici boierii români nu vor să renunțe la jaful Rusiei, organizat de către panii polonezi și bancherii francezi și englezi. Acum ei duc negocieri cu Antanta în vederea răsplății pe care doresc s-o primească pentru ajutorul militar acordat Poloniei”¹.

Pentru ca armata română să poată intra în acțiune era nevoie de bani pentru procurarea de muniții și echipament militar. În acest sens, ambasadorul american la București a declarat că guvernul american este gata să acorde României serioase subsidii bănești².

Pentru a da putere presiunii diplomatice asupra guvernului român, au sosit în apele Mării Negre vase de război engleze³. Vase de război americane au sosit de asemenea în porturile românești cu scopul de a studia condițiile de stabilire a unei baze navale pentru marina de război a Statelor Unite în porturile Constanța și Sulina⁴. Ca urmare a acestor presiuni, la jumătatea lunii iulie are loc la palat un nou consiliu de miniștri prezidat de rege, unde „se ia act” de hotărârea Statelor Unite de a colabora cu aliații în chestiunea rusească⁵. În acest scop, se dă generalului Râșcanu, ministru de război, mandat să facă toate mobilizările parțiale de care va fi nevoie⁶.

În luna august, imperialiștii din Europa apuseană și din America își intensifică presiunea asupra guvernului român în vederea ajutorării Poloniei contrarevoluționare. În acest scop, este trimisă în România o misiune specială în frunte cu mareșalul Joffre. În urma tratativelor dintre Joffre și guvernul român, guvernul Averescu decretează în luna august mobilizarea generală, mascată sub pretextul unor „manevre regale”⁷.

Internaționala a III-a Comunistă a demascat pe agenții imperialismului francez care seoseau în România cu scopul atragerii ei în războiul antisovietic alături de Polonia. „În România ei (agenții imperialiști francezi — *n.n.*) au obținut rezultate importante. România pregătește la toamnă « mari manevre », care în realitate înseamnă pregătirea campaniei de iarnă împotriva Rusiei Sovietice”⁸.

În acest moment critic, când oligarhia română era decisă să atragă poporul nostru în război împotriva poporului vecin din răsărit, guvernul sovietic se adresează la 6 august României cu o nouă notă de pace⁹. Semnificativ este faptul că guvernul sovietic a propus pace României nu în momentul când armatele poloneze se găseau în ofensivă — deoarece era clar că guvernul român nu s-ar fi oferit să înceapă tratativele — ci în momentul când armatele sovietice se găseau la porțile Varșoviei. În nota

¹ „Pravda”, 9 iulie 1920.

² F. Zuev, *op. cit.*, p. 134.

³ *Ibidem*.

⁴ „L'Indépendance roumaine”, 13 iulie 1920.

⁵ „Chemarea”, 21 iulie, 1920.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922*, vol. I, E.P.L.P., Buc., 1953, p. 199—202.

⁸ „Известия”, 23 august 1920.

⁹ *Внешняя политика СССР, 1917—1944*, vol. I, p. 343.

de pace trimisă guvernului român se exprimă convingerea statului sovietic că „dacă România va accepta să înceapă tratativele de pace se vor putea obține, de ambele părți, avantaje imense”¹. Guvernul român, care acționa după directivele politicienilor Antantei, nu numai că s-a eschivat de la tratative, dar profitând de faptul că Rusia Sovietică era antrenată în război a încercat să-i impună fel de fel de condiții.

V. I. Lenin, vorbind despre politica imperialiștilor Antantei în ceea ce privește România, i-a caracterizat în felul următor: „În realitate, ei se laudă și acum că o dată cu Polonia vor porni la ofensivă Letonia, România și Finlanda, și din tratativele diplomatice noi vedem foarte limpede că, atunci când Polonia a început ofensiva, puterile care duceau tratative de pace cu noi au schimbat tonul și au început să facă declarații uneori nemaipomenit de impertinente. Ei judecă negustorește, și de la un negustor nici nu te poți aștepta la altceva. I s-a părut că acum are șanse să se răfuiească cu Rusia Sovietică și începe să-și ia nasul la purtare”².

În aceste momente grele, când guvernul român era decise să intre în acțiune pentru a salva Polonia contrarevoluționară de la prăbușire, clasa muncitoare de la noi din țară și-a intensificat lupta pentru apărarea Rusiei Sovietice, pentru împiedicarea cu orice preț a războiului.

În coloanele ziarului „Socialismul”, ziar controlat aproape în întregime de comuniști, apar tot mai des articole mobilizatoare pentru întâmpinarea războiului pregătit de oligarhia română și pentru apărarea Rusiei Sovietice.

Într-un articol publicat în „Socialismul”, intitulat *Apel*, se arată: „Ceea ce a făcut oligarhia noastră acum un an pentru a reășeza în șa oligarhia magnaților și capitaliștilor unguri, ea intenționează să facă acum pentru oligarhia poloneză, clericală și contrarevoluționară... ea vrea să ne vire în război alături de Polonia împotriva proletariatului rus”³. Articolul mobilizează clasa muncitoare din România să se alătore „proletariatului de pretutindeni pentru a împiedica atacarea Rusiei Sovietice de dragul capitalismului polonez”⁴.

Articolele mobilizatoare scrise în ziarul „Socialismul” se succed tot mai des și sînt scrise pe un ton tot mai vehement. Corespondenții însărcinați de grupurile comuniste cu tipărirea articolelor în apărarea Rusiei Sovietice au urmărit cu o vigilență crescîndă acțiunile intervenționiste ale guvernului Averescu-Tache Ionescu. În articolul intitulat *Jos războiul* se demască adevărata cauză a sosirii mareșalului Joffre în România: atragerea țării în conflictul polono-rus⁵. În articolul *Manevrele*

¹ *Внешняя политика СССР, 1917—1944*, vol. I, p. 343.

² V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 154.

³ „Socialismul”, 25 iunie 1920.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922*, vol. I, E.P.L.P., Buc., 1953, p. 192—193.

ascund războiul se arată că „manevrele regale” înseamnă în realitate război „în toată regula” împotriva Rusiei Sovietice¹.

Articolele scrise în presa socialistă și muncitorească, precum și manifestele editate de grupurile comuniste, au mobilizat clasa muncitoare la lupta activă pentru apărarea Rusiei Sovietice.

La 3 iulie au avut loc în București mitinguri de masă împotriva intrării României în război împotriva Rusiei Sovietice². În ziua de 18 iulie, tot la București, a avut loc de asemenea o mare întrunire împotriva războiului și pentru pace cu Rusia Sovietică. „Noi nu cunoaștem nici un pericol din afară — spunea un orator la miting — ci numai un dușman înăuntru și contra lui vom lupta”³.

În aceeași zi, la Iași, a avut loc o mare adunare politică antirăzboinică. Participanții la miting au trimis o telegramă Adunării deputaților, în care se sublinia că cetățenii din Iași, la fel ca și întreg poporul român, sînt împotriva oricărei încercări războiului „care n-ar avea alt rezultat decît a cauza noi suferințe și noi pierderi poporului muncitor”⁴. La numai cîteva zile, în 25 iulie, tot la Iași, s-a desfășurat o altă întrunire împotriva războiului antisovietic⁵. În aceeași zi, la Giurgiu, a avut loc o întrunire muncitorească consacrată exclusiv luptei împotriva războiului, în care guvernul român, „în strînsă legătură cu oligarhia poloneză, tinde să împingă masele populare din țara noastră”⁶.

La 5 august 1920, în piața teatrului din Cernăuți, a avut loc o mare adunare de protest împotriva politicii antisovietice a oligarhiei romîne. Cei 15 000 de muncitori participanți la adunare au cerut începerea imediată a tratativelor de pace cu Rusia Sovietică. „Poporul muncitor — se sublinia în rezoluția adoptată de adunare — declară că va întrebuița toate mijloacele ce-i stau la îndemînă, în cazul unui eventual război cu Rusia Sovietică”⁷.

Deși demonstrațiile și grevele erau înăbușite cu cruzime în Basarabia, totuși în luna august muncitorii din Chișinău au declarat o grevă politică generală⁸, îndreptată împotriva politicii intervenționiste a guvernului român.

Mitingurile, grevele și demonstrațiile pentru apărarea Rusiei Sovietice s-au generalizat în întreaga țară. Comitetul executiv al partidului socialist din România și Comisia generală a sindicatelor, sub presiunea valului revoluționar de luptă a clasei muncitoare pentru apărarea Rusiei Sovietice, au fost constrînse să elaboreze o rezoluție⁹ pentru apărarea Rusiei Sovietice.

¹ *Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922*, vol. I, E.P.L.P., Buc., 1953, p. 200.

² „Известия”, 18 septembrie 1920.

³ „Socialismul”, 21 iulie 1920.

⁴ *Ibidem*, 24 iulie 1920.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, 30 iulie 1920.

⁷ *Ibidem*, 16 august, 1920.

⁸ *История РСД Молдовенешты*, vol. II, p. 107.

⁹ La Congresul ținut la Cluj, chiar și conducerea oportunistă a partidului socialist și a sindicatelor din Ardeal și Banat, în moțiunile adoptate în zilele de 15—16 august, „în momentele cînd Armata Roșie... culege fructele victoriei sale împotriva Poloniei clericale, militariste și imperialiste”, sub presiunea membrilor de rînd, a fost constrînsă să se declare solidară cu

tice. În rezoluția intitulată *Pentru pace imediată* se arată : „Proletariatul din România, atât de apropiat de Rusia Sovietică, trebuie să se ridice cu toate puterile sale să împiedice ajutorul pe care oligarhia noastră, inconștientă față de interesele generale și permanente ale țării, îl dau reacțiunii și contrarevoluției europene”¹. Rezoluția se încheie cu apelul : „... Din sute de mii și milioane de piepturi trebuie să iasă strigătul : «Jos mâinile ! Jos războiul ! Vrem pace imediată cu Rusia ! »”².

Comitetul executiv al partidului și Comisia generală a sindicatelor au cerut secțiilor partidului și sindicatelor să convoace mitinguri și demonstrații de stradă împotriva intrării României în război³. La sfârșitul lunii august, cînd reușita misiunii mareșalului Joffre se concretizează prin decretarea mobilizării generale, mitingurile, demonstrațiile și grevele pentru apărarea Rusiei Sovietice cresc atât în amploare cît și numeric.

În seara zilei de 23 august, la întrunirea muncitorilor delegați din cartierul Grivița, oratorii în cuvîntările lor au îndemnat pe delegați să ducă o propagandă susținută în sînul muncitorilor pentru a nu răspunde în cazul unei eventuale mobilizări sau concentrări⁴. La 24 august, la întrunirea lucrătorilor de la fabrica de bere „Luther”, un delegat ceferist a făcut în cuvîntarea sa apel către muncitori să ia poziție împotriva războiului pregătit de guvernul român contra Rusiei Sovietice⁵. La 24 august, în sala „Piscului” din București a avut loc o întrunire a muncitorilor tăbăcari. Vorbitorii au demascat războiul pe care burghezia romînă îl pregătea împotriva Rusiei Sovietice, subliniind că mareșalul Joffre a fost trimis în România să pună la cale această acțiune⁶.

Întrunirile antirăzboinice ale muncitorilor pe ramuri de producție au culminat cu întrunirea generală a muncitorilor din București din 22 august 1920. La această dată, mii de muncitori adunați la toate cele opt secții ale partidului socialist din București au avertizat guvernul român că sînt gata să se opună oricărei tentative războinice⁷.

Aripa stîngă a partidului socialist, precum și grupurile comuniste au antrenat la lupta pentru apărarea Rusiei Sovietice și femeile din țara noastră. La 23 august 1920 în sala „Grivița” din București a avut loc o întrunire la care au participat mii de femei muncitoare pentru a protesta împotriva războiului. Pe marginea cuvîntărilor ținute s-a votat următoarea moțiune : „... Ajunge sîngele vărsat, ajunge milionul de suflete jertfite războiului. ... Nu mai vreau un nou război. Pace cu Rusia Sovietică”⁸.

Întrunirile și adunările antirăzboinice nu erau specifice numai capitalei. Ele erau tot așa de frecvente și în Basarabia, Transilvania și Bucovina.

revoluția sovietică. Vezi *Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922*, vol. I, E.P.L.P., Buc., 1953, p. 194.

¹ *Ibidem*, p. 196.

² *Ibidem*, p. 197.

³ *Ibidem*, p. 196.

⁴ Arh. Centr. a Inst. de ist. a Part. de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. 2921, fila 255.

⁵ Loc. cit.

⁶ Loc. cit.

⁷ „Socialismul”, 23 august 1920.

⁸ *Ibidem*, 25 august 1920.

La 22 august au avut loc întruniri și mitinguri pentru apărarea Rusiei Sovietice la Iași¹, Brăila, Giurgiu². La 29 august muncitorii tuturor întreprinderilor din Cluj au declarat o grevă demonstrativă de o oră, în semn de protest împotriva planurilor intervenționiste ale guvernului român. În rezoluția votată de muncitorimea din Cluj se arată: „Proletariatul României, fără deosebire de naționalitate, are nevoie de pace și nu poate fi folosit pentru scopurile reacționarilor din țară și străinătate”³. În ziua de 29 august a avut loc la Făgăraș un miting la care au participat locuitorii și țăranii satelor din jur, în număr de peste 2 000. Vorbitorii au cerut guvernului intrarea imediată în legătură cu guvernul sovietic pentru continuarea tratatelor de pace⁴.

Grevele generale din Cluj, Făgăraș etc., au culminat cu greva generală din 1 septembrie din toate centrele muncitorești ale Ardealului. Greva a fost demonstrativă și a durat numai o oră, fiind primul avertisment dat guvernului pentru a renunța la intervenția plănuită în Rusia Sovietică. Muncitorii au cerut încheierea păcii cu Rusia Sovietică⁵.

La 5 septembrie 1920, socialiștii de stînga au organizat în toate orașele din România numeroase adunări publice împotriva intrării României în războiul antisovietic⁶.

La adunările publice din 5 septembrie, organizate de grupurile comuniste și de socialiștii de stînga, a aderat și tineretul țării noastre. În întreaga țară, în ziua de 5 septembrie au avut loc mitinguri și demonstrații ale tineretului muncitor pentru apărarea Rusiei Sovietice⁷. În moțiunea adoptată la întrunirea din București, tineretul a protestat „contra încurajării armatelor contrarevoluționare poloneze, care, ajutate de capitalismul internațional, în care trebuie inclus și cel românesc, vor să doboare Republica Sovietelor”⁸. Tineretul din capitală, se sublinia în moțiune, luptă cu toată energia sa tinerească pentru „*Pace imediată cu Rusia Sovietică și pentru demobilizarea generală*”⁹.

Tineretul socialist din Moreni, întrunit în sala sindicatelor, a protestat împotriva războiului plănuț de guvernanții romîni contra Rusiei Sovietice, exprimîndu-și convingerea că tinerii care vor fi încorporați vor ști să-și

¹ „Socialismul”, 23 august 1920.

² *Ibidem*, 27 august 1920.

³ *Ibidem*, 5 septembrie 1920.

⁴ *Ibidem*, 3 septembrie 1920.

⁵ „Socialismul”, 20 septembrie 1920.

⁶ „Известия”, 18 septembrie 1920.

⁷ C.C. al tineretului socialist din România a editat un manifest prin care chema tineretul din țara noastră să adere la demonstrația politică internațională a tineretului socialist — demonstrație fixată la 5 septembrie — al cărei scop era: lupta pentru apărarea Rusiei Sovietice. În manifest se arată: „Pentru că tocmai acum guvernul oligarhiei române uneltește în umbră un nou măcel; pentru că el face negoț cu singele și carnea poporului român și în primul rînd al tineretului acestei țări; pentru că... guvernul ciocoilor și al capitaliștilor pregătește un nou război contra poporului frate rus... tinerii muncitori, copiii și fiii poporului român vor striga sus și tare: « Jos războiul! Vrem pace cu Rusia Sovietelor! »». *Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922*, vol. I, E.P.L.P., Buc., 1953, p. 212.

⁸ *Ibidem*, p. 216.

⁹ *Ibidem*.

îndeplinească datoria lor internaționalistă¹. Tineretul socialist din secția Galați, în moțiunea votată la mitingul din 5 septembrie, „declară și dă toate garanțiile că-și va pune toate forțele în sprijinul mișcării socialiste și va face sacrificiile de a opri orice război îndreptat contra proletariatului comunist din Rusia, de către oligarhiile capitaliste din toate țările”². La toate întrunirile, mitingurile și demonstrațiile tineretului din celelalte orașe, Piatra Neamț, Fălticeni, Buștenari etc., s-au desfășurat lozincile: „Jos războiul!”, „Vrem pace cu Rusia Sovietică!”

Întrunirile și mitingurile proletariatului român organizate în ziua de 5 septembrie pentru apărarea Rusiei Sovietice au însemnat o nouă afirmare a solidarității poporului muncitor român cu popoarele sovietice. Clasa muncitoare din România, în totalitatea ei, era împotriva unui război îndreptat contra poporului sovietic și milita activ pentru apărarea Rusiei Sovietice. Ea era decisă să declare greve generale în cazul când guvernul contrarevoluționar al lui Averescu ar fi decis să intre în războiul antisovietic. Delegația română însărcinată cu ducerea tratativelor pentru afilierea la Internaționala a III-a, delegație care cunoștea starea de spirit a clasei muncitoare de la noi din țară, într-un interviu pe care l-a dat la Viena, a arătat că reprezintă 90 000 de muncitori organizați, care vor declara grevă generală fără întârzieri, dacă guvernul român va porni atacul împotriva Rusiei Sovietice³.

★

Relevînd marele rol al solidarității internaționale a proletariatului pentru asigurarea victoriei Rusiei Sovietice în cea de-a treia campanie a Antantei, V. I. Lenin a subliniat: „Imediat ce burghezia internațională ridică brațul împotriva noastră, propriii ei muncitori îi apucă mîna”⁴. În calea planurilor intervenționiste ale burgheziei și moșierimii romîne, clasa muncitoare în frunte cu elementele revoluționare din fostul partid socialist a ridicat un puternic obstacol care a contribuit considerabil la abținerea guvernanților romîni de la agresiunea antisovietică.

БОРЬБА РУМЫНСКОГО РАБОЧЕГО КЛАССА ДЛЯ ЗАЩИТЫ СОВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА ВО ВРЕМЯ ТРЕТЬЕЙ КАМПАНИИ АНТАНТЫ (1920)

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

В настоящей работе подчеркивается особая важность некоторых из событий, происходивших в Румынии под влиянием Великой Октябрьской социалистической революции в годы революционного подъема, а именно проявлений солидарности румынского пролетариата с Советским Го-

¹ *Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922* vol. I, E.P.L.P., Buc., 1953, p. 217.

² *Ibidem*, p. 219.

³ „Известия”, 7 septembrie 1920.

⁴ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 293.

сударством и с народами Советской России в их борьбе с интервенционистами.

Указаны знаменательные моменты борьбы румынского пролетариата и революционных элементов бывшей социалистической партии для срыва планов правящих классов Румынии и Антанты, старавшихся вовлечь буржуазную Румынию в антисоветскую интервенционистскую кампанию, наряду с панской Польшей.

Из настоящей работы явно выделяется факт, имеющий особое значение, а именно, что забастовочная борьба румынских трудящихся в 1920 году преследовала не только экономические цели и, вообще, не ограничивалась требованиями профессионального характера, а происходила на более высоком уровне под лозунгами большого политического значения.

В работе описаны различные формы политического протеста народных масс: забастовки, уличные демонстрации, митинги, выступления в печати и пр.

Автор приходит к заключению, что рабочий класс во главе с революционными элементами бывшей социалистической партии сильно препятствовал осуществлению интервенционистских планов румынской буржуазии и помещиков, что заставило румынских правителей воздержаться от антисоветской агрессии.

L'ACTION DE LA CLASSE OUVRIÈRE DE ROUMANIE, À LA DÉFENSE DE L'ÉTAT SOVIÉTIQUE, PENDANT LA TROISIÈME CAMPAGNE DE L'ENTENTE (1920)

(RÉSUMÉ)

L'article traite un aspect important des événements qui se déroulèrent en Roumanie, sous l'influence de la Grande Révolutions Socialiste d'Octobre, dans les années d'élan révolutionnaire: les manifestations de solidarité du prolétariat roumain avec l'Etat soviétique et avec le combat anti-interventionniste des peuples de la Russie Soviétique.

Les auteurs relèvent certains moments significatifs de la lutte du prolétariat roumain et des éléments révolutionnaires de l'ancien parti socialiste, en vue de contrecarrer les plans des classes dominantes de Roumanie et de l'Entente, qui cherchaient à attirer la Roumanie bourgeoise dans la campagne interventionniste anti-soviétique de 1920, aux côtés de la Pologne des pans.

Un fait particulièrement significatif qui se détache de cette étude est celui que la lutte revendicative de la classe ouvrière roumaine en 1920 n'a pas poursuivi uniquement des objectifs économiques et, en général, des revendications à caractère professionnel, mais s'est élevée à un niveau supérieur, se déroulant également suivant des mots d'ordre d'une grande importance politique.

Différentes formes de protestation politique des masses populaires : grèves, démonstrations de rues, meetings, campagnes de presse, etc., sont décrites.

La conclusion de l'auteur est que la classe ouvrière, dirigée par les éléments révolutionnaires de l'ancien parti socialiste, a dressé un puissant obstacle aux plans interventionnistes de la bourgeoisie et des grands propriétaires terriens roumains, contribuant ainsi, d'une manière considérable, à l'abstention des gouvernements roumains de participer à l'agression anti-soviétique.

NOTE ȘI COMUNICĂRI

**CHESTIUNI PROGRAMATICE ALE MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI
DIN ROMÎNIA ÎN PERIOADA AVÎNTULUI REVOLUȚIONAR
CREAT DE VICTORIA MARII REVOLUȚII SOCIALISTE
DIN OCTOMBRIE (1918—1922)**

DE

POMPILIU MATEI

Programul și statutul sînt documentele de bază, politice și organizatorice, ale partidului marxist-leninist. Dintre ele, programul este cel mai de seamă document care determină caracterul, direcția și conținutul acțiunilor multilaterale ale partidului clasei muncitoare în lupta pentru construirea societății comuniste. Programul este legat în mod nemijlocit de teoria comunismului științific, cu strategia politică și tactica de luptă a partidelor de tip nou; este o scurtă formulare științifică a scopurilor și sarcinilor luptei clasei muncitoare; determină scopul mișcării revoluționare a proletariatului, ca și acele cerințe pentru care luptă partidul în drumul spre țelul său final.

Deoarece ține seamă de tendințele mișcării revoluționare a muncitorimii, programul stabilește pentru fiecare perioadă de luptă un număr de sarcini imediate ale partidului, ceea ce constituie programul minimal (în special în capitalism), și un număr de sarcini depărtate formînd programul maximal, al construirii socialismului și comunismului.

Perioada care a urmat Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a fost și pentru muncitorimea din România o etapă de avînt revoluționar, de mari frămîntări și lupte sociale. Aceste lupte și formele lor de manifestare au constituit expresia maturizării proletariatului român, expresia influenței victoriei proletariatului rus, a mișcării revoluționare care a cuprins întreg globul între anii 1917 și 1923.

Valul de greve care a cuprins întreaga țară și a culminat cu greva generală din 1920 a arătat că proletariatul din România era în mare măsură conștient de rolul său de conducător al luptei tuturor exploataților împotriva jugului capitalist. Caracterul politic pe care l-au avut aceste greve, după 13 decembrie 1918, a arătat că a început o nouă etapă a procesului formării conștiinței de clasă a proletariatului român și a cerut din partea

conducătorilor săi o delimitare precisă în ceea ce privește problemele programatice, tactice și organizatorice.

Definirea scopurilor de luptă ale proletariatului, elaborarea unui document programatic revoluționar, care să reflecteze pe de o parte situația internă a țării, iar pe de altă parte sarcinile apropiate ca și cele depărtate ale luptei clasei muncitoare, era una din chestiunile cele mai acute pentru mișcarea noastră muncitorească.

V. I. Lenin și discipolii săi și-au închinat o mare parte din activitate pentru formularea unui program revoluționar de luptă, în perioadele cruciale ale mișcării muncitorești din Rusia : formarea partidului de tip nou între 1895 și 1903 și construirea socialismului după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Clasicii marxism-leninismului au arătat în nenumărate rânduri că fără un program revoluționar, fără o delimitare precisă față de celelalte curente existente în mișcarea muncitorească și în afara ei, nu se poate ajunge la vreun rezultat final, nu se poate ca lupta proletariatului să fie încununată de succes. În perioada formării partidului de tip nou, ducând lupta cu diferitele aspecte ale oportunismului din mișcarea muncitorească în Rusia, V. I. Lenin a subliniat de multe ori „că înainte de a ne uni trebuie să ne delimităm”, adică să ne cunoaștem precis țelurile și sarcinile de luptă. Această idee de neprețuit pentru mișcarea muncitorească internațională și-a găsit o largă exprimare în geniala lucrare *Ce-i de făcut?* și a stat la baza prelucrării programului revoluționar-marxist, adoptat de Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. Lupta dusă de V. I. Lenin în redacția „Iskrei” pentru prelucrarea acestui program revoluționar este dovada cea mai concludentă a însemnătății pe care el a dat-o problemei.

Avântul revoluționar creat în întreaga lume de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a pus în fața proletariatului din România o serie de probleme importante pentru activitatea sa viitoare. Una din ele a fost întocmirea unui program revoluționar de luptă.

★

Conducerea oficială a mișcării muncitorești din România o aveau în acea perioadă, — pe provincii — partidul socialist și uniunea sindicală. Imediat după încetarea războiului din 1914—1918 ele își reiau activitatea și la 8 decembrie 1918 se convoacă, pentru ianuarie 1919, Congresul partidului, la care urmau să participe și reprezentanții organizațiilor sindicale. Pe ordinea de zi a Congresului au fost incluse problema programului teoretic și tactic al partidului, noua orientare tactică sindicală și problema raportului dintre sindicate și partid. Acest Congres nu s-a ținut din cauza evenimentelor de la 13 decembrie 1918. Totuși, în perioada premergătoare lui și acestor evenimente, au fost publicate o serie de materiale ale partidului din care se poate vedea linia acestuia în problemele principale ale mișcării muncitorești.

Proiectul de program al Partidului Socialist din România (*Declarația de principii*), publicat în „Socialismul” din 9 decembrie 1918¹ are o serie

¹ Documente din Istoria Partidului Comunist din România, vol. I, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1956, p. 94—99.

de părți pozitive, însă nu rezolvă problema principală — a revoluției din România — nu arată calea necesară proletariatului pentru a se elibera de sub jugul burghezo-moșieresc.

În proiectul de program se specifică faptul că Partidul Socialist din România este un partid al clasei muncitoare care urmărește desființarea exploatării sub orice formă. Se cere trecerea mijloacelor de producție (fabrici, pământ și unelte de muncă) din proprietatea particulară în proprietatea societății; se subliniază că P.S.R. este revoluționar prin caracterul său, opus partidelor burgheze reacționare. Trecând la analiza societății și a structurii ei, în proiect se scrie că în România capitalismul e un fapt real și că procesul proletarizării maselor mic-burgheze se adâncește. Se arată, de asemenea, necesitatea luptei de clasă a proletariatului, partidul considerându-se ca reprezentantul intereselor lui.

Proiectul de program prezintă dezvoltarea istorică a capitalismului, caracterul obiectiv al luptei de clasă, necesitatea solidarității internaționale a proletariatului fără deosebire de neam, religie sau sex, a instaurării dictaturii proletariatului. În proiect sînt analizate cauzele războiului imperialist, ororile și efectele pe care acesta le-a avut. Se arată însemnătatea revoluției ruse din Octombrie 1917, în urma căreia în Rusia s-a cucerit puterea politică și s-a instaurat republica socialistă.

Proiectul analizează condițiile existente în apusul Europei pentru izbucnirea revoluției și arată sarcinile pe care și le-au pus revoluționarii de aici pentru transformarea societății. Se accentuează asupra conducerii socialiste a mișcării muncitorești, singura care este în stare a cunoaște idealul socialist.

La o cercetare mai atentă, această primă *Declarație de principii* a P. S. R. amintește în mare măsură programele vechilor partide socialiste din Apus. Neluind în seamă noua etapă a dezvoltării capitalismului — imperialismul —, argumentînd numai cu unele date ale socialismului științific, valabile pentru o epocă anterioară, făcînd abstracție de dezvoltarea marxismului, deci de leninism, programul nu putea avea o bază științifică și nici nu putea da o analiză justă a situației de fapt existente atunci în România.

Pe de altă parte, proiectul de program apare complet trunchiat, problemele cele mai principale ale strategiei și tacticii mișcării muncitorești nefiind atinse.

În primul rînd, proiectul de program nu arată caracterul revoluției care va avea loc în România, nu delimitează forțele principale ale acesteia și în special nu vede aliații proletariatului și pe principalul său aliat — țărănimea. Neanalizînd precis structura socială a Romîniei, nici nu se amintește în această *Declarație* ceva despre vestigiile feudale existente în acea vreme în țară.

Analizînd capitalismul ca tip de societate, se adoptă o atitudine pasivă față de ororile acestuia, ele nu sînt acuzate (tocmai atunci, cînd prin lupta sa, muncitorimea aducea o acuzație aspră ororilor capitalismului). O bună parte din proiect este ocupată de problema primului război mondial și a revoluției în Apus, ca și cînd aceasta ar fi adus „mîntuirea” poporului

român, pe cînd peste exemplul de neprețuit al proletariatului rus se trece foarte sumar (muncitorimea din România lupta tocmai după acest exemplu).

Se poate spune că într-o oarecare măsură proiectul reprezenta o parte din programul maximal al partidului, dar ceea ce trebuia prelucrat în primul rînd, oglindind avîntul revoluționar din țară (inexistent în proiect), era programul minimal al partidului. În proiect nu sînt formulate nici un fel de revendicări ale muncitorimii, ale țărănimii, ale celorlalte pături asuprite prin exploatarea burghezo-moșierească și nici ale minorităților naționale.

Nu se poate nega faptul că proiectul de program „a împrumutat” din manifestele grupurilor comuniste din 1918 o serie de principii, în special cele privitoare la revoluția socialistă, instaurarea dictaturii proletarietului etc. Cu toate acestea, nici grupurile comuniste, în năzuința lor spre un ideal de viață nouă, nu exprimau cu adevărat soluțiile cele mai juste pentru dezvoltarea revoluționară a mișcării muncitorești, nici ele nu erau înarmate pînă la capăt cu învățătura marxist-leninistă, iar la începutul anului 1918 principalii lor organizatori fuseseră arestați.

Declarația de principii, luată în totalitate, poate fi considerată ca una dintre cele mai „revoluționare”. În etapa următoare, conducerea de dreapta a P. S. R. cade și mai mult în oportunism, repetînd în mod demagogic ceea ce afirmaseră cu mult înainte așa-zii „teoreticieni” reformiști ai Apusului.

Publicînd un apel către muncitorimea din țară, C. E. provizoriu al P. S. R. reamintește singeroasele evenimente de la 13 decembrie 1918 și cheamă muncitorimea la luptă. Acesta este un lucru pozitiv, care arată însă și mai mult neputința sa de a conduce masele, căci apelul pare mai mult o scuză față de burghezie decît o chemare înflăcărată la luptă : „Comitetul Executiv provizoriu al P. S. și Comisiunea Generală provizorie a Uniunii Sindicale — se spune în apel — consideră ca prima sa datorie de a protesta împotriva atrocităților comise la 13 decembrie 1918. Credința noastră este că acea tragedie singeroasă putea fi înlăturată dacă guvernul ar fi voit”¹ (sublinierea noastră — P. M.)

Mai departe, conducerea socialistă cere în apel burgheziei să nu considere mișcarea socialistă și muncitorească din România ca ceva anarhic și pus pe rebeliune, plătit din afară, cu scopul dărîmării orînduirii existente, ci s-o considere ca o mișcare organizată, care se va servi de toate mijloacele legale și numai legale. Noi avem un ideal de dreptate socialistă, dar ne străduim spre el doar în mod pașnic — iată ideea principală a apelului.

„În toată activitatea de partid și sindicate mișcarea noastră nu are și nu poate avea decît o singură tactică, aceea de masă, accesibilă clasei muncitoare, tactica pe față”² — specifică apelul. Or, în condițiile de atunci ale stării de asediu, ale cenzurii, dictaturii militare, terorii albe, această tactică nu însemna decît lichidarea mișcării muncitorești. A nu împlăti în aceste condiții mișcarea legală cu cea ilegală, însemna lichida-

¹ „Socialismul” din 10 februarie 1919.

² *Ibidem*.

torism, lucru pe care îl și urmărea conducerea social-democrată de dreapta, care voia să facă din partid un slujitor supus burgheziei.

Pe marginea unor astfel de idei V. I. Lenin scria : „Legalismul pur, exclusiv legalism al partidelor « europene » și-a trăit traiul și s-a transformat, în virtutea dezvoltării capitalismului din stadiul preimperialist, în bază a politicii muncitorești burgheze”¹.

Tactica leninistă revoluționară constituia ceva de neînțeles și în același timp primejdios pentru aripa dreaptă a partidului socialist din România. Într-un articol din „Socialismul”, intitulat *Scopul și mijloacele noastre de luptă*², se arată că partidul nu este nicidecum reprezentantul unei mișcări bolșevice. Partidul socialist urmărește transformarea societății în mod pașnic, evolutiv, mai mult decît atît, această transformare se va petrece după instaurarea societății socialiste în Apus, iar sarcina principală în momentul respectiv, e numai educarea clasei muncitoare.

„Această transformare socială — se scrie în articol — nu poate fi rezultatul unei acțiuni conspirative și unei lovituri de stat, ci încoronarea unor eforturi îndelungate și pașnice, duse pentru educarea și organizarea în Partidul Socialist a clasei muncitoare. În Țara Românească de altfel, probabil că forma socialistă de organizare se va introduce după ce ea se va fi îndeplinit de fapt în țările dezvoltate economiceste din Apus și atunci, nu atît ca o necesitate reclamată de condițiile obiective și subiective ale propriei noastre țări, ci ca o necesitate a raporturilor economico-sociale cu celelalte țări, unde transformarea s-a operat”³.

Mai departe, în articol se combate vehement tactica ilegală, secretă, conspirativă, socotindu-se că aceasta are un caracter provocator și creează greutăți partidului. Desigur că îi crea mari greutăți conducerii unui asemenea partid. Pentru formarea unui partid de tip nou însă, pentru lupta zilnică a clasei muncitoare, ea nu putea aduce decît foloase, de aceea e și întrebuintată cu mult succes de grupurile comuniste ilegale.

Într-o „declarațiune” a P. S. R., publicată tot în același ziar, sînt expuse pe larg principiile programului partidului în problema națională, față de naționalitățile conlocuitoare din România. Nici această „Declarațiune” nu aduce nimic nou în comparație cu principiile expuse cu cîteva decenii înainte de către social-democrații din Austria sau din alte țări apusene. Îmbibată de demagogie și spirit burghez naționalist, „Declarațiunea” nu putea atrage la luptă proletariatul minorităților naționale; dimpotrivă, dădea apă la moara burgheziei pentru continuarea politicii de subjugare.

Conducerea oportunistă a P. S. R. nu leagă problema emancipării și autodeterminării națiunilor subjugate de revoluția proletară. Exemplificîndu-și principiile prin destrămarea imperiului austro-ungar, conducerea de dreapta a P. S. R. uită complet de apăsarea naționalităților conlocuitoare de către burghezia națională; mai mult decît atît, *Declarațiunea* e plină de naționalism burghez, deoarece consfințește alipirea la România a

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, Ed. P.M.R., Buc., 1952, p. 245.

² „Socialismul” din 17 februarie 1919.

³ *Ibidem*.

unor teritorii care nu-i aparțineau de drept și a căror populație era supusă exploatării bestiale a burgheziei și moșierimii romine, ca Bucovina de nord și Basarabia. Scriind că „socialiștii români, internaționaliști, salutăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjgate pînă acum și respectăm legămintele de unire hotărîte”¹, conducerea P. S. R. nu face decît să falsifice istoria și să nege voința poporului basarabean care de la început a fost contra „unirii” cu România, iar posibilitatea de a-și lua soarta în propriile lui mîini i-a fost luată de burghezia romînă. La un an după alipirea forțată a Basarabiei, conducerea P. S. R. consfințește acest fapt ca ceva firesc.

Organizațiile partidului din marile regiuni industriale, unde curentul proletar era mai puternic, răspund de îndată acestei declarații. Un exemplu grăitor sînt cuvintele cuprinse în *Declarația organizațiilor din Ploiești*. Aici se arată că „declarația aceasta (a P. S. R. — n. n.) conține afirmații și aprecieri în desăvîrșită contradicție cu concepția fundamentală a socialismului. Instanțele noastre provizorii se situează în realitate, prin noua lor declarație, pe un teren și privesc problema națională dintr-un punct de vedere îngust, mic-burghez, naționalist-oportunist de la care împrumută în bună parte și termenii umflați și lipsiți de precizie ne necesară. Concepția antiștiințifică și antimarxistă care stă la baza *Declarațiunii* duce deci la o adevărată idealizare a războiului actual imperialist și a societății capitaliste, a cărei vrednică odraslă este el”².

La 17 martie 1919 are loc o conferință a Comitetelor Centrale provizorii ale P.S.R. și Uniunii Sindicale, cu reprezentanții P. S. din Ardeal și Banat și delegați din Iași, unde se confirmă încă o dată tactica oportunistă a mișcării socialiste din România. „Toți tovarășii prezenți au recunoscut în numele organizațiilor ce le reprezintă, că aceeași tactică de pînă acum, pe față, de masă, politică și sindicală, rămîne și pentru viitor, cea mai bună și mai sigură pentru organizarea proletariatului în partid de clasă și pentru lupta pe care acesta o duce pentru democratizarea țării”³ — se scrie în comunicatul conferinței.

Între 23 și 26 mai 1919 s-a ținut conferința Partidului Socialist din România la care au luat parte delegați ai organizațiilor din România veche, Ardeal, Banat și Bucovina. La această conferință s-a votat programul partidului cu o serie de modificări față de proiectul din decembrie 1918.

Modificările care se aduc proiectului de program din decembrie 1918 nu sînt de natură să-l îmbunătățească, ci dimpotrivă îl fac mai oportunist, mai ostil ideologiei clasei muncitoare, marxism-leninismului.

În program nu se recunoaște nici cel puțin caracterul obiectiv al dezvoltării capitaliste a Romîniei, ci această dezvoltare e văzută ca ceva venit din afară. „Fiind în dependență și stînd sub influența țărilor înaintate, România a trebuit să introducă raporturile sociale și formale politice de organizare burgheze, nu ca o necesitate izvorită din raporturile interne

¹ „Socialismul” din 17 februarie 1919.

² *Ibidem* din 5—8 martie 1919.

³ *Ibidem*, 27 martie 1919.

de producere, ci cerute de relațiunile ei cu țările capitaliste”¹ — se scrie în program.

Problema țărănească e tratată într-un mod complet străin marxism-leninismului și sub influența ideologiei oportuniste a lui C. Dobrogeanu-Gherea. „Astfel, în România — se scrie în program — continuă a conviețui vestigii de iobăgie și relațiuni de instituțiuni burghezo-capitaliste, conviețuire care a dat naștere la multe și monstruoase contradicții și care a creat acel regim neoiobag, specific țării”².

C. Dobrogeanu-Gherea a căutat să „teoretizeze” tactica social-democrației în țările înapoiate, întemeindu-și teoria pe argumente care se rezumau la aceea că nu factorii interni hotărâsc modul în care se va transforma viața socială a țărilor înapoiate, ci epoca respectivă la care au ajuns țările înaintate — adică cele din Apus.

Teoria neoiobăgistă nu putea însă constitui o fundamentare științifică a tacticii social-democrate românești, deoarece teoretic e eronată, iar practic dăunătoare și reacționară. Totuși, această „învățătură” a constituit baza programului aripii drepte a P. S. R. Liderii de dreapta ai P. S. R. nu înțelegeau pe deplin că, deși în minoritate, proletariatul din România este clasa viitorului asupra căreia trebuie să se concentreze activitatea lor.

Programul adoptat la această conferință reflectă pe deplin în special „teza” cu privire la caracterul „reacționar” al țărănimii și la faptul că proletariatul este singur în lupta sa contra burgheziei. „Singură minoritatea proletară împinsă de interesul ei de clasă a luptat pentru o prefacere socială, care corespunde progresului și interesului general al țării”³ — arată programul. Caracterul reformist al programului este ilustrat în primul rînd de teza încadrării pașnice a capitalismului în socialism : „Partidul socialist va reclama deci — așteptînd întronarea ordinii socialiste — ca această ordine să se desemneze și să se precizeze în însăși societatea burgheză, printr-o înnoire adîncă a cadrelor și așezămintelor sale”⁴.

Însuși faptul că programul nu cuprinde revendicările privitoare la îmbunătățirea situației grele a claselor exploatate din România, care sînt formulate doar în manifestul electoral anexat la program, dovedește că P. S. R. nu era decît un partid al reformelor, legal, care lupta cu metodele partidelor burgheze.

Chiar din cererile programului electoral, se vede caracterul oportunistic al poziției conducerii P.S.R. față de problemele mișcării revoluționare. El reiese, de exemplu, din cererea de autonomie pentru toate naționalitățile, autonomie înțeleasă în sens „cultural”, sau din cererea privitoare la legislația muncii, în care se preconiza rezolvarea neînțelegerilor dintre patroni și muncitori pe cale pașnică. În problema agrară cererea exproprierii solului și socializării industriilor prin despăgubiri din partea statului nu era decît o repetare a ideilor burgheziei radicale sau, mai bine-zis, liberale.

¹ „Socialismul” din 27 martie 1919.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

Între 14 și 16 octombrie 1919 a avut loc congresul extraordinar al P.S.R. cu reprezentanți din Ardeal, Banat și Bucovina, la care s-a hotărât abținerea de la apropiatele alegeri parlamentare.

Din hotărîrea acestui congres se vede clar ce importanță acorda conducerea P. S. R. parlamentarismului, considerînd această metodă de luptă drept cea mai importantă.

E clar că avînd un asemenea program de luptă, o tactică greșită, fără o legătură strînsă cu masele muncitoare, fără o teorie revoluționară, marxist-leninistă, mergînd pe linia parlamentarismului și a împăcării de clasă, a reformelor pașnice, P. S. R. nu putea reprezenta avangarda mișcării muncitorești din România, nu putea decît să stea în coada ei, să urmeze mișcării și chiar s-o împiedice.

★

Grupurile comuniste ilegale au constituit singura forță existentă în această perioadă în România, care a condus pe un drum just mișcarea muncitorească, luîndu-și vitalitatea necesară din atotbiruitoarea învățătură marxist-leninistă.

După victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, elementele revoluționare se organizează în grupuri comuniste denumite scurtă vreme și „grupuri maximaliste”. Pentru a face cunoscută în mase victoria revoluției din 1917, ele au popularizat cuceririle și transformările revoluționare îndeplinite de proletariatul și țărănimea muncitoare rusă : pacea, pămîntul, sovietele, dictatura¹ proletariatului.

Grupurile comuniste au determinat, prin orientarea lor justă, toate succesele pe care le-a avut clasa muncitoare în această perioadă. Ele au reușit să îmbine munca legală din sinul partidului socialist cu cea proprie ilegală și și-au îndreptat în primul rînd activitatea spre delimitarea ideologică și îndepărtarea confuziei ideologice și organizatorice care domnea în mișcarea muncitorească. Încă o dată au fost confirmate cuvintele lui V. I. Lenin : „noi cerem schimbarea tacticii dominante în ultimii ani ; declarăm că înainte de a ne uni și pentru a ne uni, trebuie mai întîi să ne delimităm¹ în mod hotărît și precis“. Această învățătură a devenit far călăuzitor și pentru comuniștii din România.

Grupurile comuniste ilegale au dus în această perioadă o activitate intensă de propagare a adevăratelor principii ale marxism-leninismului în rîndurile clasei muncitoare. Ele au formulat scopurile și mijloacele prin care trebuie dusă lupta de clasă a proletariatului. Înscriind în programul lor revendicări pentru țărani, pentru minoritățile naționale și celelalte păături sociale exploatate din România, ele au pregătit noua orientare politică a celor ce muncesc. În acest scop au editat literatură marxistă și în special lucrări ale lui V. I. Lenin, ca : *Puterea Sovietelor, Democrația burgheză și dictatura proletariatului, Problema Puterii Sovietelor*, și ale Cominternului : *Lumea capitalistă și Internaționala Comunistă, Directivele și Statutele Internaționalei Comuniste*² etc.

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 5, E.P.L.P., Buc., 1953, p. 353.

² 30 de ani de la înființarea P.C.R. *Album*, Inst. de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., Buc., 1951, p. 9.

Trebuie remarcat ca un fapt de o deosebită importanță demascarea în fața poporului a acțiunilor burgheziei internaționale și a celei interne, în ceea ce privește politica de exploatare cît și politica îndreptată împotriva Rusiei Sovietice. Convingînd masele de marea cauză a sovietelor, explicîndu-le importanța și realizările Revoluției din Octombrie, grupurile comuniste au dat dovadă de un adînc spirit internaționalist proletar, de dragoste nemărginită față de Rusia Sovietică și de eroicul proletariat rus.

Ducîndu-și activitatea practică și propagandistică între muncitori, țărani și soldați, delimitîndu-și tactica și conturîndu-și linia politică proprie, grupurile comuniste au reprezentat principala forță care a dus la crearea Partidului Comunist din România.

În această perioadă nu se putea obține o linie precisă în activitatea acestor grupuri, datorită terorii regimului burghezo-mosieresc care depunea toate eforturile pentru a le împiedica activitatea, cum și din cauza oportunistului conducerii de dreapta a P. S. R.

Încă din 1917, primul element care își găsește reflectarea în activitatea „maximaliștilor” — germenii viitoarelor grupuri comuniste — este pacea, cel mai dorit sol în acea vreme. „Noul guvern revoluționar rus, în numele poporului muncitor și al milioanele de soldați din tranșee, a început tratativele de pace. Trăiască pacea...”¹, arată un manifest din acest an.

Încep să se contureze revendicările clasei muncitoare, scopurile care stau în fața ei, pentru care trebuie să lupte. Grupurile comuniste arată că lupta trebuie dusă pentru cucerirea în primul rînd a puterii politice pe cale revoluționară, după care urmează să se facă exproprierea fabricilor și a pămînturilor, instaurîndu-se republica socialistă. În special trebuie remarcată atitudinea pe care o au grupurile comuniste față de drumul care trebuia urmat pentru transformarea societății. Opuîndu-se complet tacticii reformiste a socialiștilor, ele arată că „împotriva acestei societăți mizerabile trebuie să luptăm cu toată energia. Numai o revoluție va dărîma alcătuirea putredă a societății capitaliste”, iar lozincile de luptă sînt: „Jos infama clasă stăpînitore! Trăiască revoluția!”².

¹ *Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922*, vol. I, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1956, p. 22.

² *Ibidem*, p. 57. Liderii de dreapta ai P.S.R. au pus problema încadrării pașnice a capitalismului în socialism, în însă în felul în care ei au rezolvat-o, în condițiile de atunci, era numai repetarea vechilor „teorii” întoarse pe toate fețele ale oportuniștilor apusei și ale ideologilor burgheziei. Aceasta era pur și simplu apărarea bazelor societății capitaliste și nu străduința spre transformarea ei revoluționară. Lozinka grupurilor comuniste despre trecerea la socialism pe drumul răscoalei armate era singura justă, deoarece reflecta condițiile existente în România, în care domneau teroarea și violența.

În condițiile de astăzi, noi, ale dezvoltării internaționale, și avînd în vedere condițiile de dezvoltare specifice ale unor țări, este pe deplin posibilă și o asemenea situație în care clasa muncitoare în frunte cu partidul comunist, adunînd împrejurul său pe toți cei ce muncesc, toate forțele progresiste, poate în procesul luptei revoluționare să transforme parlamentul într-un organ al adevăratei democrații, acționînd în interesele majorității absolute a poporului. Leninismul cere interpretarea concretă a situațiilor concrete.

V. I. Lenin a subliniat nu o dată că „dictatura proletariatului nu înseamnă numai violență exercitată împotriva exploatareților și nici un înseamnă în primul rînd violență” (V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 403). Războiul civil, cele mai ascutite

Grupurile comuniste cer ca țăranii să-și primească drepturile firești, adică pământurile, fără nici un fel de despăgubire, așa după cum s-a întâmplat în Rusia, iar muncitorii fabricile, nu pe cale pașnică, ci pe calea armată.

Lozincile de luptă sînt următoarele : „Exproprierea silită a ciocoilor ! Pămîntul să fie al celor care-l muncesc cu adevărat ! Jos regele și șleahța lui ! Trăiască republica democratică ! Pregătiți-vă pentru ca înfăptuirea să se facă de noi înșine, chiar cu armele”¹.

Cu prilejul lui 7 Noiembrie 1918, prima aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, realizările Puterii Sovietice, cuceririle ei sînt larg propagate printre muncitori, însușindu-li-se un adevărat spirit al internaționalismului proletar.

Grupurile comuniste arată muncitorimii că socialismul trăiește, că după un an de la revoluție, Rusia Sovietică e și mai puternică, că revoluția poporului rus e și a poporului român, iar revoluția începută într-un capăt al lumii se va termina în celălalt capăt al ei.

Pentru aniversarea lui 7 Noiembrie se editează o broșură specială cu titlul *Un an de la Revoluția rusă*, semnată „muncitorii comuniști din România”.

În broșură se scoate în evidență importanța mondială a Revoluției din Octombrie, care a zdruncinat pentru totdeauna temelia orînduirii sociale burgheze de pretutindeni. Comuniștii din România și-au exprimat cu acest prilej hotărîrea lor de a lupta pînă la capăt împotriva orînduirii burgheze și au arătat clasei muncitoare că nu are altceva de pierdut decît lanțurile.

Explicînd pe larg muncitorimii cauzele revoluției proletare din Rusia, ca și cuceririle ei pentru muncitori și țărani, broșura avea marea importanță de a demasca în fața poporului toate minciunile burgheziei asupra revoluției din Rusia, de a arăta justetea măsurilor înfăptuite de Puterea Sovietică. Broșura explică pe larg însemnătatea dictaturii proletariului și esența ei, și exprimă optimismul comuniștilor romîni în viitorul pe care această dictatură îl va crea pentru cei ce muncesc.

Broșura demască în același timp uneltirile imperialiștilor din lumea întreagă contra tinerei Republici și cheamă la luptă împotriva lor. Arătînduse

forme ale luptei de clasă, nu sînt nicidecum de neînlăturat în orice țară, în orice situație, încă F. Engels sublinia că proletariatul, cu sprijinul maselor țăranimii muncitoare și a altor pături exploatate ale populației poate să devină „forța hotărîtoare din țară, în fața căreia vor trebui să se plece, vrînd-nevrînd, toate celelalte forțe” (K. Marx-F. Engels, *Opere alese, în două volume*, vol. I, ed. a II-a, E.S.P.L.P., Buc., 1955, p. 123).

În legătură cu aceasta, o uriașă importanță teoretică și practică o au situațiile arătate în raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. la al XX-lea Congres al partidului, printre care situația despre formele de trecere ale diferitelor țări la socialism. „Este foarte probabil — se scrie în raport — că formele de trecere la socialism vor deveni tot mai variate. . . E adevărat că noi recunoaștem necesitatea transformării revoluționare a societății capitaliste în societate socialistă, și acest lucru îi deosebește pe marxiștii revoluționari de reformiști și oportuniști”. . . , însă faptul „că noi am considerat violența și războiul civil drept singura cale de transformare a societății. . . nu corespunde realității” (N. S. Hrușciiov, *Raport de activitate al C.C. al P.C.U.S., la congresul al XX-lea al partidului*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 46—47).

¹ Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922, vol. I, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1956, p. 44.

teama burgheziei față de apariția unei noi orînduiri sociale și neputința ei de a înțelege aceste transformări, în broșură se scrie : „Noi însă o știm cu toții. Știm că sîntem chemați a face același lucru la noi acasă. Știm că din ruinele societății de ieri vom făuri o societate atît de ferită încît generațiile viitoare vor recunoaște că istoria omenirii va începe, după cum a spus-o Marx, abia cu înfăptuirea acestei societăți”¹.

Muncitorii comuniști își exprimă simpatia și aduc mulțumirile lor revoluției ruse care le-a adus pacea. E caracteristic faptul că atitudinea lor față de reformism este exprimată clar și că îndeplinirea programului maximal așa cum se înfăptuise în Rusia Sovietică se trasează ca sarcină de luptă.

„Noi nu mai cerem alte reforme, noi vrem să fim înșine conducătorii. Cu alte cuvinte sîntem comuniști. Nu mai cerem reforme, ci vrem înfăptuirea programului nostru maximal integral. Nu mai cerem nimănui mila, ci vom lua singuri totul”².

De asemenea, calea de urmat, calea insurecției armate, se delimitează precis împotriva căii încadrării pașnice în socialism, dorită de conducerea de dreapta a partidului socialist.

În problema păcii, grupurile comuniste se situează pe poziția leninistă și demască pacea imperialistă care se pregătea și care aducea și pe mai departe înrobirea economică și politică a poporului român. Ele arată că muncitorimea vrea o pace democratică fără anexiuni teritoriale și despăgubiri de război, pacea imperialistă purtînd în ea germenii altor războaie și conflicte.

Pentru îndepărtarea confuziei ideologice din rîndurile muncitorimii, pentru a-i da o linie revoluționară de luptă, grupurile comuniste hotărâse în 1918 începerea editării unor broșuri în biblioteca numită „Biblioteca comunistă”. Sarcinile acesteia erau de a populariza cuceririle Revoluției din Octombrie, de a publica operele clasice, de a explica esența Puterii Sovietice, de a da clasei muncitoare materialul literar necesar pentru înțelegerea misiunii sale istorice, făuritoare, prin revoluție, a unei noi societăți.

Într-un manifest de la sfîrșitul anului 1918 se precizează mai clar atitudinea grupurilor comuniste față de țărănime și se adoptă linia politică justă față de condițiile perioadei prin care trecea România.

În primul rînd, pămîntul trebuia să intre în stăpînirea țăranilor săraci și a celor cu pămînt puțin, și numai în al doilea rînd în aceea a micilor proprietari, fără nici un fel de răscumpărare. Important era și faptul că în problema organizării țăranimii pentru luptă se delimitează precis păturile sociale de la țară și se preconizează lupta pentru înfăptuirea unor sindicate formate exclusiv din proletariatul agricol — aliatul cel mai de nădejde al proletariatului industrial. În același timp se prevedea și organizarea țăranimii cu puțin pămînt, ceea ce corespundea intereselor de clasă ale proletariatului.

¹ Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922, vol. I, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1956, p. 82.

² Ibidem, p. 87.

În 1919 se elucidează în continuare câteva probleme ale liniei politice ale grupurilor comuniste. Se cere mai departe hotărât acordarea posibilității poporului basarabean de a se cîrmui singur și se explică rolul eliberator și noile caracteristici ale Armatei Roșii care lua naștere în Rusia Sovietică.

Într-un articol publicat în „Republica Socială”, nr. 8 din 24 februarie 1919, cu titlul *Jos masca!*, semnat de partidul socialist-comunist revoluționar și sindicatele muncitorești din Galați și Brăila, se demască reformismul burghez folosit de clasele exploataatoare în scopul dezmembrării mișcării muncitorești.

„Reformismul, chiar cînd se ascunde cu fățărnicie sub masca Socialismului social-democrat, nu trebuie să mai înșele pe nimeni, pentru că reformismul stă astăzi scris în programele tuturor partidelor politice burgheze. Burghezia își simte pămîntul zguduindu-se sub dînsa, își simte sosit ceasul judecării din urmă și cînd prin minciuna reformelor, ea vede că nu mai poate suci poporului capul, atunci aleargă la cea din urmă șiretenie a ei : *subvenționează și creează partide socialiste legalitare-reformiste*”¹.

Arătîndu-și punctul de vedere și în problema națională, grupurile comuniste stau ferm pe poziția că emanciparea națională se poate realiza numai prin triumful socialismului.

O scurtă rezoluție a grupurilor comuniste romîne publicată în „Kommunist” din 19 aprilie 1919 ne arată orientarea lor politică și scopurile de luptă. Iată textul acestei rezoluții : „Grupurile comuniste romîne, întrunindu-se astăzi 5 aprilie 1919, au votat următoarea rezoluție : Salută puterea Sovietelor și se angajează în lupta comună pentru sprijinirea revoluției ruse, care *ne va ajuta în lupta comună pentru dezrobirea proletariatului român* (sublinierea noastră — P.M.). Trăiască Puterea Sovietelor ! Trăiască revoluția rusă ! Jos oligarhia romînă ! Trăiască revoluția romînă ! Trăiască revoluția internațională !”². Deși nu reprezintă ca volum nici a zecea parte din *Declarația de principii* a dreptei P. S. R., totuși această rezoluție are pentru clasa muncitoare o deosebită valoare.

În activitatea lor zilnică grupurile comuniste s-au bazat pe propaganda comunistă, în primul rînd în organizațiile politice și sindicale existente atunci în România. Ele au dat o atenție deosebită membrilor organizațiilor și comitetelor care înclinau spre stînga și dădeau dovadă de revoluționarism. În același timp, au dus o campanie de curățire a P. S. R. de elementele oportuniste și trădătoare și au impus comitetului executiv al P. S. R. acțiuni care împingeau spre stînga.

Grupurile comuniste au opus parlamentarismului principiul organizării în Soviete, au întrebunțat alegerile ca mijloc de agitație revoluționară, iar lupta politică în cadrul democrației burgheze au folosit-o ca armă pentru revoluție și nu pentru reforme.

Pentru agitația comunistă sînt întrebunțate toate mișcările de masă, ca : greve, manifestații, procese. Se dă o atenție specială propagandei printre țărani, armată și tineret.

¹ Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922, vol. I, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1956, p. 124—125.

² *Ibidem*, p. 139.

În 1919 se duce lupta de demascare a intervenției în Ungaria ; se cere demobilizarea generală ¹.

★

La începutul anului 1920, când mișcarea muncitorească atinge punctul culminant și se îndreaptă spre greva generală politică, principalele probleme programatice sînt prelucrate în linii mari de către elementele conștiente care anterior organizează grupurile comuniste. Deși nu au un program în întregime elaborat, totuși, situîndu-se pe principiile de bază ale leninismului, sprijinindu-se pe masele largi, grupurile comuniste trec mai departe la luptă hotărîită pentru îndeplinirea sarcinilor lor. Crearea Internaționalei Comuniste și ajutorul primit din partea ei a constituit un nou imbold în lupta ulterioară a grupurilor comuniste.

Întreaga activitate a grupurilor comuniste ilegale din România în perioada care urmează formării Internaționalei a III-a se duce sub steagul luptei pentru formarea Partidului Comunist pe bazele și principiile organului internațional al mișcării comuniste. Într-un apel publicat în „Revoluția socială” din 21 iulie 1919, grupurile comuniste, mergînd pe linia congresului I al Cominternului, încheie cu cuvintele : „Ora dezbaterii ne-a sosit ! Trăiască dictatura proletariatului, trăiască comunismul, trăiască a III-a Internațională Comunistă, trăiască Sfaturile de muncitori, soldați și țărani” ².

La începutul anului 1920 mișcarea socialistă din România nu era încă încheată ; de aceea se hotărăște ca la sfîrșitul lui ianuarie și începutul

¹ Dovada că lupta grupurilor comuniste în această perioadă este un fapt real o constituie numeroasele circulare ale Ministerului de Interne către prefecturile din țară, în care se dau dispoziții precise cu privire la lupta împotriva propagandei comuniste. Iată una din aceste circulare :

„Domnule Prefect,

Sîntem informați că la sate s-ar fi împărțit manifeste revoluționare, prin care între altele se spune : „Țărani sculați-vă din somnul vostru și vă răsculați contra asupritorilor care vă țin subjugăți”. (Arhivele orașului Brăila, Prefect. Jud. Brăila, Dos. extraordinar, an. 1919, dos. 3, f. 27, aug. 16).

Într-o circulară a cercului de recrutare și mobilizare Brăila către prefectura acestui județ se arată că „în conformitate cu ordinul Marelui Cartier general, nr. 4392 transmis cu ordinul Diviziei 15 nr. 30 și față de pericolul bolșevismului care ne amenință, cu onoare vă rog să binevoiți a lua măsurile necesare spre a se descoperi agitatorii înainte ca ei să-și îndeplinească misiunea și opera lor de distrugere, comunicîndu-ne zilnic și în scris descoperirile făcute și evenimentele petrecute în comunele de pe raza acestui cerc....” (loc. cit., f. 130, sept. 26).

În altă circulară trimisă de administrația plășii Slănic prefecturii jud. Buzău se arată agitația muncitorilor petroliști din Arbănași și se subliniază că printre propagandiști sînt și bolșevici care-s cei mai periculoși, cerîndu-se agenți speciali de siguranță și forțe militare mai serioase. (Arhivele orașului Buzău (plasa Slănic) 1919, dos. nr. 4, inv. 204, fila 16).

Într-o adresă a Ministerului de Interne către prefectura jud. Buzău, se cere să se aresteze curierii mișcării subversive care există în România și care fac legătura între centru și regiunile muncitorești și în special să se descopere felul în care se împrășteie manifestele cu caracter revoluționar, contra statului. (*Ibidem*, Prefect. Jud. Buzău, Dos. extraord., dos. 3, fila 19, 1919, nr. 775, 29. I).

De asemenea, se cere tuturor prefecturilor din țară confiscarea broșurilor apărute în Editura Comitetului Comunist revoluționar și făcînd parte din „Biblioteca Comunistă”, ca de exemplu cea care poartă nr. 3 și e intitulată *Cartea Robilor*. (Arhivele orașului Brăila, Prefect. jud. Brăila, Dos. extraord. an. 1919, dos. 3, f. 171, nr. 30, 485, S. 27/IX).

² Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922, vol. I, ed. I, E.P.L.P., Buc., 1953, p. 122.

lui februarie să aibă loc un congres de unificare a tuturor partidelor socialiste din țară.

În vederea unificării propuse grupurile comuniste încep o acțiune și mai hotărâtă pentru atragerea de partea ideilor Internaționalei a III-a a membrilor partidului socialist, în primul rând în cadrul secțiunilor lui. În ianuarie 1920 grupul comunist din Secțiunea București semnează un manifest intitulat *Către tovarășii membri ai Secțiunii București*, în care se arată că a sosit vremea ca și Partidul Socialist Român să părăsească atitudinea lui șovăitoare și oportunistă atât de plăcută clasei stăpânitoare, dar atât de dăunătoare demnității și cauzei de dezrobire a muncitorilor și țăranilor români¹; se cere deci afilierea imediată la Internaționala a III-a.

La 25 ianuarie 1920 a avut loc adunarea generală anuală a membrilor secțiunii P. S. R. din București, cea mai mare [din întreaga țară. În rezoluția adoptată, se sublinia că proletariatul cel mai conștient și organizat pentru luptă în vremea crizei create de primul război mondial s-a dovedit a fi proletariatul rus, iar triumful lui — constituirea Republicii Sovietice — înseamnă triumful întregului proletariat mondial. Rusia a devenit coloana vertebrală a întregului proletariat mondial.

Internaționala a II-a a devenit internaționala renegaților, iar proletariatul n-o mai recunoaște, numai Internaționala a III-a răspunde aspirațiilor muncitorilor și țăranilor asupriți. De aceea „astăzi, când urmările războiului și situația internațională au creat și în România condițiile obiective și subiective preliminare revoluției sociale, astăzi, și Partidul Socialist și proletariatul român trebuie să adopte un program și o tactică potrivită acestor situațiuni și să se afilieze la Internaționala a III-a”².

Prin această rezoluție, Secțiunea din București a P. S. R. se considera afiliată la Internaționala a III-a și invita C. E. al P. S. R. să hotărască afilierea întregului partid, fără să mai aștepte congresul. O copie a rezoluției a fost trimisă tuturor secțiunilor din țară.

Lupta ideologică în partid se ascute. În coloanele „Socialismului” se dezvoltă polemica privitoare la problema afilierii și apare o critică serioasă față de C. E. care nu voia să ia o atitudine precisă în această problemă. Se arăta că C. E. al P. S. R. îi revine o mare parte din răspundere pentru faptul că pînă la această dată proletariatul român în totalitatea lui nu a luat nici o hotărîre în această privință și nu este pe deplin lămurit asupra unei chestiuni de o atât de mare însemnătate tactică.

Se critica, de asemenea, atitudinea C. E. care încearcă să împiedice și inițiativa secțiunilor, sub cuvînt că „singurul chemat” să se pronunțe în chestiunea afilierii este congresul. Pe acest motiv, în C. E. nici nu s-a pus la vot mișcarea pentru afilierea propusă de grupul comunist din secțiunea București.

Sub presiunea maselor membrilor de rând ai partidului și a luptei grupurilor comuniste, Consiliul general al P. S. R. și Comisiile generale

¹ *Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922*, vol. I, ed. I., E.P.L.P., Buc., 1953, p. 133—134.

² *Ibidem*, p. 138—139.

ale Sindicatelor adoptă în februarie 1920 o serie de rezoluții din care se vede creșterea influenței noii orientări ideologice în rândurile partidului. În rezoluția *Pentru amnistie* sînt înfierate ororile săvîrșite de regimul burghezo-moșieresc contra luptei revoluționare a proletariatului și se cere amnistie generală politică și militară.

Într-o altă rezoluție se demască imperialismul internațional și campania sa de clevetire a Rusiei Sovietice, se demască intervenția împotriva tinerii Republici și se arată caracterul nou eliberator al Armatei Roșii, cerîndu-se proletariatului din toate țările să sprijine lupta proletariatului rus.

În rezoluția *Pentru pace* se demască pregătirea pentru o nouă intervenție în Rusia Sovietică și politica intervenționistă dusă de clasele stăpînitore din România la ordinul imperialiștilor apuseni. Importantă era și recunoașterea politicii de pace a Republicii Socialiste Ruse și chemarea de a nu ridica armele împotriva ei¹.

Aceste rezoluții au avut o mare importanță pentru lămurirea proletariatului și a membrilor de rînd ai partidului în problemele arătate. Cu toate acestea, conducerea de dreapta a partidului socialist și a sindicatelor nu a adoptat decît o atitudine pasivă față de celelalte probleme mai acute ale mișcării muncitorești.

La 14 martie 1920 are loc o nouă adunare a secțiunii București a P. S. R. pentru a se lua o hotărîre definitivă în chestiunea afilierei. În moțiunea votată se înfierează din nou politica de vorbe și nu de fapte a Internaționalei a II-a, se critică apariția așa-zisului curent de „reconstituire” și de „expectativă” născocit de social-democrații „independenți” germani spre a masca politica lor șovăitoare și vinovată în cursul evenimentelor revoluționare din Germania.

Se arată că pentru proletariatul conștient, organizat și credincios principiilor socialiste revoluționare nu este decît un singur drum: intrarea directă în Internaționala Comunistă, ea singură reprezentînd aspirațiile istorice ale proletariatului, căci ea este internaționala faptei. Afilierea este cerută din nou².

Acordînd sprijinul său direct proletariatului român și luptei sale, Internaționala Comunistă trimite comuniștilor romîni o scrisoare cu data de 27 martie 1920, prin care chema la luptă contra noii intervenții pregătite împotriva Republicii Socialiste Ruse. Arătînd sarcinile mișcării din România, scrisoarea sublinia necesitatea creării partidului comunist, singurul în stare să asigure conducerea proletariatului.

„Meditînd asupra acestor exemple (ale Germaniei, Bavariei, Ungariei — *n. n.*), toți socialiștii sinceri, toți revoluționarii romîni trebuie să lucreze de urgență pentru formarea Partidului vostru comunist. Noi sîntem convinși că el va fi format desigur și că odată format el va întinde o mină frățască partidelor legate de Internaționala a III-a”³.

Ducînd mai departe politica de tergiversare a rezolvării problemelor principale ale mișcării muncitorești din România, la lucrările din 11 și

¹ „Socialismul” din 16 și 23 februarie 1920.

² *Ibidem*, din 17 martie 1920.

³ „Bulletin Communiste”, an. I, nr. 26—27, 26 august 1920, p. 6.

12 aprilie 1920 Consiliul general al P. S. R., hotărăște din nou amânarea congresului partidului. Deși se declară de acord cu ieșirea din Internaționala a II-a, totuși, neratificând afilierea la Internaționala Comunistă, Consiliul general nu exprima voința majorității membrilor partidului.

La 1 iulie 1920, apare „Lupta de clasă”, organ sub îngrijirea Secțiunii din București a P. S. R., prin care se propagă larg ideile Internaționalei a III-a. „Lupta de clasă” își propune „a furniza elementelor conștiințe comunismul — socialismul consecvent și curățat de infiltrațiile ideologice oportuniste, liberale sau mic-burgheze”¹.

„Lupta de clasă” a avut o mare importanță pentru mișcarea muncitorească din România. Propagând ideile Internaționalei a III-a și trăgând concluziile luptei de clasă din acea perioadă, ea a pregătit elementele înaintate ale mișcării, pentru ca la Congresul de înființare a partidului, ce se apropia, să se poată lua hotărâri concrete și folositoare acestei lupte.

Social-democrații de dreapta și centristii care își ziceau „unitari” au început o campanie furioasă împotriva ideilor Internaționalei a III-a. În „Socialismul” din 5 iulie 1920 a apărut un articol în care se făcea propaganda ca membrii partidului să nu-și dea consimțământul pentru afilierea necondiționată, ci pentru una condiționată, căci „Internaționala” a III-a impune partidelor socialiste dinafara Rusiei „dictatori politici”. O asemenea atitudine menită să înșele pe membrii de rînd ai partidului nu era convingătoare nici pentru autorul articolului care recunoștea deschis : „cu toate cele arătate mai sus masele dovedesc indiscutabil un deosebit avînt pentru bolșevism”.

Astfel de încercări oportuniste de a discredita mișcarea comunistă au fost combătute și nimicite de aripa stînga a mișcării muncitorești din România ; prin aceasta a fost grăbită și limpezirea ideologică necesară în vederea congresului care se apropia.

Într-un articol din „Socialismul” din 12 iulie 1920, militanții revoluționari arătau că cea mai bună cale de urmat pentru mișcarea din România este afilierea necondiționată și recunoașterea tuturor principiilor Internaționalei a III-a, în special a dictaturii proletarietului ca singura care poate asigura trecerea la socialism. Articolul intitulat *Restabiliri de fapte*, al Secțiunii București a P. C. R., scris de pe pozițiile ideilor Internaționalei a III-a, lua atitudine critică justă față de problema „dictatorilor politici” și a negării condițiilor interne de dezvoltare a revoluției în fiecare țară luată aparte. În articol se spune : „Credem că în urma acestor explicații, afirmațiile raportului (articolul din « Socialismul » din 5 iulie 1920 — *n. n.*) s-au dovedit inexacte. Adevăratul motiv care a determinat raportul să afirme aceste fapte nu poate să fie pe de o parte decît dușmănia sa împotriva dictaturii proletarietului așa cum au înțeles-o Marx și Engels, iar pe de altă parte, dragostea sa pentru democrația burgheză și parlamentarismul”².

La mijlocul anului 1920, lupta grupurilor comuniste pentru afiliere a început să dea mai multe roade. Deși congresul general al partidului a fost din nou amînat, într-un articol din „Lupta de clasă” se arăta că unifi-

¹ „Lupta de clasă”, nr. 1 din 1 iulie 1920, p. 5.

² „Socialismul” din 12 iulie 1920.

carea e sigură și se orientează precis spre stînga, iar aproape întreaga mișcare din țară stă pe terenul Internaționalei a III-a¹.

Congresul partidului socialist din Ardeal și Banat, împreună cu cel al sindicatelor de aici, ținut la Cluj la 15 și 16 august 1920, a trimis de asemenea salutul său eroicului proletariat rus și sub presiunea majorității membrilor partidului a declarat că e de acord cu afilierea. S-a cerut congresului general să hotărască afilierea, pentru a pune proletariatul din România alături de proletariatul revoluționar din întreaga lume.

În acea perioadă grupurile comuniste au luat parte și mai activ la grevele muncitorești și în general la lupta muncitorimii. Caracteristica activității lor față de perioada anterioară consta în unirea sarcinilor politice și ideologice cu lupta proletariatului împotriva exploatării și pentru crearea P. C. R.

În august, cînd au fost votate legile antimuncitorești și antițăranesti, grupurile comuniste au organizat manifestații puternice ale muncitorimii ca, de exemplu, cea din 12 august a 30 000 muncitori din București sub lozincile : Jos dictatura burgheziei ! Trăiască dictatura proletariatului !

„În fața acestei minorități, acestor clii, noi opunem majoritatea imensă a păturilor muncitoare din România, în fața intereselor egoiste și exclusive ale lor, noi opunem interesele maselor muncitoare, care formează adevărata țară, reprezentată prin pătura lor conștientă : proletariatul ; în fața dictaturii oligarhice și capitaliste, noi opunem dictatura proletariatului ... ”².

Și mai semnificativ în această privință e manifestul intitulat *Către muncitorii și țărani din România*, în care se demască politica internă ultra-reacționară a guvernului burghezo-moșieresc, se arată politica de promisiuni dusă de acesta, în special în problema agrară, și se demască politica reacționară externă împotriva mișcării revoluționare ruse, ungare etc. Manifestul cheamă muncitorimea și țărănimea la luptă comună pentru doborîrea dușmanului comun, la cucerirea puterii politice. Forței burgheziei trebuie să i se opună forța revoluției, iar pentru conducerea ei nu există decît partidul comunist.

Într-un apel intitulat *Tovarăși muncitori*, editat la sfîrșitul anului 1920, după ce se demască teroarea cruntă pe care o sufereau muncitorii după greva generală, C. C. al grupurilor comuniste arăta clar sarcinile viitorului partid : „Dezrobirea clasei muncitoare nu poate veni decît prin luptă continuă și hotărîtă contra clasei capitaliste din propria țară, prin înfrîngerea burgheziei și alungarea ei de la conducerea statului, prin dictatura proletariatului, prin domnia clasei muncitoare, cu ajutorul Sovietelor de muncitori, țărani săraci și soldați, prin socializarea tuturor mijloacelor de producție, prin confiscarea pămîntului și darea lui fără nici o plată la țărani, pentru lucru în devălmășie”³.

Apelul arăta totodată că partidul socialist trebuie transformat într-un puternic partid comunist, iar trădătorii, contrarevoluționarii și elementele

¹ „Lupta de clasă”, nr. 3 din 1 august 1920.

² *Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917-1922*, vol. I, ed. I, E.P.L.P., Buc., 1953, p. 199.

³ *Ibidem*, ed. a II-a, 1956, p. 244.

șovăielnice nu trebuie să mai stea în partidul proletariatului; muncitorimea din România trebuie să fie alături de muncitorimea revoluționară a întregii lumi, în Internaționala a III-a Comunistă și în Internaționala Sindicală Roșie.

Pentru mișcarea muncitorească din România, greva generală din 1920 a însemnat grăbirea limpezirii ideologice în rîndurile sale¹. Muncitorimea a început să vadă tot mai mult că grupurile comuniste au dreptate și a început să urmeze pe comuniști în număr tot mai mare. La sfîrșitul anului 1920 evenimentele s-au precipitat și au dus la formarea Partidului Comunist din România în 1921.

Învățînd mai ales din urmările și lipsurile grevei generale, grupurile comuniste au pus accentul, imediat după înfrîngerea grevei, pe munca de întărire a alianței cu țărănimea și cu soldații. Pentru rezolvarea problemei aliaților și în special a principalului aliat — țărănimea — în lupta revoluționară, la sfîrșitul anului 1920 a fost editat, sub forma de manifest, programul agrar al Partidului socialist-comunist din România², în care sînt schițate revendicările partidului pentru țărănime. Arătînd că scopul luptei revoluționare este luarea puterii politice de către proletariat, manifestul sublinia că într-o țară unde 85% din populație o formează țărănimea, fără atragerea unei părți a acesteia și neutralizarea celeilalte părți a ei puterea politică nu poate fi cucerită, iar pentru întocmirea unui program agrar este necesară să se țină seama de experiența proletariatului rus.

La începutul programului se arăta că pămîntul este al celor ce-l muncesc și sarcina principală a partidului de tip nou constă în desființarea nedreptății de veacuri care a existat în România în ceea ce privește proprietatea asupra pămîntului. Partidul socialist-comunist cere reforma agrară pe baza exproprierii tuturor proprietăților moșierești, bisericesti și ale statului; cele bisericesti și ale statului să fie expropriate în întregime, iar celelalte — numai cele care trec de 30 ha. Această expropriere se va face fără plata nici unei despăgubiri. Pămîntul se va da atît celor care vor să-l lucreze în colectiv, cît și celor ce vor să-l cultive individual. Împroprietăririle de orice fel se fac absolut gratuit, iar pentru dezvoltarea economiei agricole statul va fi obligat să acorde ajutor financiar. Exproprierea și împroprietărirea se face de o comisie aleasă din rîndurile celor interesați.

Se arată în continuare că reforma agrară pe care vrea s-o înfăptuiască guvernul are caracter burghez și duce la sărăcirea țărănimii. Trecînd la sarcinile luptei revoluționare a țărănimii, programul stabilea sarcina organizării muncitorimii agricole la sate, principalul aliat, al proletariatului, conducerea acestor organizații avînd-o partidul socialist-comunist.

Astfel, pentru prima oară în România se pun bazele, în problema țărănească, a unui program bazat pe marxism-leninism. Deși incomplet, el a fost elaborat după principiile fundamentale ale leninismului. Problema

¹ M. Roller, „1920”. *Contribuție la istoria socială a Romîniei*, P. Neamț, 1927, p. 157 și urm.

² *Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922*, vol. I, ed. a II a, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 214—221.

exproprierii pământului era reală, naționalizarea, în momentul respectiv, nefiind posibilă datorită condițiilor istorice specifice de dezvoltare ale capitalismului în țară. Programul dădea o lovitură serioasă oportunistului, deoarece pentru prima dată țărănimea era considerată o clasă cu posibilități revoluționare.

Ceea ce însă programul scăpa din vedere în această perioadă — ca de altfel în întreaga activitate a comuniștilor din România pînă la Congresul al V-lea al P. C. R. — , era faptul că nu existau condiții directe de trecere imediată la revoluția socialistă, ci mai trebuia desăvîrșită revoluția burghezo-democratică, în timpul căreia sub conducerea proletariatului trebuia atrasă la luptă întreaga țărănime și masele micii burghezii. Se resimte în această perioadă necunoașterea aprofundată a lucrărilor lui V. I. Lenin scrise pentru Congresul al II-lea al Internaționalei Comuniste¹, în care se arată primejdia „stîngismului”. Ea consta în interpretarea nejustă a sarcinilor partidului și a rolului său față de clasă și masă. De acest neajuns au suferit și comuniștii romîni și tînărul partid comunist înființat în 1921.

Lozincile expuse în proiectul de program al P. S. R. din decembrie 1918 repetau pe cele ale manifestelor grupurilor comuniste din aceeași perioadă — dictatura proletariatului, revoluția socialistă etc. Or, — după cum au arătat și programul Cominternului și Congresul al V-lea al P. C. R., — în România, țară mijlociu dezvoltată din punct de vedere capitalist, era necesară în primul rînd instaurarea dictaturii revoluționare democratice a proletariatului și țărănimii, desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice, și numai după aceea se putea trece la revoluția socialistă, fără întrerupere.

Dacă grupurile comuniste recunoșteau drumul revoluționar de transformare al societății, ca și alte idei de bază ale leninismului, și luptau pentru îndeplinirea lor pe măsura întăririi proprii, și dacă ele căutau, pe măsura desfășurării luptelor revoluționare, să limpezească aceste lucruri pînă la capăt, fără rezultat însă pînă în 1922, conducerea de dreapta a P. S. R. nu avea scopuri identice. Parafrazînd ideile grupurilor comuniste, conducerea P. S. R. nu a plecat de la analiza situației concrete, ci pur și simplu a voit să-și asigure pe viitor îndrumarea clasei muncitoare pentru o perioadă dată, luptînd apoi cu alte mijloace, tot în același scop, însă fiind nevoită să se delimiteze precis, deoarece și burghezia și mișcarea muncitorească internațională o obligau la aceasta.

Deci, atît proiectul de program al P. S. R. din decembrie 1918, cît și anumite lozinci ale grupurilor comuniste nu puteau să reflecte starea de fapt, situația concretă a acestei perioade din mișcarea revoluționară din România. Însă pe cînd grupurile comuniste acționau ferm pentru limpezirea ideologică, pentru formularea unor principii programatice corespunzătoare situației concrete, conducerea P. S. R. urmărea numai un scop îngust, bine delimitat, la care peste cîteva luni a renunțat pentrucă nu-i mai era necesar.

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 165-171.

În perioada anului 1920, și în special după greva generală, problema principală a mișcării revoluționare din România a fost formarea unui partid de tip nou. Transformarea partidului socialist în partid comunist nu era totuși un lucru simplu, ea putînd fi rodul unui proces lung și dificil. P. S. R. nu avea un trecut bogat în frămîntări interne, proprii. Comuniștii duc o foarte amplă activitate pentru delimitarea ideologică, cu atît mai mult cu cît la lucrările Consiliului general al P. S. R. din 29 ianuarie — 2 februarie 1921 se formează vădit trei curenți în mișcarea muncitorească. Comuniștii duc lupta pentru convocarea și succesul stîngii la congresul partidului și, în afară de cîteva manifeste care conțineau idei programatice, cele mai importante documente ale acestei perioade sînt cele editate înainte de Congres; 9 mai a fost data cînd s-a stabilit convocarea Congresului. Ca o afirmare a victoriei forțelor noi din mișcarea muncitorească din România, ziua de 1 Mai se sărbătorește sub semnul lozincilor care cheamă la revoluție, la crearea P. C. R.

Înainte de deschiderea Congresului se răspîndesc prin presă noile principii programatice ale partidului. În „Socialismul” din 7 mai 1921 a fost publicat raportul de afiliere la Internaționala a III-a, care cuprindea principalele principii programatice ale partidului. În prima parte intitulată *program de luptă* se arăta trădarea liderilor Internaționalei a II-a și însemnătatea creării Cominternului. Raportul sublinia necesitatea cuceririi de către proletariat a puterii politice și economice din mîinile burgheziei, înlocuirii dictaturii burgheze cu dictatura proletariatului, care va da adevărata libertate imensei majorități a poporului și va asigura victoria socialismului.

În continuare, paragraful *armata roșie și miliția națională* arăta că una din principalele condiții ale victoriei revoluției este înarmarea poporului și dezarmarea burgheziei, organizarea claselor revoluționare pentru luptă.

Paragraful următor, *exproprierea și socializarea mijloacelor de producție și de schimb*, stabilea că după cucerirea puterii politice, prima sarcină va fi exproprierea și socializarea tuturor mijloacelor de producție și de schimb acolo unde procesul de concentrare capitalistă este mai înaintat și permite aceasta. Nu se vor expropria mica producție și micii meșteșugari. Se va expropria marea proprietate de pămînt; nu se vor atinge micii proprietari. Se vorbește în acest paragraf și despre trecerea la munca colectivă și despre desființarea salariului, împărțirea alimentelor de anumite colective muncitorești etc.

Raportul cerea pentru muncitori limitarea zilei de muncă, interzicerea muncii copiilor și a minorilor, stabilirea repausului săptămînal, asigurarea muncitorilor din toate domeniile de producție, asigurări pentru bătrînețe etc. În celelalte paragrafe se cerea învățămînt obligatoriu și fără plată, separarea bisericii de stat, anularea datoriilor de către statul capitalist etc.

Schițarea în acest fel a unui program revoluționar de luptă a noului partid care lua naștere, comparat cu vechiul program socialist, constituia un mare pas înainte spre formarea unui program al P. C. R. Deși se bazează pe experiența Revoluției din Octombrie și pe materialele Cominternului, totuși nu avem în față un program pe deplin științific, deoarece

condițiile obiective și subiective ale dezvoltării societății în România în etapa respectivă nu erau suficient reflectate și deci revendicările cuprinse în el nu corespundeau întocmai acestor condiții.

În primul rând, nu se făcea o delimitare clară între programul maximal și cel minimal, lucru care era absolut necesar în lupta viitoare a partidului. Nu se punea categoric problema caracterului revoluției care stătea în fața proletariatului din România și nici nu se arăta cine va fi conducătorul. Mai mult decât atât, multe principii caracteristice fazei superioare a comunismului erau amestecate cu revendicări ale revoluției burghezo-democratice. Problema națională nu se rezolva, cum de altfel nu se rezolvă nici problema aliaților. Mai predominau multe influențe ale social-democratismului, nu era determinată precis o linie strategică și tactică a viitorului partid. Aceasta se explică desigur, pe de o parte prin insuficiența cunoaștere a teoriei marxist-leniniste, iar pe de altă parte, prin participarea la întocmirea programului a unor viitori trădători ai clasei muncitoare.

Totuși, în lupta pentru un program revoluționar acest document reprezenta un progres real în mișcarea muncitorească din România.

În „Socialismul” din 9 mai 1921 au fost publicate două documente care trebuiau prezentate congresului: raportul asupra problemei agrare și proiectul de statut al partidului socialist-comunist.

În raportul asupra problemei agrare, după considerațiile teoretice generale, se explica în ce constă imposibilitatea regimului burghezo-moșieresc de a rezolva această problemă. De fapt în multe puncte se repeta același material publicat în manifest la sfârșitul anului 1920. Însă și acest raport se reducea la aprecieri teoretice fără a da soluții pentru lupta țărănimii și, făcând un pas înapoi de la programul publicat la sfârșitul anului 1920, nu considera țărănimea capabilă de luptă, deci, indirect, prin acest material dictatura proletariatului afirmată în materialul anterior era negată.

Deși Congresul I al P. C. R. nu a putut să-și termine lucrările, să dezbată materialele cu caracter programatic și să ia o atitudine determinată față de o serie de probleme, totuși el a însemnat limpezirea orientării ideologice a mișcării muncitorești din România și triumful marxism-leninismului, adevărata ideologie revoluționară a proletariatului.

Crearea P. C. R. a însemnat victoria leninismului asupra oportunismului în mișcarea muncitorească din România.

Încă neîntărit din punct de vedere organizatoric, cu multe greșeli programatice, de tactică, cu multe rămășițe ale ideologiei social-democrate în problema țărănească și în alte probleme, partidul comunist, chiar de la începutul existenței sale, a început să trăiască și să lupte pentru bolșevizarea sa, pentru transformarea sa într-un partid cu adevărat de tip nou. Aceasta este o perioadă lungă care începe să se desăvârșească o dată cu congresul al V-lea al P. C. R. din 1932.

Neputînd să-și clarifice încă de la început atitudinea sa în multe probleme, datorită arestării fruntașilor comuniști și a terorii albe din România, slab din punct de vedere organizatoric, cu multe greșeli de dreapta și de stînga, P. C. R. a avut nevoie de încă un congres, în care să

limpezească multe din aceste probleme și, în special, să-și delimiteze bazele organizatorice și ideologice. Locul acestui congres l-a ținut conferința P. C. R. din 1922.

Între cele două congrese (conferința din 1922 în decursul lucrărilor a fost declarată Congresul II), P. C. R. și-a dus mai departe activitatea de propagandă a teoriei marxist-leniniste, editînd, pe cît era posibil, traduceri din V. I. Lenin și din materialele Cominternului. Neputînd edita în țară un ziar, literatura se aduce gata tipărită de la Paris și Moscova și se răspîndește în România¹. Interzicînd răspîndirea materialului propagandistic al P. C. R. guvernul a căutat prin toate mijloacele să împiedice activitatea legală a acestuia. La 7 aprilie sînt interzise întrunirile publice și adunările generale ale P. C. R., cu toate că guvernul, în semn de sfidare, le-a încuviințat socialiștilor-centriști.⁴ Burghezia urmărea învăluirea activității P. C. R. într-un vâl de semilegalitate, lucru împotriva căruia comuniștii au luptat cu toate forțele.

Publicînd un manifest² către muncitori și țărani în februarie 1922, P. C. R. merge mai departe înspre limpezirea bazelor sale ideologice și programatice. Aici în primul rînd sînt demascate parlamentarismul burghez, ca armă de asuprire a poporului, și politica claselor exploataatoare de jefuire a bogățiilor țării. P. C. R. cheamă la luptă împotriva burgheziei și moșierimii, arătînd că nu pe cale pașnică ci numai prin lupta armată se va putea cuceri puterea politică și economică.

Arătînd că proletariatul este clasa cea mai înaintată în societate, P. C. R. a subliniat slăbiciunea acestuia și anume lipsa lui de organizare. De aceea pe primul plan s-a pus sarcina organizării, urmînd ca după aceea în alianță cu țărănimea să ducă cu succes lupta împotriva asupritorilor.

Manifestul sublinia necesitatea cuceririi puterii politice de către muncitori și țărani. Pînă la realizarea acestei sarcini trebuia dusă prin orice mijloace opera de demascare a burgheziei și a falsei ei democrații; de aceea P.C.R. arată că își va trimite deputați în parlament cu singurul scop de a demasca și a arăta în fața poporului politica mincinoasă și reacționară a burgheziei. P.C.R. specifica în mod just că deputații comuniști, în acțiunea lor, se vor sprijini tot timpul pe puterea muncitorilor și țăranilor, fără lupta cărora nu se va ajunge la nici un rezultat.

În manifest se mai formulează și sarcinile imediate ale luptei proletariatului, în special cele organizatorice ale întăririi organizațiilor muncitorești și cuceririi libertăților democratice. Se cere, de asemenea, reforma armatei. P.C.R. cheamă la luptă pentru desființarea legilor antimuncitorești și demilitarizarea întreprinderilor, pentru drepturile muncitorești imediate : 8 ore de muncă, consilii de fabrică etc. Se dă o atenție mai mare

¹ Ministerul de Interne trimite o circulară pentru confiscarea literaturii care se aducea tipărită din afară, ceea ce dovedește larga ei răspîndire : „Ca urmare ordinului nostru circular nr. 10027 din 21 martie 1921 avem onoare a vă ruga ca măsurile cerute să fie întinse și în ceea ce privește ziarele «La lutte de classe» care apare la Paris și «Adevărul» care apare la Moscova... și care se expediază în România din Viena”. (Min. de Interne, dos. 45, fila 122, Direcția Poliției și Siguranței, nr. 49,064—14 VII, 1922, confidențial).

² *Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922*, vol. I, ed. a II-a, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 335—342.

problemei țărănești : se cere exproprierea totală a pământurilor și împărțirea lor fără plată în primul rînd țăranilor săraci și după aceea altor categorii. Se arată necesitatea organizării proletariatului agricol sub conducerea comunistilor, se formulează o serie de cereri pentru pătura micii burghezii. Se subliniază necesitatea de a lupta mină în mină cu proletariatul internațional și cu partidele frățești din alte țări.

După cum vedem, în acest manifest cu caracter programatic erau expuse pe scurt sarcinile programului minimal al P.C.R. care putea fi îndeplinit de revoluția burghezo-democratică, se arăta necesitatea conducerii de către proletariat a luptei revoluționare, se lămuria problema aliaților și cea a parlamentarismului, deși problema caracterului revoluției rămânea neformulată. În această perioadă activitatea P.C.R. printre țărani crește simțitor, lucru pozitiv care avea să se întărească mai tîrziu.

Al doilea Congres al P.C.R. din 1922 nu a adoptat programul partidului. Totuși, între rezoluțiile sale, cele referitoare la problema agrară și la situația din țară¹ țin locul unor materiale programatice și au o mare importanță pentru activitatea ulterioară a partidului, deoarece au determinat linia sa politică în principalele probleme ale mișcării muncitorești din România.

În ultima parte a rezoluției, privind situația din țară, se arăta că P.C.R. este singurul partid în România care luptă pentru eliberarea poporului de sub robia atît a capitalismului autohton, cît și a celui străin. Se formulau atît sarcinile imediate de luptă ale partidului, cît și cele îndepărtate, dintre care sarcina principală consta în construirea socialismului în România. P.C.R. se obliga să lupte hotărît pentru realizarea lozincilor Internaționalei Comuniste.

Importanța acestei rezoluții pentru mișcarea muncitorească din România a fost foarte mare, în special prin demascarea politicii marii burghezii, caracterizarea perioadei de după primul război mondial și stabilirea sarcinilor P.C.R. în lupta zilnică. Rezoluția stabilea și scopul final al partidului. Această rezoluție a ținut locul unui program de activitate a P.C.R. în lupta viitoare și a constituit un impuls serios pentru lupta clasei muncitoare din România.

Rezoluția adoptată la Congres în privința problemei agrare a fost una din cele mai importante, deoarece de rezolvarea ei depindeau caracterul revoluției, forțele conducătoare ale acesteia și lămurirea problemei aliaților.

V. I. Lenin a arătat că „numai proletariatul orășenesc și industrial, condus de partidul comunist, poate să izbăvească masele muncitoare de la sate de sub jugul capitalului și al marii proprietăți funciare moșierești”². El a arătat că la sate masele muncitoare și exploatate sînt : 1) proletariatul agricol, 2) țăranimea semiproletară (cu parcele), 3) mica țăranime. Primii sînt aliații credincioși ai proletariatului, iar în privința celorlalți, acesta trebuie să lupte pentru a-i atrage de partea sa. În ceea ce privește țăranimea mijlocasă, proletariatul trebuie să ducă politica neutralității, după

¹ *Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917-1922*, vol. I, ed. a II-a, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 373-402 și „Socialismul” din 8 octombrie 1922.

² V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 134.

desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice trebuie să lupte împotriva chiaburimii. Însă V. I. Lenin mai spunea de asemenea că „în majoritatea țărilor capitaliste puterea proletară nu trebuie nicidecum să procedeze imediat la desființarea totală a proprietății private”¹, dar „trebuie să exproprieze imediat și necondiționat toate pămînturile moșierilor, ale marilor proprietari funciari”², fără răscumpărarea pămînturilor expropriate de la ei.

În România influențele oportunismului internațional, ale troțkismului și ale oportunismului local erau încă destul de puternice și de aceea uneori a existat străduința de a se exagera sarcinile în problema agrară (însși comuniștii nu aveau o linie clară în problema caracterului revoluției). Condițiile obiective din România care determinau rezolvarea problemei agrare într-un anumit fel nu erau pe deplin studiate. Pe de altă parte, reformele agrare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea complicasera de asemenea problema agrară.

Astfel, la discuțiile duse în jurul raportului asupra problemei agrare, un delegat la congres a cerut naționalizarea completă a pămînturilor și trecerea după revoluție la munca colectivă. El nu a avut în vedere faptul că simțul proprietății particulare era foarte dezvoltat la țaranul român. V. I. Lenin a arătat clar că „trecerea la agricultura colectivă trebuie să fie înfăptuită de puterea de stat proletară cu foarte multă prudență și înțepat”³.

În raportul privind problema agrară⁴ se arăta just că în primul rînd P.C.R. trebuie să cîștige pentru revoluție marea masă a țăranilor, în special în România unde majoritatea populației o constituie țărănimia, și că este necesar un program practic pentru cîștigarea ei. Se arăta că împărțirea de pămînt țăranilor (e vorba de reforma adoptată de burghezie) transformă România latifundiară într-o țară a micilor proprietari, de aceea s-a pus greșit problema atacării proprietății private a pămîntului fără pregătirea prealabilă a țăranilor. Din contră — sublinia raportul — trebuie să se arate că această proprietate este sprijinită împotriva celei mari, a latifundiilor și capitaliștilor. Raportul cerea folosirea tuturor neajunsurilor reformei agrare burgheze pentru atragerea țărănimii, și în special exproprierea marilor proprietari și împărțirea pămîntului la țărani fără nici o despăgubire.

În rezoluția asupra problemei agrare, tezele raportului au fost confirmate și s-a adăugat că lupta pentru cîștigarea țărănimii se va duce după hotărîrile Congresului al IV-lea al Internaționalei Comuniste. O datorie principală a comuniștilor a rămas formarea sindicatelor agricole.

Deși în rezoluție se rezolvă principal just problema teoretică importantă a raportului față de proprietatea țărănească, totuși încă nu se formulează sarcinile concrete ale partidului în problema agrară. Rezoluția rămîne incompletă. Congresul nu rezolvă nici majoritatea celorlalte probleme principale ale partidului. Faptul pozitiv al formulării revendicărilor pentru țărănime în februarie 1922 nu se concretizează mai departe

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 139.

² *Ibidem*, p. 141.

³ *Ibidem*, p. 139.

⁴ „Socialismul” din 8 octombrie 1922.

nu se dezvoltă și din această cauză va suferi întreaga activitate a partidului de după Congres.

Congresul, adoptând rezoluția arătată, nu a determinat nici caracterul viitoarei revoluții, nici forțele principale ale acesteia. Aceste probleme și-au găsit rezolvarea numai la Congresul al V-lea al P.C.R. Tov. Gh. Gheorghiu-Dej, analizând această situație, a spus : „*Conceptiile oportuniste ale lui Gherea au exercitat o influență dominantă asupra conducerii partidului socialist, după care și-au prelungit influența nefastă și în Partidul Comunist, fiind nimicite abia la congresul al V-lea al partidului nostru, în 1932*”¹.

★

Acestea au fost principalele materiale programatice editate în perioada 1918—1922 de către cei care conduceau mișcarea muncitorească din România. Atîta timp cît aripa dreaptă și de centru a P.S.R. a constituit forul oficial al conducerii mișcării muncitorești, materialele programatice întocmite de partid nu au putut căpăta un caracter revoluționar. Pînă la constituirea P.C.R. grupurile comuniste, în condițiile grele ale ilegalității, au încercat să formuleze cîteva din cele mai arzătoare sarcini care stăteau în fața luptei proletariatului.

Abordînd cele mai principale probleme ale mișcării muncitorești, grupurile comuniste, în măsura în care cunoșteau ideologia marxist-leninistă, au căutat să emită o serie de teze care în unele cazuri s-au dovedit juste, în special în ceea ce privește lupta politică a proletariatului împotriva burgheziei și a moșierimii romîne, lupta pentru apărarea revoluției ruse etc. Materialele întocmite de ele s-au bazat pe învățătura marxist-leninistă, pe experiența de luptă a bolșevicilor, a tradiției mișcării muncitorești internaționale și a propriei experiențe din țară.

Crearea P.C.R. în 1921 a însemnat o cotitură hotărîtoare și în ceea ce privește prelucrarea problemelor programatice ale mișcării muncitorești din România. Deși în condiții foarte grele de activitate, din cauza terorii albe a burgheziei, P.C.R. depune toate eforturile pentru a-și formula mai precis bazele organizatorice și ideologice. La congresul al II-lea, această limpezire ideologică se face simțită în mai mare măsură și deși unele probleme principale nu sînt încă rezolvate, se pune baza pe care partidul va conduce lupta clasei sale și a tuturor asupriților.

De la înființarea sa, P.C.R. a devenit detașamentul de avangardă al clasei muncitoare din România. Forța sa a constatat în unitatea rîndurilor sale, în aceea că el s-a creat pe baza principiilor ideologice, organizatorice și politice (tactice) leniniste. Dezvoltînd aceste principii, concretizîndu-le la condițiile interne ale țării, sprijinindu-se pe ajutorul frățesc al proletariatului internațional și al clasei muncitoare ruse, P.C.R. a reușit să traducă în viață multe din ideile adoptate încă de la formarea sa, a reușit să ducă poporul muncitor și clasa pe care o reprezintă pe drumul eliberării de sub jugul exploatării burghezo-moșierești, pe drumul construirii socialismului.

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 364.

CONTRIBUȚII LA STUDIUL MIȘCĂRII GREVISTE DIN ROMÎNIA ÎN ANII 1919—1920

DE

TR. LUNGU și S. COLUMBEANU

Obiectul studiului de față e cercetarea unora din aspectele mișcării greviste din România în perioada 1919—1920, pe baza exclusivă a documentelor inedite păstrate la Arhiva Istorică Centrală (Arhivele Statului) București, în fondul Ministerului de Interne¹. Ele ne dau numeroase și interesante amănunte privind amploarea mișcării greviste, revendicările muncitorilor, acțiunile de represiune, politica clasei dominante față de aceste acțiuni și atitudinea social-democrației de dreapta. Credem, deci, că în lumina acestor fapte studiul nostru va aduce modesta sa contribuție la istoria luptelor muncitorești din țara noastră în perioada imediat următoare Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

★

Războiul, cu dezorganizarea economiei pricinuită de retragerea în Moldova și de jefuitoarea ocupație germană, a avut urmări deosebit de grave asupra nivelului de trai al maselor muncitoare. În condițiile de anarhie administrativă, de dezastru economic, de inflație, de exploatare, în care un mic număr de capitaliști profitau și realizau câștiguri fabuloase de pe urma războiului și consecințelor sale, valul nemulțumirii și revoltei populare a mers crescând. Influența revoluției din martie 1917 și apoi a Marii Revoluții din Octombrie își face loc tot mai mult în rîndurile clasei muncitoare, care trece din ce în ce mai hotărît la acțiuni îndreptate împotriva exploatării capitaliste². Se ajunge ca în România anilor 1919 și 1920

¹ O parte din documentele folosite în prezentul studiu au mai fost utilizate și în altă lucrare cu titlul *Aspecte din criza partidelor de guvernămînt în perioada 1920—1923*, care va apare în volumul închinat celei de-a 40-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

² Vezi studiul lui V. Liveanu, *Influența revoluției ruse din februarie 1917 în România*, în „Studii”, 1, 1956, p. 15—43.

să existe o situație revoluționară generală care se dezvoltă spre o situație direct revoluționară¹. Astfel se continua și se adâncea lupta pornită de clasa muncitoare în a doua jumătate a anului 1917 și în 1918, după ce victoria definitivă a Marii Revoluții Socialiste arătase calea pentru răsturnarea exploataării.

Forma de luptă cea mai generală a clasei muncitoare, în anii 1919—1920, a fost mișcarea grevistă. Desigur că greva politică a fost cea mai înaltă formă de luptă în această perioadă. Clasa muncitoare din România a știut să treacă și la acțiuni revoluționare directe, cum au făcut minerii din bazinul Petroșanilor, când în luna ianuarie 1919 consiliile (sfaturile) muncitorești locale au condus acțiunea muncitorilor înarmați care au izgonit autoritățile și armata din Vulcan și Lupeni².

În legătură cu mișcarea grevistă în anul 1919, documentele consemnează o serie de greve care dovedesc amploarea ei și ascutimea crescândă a luptelor clasei muncitoare. La sfârșitul lunii iulie 1919, muncitorii petroliști din județul Prahova se află în grevă generală. La uzina electrică din Cîmpina, care alimentează cu curent exploatarea petrolifere, au loc și acte de sabotaj din partea greviștilor³. Soldidari cu petroliștii prahoveni se declară și 700 de muncitori de la schela Arbănaș, jud. Buzău, care în noaptea de 31 iulie spre 1 august încep greva. Petroliștii buzoieni au cerut să nu se aducă armată în mijlocul lor și să li se plătească pentru ziua în care n-au lucrat. Neexistând mijloace represive suficiente — erau doar 14 jandarmi — cererile lor au fost acceptate⁴.

La sfârșitul lunii septembrie 1919 izbucnește o altă grevă la fabrica de hirtie Letea din Bacău, soldată și cu arestări de muncitori⁵. În spirit de solidaritate cu greviștii de la Letea, Conferința Uniunii lucrătorilor în lemn și mobilă pe întreaga țară, întrunită la București, a protestat vehement împotriva samavolniciilor săvârșite și a anunțat că va trece la o largă acțiune grevistă pentru a impune oprirea măsurilor ilegale⁶. Cu două luni și jumătate mai târziu, o mare grevă are loc în orașul Piatra Neamț. Industriașii din localitate trimit o scrisoare Consiliului de Miniștri, în care arată că toate cele 12 fabrici au încetat lucrul. La rîndul lor, muncitorii aduc la cunoștință că zeci dintre ei au fost arestați deoarece au cerut încetarea condițiilor inumane de muncă — 14 ore pe zi — și trecerea la ziua de muncă de 8 ore. După câteva zile de grevă, o telegramă a prefecturii de Neamț raportează că lucrul a fost reluat deoarece patronii „au satisfăcut dreptele cereri”⁷.

¹ Vezi P. Matei și E. Ion, *Despre situația revoluționară din România între anii 1918 și 1922*, în „Studii”, 2, 1957, p. 159—175. Articolul ridică o serie de probleme de ordin teoretic privind situația revoluționară sub cele trei aspecte ale ei (situația revoluționară în general, situația direct revoluționară și revoluție directă), ocupîndu-se de aplicarea acestor teze teoretice la condițiile țării noastre, în perioada 1918—1922.

² M. Roller, *Despre răscoala înarmată a minerilor de la Vulcan și Lupeni din 8—21 ianuarie 1919*, în *Studii și note științifice privind istoria României*, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 350—364.

³ Arh. St. Buc., Fond. Min. Interne, Dir. secret. și pers. 1919, dos. 590, p. 5.

⁴ Loc. cit., 1919, dos. 603.

⁵ Loc. cit., dos. 736.

⁶ Loc. cit.

⁷ Loc. cit., dos. 587, p. 6—7, 9, 11, 17.

Desigur e vorba aici de o satisfacere parțială a revendicărilor, smulse sub presiunea maselor muncitorești locale. Că această presiune a fost deosebit de puternică, se poate deduce din rezoluția pusă la Ministerul de Interne pe o scrisoare a muncitorilor din Buhuși, care se declarau solidari cu tovarășii lor din Piatra Neamț. În rezoluție se spunea: „Se va comunica prefecturii, invitându-o să ia măsuri grabnice, să nu se facă nici o nedreptate muncitorilor din Piatra, iar rolul administrației să se mărginească ca pe cale pașnică să intervină să aplaneze conflictele...”¹. De asemenea, mai trebuie avut în vedere că satisfacerea parțială a revendicărilor constituia și o metodă utilizată pentru a produce sciziune în rândurile muncitorilor; cei satisfăcuți se mișcau mai greu decât cei loviți.

În general, mișcarea grevistă din 1919 e destul de înverșunată, iar încercările de a-i da o organizare mai largă sînt încă la începutul lor. Cu toate acestea, hotărîrea cu care acționau masele de jos ale muncitorimii, tăria cu care își prezentau revendicările, anunță marile lupte greviste din anul următor. Era necesară doar o conducere dîrză și intransigent revoluționară, care să coordoneze și să conducă sutele de mii de greviști spre o formă mai înaltă a luptei de clasă. Din nefericire însă, atunci cînd necesitatea ei s-a impus cu precădere — la greva generală din 1920 — această conducere n-a existat. Cu anul 1920 mișcarea grevistă intră într-o nouă etapă. Acest an a fost un an de mari lupte și mari decepții pentru clasa muncitoare și totodată, un an plin de groază pentru clasa dominantă. Ela mai fost și anul de vîrf al mișcării greviste din perioada de avînt revoluționar, care cuprinsese România în anii imediat următori Revoluției Socialiste din 1917.

Orientarea tot mai pronunțată spre stînga și intensificarea luptei clasei muncitoare se manifestau chiar de la începutul anului 1920. Într-o notă secretă trimisă ministerului de interne în ianuarie, se spunea textual: „În ultimul timp mișcarea socialistă a luat proporții mari, fapt ce determină o anumită tactică înspre extrema stîngă înaintată. Înăuntrul vechiului regat, din cauza scumpetei mereu crescînde a traiului, cel mai tîrziu în primăvară este mai mult ca probabil că lucrătorii vor face noi cereri de mîrire de salariu, cînd se prevede o luptă mare între capital și muncă...”².

Ca o ilustrare a celor consemnate în nota secretă a siguranței, documentele ministrului de interne menționează, încă din primele luni ale anului 1920, greve în diferite puncte ale țării. În ianuarie lăcătușii depoului C.F.R. Ploiești lăsați fără haine de lucru, minierii de la Ojasca-Palanca, jud. Buzău, nemulțumiți de salariu, și funcționarii primăriei Birlad cu un coleg concediat, sînt în grevă³. Tot în luna ianuarie, muncitorii morari de la morile din București au declarat o grevă în urma căreia au obținut satisfacerea a o serie de revendicări, din care reținem ziua de lucru de 8 ore, fixarea salariilor lunare și mărirea acestora cu 300 lei pentru muncitorii calificați și cu 150 lei pentru ucenici, plata orelor suplimentare cu 1¹/₂ din tarif, respectarea sărbătorilor legale și a zilei de 1 Mai, salarizarea pe

¹ Arh. St. Buc., Fond. Min. Interne, Dir. secret. și pers. 1919, dos. 587, p. 1.

² Loc. cit., 1920, dos. 91, p. 30.

³ Loc. cit., p. 35—36.

30 de zile a muncitorilor concediați de la moara ce s-ar închide pe timp mai îndelungat¹. La 13 februarie 1920, o grevă e semnalată la fabrica de tutun din Iași, unde muncitorii înlocuiesc portretele regelui și ale reginei cu portretul lui Marx². Două greve izbucnesc pe data de 19 februarie la Turnu Severin, în atelierele C.F.R. și la șantierul naval³. Tot în luna februarie, muncitorii de la atelierul mecanic din Ploiești al societății Creditul Petrolifer declară o grevă pasivă care va ține pînă la mijlocul lunii următoare⁴. În martie, o mare grevă care cuprinsese aproape 9 000 de mineri a avut loc la minele societății Salgotarjan din Aninoasa, Petrila și Petroșani. Greva a început din cauza neplății salariilor. În timpul grevei muncitorii au mai cerut și satisfacerea necesităților de alimente și îmbrăcăminte. Nerăspunzînd la somația organelor militare de a se relua lucrul, conducătorii lor au fost arestați. Atunci revendicările greviștilor au crescut, cerînd urcarea salariilor la 12 coroane ora, eliberarea arestaților și dreptul de întrunire liberă de două ori pe săptămînă. În decursul grevei, au avut loc ciocniri între armată și greviști, soldate cu rănirea mai multor muncitori⁵. Tradiția de luptă a dirjilor mineri din Valea Jiului creată în luptele eroice ale anului 1919 era astfel continuată. Acțiuni ale muncitorilor au avut loc și în uzinele metalurgice din București. La Wolff, Vulcan și Lemaitre muncitorii au înaintat cîte un memoriu în care se cerea printre altele să se dea putere consiliului muncitoresc să controleze costul materialelor, costul comenzilor, producția și vinzarea. Răspunsul primit fiind nefavorabil, muncitorii de la Vulcan au declarat greva pasivă. Atunci patronii celor trei întreprinderi au hotărît închiderea tuturor atelierelor începînd din dimineața zilei de 15 martie⁶. Tot în martie societatea pentru exploatarea pădurilor „Dealul-Lung” se plînge Ministerului de Interne că muncitorii fierăstrăului din stația Gugești, jud. Rîmnicu Sărat, s-au pus în grevă și „împiedică, amenințînd cu bătaia, personalul trenurilor care transportă lemne din pădure în stație”. Ministerul a luat măsuri să se trimită o trupă de jandarmi la fața locului⁷. O mare agitație e semnalată și în orașul Brașov. Comandamentul trupelor din Transilvania raporta la 18 martie 1920 că muncitorii tuturor fabricilor din acest oraș au cerut sporirea salariilor cu 40 %, amenințînd că în caz de nesatisfacere vor declara grevă pe data de 1 aprilie, la care vor asocia și pe muncitorii ceferiști⁸.

În cursul lunilor următoare, luptele greviste s-au intensificat.

S-a împlinit exact cum prevedea nota Siguranței din ianuarie 1920 : condițiile de viață rămînînd la fel de grele, venirea primăverii aduce o nouă creștere a mișcărilor muncitorești. Buletinul informativ pe săptămîna 18—24 aprilie arată că lucrătorii atelierelor C.F.R. au declarat grevă în ziua de 18, cerînd sporirea salariilor, iar în ziua de 21 au acționat violent

¹ Arh. St. Buc., Fond. Min. Interne, Dir. secret. și pers. 1919, dos. 223, p. 37.

² Loc. cit., dos. 251, p. 22.

³ Loc. cit., dos. 255, p. 8.

⁴ Loc. cit., dos. 260, p. 4.

⁵ Loc. cit., dos. 91, p. 62.

⁶ Loc. cit., dos. 253, p. 18—19.

⁷ Loc. cit., dos. 264, p. 6.

⁸ Arh. St. Buc., Fond. Cons. Miniștri, 1920, pachet 4, dos. 20/23, I, p. 141.

împotriva celor care nu înțelegeau să participe la grevă. În aceeași săptămână se găseau în grevă în București lucrătorii uzinei metalurgice Vulcan, lucrătorii timplari de la fabricile Lak Blan și Silvia, precum și lucrătorii de la imprimeriile statului. Mare agitație era în atelierele S.T.B., la Pirotehnice și la Arsenal, unde ceferiștii făceau propagandă pentru solidarizare¹. Buletinul informativ al Corpului II armată pe perioada 9-16 mai arată că muncitorii ceferiști continuau să fie în grevă². Iar un alt buletin, al Marelui Stat Major, din 18 mai, menționa că în București erau în grevă 10 000 de muncitori, din care 6000 de ceferiști, Greviștii au atacat pe acei muncitori de la fabrica de chibrituri care se duceau la lucru, iar la R.M.S. s-a declarat grevă pasivă în semn de solidarizare cu muncitorii de la fabrica de chibrituri care continuau greva³. În legătură cu caracterul înaintat al revendicărilor muncitorilor de la fabrica de tutun și de la fabrica de chibrituri, Argetoianu scrie în *Amintirile* sale că muncitorii cereau ca în fiecare fabrică să se înființeze un „comitet de control și îndrumare al muncii”, care să supravegheze toate chestiunile legate de contractul de muncă: salariile, orele de lucru, angajările sau concedierile⁴. Pentru ca muncitorii de la fabrica de chibrituri să se rupă de masa greviștilor și să se întoarcă la lucru, li s-a făcut o mică concesiune: printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri s-a hotărât să li se dea piine de la manutanță cu 1 leu kg din care ei să plătească doar 0,50 lei, iar cealaltă jumătate de 0,50 să fie suportată de stat⁵.

Cu greva muncitorilor feroviari din București s-au solidarizat muncitorii feroviari dintr-o serie de gări ale țării: Pașcani⁶, Adjud⁷, Frumoasa-Iași⁸, Buzău⁹, Craiova¹⁰, Ungheni-Basarabia¹¹, Ploiești¹². La multe din atelierele C.F.R. aflate în grevă autoritățile au adus armată, fie pentru reprimare, fie pentru a-i înlocui pe muncitori la lucru.

O altă ramură de producție asupra căreia se întinde mișcarea grevistă este industria petrolieră. Muncitorii de la întreprinderea electrică din Cîmpina sînt din nou în grevă de la 25 martie, astfel că întreaga industrie petrolieră din Valea Prahovei rămîne fără curent¹³. La mijlocul lunii aprilie, muncitorii de la Astra-Romîna se pun în grevă în urma refuzului de a li se soluționa favorabil revendicările. Ei cereau într-un memoriu ca în afara consiliului muncitoresc să mai existe doi reprezentanți permanenți care să ia act de toate litigiile dintre capital și muncă. Mai cereau și condiții

¹ Arh. St. Buc., Fond. Min. Int., 1920, dos. 223, p. 92-93.

² Loc. cit., dos. 91, p. 69.

³ Loc. cit., fila 76 (verso).

⁴ Arh. Inst. de ist. a Partid. C. Argetoianu, *Pentru cei de mine. Amintiri din vremea celor de ieri*, partea a V-a, p. 402 și urm.

⁵ Arh. St. Buc., Fond. Cons. Miniștri, 1920, dos. 97.

⁶ Loc. cit., Fond. Min. Int., 1920, dos. 91, p. 76.

⁷ Loc. cit., dos. 262, p. 10.

⁸ Loc. cit., dos. 251, p. 22 și 28.

⁹ Loc. cit., dos. 235, p. 5 și 7.

¹⁰ Loc. cit., dos. 242, p. 9.

¹¹ Loc. cit., dos. 58, p. 58.

¹² Loc. cit., dos. 260, p. 31.

¹³ Loc. cit., dos. 260, p. 7.

omenești de întreținere, în ceea ce privește cazarea și alimentația¹. O altă grevă izbucnește în ziua de 7 iunie la rafinăria Steaua Română din Cimpina, în semn de solidaritate cu cei șase delegați ai muncitorilor care fuseseră concediați. Greva se prelungește timp de o lună și jumătate, pînă la 20 iulie².

O atmosferă încordată continua să dăinuiască în bazinul carbonifer al Petroșanilor, ca urmare a mării greve de la sfîrșitul lunii martie. Ancheta făcută de organele administrative și militare constata că pentru liniștirea spiritelor trebuie retrasă armata și instaurată în drepturile ei administrația civilă. Totuși, pentru a supraveghea regiunea, se propunea înființarea unui puternic detașament de jandarmi, iar pentru a spiona pe muncitori se recomanda formarea unei brigăzi speciale de siguranță cu agenți numeroși în toate centrele miniere³.

În perioada aprilie-iunie, o serie de greve izbucnesc și în multe întreprinderi din industria ușoară. La 19 aprilie, muncitorii de la fabrica de sticlărie Titan declară grevă, cerînd: mărirea salariilor cu 30—50%, alimente, lemne și locuințe, recunoașterea delegaților pe fabrică aleși de lucrători, concedierile să nu poată fi făcute fără avizul delegaților⁴. În industria lemnului au loc greve la: Vatra Dornei, unde 300 de muncitori ai fabricii Goetz cer sporirea salariilor cu 70%⁵; la fabrica de hîrtie Bușteni unde muncitorii, după cum arată rapoartele siguranței, se scindează în două (partizanii afilierii la Internaționala a III-a declarînd greva, iar partizanii sindicatelor naționale continuînd lucrul)⁶; la atelierele de dulgherie și tîmplărie Bușteni Fürst, Caizer și la Societatea pentru industria lemnului din Cluj⁷; la fabrica de mobile, parchete și tîmplărie mecanică Sylva din București, unde greva durează de trei luni⁸.

Dintre grevele de mai sus, cea de la Bușteni trebuie subliniată în mod deosebit. Aici se vădește un real progres în creșterea nivelului conștiinței politice a muncitorilor; ei își dau seama de marea importanță a Internaționalei a II-a pentru luptele proletariatului din întreaga lume și înțeleg deci să se încadreze în acțiunile preconizate și conduse de această organizație.

Au mai avut loc greve în luna mai la tăbăcăria din Bacău, unde au fost arestați 15 muncitori⁹, și în luna iunie la fabrica de postav Buhuși¹⁰. De asemenea, tot în luna mai muncitorii tipografi de la Imprimeriile Statului continuau greva, ceea ce a determinat o intervenție pe lîngă ministerul de război pentru concentrare de oameni calificați în vederea înlocuirii greviștilor¹¹.

¹ Arh. St. Buc., Fond. Min. Int., 1920, dos. 260, p. 18 și 21.

² Loc. cit., p. 40 și 90.

³ Loc. cit., dos. 223, p. 117 și 121.

⁴ Loc. cit., dos. 253, p. 69.

⁵ Loc. cit., dos. 224, p. 8.

⁶ Loc. cit., dos. 260, p. 31.

⁷ Loc. cit., dos. 58, p. 58.

⁸ Loc. cit., dos. 253, p. 101.

⁹ Loc. cit., dos. 232, p. 22.

¹⁰ Loc. cit., dos. 58, p. 58.

¹¹ Loc. cit., dos. 253, p. 83.

Lunile de vară ale anului 1920 — iulie, august, septembrie — cunosc noi mișcări greviste care tind să se generalizeze. Într-o corespondență a Ministerului de Interne către comunele urbane reședințe și nereședințe de județ din 10 iulie se spune : „Sîntem informați că răuvoitori și tulburători ai ordinii ar pune la cale o grevă generală în întreaga țară”¹. Iar prefectul de Prahova într-o telegramă din 17 iulie descrie situația încordată din județul său în cuvintele următoare : „Din informațiuni, spiritele agitate aproape la toate fabricile. Se prevede o grevă cu caracter agresiv. Sînt convins că au și arme”. Mai departe își manifestă teama că nu are la dispoziție trupe suficiente².

Astfel o serie de greve izbucnesc din nou cu vigoare. Cei care au început au fost însăși salariații statului : funcționarii și muncitorii de la P.T.T. În prima jumătate a lunii iulie ei intră în grevă la Iași³, la Ploiești⁴, în jud. Dolj⁵, la Turnu Severin⁶, la Birlad și în tot județul Tutova⁷, la Călărași⁸, la P. Neamț, la Buhuși și la Hangu⁹. Împotriva grevei se iau măsuri militare, oficiile sînt ocupate de armată și în locul greviștilor se aduc soldați de la transmisiuni.

În luna august izbucnesc noi greve cu caracter general în unele din marile orașe ale țării. La Chișinău, pe ziua de 10 august, începe greva generală a sindicatelor muncitorești din oraș și se instituie starea de asediu¹⁰. La Arad, în ziua de 23 august se declară grevă în tot orașul și comandamentul local se pregătește să treacă la militarizarea întreprinderilor¹¹. O grevă generală de o deosebită amploare are loc la Timișoara. Greva a izbucnit în dimineața zilei de 24 august, ca urmare a încercării de expulzare a unor familii muncitorești. Dată fiind amploarea grevei, a fost trimis la Timișoara generalul Văitoianu — fost prim-ministru —, pentru „a propune măsurile de îndreptare conform cu situația”. Aceste măsuri prevedeau aducerea în oraș a unui regiment de infanterie și a unui divizion de cavalerie, declararea stării de asediu și pregătiri pentru militarizarea întreprinderilor. Greva nu s-a localizat numai la Timișoara, ci s-a extins și în alte localități din Banat : Orșova, Anina, Caransebeș, astfel că în raportul său către Ministerul de Război, comandantul trupelor de vest relatează textual : „Din cercetările făcute de autoritățile civile și din informațiunile căpătate pe diferite căi, părerea mea este că ne găsim în fața unei greve cu desăvîrșire de ordin politic...”¹².

Alte greve au loc în Cernăuți (luna iulie) cu participarea mecanicilor și fochiștilor de la depozitul C.F.R. și a muncitorilor de la fabrica de bere¹³.

¹ Arh. St. Buc., Fond. Min. Int., 1920, dos. 260, p. 66.

² Loc. cit., dos. 227, p. 30.

³ Loc. cit., dos. 251, p. 66, dos. 101, p. 102.

⁴ Loc. cit., dos. 260, p. 51 și 70.

⁵ Loc. cit., dos. 242, p. 18.

⁶ Loc. cit., dos. 255, p. 39.

⁷ Loc. cit., dos. 272, p. 19.

⁸ Loc. cit., dos. 249, p. 21.

⁹ Loc. cit., dos. 257, p. 39.

¹⁰ Loc. cit., Fond. Cons. Min., 1920, dos. 69/61 14.

¹¹ Loc. cit., dos. 224, p. 52.

¹² Loc. cit., dos. 224, p. 55, 59, 64.

¹³ Loc. cit., dos. 91, p. 102.

În Banat, muncitorii metalurgiști de la Reșița, Bocșa și Oravița declarau în iulie „greva internațională, avind ca scop îngreunarea activității industriale”. Autoritățile iau măsuri de înfometare a greviștilor, interzicind să li se vîndă alimente¹. O grevă care se soldează cu o ciocnire singeroasă izbucnește la 30 august la Arsenalul Armatei din București, unde un muncitor este ucis². Tot în București muncitorii de la S.T.B. se află în grevă de mai bine de o lună — greva începuse în iulie și la 14 august continuă³. La Cîmpina, la uzina electrică, acel centru grevist atît de dîrz, muncitorii declară din nou grevă și aduc mașinile în stare de nefuncționare pentru a împiedica aprovizionarea industriei petrolifere cu curent electric⁴.

Acțiunea muncitorilor electricieni de la uzina din Cîmpina reprezintă o adevărată încercare de sabotaj, care marchează cu putere o creștere serioasă a combativității unora dintre participanții la luptele muncitorești. În plus, muncitorii care făceau acte de sabotaj arată prin săvîrșirea unor asemenea acte că își dau perfect de bine seama de efectele asupra atmosferei deja tulburate din timpul grevelor.

Mai au loc greve în industria extractivă, la minele din Mehadia⁵, la minele de sare din Slănicul de Prahova⁶ și la salinele statului din Mușășiel, jud. Alba de jos⁷. La acestea din urmă muncitorii erau scindați; o parte dintre ei, care erau membri ai așa-ziselor sindicate naționale, se arătau dispuși să reia lucrul. La fabrica Țesătura din Iași, o grevă de aproape două luni, din iulie pînă în septembrie, se termină cu satisfacerea unora din revendicări: înființarea consiliului muncitoresc și mărirea salariilor cu 20—30%⁸. Tot la Iași, în septembrie, au loc alte două greve la fabrica de ciorapi⁹ și la fabrica de tutun¹⁰. La fabrica de tutun greviștii sînt foarte dîrji, pătrund cu forța în curtea fabricii, reușind să-și impună revendicările. Se ajunge și la o ciocnire cu armata la care sînt răniți trei muncitori. Mai sînt semnalate greve la întreprinderile R.M.S. din Uioara, Cluj, Turda¹¹ în industria lemnului la fabrica de cherestea din Piatra Neamț¹² și la Societatea forestieră din Brateș-Trei Scaune¹³.

Față de valul de greve care creștea mereu și de noile impulsuri ale mișcării revoluționare, clasa dominantă a trecut la o serie de măsuri.

Ea încerca să justifice măsurile represive și prin faptul că ideile revoluționare din sînul mișcării muncitorești erau răspîndite în unele locuri printre țărani, soldați și funcționari. Astfel, la Cîmpina, documentele Ministerului de Interne semnalează acțiuni de propagandă ale muncitorilor

¹ Arh. St. Buc., Fond. Cons. Min., 1920, dos. 224, p. 1.

² Loc. cit., p. 68.

³ Loc. cit., dos. 253, p. 118.

⁴ Loc. cit., dos. 260, p. 43, 52, 96.

⁵ Loc. cit., Fond. Min. Int., 1920, dos. 224, p. 14.

⁶ Loc. cit., dos. 260, p. 66.

⁷ Loc. cit., dos. 224, p. 47.

⁸ Loc. cit., dos. 251, p. 105

⁹ Loc. cit., p. 108.

¹⁰ Loc. cit., p. 116—117 și 120.

¹¹ Loc. cit., dos. 224, p. 84—86.

¹² Loc. cit., p. 42

¹³ Loc. cit., p. 41.

printre țărani, soldați și funcționari, iar la Iași sînt indicați soldați, în uniformă, participînd la întruniri muncitorești¹.

În luna martie 1920 a fost adus la cîrma țării guvernul partidului poporului, care prin Averescu și Argetoianu constituia o garanție că mișcarea revoluționară va fi reprimată. Generalul Averescu era cunoscut cercurilor guvernante prin singeroasa represiune a răscoalelor țărănești din 1907, iar Argetoianu ca vechi conservator, era refractar oricărei acțiuni de progres social. Aducerea la putere a guvernului Averescu s-a bucurat de tot sprijinul partidului liberal, cel mai autorizat reprezentant al burgheziei și moșierimii. În *Amintirile* sale, Argetoianu mărturisește fără nici o rezervă că principala lui activitate la Ministerul de Interne a fost „lupta contra comuniștilor”².

De altfel garanția nu era necesară numai pentru clasa dominantă din România. Ea era cerută și de spiritul de solidaritate dintre guvernele burgheze împotriva revendicărilor maselor muncitoare. Astfel, într-o adresă a Consiliului de Miniștri către Ministerul de Externe din februarie 1920 se vorbește de „cererea departamentului de război din Washington de a fi pus în curent cu măsurile luate de guvernul nostru în contra radicalismului și bolșevismului”³.

O a doua categorie de măsuri îndreptată împotriva mișcării greviste a fost politica de scindare dusă în sinul clasei muncitoare cu ajutorul social-democraților și al sindicatelor naționale (galbene) organizate de aceștia. Conducătorii social-democrați cunoscuți ca „oameni de ordine” și „legaliști” erau folosiți pentru stăvilirea acțiunilor greviste cu ajutorul sindicatelor galbene, a căror înființare era încurajată în toate marile centre muncitorești. Adeseori muncitorii erau constrînși să se înscrie în aceste sindicate.

Unele date deosebit de concludente asupra politicii de dezbinare și trădare a social-democraților și a sindicatelor naționale sînt consemnate atît în documentele de arhivă cît și în diferitele memorii ale vremii.

Încă din februarie 1919 o telegramă circulară a Ministerului de Interne sublinia existența a două curente în sinul mișcării muncitorești. „În rîndurile muncitorimii și socialiștilor — spune telegrama — se găsesc două curente bine distincte: curentul minimalist, care are în același timp un caracter de ordine și național, și curentul maximalist, care are un caracter intransigent revoluționar și internațional. Primejdie se găsește mai ales în rîndurile acestora din urmă”. Mai departe telegrama arată că sînt admise „numai consfăturile partidelor politice de ordine”, iar în privința întrunirilor socialiste dădea următoarea dispoziție organelor de siguranță: „veți interzice însă în mod hotărît aceste consfătuiri, dacă veți constata că ele degeneratează în propagandă maximalistă revoluționară, adică bolșevistă”⁴.

¹ Arh. St. Buc., Fond. Min. Int., 1920, dos. 260, p. 10 și 14 și Fond. Preș. Cons. Min., 1920, pachet 4, dos. 30/23, I, p. 194.

² C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, p. 159, 316-317, 341-344, 488, 502-503.

³ Arh. St. Buc., Fond. Cons. Min., 1920, pachet 4, dos. 30/23, I, p. 56.

⁴ *Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*, nr. 3, 1956, p. 116, citat din Arhiva Centrală a Institutului de Istorie a Partidului. Telegrama-circulară a Ministerului de Interne, Direcția poliției și siguranței statului, 28 februarie 1919, dos. nr. 42321, fila 310.

Ca urmare a instrucțiunilor de acest fel se trece la organizarea sindicatelor naționale cu concursul autorităților. Aceste sindicate sînt însă întîmpinate cu ostilitate de masele muncitorești care își dădeau prea bine seama de rolul lor dizolvant și trădător. În iulie 1920, Comisia generală a sindicatelor din Ardeal și Banat și a partidului socialist trimite o adresă primului ministru în care este descris felul cum autoritățile înțeleg să organizeze sindicatele naționale. La Petroșani, Vulcan, Lupeni și Lonea se arată cum în urma „activității nefaste” a comandantului militar” elemente provocatoare din așa-numitele sindicate naționale amenință cu uciderea pe acei muncitori care nu se vor înscrie în sindicatul lor...”. Iar în altă parte adresa demască „activitatea Siguranței generale din Valea Jiului, Lugoj, Reșița, Anina, Timișoara, Brașov, Alba-Iulia și alte părți, unde prin diferite amenințări și bătăi terorizează muncitorii spre a se înscrie în sindicatele naționale...”.¹ Toată această politică a autorităților în legătură cu încercările de scindare a mișcării muncitorești a fost confirmată aproape cu 20 de ani mai tîrziu și de N. Iorga, care în a sa *Istorie a romînilor*, vol. X, spune textual : „Sub primul guvern Averescu se începu o luptă între roșii și galbeni, aceștia susținuți firește de poliție”².

Referitor la conducătorii social-democrați, Argetoianu arată legăturile luate cu Grigorovici, care „se mulțumea cu foarte puțin din programul său”³, și cu Moscovici, care asigura că oamenii lui sînt „oamenii unei perfecte legalități”⁴. Tot Argetoianu, vorbind de unii din principalii conducători ai social-democrației, ca Flueraș, Jumanca, Gherman (Ardeal) și Grigorovici (Bucovina), îi prezintă drept „adversari hotărîți ai comunismului”⁵. Toți acești conducători social-democrați au fost alături de guvern și autorități în acțiunile de stăvilire a mișcării revoluționare a muncitorimii din țara noastră. Activitatea lor se va manifesta cu precădere cu prilejul grevei generale din octombrie 1920.

O altă categorie de măsuri cuprinde unele încercări de diversiune. În acest sens, dată fiind amploarea mișcării greviste și temîndu-se ca excesul de zel al autorităților subalterne să nu agraveze lucrurile, guvernul român recomandă o oarecare moderație. Sînt caracteristice două rezoluții în legătură cu grevele din regiunea petroliferă. Prima se referă la o telegramă a comisiei muncitorești din Cîmpina, adresată Consiliului de Miniștri prin care protestează împotriva provocărilor poliției și comandamentului militar și cere eliberarea celor arestați. Președinția Consiliului dispune ca autoritățile din Cîmpina să ia măsuri „pentru încetarea oricărui exces de zel care face mai mult rău decît vinovații înșiși”⁶. A doua rezoluție se referă la o adresă a organizațiilor muncitorești din regiunea petroliferă, în care se explică motivele grevei de la Steaua Romîună. În această rezoluție se spune : „În starea de încordare a spiritelor, este datoria

¹ Arh. St. Buc., Fond. Min. Int., 1920, dos. 224, p. 25 și urm.

² N. Iorga, *Istoria romînilor*, vol. X, p. 458.

³ C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, p. 39—40.

⁴ *Ibidem*, p. 64—65.

⁵ *Ibidem*, p. 494.

⁶ Arh. St. Buc., Fond. Min. Int., 1920, dos. 260, p. 48.

celor mai luminați să caute a nu le mai înăspri printr-o intransigență dăunătoare ambelor părți, chiar dacă în fapt ar fi îndreptățită”¹. Recomandările de moderație, în afară de prevenirea unei agravări a situației interne, mai aveau în vedere și unele tendințe oportuniste și naționaliste din sinul mișcării muncitorești. Așa se explică măsurile pe care înțelege să le ia prefectul județului Timiș Torontal față de mișcarea muncitorească și față de minoritățile naționale : „Menajarea minorităților și chiar a socialismului, cu condiția ca aceste grupări să aștepte privilegiile de la București, nu din afară, și invers, atitudinea fermă și energică contra iridentei maghiare sau a socialismului bolșevic”².

În sfârșit, o altă serie de măsuri a privit elaborarea unei legislații destinate să dea o formă legală acțiunii de reprimare a mișcării muncitorești. Pe data de 7 mai 1920 a fost depus la adunarea deputaților proiectul de lege referitor la reglementarea conflictelor de muncă, întocmit de ministrul muncii Trancu-Iași. În expunerea de motive se arăta că numai în vechea Românie, la un număr de peste 400 000 de muncitori, s-au adus la cunoștință Ministerului Muncii, în decurs de trei luni, 130 de greve și 18 lockout-uri, deci în total 148 de conflicte de muncă. Înseamnă, că pe an, ar reveni aproape 600 de conflicte, „ceea ce — conchide raportul —, față de numărul total al muncitorilor (405 075) și de populația țării, dă un procent cu mult ridicat față de acela din alte țări industriale mai avansate”³. Legea, înscriind principiul că dreptul de grevă nu poate trece peste anumite margini, adoptă calea „împăciuirii și arbitrajului”, interzicând dreptul de a face grevă pentru muncitorii din o serie de întreprinderi cuprinzând o mare parte din activitatea economică a țării⁴.

Adevăratul scop al legii a fost sesizat de clasa muncitoare care a protestat cu vehemență în mitinguri și întruniri. La București, în ziua de 12 august 1920, au loc manifestații în diferite cartiere, în care legea e calificată drept „scelerată”⁵. Întruniri de protest au loc și în alte orașe ale țării. La Ploiești⁶ și la Constanța⁷, muncitorii merg în corpore la prefectură și manifestează cerînd libertatea de a face grevă. La Cernăuți are loc un miting asemănător, cu participarea a circa 4 000 de muncitori⁸. Iar la Iași, în ziua de 12 august, la o mare întrunire se adoptă o moțiune în care se spune : „În virtutea forței ei numerice și morale ea (clasa muncitoare — *n.n.*) cere înlăturarea legii Trancu. Clasa muncitoare declară că întrucît această lege tinde a îndepărta pe muncitori în lupta lor de emancipare din calea normală a organizării de clasă recunoscută și cucerită în toată lumea, aruncă toată răspunderea acestei provocațiuni pe seama păturilor guvernante ale țării. Scoasă în afară din calea luptei normale, clasa

¹ Arh. St. Buc., Preș. Cons. Min., 1920, pachet 4, dos. 30/23. I, p. 374.

² Loc. cit., pachet 7, dos. 69/61/14.

³ *Dezbatările Adunării deputaților*, 1920, vol. II, p. 726.

⁴ *Ibidem*, p. 748.

⁵ „Socialismul”, 13 august 1920.

⁶ Arh. St. Buc., Fond.Min. Int., 1920, dos. 260, p. 101.

⁷ Loc. cit., dos. 237, p. 7.

⁸ Loc. cit., dos. 224, p. 40.

muncitoare își va făuri noi arme pentru a merge înainte și mereu înainte pentru izbăvirea lumii de sub jugul capitalist”¹.

Mișcarea grevistă din anii 1919—1920 a culminat cu greva generală din octombrie 1920. Cum tratarea acestei greve necesită ea însăși un amplu studiu bazat pe o informare de arhivă cât mai completă și pe consultarea întregii literaturi politice în legătură cu ea, ne vom opri cu expunerea mișcării greviste din anii 1919 și 1920 la acest punct. Vom reaminti însă că greva generală din octombrie 1920 a avut un pronunțat caracter politic, ceea ce dovedește o incontestabilă creștere calitativă a nivelului conștiinței muncitorimii². Muncitorii au participat la acțiunea grevistă în cea mai mare proporție cunoscută pînă atunci în istoria mișcării muncitorești din România. După date recent publicate au fost 180 773 de muncitori greviști, iar numărul zilelor nelucrate s-a ridicat la 937 501³. Cu prilejul grevei generale, conducătorii social-democrați ai mișcării și-au manifestat din nou activitatea lor de frinare a acțiunii greviste. Ei au recomandat : „toată lumea stă acasă, nu se face nici o manifestare”⁴. Mai mult încă, în unele locuri prin sindicatele galbene ei au colaborat cu autoritățile la oprirea mișcării greviste. Documente oficiale ale vremii arată că la Cîmpina sindicatul galben a ocupat „Casa poporului”, deținută de sindicatele de stînga⁵, iar în Banat aceleași sindicate galbene au făcut posibil traficul pe calea ferată⁶. De altfel Moscovici, într-o publicație apărută la doi ani după grevă, scrie textual : „trebuie să fie cineva nebun sau necinstit ca să susțină că prin greva generală noi am urmărit răsturnarea ordinii sociale actuale”⁷. Iar în alt loc, același Moscovici scria și mai lămurit : „Nu rareori Comisia generală (a sindicatelor — *n.n.*) se opunea din toate puterile la declararea unei greve pe care o cereau cu insistență reprezentanții direcți ai muncitorimii”⁸.

Greva generală din octombrie 1920 a arătat însă marile rezerve revoluționare ale clasei muncitoare și totodată a dezvăluit politica contrarevoluționară a fracțiunii social-democrate de dreapta din conducerea mișcării muncitorești. Greva generală din octombrie, cu toate lipsurile ei, a constituit o experiență prețioasă și necesară pentru lupta muncitorimii din România.

Anii 1919 și 1920, dar mai ales acest ultim an, au marcat o etapă deosebit de importantă în lupta revoluționară a clasei muncitoare din

¹ Arh. St. Buc., Fond Min. Int., 1920, dos. 252, p. 2.

² Vezi revendicările cu caracter net politic ca : retragerea armatei din fabrici, desființarea stării de asediu, recunoașterea dreptului și libertății complete de asociație, întruniri și presă, desființarea curților marșiale (În „Socialismul”, 13 oct. 1920).

³ Cf. C. Cușnir-Mihailovici, *Despre situația revoluționară din România în perioada 1918—1920*, E.S.P.L.P., Buc., 1955, p. 101.

⁴ „Socialismul”, 18 oct. 1920.

⁵ Arh. St. Buc., Fond. Min. Int., 1920, dos. 260, p. 128—130.

⁶ Loc. cit., dos. 224, p. 122.

⁷ C. Cușnir-Mihailovici, *op. cit.*, p. 103. Citat din I. Moscovici, *Probleme actuale ale mișcării socialiste*, Buc., 1922, p. 22.

⁸ I. Moscovici, *op. cit.*, p. 13.

România în perioada dintre cele două războaie mondiale. S-a trecut de astădată la greve de masă, cuprinzând în cazul grevei din octombrie 1920 întreaga țară. În ceea ce privește obiectivele, grevele nu mai sînt declarate exclusiv pentru revendicări economice, ci ele încep să capete și caracter politic. În afară de mărirea salariilor, de micșorarea zilei de lucru, de protecția muncii, greviștii cer instituirea consiliilor muncitorești care să asigure controlul muncitoresc al întreprinderilor, revendicare în care economicul se îmbină cu politicul. De asemenea, greviștii cer și eliberarea celor arestați și terorizați de autorități; de multe ori grevele declarate aveau un caracter de solidarizare cu cei arestați. Grevele din anii 1919 și 1920 au pus, embrionar și neorganizat, dar totuși au pus, și aceasta e foarte important, problema alianțelor clasei muncitoare. Am văzut în această privință menționarea cîtorva cazuri de propagandă revoluționară făcută de muncitori printre țărani, soldați și micii funcționari.

Grevele anilor 1919 și 1920 au mai arătat și politica social-democrației de dreapta, care colabora cu guvernul pentru înăbușirea mișcării greviste. Social-democrații încercau adesea să împiedice izbucnirea grevelor, iar o dată grevele izbucnite, să neutralizeze tendințele de combativitate și revoluționarism ale acestora. În această privință cazul grevei din octombrie 1920 e clasic.

Mișcarea grevistă din perioada imediat următoare primului război mondial a avut desigur și importante lipsuri. Totuși ea a contribuit la dobîndirea experienței în focul luptei revoluționare, lămurind mai bine clasa muncitoare asupra obiectivelor ei, asupra aliaților și asupra dușmanilor ei declarați sau camuflați. Mișcările greviste din anii 1919 și 1920 au ajutat clasa muncitoare din România să vadă în ce direcție trebuie să-și organizeze lupta și ce ideologie trebuie să adopte pentru susținerea acestei lupte. În felul acesta crearea Partidului Comunist din România în luna mai a anului 1921 vine ca o urmare logică a experienței de luptă dobîndită de clasa muncitoare și conducătorii ei revoluționari, în anii imediat următori primului război mondial.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN SUD-ESTUL TRANSILVANIEI ÎN ANII 1905—1907

DE

C. GÖLLNER (Sibiu)

La sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, contradicțiile dintre muncă și capital se adîncesc și în sud-estul Transilvaniei, ca și pe tot cuprinsul Austro-Ungariei. După războiul vamal din 1891, care a zguduit viața economică a acestei regiuni prin scăderea bruscă a exportului în România, urmează ani de depresiune economică.

Dezvoltarea capitalismului în agricultură, nu pe cale revoluționară, ci pe calea greoaie și dureroasă a reformelor, avea ca urmare o pauperizare pronunțată a majorității țărănimii sărace și mijlocașe din fostele sate iobage. În condițiile acestei pauperizări, mulți țărani plecau la oraș, căutînd, la început numai în mod temporar, un loc de lucru ca slugi, muncitori în fabrică sau manufactură. La țară, dezvoltîndu-se creșterea vitelor, munca salariată a țăranului pauperizat este întrebuintată tot mai frecvent în această ramură de producție. Procesul rapid al pauperizării mărește însă considerabil decalajul dintre cererea și oferta de brațe de muncă, în defavoarea evidentă a acesteia din urmă. Mase compacte de țărani, de muncitori și meseriași sînt astfel nevoite să emigreze. Situația începe să se inverseze. Rapoartele camerei de comerț din Brașov menționează, începînd din anul 1892, lipsa brațelor de muncă din agricultură și alte ramuri de producție. Armata de rezervă a muncii, șomerii, a dispărut nu ca urmare a unui avînt economic, ci ca o consecință a salariilor mizere¹ mai întîi și apoi a emigrărilor.

Numărul emigranților din sud-estul Transilvaniei între anii 1899 și 1913 se ridică la 112 353 de locuitori, repartizîndu-se pe județe în felul următor²:

¹ *Bericht der Handels-Gewerbekammer in Kronstadt im Jahr 1892*, Brașov, 1893, p. 14; Tandler, *Die industrielle Entwicklung Siebenbürgens*, Brașov, 1909, p. 77—81; „Kronstädter Zeitung”, 14—15, XII, 1906.

² *Magyar statisztikai Közlemények*, vol. 67, p. 5.

Jud. Braşov	9 422 emigranţi	
„ Făgăraş	14 888	„
„ Tîrnava Mică	22 158	„
„ Tîrnava Mare	36 464	„
„ Sibiu	29 421	„

Numai în anul 1906 au emigrat din judeţele Braşov, Făgăraş, Tîrnava Mare şi Sibiu 9 099 de persoane, faţă de 8 725 în anul 1905¹.

Analizînd scăderea populaţiei după categorii sociale, se constată că majoritatea celor emigraţi sînt agricultori şi oameni fără meserie. Se înregistrează însă şi emigrări anuale importante de meseriaşi. În judeţul Făgăraş, în intervalul 1880—1910, populaţia a scăzut cu aproape 20%.

Din cauza lipsei braţelor de muncă în sud-estul Transilvaniei, posibilităţile de producţie sînt mai mici decît posibilităţile de desfacere a mărfurilor fabricate. În cele 710 întreprinderi industriale din raza camerei de comerţ din Braşov, lipsa braţelor de muncă este, în anul 1906, deosebit de alarmantă în industria lemnului şi în cea textilă. La Cîsnădie s-a oprit lucrul la multe războaie de ţesut.

În anul 1906, asociaţia meseriaşilor din Braşov anunţa 1 161 de posturi vacante faţă de 904 din anul 1905, oferindu-se însă pentru angajare numai 440 de calfe faţă de 517 din 1905. Situaţia este similară la Sibiu, unde la 407 oferte de lucru (în 1905 erau 414), se prezintă pentru solicitare de muncă numai 240 de calfe faţă de 327 din 1905².

Latifundiarii încep să se plîngă de salariile ridicate pe care le pretind muncitorii agricoli şi încearcă să reducă plata muncii prin aducerea muncitorilor agricoli din alte regiuni³. Astfel, fabrica de zahăr din Bod angaja în fiecare primăvară cîte 500 pînă la 600 de muncitori agricoli din Slovacia; iar toamna, în sezonul recoltării şi al fabricării zahărului, numărul lor se urca la 1 200. În judeţele Braşov şi Sibiu se aduceau muncitori forestieri din Galiţia, Bucovina şi Maramureş⁴. Magistratul oraşului Braşov în rapoartele sale oficiale încearcă să ascundă acest aspect alarmant al lipsei forţei de muncă, dînd asigurări că arăturile şi secerişul vor fi efectuate de muncitori agricoli locali şi de acei aduşi din judeţele învecinate⁵.

Unii patroni preconizează măsuri restrictive la eliberarea paşapoartelor pentru a limita această emigrare alarmantă, iar ziarul „Pester Lloyd” din 16 decembrie 1906 ameninţă pe muncitorii agricoli că dacă nu se vor mulţumi cu condiţiile de muncă existente, guvernul maghiar va aduce „culi” din China. „Este o luptă contra morilor de vînt luarea de dispoziţii legale pentru împiedicarea emigrărilor prin forţă de stat”, scrie „Revista economică” din Sibiu în 23 decembrie 1906. Acelaşi punct de vedere îl susţine şi ziarul „Kronstädter Zeitung” din 14—15 decembrie 1906, care arată că vinovaţii emigrărilor sînt marii latifundiaşi care vînd

¹ *Bericht der Handels und Gewerbekammer in Brassó im Jahr 1906*, Braşov, 1906, p. 43.

² *Ibidem*, p. 35.

³ *Ibidem*, p. 40.

⁴ *Ibidem*, p. 26, 45.

⁵ *Arh. St. Or. Stalin*, Actele magistratului, nr. 10486/1907.

produsele lor agrare cu prețuri exorbitante, plătind în același timp muncitorului agricol salarii de mizerie. Lipsa brațelor de muncă nu poate fi remediată prin „nici un trust al latifundiilor sau asociații ale industriașilor”.

Înlănțuirea fenomenelor este clară: pauperizarea a avut ca urmare emigrarea, iar aceasta a provocat — prin lipsa brațelor de muncă — restrângerea volumului producției și, firește, creșterea prețurilor. Astfel, ușoara ridicare a salariilor, datorită lipsei de brațe de muncă, a fost anihilată prin scumpetea provocată de restrângerea volumului producției.

Venitul zilnic al unui muncitor agricol varia în anul 1892 de la județ la județ, prezentînd o diferență de preț între munca bărbaților și a femeilor.

Venitul zilnic¹

Județul	Bărbați	Femei
Brașov	60 creițari	50 creițari
Țirnova Mare	37 „	22 „
Sibiu	55 „	47 „
Făgăraș	52 „	30 „

Cu salariul său zilnic muncitorul agricol abia putea să-și cumpere 1 kg de carne de vită care costa la Sibiu 60 de creițari².

În 1906, cu toate plîngerile patronilor că salariile muncitorilor sînt excesiv de ridicate, salariul real al clasei muncitoare a scăzut, dată fiind urcarea exorbitantă a prețurilor la alimente și articole de larg consum. „Clientela de la oraș — scria «Revista economică» — și-a mărginit în anul 1906 trebuințele la strictul necesar”³.

Din 1893 pînă în 1906, prețul unui kilogram de carne de vită s-a ridicat de la 60 de creițari la 1,36 coroane⁴; în 1892, în ianuarie, un hectolitru de grâu costa 8,52 coroane⁵, iar în 1906 prețul era de 13 coroane⁶. Salariul zilnic al unui muncitor agricol și forestier, lucrînd de la orele 5 dimineața pînă la 7 seară, nu s-a ridicat decît cu 10 pînă la 20 creițari, ajungînd în anul 1906 la 70—80 de creițari⁷. Un tîmplar cîștiga zilnic două coroane, prestînd o muncă de 12 pînă la 14 ore⁸. Prețurile alimentelor au crescut deci cu circa 200 % între anii 1892 și 1906, pe cînd salariile s-au urcat abia cu 20—30 %. Din cauza disproporției dintre salarii și prețurile alimentelor se înregistrează la începutul anului 1907 o scădere a consumului de carne la Sibiu⁹.

Chiar șeful poliției orașului Brașov este nevoit să recunoască la 21 ianuarie 1907 că „în cursul anului trecut scumpetea a devenit din ce în ce mai insuportabilă”. El încearcă însă să prezinte scumpetea ca o urmare a

¹ *Bericht der Handels-Gewerbekammer in Kronstadt im Jahr 1892*, Brașov, 1893, p. 15.

² *Ibidem*, p. 38.

³ „Revista economică”, Sibiu, VIII, 5 august 1906, p. 289.

⁴ *Bericht der Handels und Gewerbekammer in Brassó im Jahr 1906*, p. 27.

⁵ *Ibidem*, 1892, p. 18.

⁶ *Ibidem*, 1906, p. 15.

⁷ „Gazeta Transilvaniei”, 8 iunie/21 iunie 1906.

⁸ „S. D. Tageblatt”, 27 iulie 1906.

⁹ *Ibidem*, 26 februarie 1907.

grevelor și nu grevele ca o urmare a scumpetei¹. Această poziție este caracteristică și pentru presa burgheză din localitate.

Pătrunderea capitalismului în agricultură a avut ca efect o tot mai pronunțată diferențiere de clasă. Crește numărul chiaburilor și al muncitorilor lipsiți de pământ. Gradul de răspindire a muncii salariate este principalul indiciu al dezvoltării capitalismului în agricultură. Recensământul din anul 1910² oferă un material concludent în această privință.

Muncitori și slugi agricole în 1910

Județul	Români	Unguri	Germani	Alte. naț.	Total
Brașov	3 687	1 102	582	101	5 418
Făgăraș	3 674	338	27	7	4 046
Tîrnava Mică	6 929	3 656	582	1 544	12 711
Tîrnava Mare	7 609	1 586	1 451	2 789	13 435
Sibiu	10 147	110	654	659	11 606

Cum se dezvoltă munca salariată în orașe?

Creșterea numerică a proletariatului, ca urmare a înlocuirii atelierelor meșteșugărești prin fabrici, se poate urmări cu ajutorul datelor statistice de mai jos³:

Județul	1890	1900
<i>Meșteșugari independenți</i>		
Sibiu	43,3 %	37,8 %
Brașov	34,1 %	28,5 %
<i>Muncitori salariați</i>		
Sibiu	54,7 %	62,2 %
Brașov	65,9 %	71,5 %

Acest proces de înlocuire a atelierelor prin fabrici este și mai mult confirmat prin statisticile care indică în anul 1900 un număr mai redus de întreprinderi decât în anul 1890⁴:

Numărul întreprinderilor (industrii, ateliere)

Județul	1890	1900
Jud. Sibiu	511	394
Jud. Brașov	352	332

¹ Datorez tov. A. Egyed copia raportului chestorului de poliție din Brașov din 21 ianuarie 1907 din Arhivele Ministerului de Interne Ungar din Budapesta, nr. 49/1907, 18 11907, reprodus parțial și de V. A. Varga și M. Francisc, *Documente privind unele lupte greviste din Transilvania în 1906*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.”, III, 1957, nr. 2, p. 124 („... mert a sztrájkknak a drágulás nem előzménye és oka, hanem inkább következménye és okozata volt”).

² *Magyar statisztikai közlemények* [Buletinul statistic ungar], Budapesta, 1910, nr. 56, p. 503, 510.

³ A. Jekelius, *Die Bevölkerungs und Berufstatistik des Königsbodens*, în „S. D. Tageblatt”, 28. II, 1907; E. Tadler, *Die industrielle Entwicklung Siebenbürgens*, Brașov, 1090, p. 49; Fr. Teutsch, *Die Entwicklung des Gewerbes in Hermannstadt im letzten Jahrhundert*, în „S. D. Tageblatt”, 4. I. 1890; M. Thomas, *Statistische Untersuchungen über das Gewerbe in Kronstadt und Hermannstadt, 1870–1895*, în „S. D. Tageblatt”, 10. I. 1897.

⁴ E. Tandler, *op. cit.*, p. 50.

Concomitent cu dezvoltarea industriei, începe să scadă numărul persoanelor care au ca sursă de venit principal industria casnică :

Persoane

Județul	1890	1900
Sibiu	1 402	558
Brașov	342	324

Făcînd o comparație între populația ocupată în meserii și industrie din județele Brașov și Sibiu cu alte județe din Transilvania, rezultă poziția înaintată a celei dintîi din punct de vedere al dezvoltării capitalismului¹.

În anul 1900 sînt recensate în județul Sibiu 22 de întreprinderi industriale (avînd mai mult de 20 de angajați fiecare) cu 1 233 de muncitori, iar în județul Brașov, 27 de întreprinderi cu 1 722 de muncitori².

Este caracteristic însă pentru stadiul în care se găsește industria din sud-estul Transilvaniei în jurul anului 1910, numărul încă apreciabil al meseriașilor. Toată activitatea lor este bazată în această perioadă pe desfacerea produselor pe piața locală. După datele statistice din 1910, în fostele județe cuprinse azi în regiunea Stalin erau 32 771 meseriași, fiind socotiți în acest număr patronii de industrii, de ateliere, împreună cu ajutoarele lor, și muncitorii din fabrici, atît din orașe cît și din sate³.

Situația social-economică a Transilvaniei la începutul secolului al XX-lea este, așadar, caracterizată printr-o dezvoltare accelerată a capitalismului, mai ales în regiunile sale de sud-est.

Ofensivei capitalului pentru consolidarea situației sale prin intensificarea exploatării i s-a împotrivit lupta dîră a oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea muncitorii încearcă să-și amelioreze condițiile de muncă prin acțiuni sporadice și izolate. Lupta se dă pentru scopuri imediate : îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai și dreptul la acțiuni organizate. Apar cercuri socialiste influențate însă de idei lassaliene.

Oportunismul în conducerea mișcării muncitorești nu a putut opri însă dezvoltarea ei continuă. În spiritul hotărîrilor primului congres sindical din Budapesta (1899) a început și în Transilvania acțiunea pentru centralizarea sindicatelor. S-au format treptat, în anii 1903—1905, uniuni sindicale. Consiliul sindical și conducerea uniunilor au fixat însă ca obiective de luptă ale sindicatelor numai revendicări economice, limitate la sporirea salariului și reducerea timpului de muncă.

Prima revoluție rusă din anii 1905—1907 a avut un larg răsunet în mișcarea revoluționară din Europa și Asia. În această privință V. I. Lenin scria : „Revoluția din anul 1905 nu era o chestiune ce interesa numai Rusia, ci din contra era o chestiune ce interesa în cel mai înalt grad clasa muncitoare din lumea întreagă ; problemele fundamentale ale revoluției erau în același timp problemele fundamentale ale revoluției mondiale”.

¹ E. Tandler, *op. cit.*, p. 65.

² *Ibidem*, p. 54—59 .

³ *Magyar statisztikai közlemények 1910, évi népszámlálás*, partea a 2-a, vol. 48, Budapesta, 1913.

Prima revoluție proletară rusă a avut un larg răsunet în Transilvania : „Aceasta este nu numai lupta poporului rus, ci este lupta întregului popor”, scria la 1 februarie 1905 ziarul „Erdélyi Munkás”¹.

Cîteva zile mai tîrziu, ziarul burghez „Hermannstädter Zeitung” reproducea o scrisoare deschisă a lui Maxim Gorki, în care incrimina măcelul din „Duminica Sîngeroasă”. Un mare ecou a avut chemarea adresată de muncitorii greviști din Rusia muncitorilor din lumea întreagă, fiind un adevărat îndemn la luptă². La răspîndirea acestor știri și a ideilor socialiste în sud-estul Transilvaniei a contribuit mai ales presa muncitorească în limbile maghiară, română și germană, care era urmărită cu viu interes.

Dar și în presa burgheză din Sibiu apar articole alarmante despre „pericolul socialist” . „Revista economică” care apărea la Sibiu menționa : „de fapt în timpul din urmă că mizeria a început să ocupe și la noi teren mai mare, iar unde-i mizerie se găsește teren bine pregătit pentru semănarea, încolțirea și creșterea sămînței socialismului”...³.

Știrile despre evenimentele revoluționare din Rusia au contribuit la întărirea încrederii proletariatului și a țărănimii sărace în propriile lor forțe, la creșterea spiritului de luptă al proletariatului din Transilvania și la dezvoltarea conștiinței lui de clasă. În acest timp, mișcarea grevistă pășește de la greve răzlețe la greve de masă și demonstrații impunătoare de stradă. Cu toată acțiunea elementelor oportuniste, avîntul mișcării muncitorești din Transilvania în perioada primei revoluții burghezo-democratice din Rusia și ideea unității de luptă pătrund tot mai adînc în masele largi ale clasei muncitoare. „Pînă cînd muncitorii nu se vor înțelege unul cu altul — scrie „Adevărul” — pînă cînd vor purta ură unul contra altuia sau vor fi neîncrezători unii contra celorlalți ... vor putea fi ușor exploatați, căci muncitorii dezbinați nu au nici o putere”⁴.

Începînd din anul 1905 grevele cresc în amploare și intensitate în întreaga Ungarie. În anul 1905 au avut loc în Ungaria 335 greve la care au participat 39 742 de muncitori, pierzîndu-se 800 000 zile de muncă⁵.

Lupta pentru dreptul de organizare și recunoaștere de către patroni a „bărbaților de încredere” aleși de muncitori capătă o importanță din ce în ce mai mare.

Numărul sindicatelor din Transilvania s-a întreit în cursul anilor 1905—1907, ridicîndu-se de la 78 la 233. Numărul muncitorilor sindicaliști s-a ridicat la aproximativ 25 000. Cu toate acestea, în Transilvania, abia 12—15% din totalul muncitorilor erau organizați. Proporția munci-

¹ Gh. Haupt și X. Slivăț, *Acțiunile de solidarizare ale proletariatului din România cu revoluția populară din Rusia*, în „Studii”, VIII, 1955, nr. 1, p. 29—30; E. I. Spivakovski, *Avîntul mișcării muncitorești din România în anii 1905—1906*, în „Studii”, V, 1952, nr. 3, p. 58—85. Reprodus după I. Cicală, A. Egyed, *În legătură cu dezvoltarea mișcării muncitorești din Transilvania în anii 1905—1906*, în *Studii și referate privind istoria României*, partea a II-a, București, 1954, p. 1331.

² I. Cicală, A. Egyed, *op. cit.*, p. 1332.

³ „Revista economică”, Sibiu, 5 iulie 1908, p. 275.

⁴ Citat după I. Cicală, A. Egyed, *op. cit.*, p. 1335.

⁵ „Revista economică”, 14. VII. 1907, p. 270; „S.D.Tageblatt”, 28. XII. 1906.

torilor sindicalizați (mai ales calfele meseriașilor) este și mai mică la Brașov și la Sibiu¹ (anul 1908).

Județul	Sindicalizați	Membri P.S.D.
Brașov	135	135
Sibiu	40	40 ²

Conducerea sindicatelor s-a ocupat foarte puțin de organizarea muncitorilor din marile întreprinderi, încercînd să justifice aceasta prin afirmația falsă că „muncitorul din fabrică se simte capitalist, primește un salariu mai mare decît muncitorul din industria mică, fabrica este plină de trădători, acolo domnește politica, acolo muncitorii nu-și pun la risc eiștiul”³. De fapt, dintr-un anumit punct de vedere, munca organizatori-că era mai grea în fabrică, muncitorul riscînd să-și piardă slujba dacă se înscrisa în sindicat. Patronii știînd că terenul în fabrici este mai favorabil acțiunilor muncitorești au recurs la asemenea măsuri represive.

Consiliul sindical a început o adevărată campanie pentru a convinge pe conducătorii sindicatelor locale că „puterea sindicatelor nu constă în faptul de a organiza greve”, ci în capacitatea lor de a împiedica izbucnirea luptelor economice fără șanse de reușită⁴.

Regulamentul grevelor elaborat de Congresul al III-lea în anul 1904 obliga syndicatele să ceară cel puțin cu patru săptămîni înainte avizul organelor superioare. Grevele care au izbucnit fără avizul prealabil au fost calificate de conducătorii oportuniști din syndicate drept „greve sălbatice”⁵.

O atitudine asemănătoare a avut-o și conducerea oportunistă a partidului social-democrat. Un conducător social-democrat din Transilvania, cu ocazia sărbătoririi zilei de 1 Mai 1904 la Cluj, declarase : „Noi nu facem revoluție singeroasă, noi nu folosim contra forței forța, fiindcă avem deja în mîna noastră soarta lumii și lumea atunci se va răsturna cînd în mîinile noastre încetează munca”⁶.

Partidul social-democrat a susținut, fără îndoială, revendicările economice și organizatorice ale clasei muncitoare, însă n-a educat-o pentru lupta revoluționară și pentru cucerirea puterii politice. Lupta dusă de muncitorime pentru revendicări economice nu a fost legată de lupta politică, în afară de revendicarea dreptului la vot. Nu trebuie scăpat însă din vedere faptul că avîntul mișcării revoluționare, mai ales în anul 1906, a influențat poziția unor organizații social-democrate locale din Transilvania față de mișcarea grevistă. Acestea, ca de pildă organizația din

¹ L. Vaida, *Aspecte din mișcarea sindicală din Transilvania între anii 1900 și 1917*, „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.,” II, 1956, nr. 6, p. 165.

² *Magyar vas és fém munkások zsebnaptára* [Calendarul muncitorilor metalurgiști maghiari], 1910, p. 164–166.

³ L. Vajda, *op. cit.*, p. 165.

⁴ *Ibidem*, p. 166. După *A magyar munkásmozgalom története válogatott dokumentumai* [Doc. alese din mișc. muncit. ung.], Budapesta, vol. 3, p. 418.

⁵ *Ibidem*, p. 164.

⁶ I. Cicală, A. Egyed, *op. cit.*, p. 1328.

Braşov, n-au lansat lozinci revoluţionare, dar au avut un rol important în pregătirea grevelor.¹

În lumina acestei scurte expuneri asupra atitudinii conducerii sindicatelor şi a partidului social-democrat faţă de mişcarea grevistă, se va putea aprecia mai just avîntul mişcării muncitoreşti din sud-estul Transilvaniei la începutul secolului al XIX-lea, şi, mai cu seamă, în anii 1905—1907.

Lupta pentru votul universal îşi imprimă pecetea asupra mişcării muncitoreşti din Sibiu şi Braşov în anul 1905.

La demonstraţia de 1 Mai, muncitorii sibieni fac să filfie pentru prima dată steagul roşu pe străzile oraşului, în fruntea coloanei impunătoare de manifestanţi. Lozincile scandate în timpul demonstraţiilor erau centrate pe revendicarea votului universal. Steagul roşu, pe care erau brodate cu fir de aur cuvintele „Partidul Social-Democrat Sibiu”, fusese înmînat muncitorilor sibieni ca simbol de luptă într-o şedinţă festivă care avusese loc în sala „Unicum” (azi cinematograful „Timpuri Noi”)². Problema votului universal animă de asemenea masele compacte de la cele două adunări ale partidului social-democrat organizate la Sibiu în zilele de 10 septembrie şi 3 decembrie. Tot la 3 decembrie are loc o adunare a partidului social-democrat la Braşov, în sala hotelului Central. Oratorii revendică categoric votul universal, arătînd că şi revoluţionarii ruşi au obţinut prin luptă „acel drept de la despoticul ţar”³.

În ambele adunări din Sibiu, se cere dreptul de vot pentru toţi cetăţenii, indiferent de naţionalitate, şi discursurile sînt ţinute în limba romînă, maghiară şi germană. Participarea la adunările social-democrate este impunătoare. Astfel, la adunarea din 3 decembrie, sînt prezenţi muncitori şi alte categorii ale populaţiei muncitoare⁴. Numărul de 3 000 de participanţi este foarte mare, dacă ne gîndim că Sibiul avea în anul 1905 circa 26 000 de locuitori. Corespondentul ziarului „S. D. Tageblatt” observă cu îngrijorare şi prezenţa multor ţărani saşi din satele din jurul Sibiului⁵. Un ziar din Sighişoara scria : „Pentru prima dată îşi face opoziţia, în mod concret şi palpabil în acest colţ de lume liniştit şi îndepărtat, lupta de clasă care în alte părţi zguduie în asalt tot mai puternic ordinea existentă”⁶. „Mulţi din meseriaşii noştri — scria „Revista economică” din Sibiu — sînt de fapt înrolaţi în sindicatele socialiste internaţionale şi participă la adunările politice puse la cale de partidul socialist, cu care simpatizează şi proletariatul nostru de la oraşe... socialismul se furişează tot mai mult şi în păturile sărăcimii de la sate, care devine din zi în zi tot mai influenţată de el⁷. Adunarea din 3 decembrie este precedată de o

¹ V. A. Varga, M. Francisc, *Documente privind unele lupte greviste din Transilvania în 1906*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, III, 1957, nr. 2, p. 119.

² „Hermannstädter Zeitung”, 30. IV. 1905.

³ „Kronstädter Zeitung”, 4. XII. 1905; „Gazeta Transilvaniei”, 24. XI., 7. XII. 1905.

⁴ „S. D. Tageblatt”, 11. IX., 4. XII. 1905.

⁵ *Ibidem*, 4. XII. 1905.

⁶ „Schässburger Zeitung”, 24. IV. 1904.

⁷ „Revista economică”, X, Sibiu, 5 iulie 1908, p. 275.

demonstrație pe străzile orașului, la care se poartă cocarde cu inscripția în trei limbi „Trăiască votul universal”¹. Revendicările maselor se limitează la „votul universal”. Se vedește influența liniei conducerii partidului social-democrat de a nu se părăsi calea reformelor „pașnice și legale”, de ameliorări pașnice pentru conservarea sistemului capitalist.

Mișcarea grevistă din Sibiu și Brașov nu a căpătat de la început caracterul unei lupte de mase. În 1905 numărul grevelor este încă mic. Grevele tipografilor din orașele mari ale Transilvaniei s-au extins însă în martie 1905 și la Sibiu și la Brașov. Cu greva tipografilor din Sibiu se solidarizează și alți muncitori care au demonstrat în fața tipografiei arhiepiscopale. Greva s-a soldat cu o victorie, obținându-se îmbunătățirea condițiilor de salarizare la tipografi².

În iulie, s-a desfășurat la Brașov greva muncitorilor metalurgiști, care însă a eșuat. Ecoul evenimentelor revoluționare din Rusia este tot mai puternic. Ziarele burgheze din Sibiu și Brașov („Hermannstädter Zeitung”, „S. D. Tageblatt”, „Gazeta Transilvaniei”, „Telegraful Român”, „Kronstädter Zeitung”, „Brassói Lóapok” ș.a.) sînt pline de știri care oglindesc creșterea avîntului revoluționar nu numai în Rusia, ci și în alte țări europene: Austria, Ungaria, Germania, Franța. În aceste condiții, demonstrațiile de stradă, adunările impunătoare muncitorești și grevele răslețe dau în 1905 un aspect nou străzilor liniștite ale Sibiului și ale Brașovului. Ziarul burghez „S. D. Tageblatt” din 30 decembrie 1905, într-un articol de fond în care analizează evenimentele anului, își manifestă îngrijorarea: „Un an mohorit, anul 1905, căruia îi scriem necrologul, un an a cărui caracteristică generală este mai mult revoluția decît evoluția”³.

Și, într-adevăr, anul 1905 a pregătit muncitorimea pentru unele acțiuni mai hotărîte din 1906. Încă din primele luni ale anului 1906 grevele cresc ca număr, ca amploare și ca intensitate. Ele durează de la o zi—două pînă la două—trei săptămîni. Masele largi ale clasei muncitoare și ale celorlalte pături muncitoare își afirmă cu vigoare voința de luptă împotriva exploatarei capitaliste. Șeful poliției din Brașov constată îngrijorat că anul 1906 „a fost cel mai agitat” și că autoritățile locale sînt neputincioase „față de lupta muncitorimii”⁴.

Grevele muncitorilor constructori au luat o mare amploare la Sibiu și la Brașov, oprind pentru săptămîni întregi orice activitate pe numeroasele șantiere ale acestor orașe. Condițiile de muncă ale zidarilor și ale dulgherilor erau deosebit de grele: ei lucrau vara începînd de la orele 5 dimineata cîte 10—14 ore pe zi, cu o întrerupere de o oră, o oră și jumătate la prînz.

Din februarie pînă în mai toate lucrările de construcție din Brașov au fost oprite din cauza grevei zidarilor, la care au luat parte peste 380

¹ „S. D. Tageblatt”, 4. XII. 1905.

² „Hermannstädter Zeitung vereinigt mit dem Siebenbürger Boten”, nr. 87/1905.

³ „S. D. Tageblatt”, 30. I. 1905 („Ein böses Jahr 1905 dem wie den Nekrolog zu schreiben haben, ein Jahr dessen allgemeine Charakteristik schon mehr die Revolution als die Evolution ist”).

⁴ Arh. Min. Int. ungar, Budapesta, nr. 49, 1907, 18—1197; vezi copia la Institutul de istorie, Cluj.

de zidari care lucrau la 34 de patroni¹. Pentru arhitecți, situația s-a înrăutățit și mai mult prin faptul că o dată cu zidarii au încetat lucrul pentru șase săptămîni și 200 de dulgheri și timplari². În același timp cu muncitorii lemnari au intrat în grevă și căruțașii³.

Greviștii au obținut o majorare de salariu de 20 %. Tratatul dintre muncitorii timplari și patroni sînt întrerupte cînd patronii pretind concedierea conducătorilor timplarilor ; nici încercarea de a-i expulza din Brașov nu reușește⁴.

„Noi autoritățile — raportează consternat șeful poliției din Brașov — am aflat de aceste două greve abia în momentul izbucnirii lor. Nici pînă astăzi n-am putut stabili cum și de cine au fost organizate”.

În schimb, grevele pantofarilor, croitorilor și cizmarilor n-au avut succes, aceștia nefiind organizați⁵.

Patronii au încercat să zădărnicească greva zidarilor prin întrebuintarea unor spărgători de grevă, care au fost însă demascați nominal în „Népszava”⁶.

La Brașov apăreau zilnic în „Kronstädter Zeitung” anunțuri prin care se oferea zidarilor muncă în condiții avantajoase. La reluarea lucrului, zidarii organizați au cerut îndepărtarea imediată a spărgătorilor de grevă, care se dedau la acte de provocare. Dizolvarea plănuită a sindicatelor a dat greș. Pentru a nu respecta condițiile acordului încheiat în martie, patronii s-au folosit la începutul lunii mai din nou de spărgători de grevă, pentru acte provocatoare. Înarmați cu revolve, aceștia se duceau din șantier în șantier, somînd pe muncitori să înceteze imediat lucrul, fapt considerat de patroni ca o denunțare unilaterală a convenției semnate. Prin afișe lipite pe toate străzile orașului Brașov, zidarii au demascat aceste provocări josnice. Munca a fost reluată abia după 11 zile⁷. În același timp cu greva zidarilor, încetează munca și 250 de pietrari din Brașov⁸. La Sighișoara, muncitorii constructori constituiți încă în ianuarie într-o filială a muncitorilor constructori părăsesc lucrul în februarie, formulînd revendicări în ceea ce privește salarizarea și timpul de muncă (10 ore de muncă în loc de 12 ore). Patronii încearcă să continue construcțiile cu muncitori aduși din Szeged⁹.

Cauza imediată a grevei de la 3 aprilie a celor 70 de calfe de zidari din Sibiu a fost revendicarea măririi salariului de la 24—30 fileri pe oră

¹ „Népszava”, 28. I, 28. III, 10. III, 31. III, 15. V. 1906 ; „Erdélyi Munkás”, 1. VI. 1906 ; „Gazeta Transilvaniei”, 19. III/1. IV. 1906 ; „S.D. Tageblatt”, 28. II. 1906, 14. V. 1906.

² *Bericht der Handels und Gewerbekammer in Brasso, im Jahr 1906*, Brașov, 1900, p. 35 ; „Kronstädter Zeitung”, 23. V. 1906.

³ Arh. Min. Int. ungar, Budapesta, nr. 49, 1907, 181, 197 (prescurtat de acum înainte M.I.U.) Greva mai tuturor branșelor din construcție arată creșterea organizării și a eficacității acestei arme de luptă.

⁴ „Népszava”, 6. V, 15. V, 10. VI, 1906.

⁵ M.I.U., Budapesta, nr. 49, 1907, 181—197, reprodus și de V. A. Varga, *op. cit.*, p. 124.

⁶ „Népszava”, 14. IV. 1906.

⁷ „Kolozsvári Munkás”, 14. IV. 1906, „Gazeta Transilvaniei”, 27. IV, 10. V, 29. IV, 12. V. 1906 ; „Kronstädter Zeitung”, 12. V. 1906.

⁸ „Népszava”, 10. V. 1906.

⁹ „Schässburger Zeitung”, 21. I, 28. I, 25. III. 1906 ; „S. D. Tageblatt”, 6. III. 1906.

la 36—56 fileri și plata integrală a orelor de muncă, fără scăderea de 1/2 oră, cum se obișnuia pînă atunci din partea meșterilor. Revendicările nu sînt însă numai de natură economică ; se formulează și revendicări politice, ca : dreptul de organizare, recunoașterea „oamenilor de încredere”, neangajarea muncitorilor neorganizați, dreptul de sărbătorire a zilei de 1 Mai. În fața solidarității impunătoare a zidarilor — 400 de zidari au încetat între timp munca — și a pericolului iminent al grevei dulgherilor și chiar al unei greve generale, patronii cedează în fața majorității revendicărilor economice, nu însă și a celor politice. La 11 aprilie, se stabilește timpul de muncă în timpul verii de la orele șase dimineața pînă la orele șase seara, cu o pauză de o oră și jumătate, zidarii primind plata pentru 10 1/2 ore de muncă¹.

În timpul grevei din Sibiu s-a produs o sciziune în rîndul patronilor. Un zidar patron a acceptat de la început revendicările zidarilor și astfel munca la acest șantier a continuat. Ceilalți patroni au întrebuițat însă față de el diferite mijloace de presiune și — cu aprobarea tacită a autorităților — s-a proclamat boicotarea lui în ceea ce privește livrarea materialelor de construcție².

O dată cu luptele greviste a luat un avînt necunoscut pînă atunci și viața politică și organizatorică a muncitorimii din Sibiu și Brașov. S-au semnalat în ambele orașe mai multe manifestări și întruniri publice. La Brașov, au avut loc patru adunări populare organizate de partidul social-democrat ; la Sibiu rapoartele poliției menționează de asemenea patru adunări populare (4. II, 27. V. 10, VI, 21. IX). Pe lângă cele 26 de întruniri profesionale, la Brașov s-au ținut zilnic ședințe la sediul greviștilor. Delegații din Brașov și Sibiu au luat parte la Congresul al XIII-lea al partidului social-democrat³.

Ziua de 1 Mai a fost așteptată cu mare îngrijorare de autoritățile brașovene. Cu cîteva zile înainte, ministrul de justiție Polonyi a fost huiduit la gară și silit de masele demonstranților să-și continue drumul, fără să se oprească în oraș.

Șeful poliției din Brașov, impresionat de această demonstrație, a cerut unități de jandarmerie și militare, declarînd că nu va putea asigura „ordinea publică” în timpul manifestației care se anunța a „avea dimensiuni mari”⁴.

Concluzia poliției din Brașov este că „în viața partidului social-democrat de aici; anul care a trecut a fost anul cel mai agitat și încununat de cele mai multe succese ; iar noi, autoritățile, putem trage învățătură din aceste mișcări că sîntem neputincioși față de tactica partidului social-democrat de a-și introduce politica în sindicate”⁵.

¹ „S. D. Tageblatt”, 3. IV, 6. IV, 7. IV, 9. IV, 11. IV. 1906.

² *Ibidem*, 5. IV, 9. IV, 10. IV. 1906.

³ M.I.U., Budapesta, nr. 49, 1907, 181, 197; 1019/1906; *A magyar munkásmozgalm történetének válogatott dokumentumai*; Budapesta, 1955, vol. III, p. 390.

⁴ Arh. St. Or. Stalin, Actele Magistratului, 6435/1906.

⁵ M.I.U., Budapesta, nr. 49, 1907, 181, 197, traducerea din V. A. Varga, M. Francisc, *op. cit.*, p. 124.

Grevele au cuprins între timp și alte ramuri de producție de la Brașov și Sibiu. Curelarii din Sibiu încetează munca între 25 iunie și 11 iulie, cerind o majorare cu 20 % a salariilor¹.

Proporții mari ia greva brutarilor din Sibiu (6 iulie). Greviștii prezintă revendicări economice: limitarea timpului de muncă la 10 ore, majorarea salariilor și o alocație de 1,40 coroane zilnic în schimbul hranei în natură de pînă atunci — rămășiță patriarhală a vieții de breaslă². Frământările sporesc, conflictul dintre patroni și muncitori se adîncește. Greviștii organizează o demonstrație de stradă; coloane formate din muncitori greviști și din simpatizanți de-ai lor străbat străzile orașului. Patronii sînt obligați să ceară sprijinul autorităților. Pentru a susține revendicările brutarilor, la 13 iulie 1906 s-a declarat greva generală, acțiune care dovedea unitatea de luptă a muncitorilor sibieni. Ea a fost proclamată în urma încercării patronilor de a sili cu ajutorul forței polițienești pe doi muncitori greviști brutari să reia munca. Intervenția brutală a poliției a produs un val de indignare în sinul muncitorimii sibiene, care, solidarizîndu-se cu muncitorii brutari greviști, declară numai după două ore greva generală (orele 16). În timpul grevei muncitorii au dat dovadă de o disciplină perfectă. „În tabăra greviștilor domnește o liniște și o disciplină exemplară”, semnalează corespondentul ziarului „S. D. Tageblatt”. Seara, la orele 20, un reprezentant al poliției citește greviștilor o declarație a patronilor brutari prin care aceștia renunță să mai constrîngă prin forță pe lucrători de a relua lucrul. Greva generală, primul mare conflict dintre capital și muncă în Sibiu, s-a încheiat deci cu victoria greviștilor. Muncitorimea sibiană sărbătorește acest succes printr-o demonstrație la care participă peste 1 000 de persoane care străbat străzile orașului.

Febra grevei a cuprins Sibiul. Muncitorimea își apără tot mai dirz interesele ei de clasă. Grevele iau un caracter mai organizat, revendicări similare fiind formulate de majoritatea greviștilor. A doua zi după greva generală tîmplarii încetează munca și cer recunoașterea „oamenilor de încredere”, majorarea salariului și limitarea zilei de lucru la 10 ore. Tîmplarii patroni publică în ziarul burghez „S. D. Tageblatt” o înștiințare potrivit căreia greviștii care nu se vor prezenta la lucru pînă la 23 iulie vor fi considerați concediați.

Răspunsul tîmplarilor greviști este publicat tot în coloanele acestei ziar. Majoritatea greviștilor (108 calfe) au discutat somația patronilor și — prin vot secret — 105 calfe s-au pronunțat pentru continuarea grevei, numai trei calfe votînd pentru reluarea lucrului: „Noi, subsemnații, declarăm că nu vom începe tratative cu maestrîi în cadrul atelierelor, ci ne vom supune hotărîrii comitetului de grevă”. Încercarea patronilor de a sparge unitatea greviștilor a eșuat³, deși autoritățile răspîndeau afișe în care erau enumerate articolele din codul penal care vor fi aplicate acelor care vor împiedica pe muncitori să se prezinte la muncă⁴.

¹ „S. D. Tageblatt”, 25. VI, 26. VI, 27. VI, 3. VII, 4. VII, 11. VII, 12. VII. 1906.

² *Ibidem*, 6. VII, 7. VII, 10. VII; „Népszava”, 10. VII. 1906.

³ S. D. Tageblatt, 20. VII. 1906; *vezi* „Népszava”, 21. VII. 1906.

⁴ *Ibidem*, 21. VII. 1906.

Presa semnalează ciocniri cu poliția; seara, greviștii însoțiți de alți muncitori străbat în coloane străzile, scoțându-i din ateliere cu forța pe spărgătorii de grevă. Patronii fac apel la poliție și astfel se produc zilnic încăierări între greviști și poliție¹.

Muncitorii duși cu forța pe șantiere stau cu brațele încrucișate, fără a pune mîna pe cărămidă sau pe ciocan². Ei susțin categoric recunoașterea „oamenilor de încredere”. Patronii refuză această revendicare. Mulți muncitori părăsesc orașul³. În acest moment — 28 iulie — greva este torpilată de consiliul sindical de sub conducerea reformistă, care îndeamnă pe muncitori să reînceapă munca și să renunțe la revendicarea „oamenilor de încredere”⁴.

Au avut loc și alte greve. Amintim aici pe aceea a frizerilor⁵, rotarilor⁶, fierarilor⁷, a cizmarilor⁸ din Sibiu, a muncitorilor constructori⁹ și a tipografilor¹⁰, a tinichigilor¹¹ și a curelarilor¹² din Brașov și greva cizmarilor din Sighișoara¹³.

Muncitorii zidari, o dată cu formularea revendicărilor lor, au și început la 1 august lupta, fără a aștepta ca meșterii să accepte sau să respingă revendicările lor. „Peste noapte mișcarea grevistă a reînceput”¹⁴, constata cu uimire ziarul burghez „S. D. Tageblatt”. În ciuda tuturor avertismentelor date, zidarii nu erau dispuși să înceteze greva fără a-și vedea satisfăcute revendicările. Aflîndu-se că unii spărgători de grevă continuă să lucreze la construcția Băncii de Credit rural din Piața Mare, se adună în grabă 400—500 de muncitori și cu toată prezența poliției, ei se urcă pe schele și dau jos cu forța pe spărgătorii de grevă. Greva se soldează cu o majorare de salarii¹⁵.

Pe lîngă grevele din mica industrie, din ateliere și de pe șantierele de construcții, au avut loc acțiuni greviste și în fabrici. Aici organizarea grevelor avea de înfruntat un adevărat regim de cazarmă. Un răsunet mare a avut greva turnătorilor de la fabrica „Frații Schiel” din Brașov (septembrie—octombrie 1906), cu care s-au declarat solidari și muncitorii altor secții¹⁶. Muncitorii din fabrica „Schiel”, ca și muncitorii din alte două fabrici metalurgice din Brașov au cerut limitarea timpului de muncă la nouă ore și jumătate și majorarea salariului cu 40%. Proprietarul fabricii

¹ „S. D. Tageblatt”, 17. VII. 1906, 18. VII. 1906.

² *Ibidem*, 27. VII. 1906.

³ *Ibidem*, 27. VII. 1906.

⁴ *Ibidem*, 28. VII. 1906.

⁵ *Ibidem*, 25. VII, 31. VII, 4. VIII, 11. VIII. 1906.

⁶ *Ibidem*, 7. VIII, 13. VIII. 1906.

⁷ *Ibidem*, 28. VII, 7. VIII, 13. VIII. 1906.

⁸ *Ibidem*, 28. VIII, 7. IX. 1906.

⁹ „Népszava”, 26. IX. 1906.

¹⁰ „Kronstädter Zeitung”, 22.XII.1906.

¹¹ „Népszava”, 25. IX. 1906.

¹² *Ibidem*, 31. X. 1906.

¹³ *Bericht der Handels und Gewerbekammer in Brassó im Jahre 1906*, Brașov, 1906, p. 36.

¹⁴ „S. D. Tageblatt”, 2. VIII. 1906.

¹⁵ *Ibidem*, 6. VIII, 10. VIII, 15.VIII, 23.VIII, 27.VIII, 29.VIII. 1906.

¹⁶ *Bericht der Handels und Gewerbekammer in Brassó im Jahre 1906*, Brașov, 1906, p. 35.

„Schiel” a încercat zadarnic, cu concursul poliției și prin aducerea spărgătorilor de grevă din Budapesta, să frângă rezistența și solidaritatea muncitorilor. Muncitorii erau amenințați că vor fi concediați cu toții, iar fabrica va fi demontată și instalată în România, unde — spunea patronul — muncitorii sînt mai puțin „recalcitranti”. Ziarul „Népszava” cere ministrului maghiar de industrie să ia poziție față de acest plan al fabricantului. Greva a durat patru săptămîni și s-a terminat cu victoria greviștilor ¹.

Greva de la fabrica de mașini Wagner (azi Metalurgica) din Sibiu este de mai scurtă durată (60 de muncitori, 26—30 iunie) ².

Mișcarea grevistă s-a răspîndit și în centrele forestiere. Din Covasna se anunță că lucrătorii angajați pentru muncile forestiere în număr de 400—500 au declarat grevă, din cauza salariului mic de 70—80 creițari zilnic³. La magistratul orașului Brașov sosesc și din alte localități sesizări ale patronilor care anunță că muncitorii forestieri „refuză să continue munca” și cer să se intervină cu forța executivă pentru a-i sili să execute condițiile contractuale ⁴.

Bilanțul mișcării greviste din sud-estul Transilvaniei în anul 1906 este următorul ⁵:

Sibiu	13 greve
Brașov	11 „
Sighișoara	2 ,

În orașele Transilvaniei, numai la Cluj s-a înregistrat un număr mai mare de greve (14), decît la Sibiu⁶.

Ziarul „S. D. Tageblatt” remarcă cu îngrijorare că va fi obligat să deschidă o rubrică specială pentru a informa cititorii săi despre mișcarea grevistă. Atitudinea presei burgheze din Sibiu („S. D. Tageblatt”, „Revista economică”, „Szebeni Ujság”), Brașov („Gazeta Transilvaniei”, „Kronstädter Zeitung”, „Brassói Lapok”), Mediaș („Mediascher Zeitung”) și din Sighișoara („Schässburger Zeitung”) este în general reținută pentru a nu alarma opinia publică. „Telegraful Român” din Sibiu folosește o adevărată politică a struțului, nu ia cunoștință de frământările sociale ce dau un nou aspect orașului. Presa burgheză încearcă să calmeze, să tempereze această „febră” contaminatoare, susținînd chiar unele revendicări economice ale greviștilor, demascînd cîte un patron prea hrăpăreț. Se face chiar apel la cititori să boicoteze, de pildă, frizeriile care-i obligă pe angajații lor să muncească zilnic mai mult de 14 ore ⁷. Atitudinea presei burgheze se schimbă în anul 1907, cînd se iau măsuri pentru reprimarea mișcării greviste.

¹ „Népszava”, 5. IX, 2. X. 1906.

² *Bericht der Handels und Gewerbekammer in Brassó im Jahre 1906*, Brașov, 1906, p. 36; „S. D. Tageblatt”, 30. IV. 1906.

³ „Gazeta Transilvaniei”, 8/21 iunie 1906.

⁴ Arh. St., Or. Stalin, 4301/1906.

⁵ In *Bericht der Handels und Gewerbekammer in Brassó im Jahre 1906*, Brașov, 1906, p. 35—36, sînt amintite la Sibiu numai cinci greve.

⁶ G. Thirring, *A magyar városok statisztikai évkönyve* [Anuarul statistic al orașelor ungare], Budapesta, 1912, I, p. 341.

⁷ „S. D. Tageblatt”, 4. III. 1906.

„Schässburger Zeitung” preconizează măsuri drastice pentru a frînge „semeția muncitorească”¹.

Acțiunea luptelor greviste are ca urmare represaliile patronilor față de sindicate. Astfel, la Sibiu, la începutul anului 1907, ia ființă „Uniunea industriaișilor și a patronilor” cu un ziar propriu, „Der Hermannstädter Arbeitsgeber”². Paragraful 3/a al statutului acestei regiuni prevedea că industriaișii și patronii se obligă a „nu angaja muncitorii unei întreprinderi, care au luat parte « în mod nejustificat » la vreo grevă”.

Statutele impun fiecărui patron să nu facă muncitorilor nici o concesie în ceea ce privește timpul de muncă și salarizarea fără avizul secției; patronii se obligă a nu trata cu persoane străine de întreprindere fără prezența secției³.

Asociații similare iau ființă la Mediaș, Sighișoara, Brașov⁴. Patronii din Sighișoara apelează la populația orașului să nu dea de lucru greviștilor⁵. Camera de Comerț din Brașov a fixat statute pe care le pune la dispoziția celor interesați⁶. Reprezentanții fabricanților din ramura pielăriei introduc listele negre și se obligă „a nu angaja calfe și muncitori care sînt membrii unei organizații socialiste; dacă o calfă sau un muncitor va fi concediat « din motive speciale » nu va mai putea fi angajat de patronul unei tăbăcării”⁷. Patronii constructori se obligă a angaja muncitori numai prin secretariatul uniunii, fiecare muncitor fiind obligat să-și prezinte legitimația la secretariat⁸.

Înțelegerile stabilite în timpul grevelor cu muncitorii au fost denunțate, contractele colective anulate, muncitorii de pe „listele negre” concediați. Prevederea ca fiecare muncitor să fie angajat separat printr-un secretariat al secției asociației patronilor dădea acestui oficiu posibilitatea de a fixa arbitrar condițiile de muncă și salariul muncitorului.

Greviștilor li se intentează procese, mulți sînt condamnați la închisoare sau la amenzi de la 10 pînă la 100 coroane. În aprilie 1907, în boxa acuzaților de la Tribunalul din Sibiu, se găsesc 32 de muncitori romîni, unguri și germani, acuzați de a fi oprit tramvaiul în timpul grevei generale, în anul 1906⁹. Sînt condamnați la cîte două zile arest și la cîte o amendă de 20 coroane. Tipografilor sibieni care sînt acuzați de a fi oprit prin „amenințări” doi ucenici să muncească în timpul grevei, li se aplică ca pedeapsă 5—10 zile arest și amenzi de 100—200 coroane¹⁰.

Raportul șefului de poliție din Sibiu amintește și alte condamnări. Astfel, calfele de tîmplar Izsák András și Henning Georg sînt condamnate a 100—200 coroane amendă și la cinci, respectiv zece zile închisoare.

¹ „Schässburger Zeitung”, 21. IV. 1907 („den Hochmut der Arbeiterschaft zu brechen”).

² În bibliotecile din Sibiu și Brașov n-am putut găsi colecția acestui ziar.

³ „S. D. Tageblatt”, 24. I. 1907.

⁴ *Ibidem*, 26. II. 1907.

⁵ „Schässburger Zeitung”, 21. IV. 1907.

⁶ *Bericht der Handels und Gewerbekammer im Brassó im Jahre 1906*, Brașov, 1906, p. 37.

⁷ „S. D. Tageblatt”, 5. III. 1907.

⁸ *Ibidem*, 22. IV. 2. V. 1907.

⁹ *Ibidem*, 9. IV. 1907; vezi și procesul intentat în ianuarie la 50 muncitori greviști *ibidem*, 26. I. 1907.

¹⁰ *Ibidem*, 19. III. 1907.

40 de muncitori se găsesse în curs de instrucție¹, 17 muncitori sînt expulzați din Sibiu². La Brașov s-au interzis mitingurile³, iar la Sibiu demonstrația de 1 Mai⁴, care, cu toate acestea, a avut loc.

Poliția a urmărit și a hărțuit încontinuu organizațiile muncitorești. La congresul al XIV-lea al partidului social-democrat din Ungaria sînt amintite brutalitățile săvîrșite de către organele de poliție din Sibiu, acest oraș devenind un „cîmp de luptă pentru autoapărarea muncitorimii”⁵. Șeful de poliție din Brașov nu s-a mulțumit cu urmărirea membrilor partidului social-democrat, ci a cerut permisiunea de a interveni și în adunările sindicale; „dacă înaltul guvern — seria el — nu va lărgi și nu va întări influența și competența autorităților polițienești asupra sindicatelor, viața noastră economică va suferi zguduiri care peste cîțiva ani nu vor mai putea fi îndreptate”⁶.

Pentru a slăbi mișcarea muncitorească, burghezia recurge nu numai la forța brutală polițienească, nu numai la represalii față de sindicate, ci încearcă înființarea de organizații „muncitorești” patronate de ea. Astfel, la 26 iunie 1907 se înființează la Brașov un „Deutsch-sächsischer Arbeiter Bildungsverein” care specifică în statute că „politica este cu totul exclusă din activitatea societății”⁷. Treburile adevărate ale acestor asociații sînt dezvăluite de „Kronstädter Zeitung”: „muncitorii noștri — serie ziarul — trebuie să rămîie în mîna noastră”⁸.

Procese și concedierile nu înspăimîntă pe muncitorii din sud-estul Transilvaniei. Lupta devine mai dîrză. La 27 aprilie muncitorimea sibiană se adună într-un miting de protest împotriva măsurilor arbitrare ale patronilor, înfierînd în același timp și legea servitorilor și muncitorilor agricoli, votată în primăvara aceluiași an, care decreteează ziua de lucru nelimitată și bătaia ca pedeapsă legală. În județul Sibiu țărani alungă pe notarii și primarii care vor să treacă la aplicarea acestei legi⁹.

Autoritățile civile și militare urmăresc cu deosebită grijă în lunile februarie și martie 1907, în timpul răscoalei țărănești din România, toate frământările sociale din sud-estul Transilvaniei. În Transilvania nu s-au refugiat numai boieri, ci și țărani, încercînd să se salveze de gloanțele plutoanelor de execuție. În consiliul municipal al Budapestei un reprezentant al burgheziei a arătat că răscoala țărănească din România ar putea să aibă repercusiuni și asupra țărănimii din Transilvania și a cerut măsuri energice de supraveghere la frontierele Transilvaniei. Aceste măsuri au și fost luate. Printr-o circulară a Ministerului de Interne, sub-

¹ M.I.U., Budapesta, nr. 1019, 1906. Copie la Inst. ist. Cluj. Comunicat de asemenea de A. Egyed.

² *A magyarországi szocializtikus munkásmozgalmak az... évbén (1899—1914)* [Mișcările muncitorești socialiste din Ungaria în anii 1899—1914], p. 121.

³ M.I.U., Budapesta, nr. 49, 1907, 181, 197 ves.

⁴ Loc. cit., nr. 1019, 1906.

⁵ *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*, Budapesta, 1955, vol. 3, p. 507.

⁶ M.I.U., Budapesta, nr. 49, 1907, 181, 197 ves.

⁷ *Satzungen des Kronstädter d.s. Arbeiter-Bildungs-Vereins*, din 25 iunie 1907, p. 17.

⁸ „Kronstädter Zeitung”, 14. IX. 1907.

⁹ „S. D. Tageblatt”, 27. IV. 1907.

prefectul județului Sibiu este înștiințat de numirea unui consilier pentru controlul direct al unităților grănicerești¹. „Pare că marea revoltă țărănească din Rusia — serie «Kronstädter Zeitung» din 21 martie — s-ar fi întins acum și peste România”.

Măsurile represive nu intimidază muncitorimea din sud-estul Transilvaniei. În cursul anului 1907 au loc greve ale tipografilor², zidarilor³, cizmarilor⁴ și croitorilor⁵ din Sibiu, ale tâmplarilor⁶, pietrarilor⁷, dogarilor și muncitorilor metalurgiei din Brașov⁸, ale zidarilor, dulgherilor, croitorilor și ale cizmarilor din Sighișoara și Mediaș⁹. Feroviarilor din Brașov arată într-o noțiune că „un timp foarte îndelungat nu pot aștepta o îmbunătățire economică de la guvernul actual și de la parlamentul actual”.

Adunarea este convinsă că poate ajunge la îmbunătățirea economică pas cu pas, numai prin organizarea puternică de clasă¹⁰.

La 20 noiembrie 1907 încetează apariția presei sibiene. Muncitorii tipografi s-au solidarizat cu tipograful Gabriel, conducător social-democrat reformist, organizatorul demonstrațiilor din anul 1905, care a fost concediat din motive politice. În fața solidarității tipografilor sibiensi patronii au fost nevoiți, după o grevă de opt săptămâni, să revină asupra acestei măsuri arbitrare. În decursul anului 1907 am putut stabili existența a :

8 greve la Brașov, dintre care una generală.

9 greve la Sibiu, dintre care una generală.

4 greve la Sighișoara,

1 grevă la Mediaș.

Lupta economică continuă să se îndeplinească și în anul 1907 cu lupta politică.

Dintr-o analiză a activității partidului social-democrat făcută de organele poliției din Brașov, rezultă că partidul social-democrat din localitate a fost în anul 1905 dezbinat în câteva fracțiuni. Knaller Gyözö, un conducător al organizației locale, a fugit din localitate și „caracterul agresiv al mișcării” a început să dispară. Situația generală politică din anul 1906 — influența revoluției din 1905—1907 — a ajutat însă elementelor sănătoase din rândurile muncitorilor să restabilească în anul 1906 unitatea organizației locale a partidului social-democrat, ceea ce a avut ca urmare

¹ „Szebenvármegye hivatalos lapja”, 14. III. 1907; „S.D. Tageblatt”, 28. III. 1907; C. Göllner, *Ecoul răscotei din 1907 în sud-estul Transilvaniei*, în „Drum Nou”, 15. III. 1957; L. Bányai, *Răscoala din 1907 și Ardealul*, în „Scnteia”, 21. III. 1957; Fr. Killyen, *Răscoala din 1907 oglindită în comentariile presei brașovene și C. Göllner, Der Bauernaufstand von 1907 und seine Auswirkung auf Siebenbürgen*, în „Neuer Weg”, 22. II. 1957.

² „Népszava”, 17. II. 1907; din 28 ianuarie până la 15 februarie, ziarul „S. D. Tageblatt” a apărut șapirografiat.

³ „S. D. Tageblatt”, 11. IV. 1907.

⁴ *Ibidem*, 24. IV, 25. IV. 1907.

⁵ *Ibidem*, 10. IV, 12. IV. 1907.

⁶ *Ibidem*, 7. III. 1907.

⁷ *Ibidem*, 16. III. 1907.

⁸ „S. D. Tageblatt”, 26. IV. 1907.

⁹ *Ibidem*, 26. I. 1907; „Schässburger Zeitung”; 31. III, 21. IV. 1907.

¹⁰ „Adevărul”, 20. VIII. 1907.

creșterea activității politice. În 1906 mișcarea sindicală din Brașov se întărește creîndu-se o unitate de acțiune între sindicatele și organizația locală a partidului social-democrat. Poliția bănuiește că unii delegați ai partidului social-democrat sosiți de la centru au avut o atitudine nesinceră față de autorități. „Tactica, — scria într-un raport — a fost aceea ca în prezența autorităților să condamne greva, iar în cadrul asociațiilor profesionale să o pregătească”¹.

Viața organizatorică capătă la Brașov și la Sibiu forme noi. Se trece la organizarea cartierelor, fiind numiți responsabili de străzi. Pe lângă conferințe într-un cadru mai restrîns, sînt organizate în aceste două orașe adunări populare²; la Sibiu s-au distribuit opt mii, iar la Brașov cincisprezece mii de manifeste. Acest material de propagandă a fost tipărit în limbile romînă, germană și maghiară.

La 1 Mai au loc demonstrații impunătoare la Sibiu, Brașov și Mediaș³. Poliția a interzis purtarea steagului roșu în cazul cînd alături nu era purtat și un steag național. Muncitorimea străbate străzile Sibiului și Brașovului cu steagul roșu înfășurat, dus în fața coloanei manifestanților⁴.

Pentru a revendica votul universal, muncitorii din Sibiu și din Brașov declară la 10 octombrie, ca și muncitorii din Ungaria, greva generală. Lozincă grevei generale este urmată de toți muncitorii organizați și neorganizați din aceste două orașe. La Sibiu, la mitingul unde discursurile sînt ținute în limbile romînă, maghiară și germană, participă 5—6 000 de oameni. În timpul zilei participanții la demonstrațiile ce au precedat și urmat mitingul au parcurs străzile din centrul orașului fără să producă ciocniri cu unitățile de poliție și militare masate în „punctele strategice”. Scara, cu ocazia unei demonstrații spontane, la care au participat și oameni țărani, au avut loc ciocniri violente între demonstrații, pe de o parte, și poliție și jandarmerie, pe de altă parte. Compania de infanterie, chemată în grabă pentru întărire, înaintează cu baionetele la armă. Se face uz de arme albe, demonstrații întîmpină atacul cu pietre. În timpul acestei încăierări se semnalează mai mulți răniți. Demonstrații sînt împrăștiati și poliția arestează mai mulți participanți la demonstrație. Mulțimea manifestanților se adună din nou, atitudinea lor devine tot mai amenințătoare, vechea primărie unde sînt deținuți cei arestați — muncitori și meseriași germani din Turnișor (Lederer, Knäb) — este împresurată. Sub presiunea muncitorilor și țăranilor autoritățile sînt silit să elibereze pe cei arestați. Au urmat procese și un mare număr dintre cei care au demonstrat la 10 octombrie au fost amendați cu amenzi variînd între 100 și 200 coroane⁵.

¹ M. I. U., Budapesta, nr. 49, 1907, 18. 11. 907, reproduș parțial și de V. A. Varga și M. Gargisc, *op. cit.*, p. 123.

² *A Magyarországi munkásmozgalom*, p. 114, 121.

³ „Mediascher Zeitung”, 4. V. 1907.

⁴ „Népszava”, 4. V. 1907; „S.D. Tageblatt”, 30. IV, 2. V. 1907; în „S.D. Tageblatt” din 8 iulie se descrie un miting muncitoresc unde steagul roșu a fost purtat înfășurat; acesta este descris și de Mircea Avram în conferința ținută în anul 1953 la Sibiu, cu titlul *Lupta muncitorilor sibiieni în anii 1905—1907*.

⁵ *Ibidem*, 11. X. 1907; „S. D. Tageblatt”, 8. X., 9. X, 11. X. 1907.

La Brașov, demonstrații au parcurs cîntînd străzi leorașului, fără a se produce vreun incident¹.

În ziua de 10 octombrie — în cadrul grevei generale politice — au declarat grevă² :

La Brașov	1251 muncitori
La Sibiu	1565 „
La Sighișoara	220 „
La Mediaș	180 „

După anul 1907 clasa muncitoare din sud-estul Transilvaniei și-a dezvoltat activitatea politică, dar în lipsa unui partid de tip nou, revoluționar, această activitate a purtat pecetea reformismului care predomina pe atunci în conducerea mișcării muncitorești din Austro-Ungaria. Totuși, experiența luptelor de clasă din anii 1905—1907 a grăbit procesul de maturizare și de clarificare politică a proletariatului din sud-estul Transilvaniei, pregătindu-l pentru marile bătălii din perioada avîntului revoluționar care a urmat Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

¹ „Népszava”, 12. X. 1907 ; „Kronstädter Zeitung” anunța deja din 24 septembrie greva generală din 10 octombrie.

² *A magyar munkásmozgalom*, vol. 3, p. 568.

DISCUȚII

DESPRE SITUAȚIA REVOLUȚIONARĂ DIN ROMÂNIA

O problemă de terminologie

DE

V. LIVEANU

Discuția inițiată de revista „Studii” cu privire la situația revoluționară din România după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie atrage atenția asupra unor probleme importante.

Articolul tov. P. Matei și T. Ion (vezi „Studii”, 1957, nr. 2.) aduce contribuții interesante în clarificarea unor aspecte ale problemei discutate. Pentru buna desfășurare a discuției este necesară, în primul rând, precizarea termenilor, a noțiunilor. Până de curând, toți istoricii erau de acord că anii 1917—1922 au fost, pentru România, ani de avânt revoluționar. În ultimul timp, însă, în discuții publice, unii tovarăși și-au exprimat părerea că această perioadă nu ar fi perioada unui avânt revoluționar, ci perioada unei situații revoluționare. Se consideră cu alte cuvinte că noțiunea de avânt revoluționar exclude noțiunea de situație revoluționară. Spre această părere înclină tov. P. Matei și T. Ion. Ei subliniază că noțiunile de avânt revoluționar și situație revoluționară nu trebuie luate separat, dar susțin totuși că între aceste două noțiuni există o deosebire principală. După părerea lor, avântul revoluționar se caracterizează prin „o serie de premise interne nu de ajuns de coapte și de complete pentru a provoca încă o situație revoluționară care sînt activate și accelerate sub influența factorului extern”¹. După această părere, influența unei revoluții din afară, alături cu premise obiective interne, este caracteristica distinctivă a avîntului revoluționar; după aceeași părere, o perioadă de avânt revoluționar implică inexistența unei situații revoluționare pe deplin dezvoltate. Teza că avîntul revoluționar *exclude* o situație revoluționară pe deplin maturizată, după părerea mea, transformă o problemă de terminologie într-o problemă de fond și complică în mod inutil lucrurile. Conținutul, sensul științifico-istoric al noțiunii de avînt revoluționar se identifice cu sensul obișnuit, curent al acestei noțiuni. Avînt revoluționar nu înseamnă nimic altceva decît o creștere puternică a luptelor revoluționare. Luptele revoluționare nu încetează niciodată în societățile bazate pe clase și în cele din urmă duc la răsturnarea vechii orînduiri, la revoluție. Dar linia care duce la revoluție nu este o linie dreaptă, ci spirală, care trece printr-o serie de fluxuri și refluxuri ale mișcării. Istoria orînduirilor bazate pe exploatare cunoaște atît perioade de creș-

¹ „Studii”, 1957, nr. 2. p. 157.

tere furtunoasă a luptelor revoluționare, cît și perioade de oarecare acalmie, în care se pregăteau furtuna revoluționară și sfîrșitul vechii societăți. Se știe că tactica mișcării revoluționare depinde printre altele tocmai de perioadele de flux și reflux, de creșterea și descreșterea mișcării. Perioada de avînt revoluționar este perioada de creștere puternică a luptelor revoluționare. Se înțelege că în timpul unei situații revoluționare, luptele revoluționare iau de cele mai multe ori o puternică dezvoltare și se manifestă un avînt revoluționar.

În literatura marxistă, se vorbește deseori despre avîntul revoluționar din timpul unei situații revoluționare. Amintim un exemplu dintre cele mai cunoscute. Este admis în unanimitate că în Rusia, anii 1912—1914 au fost anii unui puternic avînt revoluționar. „Anii 1912—1914 scria Lenin în 1915, au marcat începutul unui nou avînt revoluționar mareț în Rusia”¹. În 1920, indicînd „etapele principale ale istoriei bolșevismului”, Lenin vorbea despre „perioada de avînt (1910—1914)”². Istoricii sovietici sînt de acord să aprecieze anii 1912—1914 ca o perioadă de avînt revoluționar. Într-adevăr, în 1914, statisticile oficiale rusești recunoșteau că numărul greviștilor a depășit 2 000 000, apropiindu-se de nivelul anului de revoluție 1905.

Este, de asemenea, admis în unanimitate că în 1910—1914 ca și mai tîrziu, a existat în Rusia o situație revoluționară. Vorbînd despre avîntul revoluționar din 1912—1914, Lenin îl pune în legătură cu „starea revoluționară din Rusia”³. Este cunoscut că „din 1908 pînă aproximativ în 1915 bolșevismul considera că o situație direct revoluționară nu mai există în Rusia, dar că există o situație revoluționară generală care poartă în sine inevitabil germeii unei a doua revoluții”⁴. Pentru a ne referi la istoria țării noastre, este suficient să amintim situația din 1933. Partidul Comunist Român lupta pentru ieșirea revoluționară din criză, porînd tocmai de la faptul maturizării precipitate a simptomelor situației revoluționare și al existenței în același timp a unui puternic avînt revoluționar. Plenara C.C. al P.C.R. din aprilie 1933 arăta că „trăsătura fundamentală a momentului actual din România este zdruncinarea adîncă a vieții economice, a bazelor dictaturii burghezo-moșierești și creșterea rapidă a avîntului revoluționar, coacerea precipitată a elementelor de criză revoluționară. Aceasta încă nu înseamnă existența unei situații nemijlocit revoluționare, dar asta înseamnă existența unei perioade ce se caracterizează prin ascuțirea și încordarea maximă a luptei de clasă, prin posibilitatea unor izbucniri revoluționare neașteptate, mai largi sau mai neașteptate decît cele din februarie, care pot să devină începutul ciocnirilor hotărîtoare a forțelor principale ale revoluției și contrarevoluției”.

Aprecierea că trăsătura fundamentală a momentului era „creșterea rapidă a avîntului revoluționar, coacerea rapidă a elementelor de criză revoluționară” a fost confirmată de plenara din iulie 1933, a C.C. al P.C.R.

În literatura marxistă, termenul de „avînt revoluționar” este utilizat deci și pentru caracterizarea intensității luptelor populare din perioadele în care există situație revoluționară. Menționăm de asemenea, că avîntul revoluționar din Rusia din 1910—1914 n-a fost influențat de vreo revoluție dinafară așa cum susțin tovarășii Matei și Ion că este necesar în cazul unui avînt revoluționar. Nici avîntul revoluționar din România din timpul crizei economice din 1929—1933 și în special avîntul din 1933 n-a fost influențat de vreun eveniment revoluționar

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, Buc., E.P.L.P., 1952, p. 313.

² *Ibidem*, vol. 31, Buc., 1956, p. 12.

³ *Ibidem*, vol. 21, Buc., E.P.L.P., 1952, p. 312.

⁴ *Rezoluțiile și hotărîrile conferințelor P.C.U.S. și ale plenarelor C.C., partea a II-a. Tezele cu privire la sarcinile Internaționalei Comuniste și ale P.C. (b) din Rusia în legătură cu plenara lărgită a C.E.C. adoptate de conferința a XIV-a P.C. (b) din Rusia*, 1955, p. 176. Aceste teze citate și mai jos au fost adoptate pe baza concluziilor sesiunii lărgite a Comitetului executiv I. C

din afară. Dimpotrivă, luptele revoluționare din februarie 1933 s-au desfășurat într-un moment în care situația politică internațională era influențată de recenta victorie a hitlerismului în Germania.

În perioada de avânt revoluționar, creșterea luptelor populare nu are loc continuu. Între diferitele bătălii, între diferitele valuri ale luptelor revoluționare, pot apărea intervale necesare pregătirii obiective și subiective a noilor lupte. În februarie-mai 1919, de pildă, pe teritoriul vechii României și în cea mai mare parte a Transilvaniei, luptele revoluționare au fost mai puțin intense decât în 1918; în 1921 luptele revoluționare au fost mai puțin intense decât în 1917—1920. Totuși, întreaga perioadă 1917—1922 se caracterizează prin lupte mult mai puternice decât înainte de 1917 sau decât în 1922—1929. Din acest motiv, perioada 1917—1922 este pe drept cuvânt socotită o perioadă de avânt a luptelor revoluționare. Avântul revoluționar nu exclude situația revoluționară. Dimpotrivă.

Așa cum a arătat Lenin, unul din simptomele situației revoluționare este creșterea în proporții neobișnuite a combativității maselor care sînt împinse să acționeze independent pe arena istoriei.

Creșterea combativității maselor se concretizează în anumite împrejurări tocmai prin avântul luptelor revoluționare.

În timpul situației revoluționare create în România după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie s-a desfășurat o puternică creștere, un avânt remarcabil al luptelor revoluționare care oglindea creșterea combativității maselor și constituia unul din factorii situației revoluționare.

Avântul revoluționar și situația revoluționară nu se exclud, dar nici nu se confundă. Pot exista situații revoluționare în care desfășurarea luptelor revoluționare se caracterizează nu prin *avânt* și prin *reflux* vremelnic. Atunci cînd situația rămîne mult timp revoluționară chiar după ce au avut loc puternice încordări ale forțelor revoluționare, se înregistrează perioade de relativă acalmie în care, în ciuda menținerii situației revoluționare, mișcarea revoluționară se regroupează, își strînge forțele și se pregătește pentru noi asalturi.

Se știe că în Rusia anii 1908—1912 au reprezentat o perioadă de contrarevoluție și de reflux al luptelor revoluționare¹; totuși, și în această perioadă, situația revoluționară a continuat să se mențină². În 1923—1925 în Germania a continuat să se mențină situația revoluționară³, în ciuda faptului că perioada de avânt a luptelor revoluționare a făcut loc unei perioade de reflux a luptelor revoluționare.

În scurta noastră argumentare de pînă acum, ne-am mărginit să cităm unele aprecieri din lucrările de bază ale marxismului sau să ne referim la anumite concluzii unanim acceptate de cercetătorii marxști, fără a avea nici o pretenție de a aduce lucruri noi.

Aceasta este suficient în problema de față, care nu este după părerea noastră o problemă de fond, ci de terminologie, de precizare a accepțiunii unor termeni întrebuițați în literatura științifică.

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, Buc., 1956, p. 11—12.

² Vezi mai sus, p. 124.

³ „În 1925 nu există în Germania o situație direct revoluționară, dar situația revoluționară generală persistă” (*Rezoluțiile și hotărârile congreselor și conferințelor P.C.U.S. și ale plenarelor C.C., partea a II-a*, p. 175).

CARACTERUL ȘI ACTIVITATEA SFATURILOR DIN PERIOADA REVOLUȚIEI BURGHEZO-DEMOCRATICE ÎN ARDEAL (octombrie 1918—martie 1919)

DE

MAYA KERTÉSZ

Articolul semnat de P. Matei și T. Ion („Studii”, nr. 2, 1957) deschide o discuție *Despre situația revoluționară din România între 1918 și 1922.*

Titlul articolului ne îndreptățește să credem că se analizează situația revoluționară în anii menționați, deci după întregirea țării cu Ardealul. Totuși constatăm că lipsește în întregime analiza situației revoluționare din Ardeal — cu excepția unei singure referiri la Consiliile muncitorești (cum le numesc autorii) și luptele din Valea Jiului —, lăsând a se înțelege că nici acolo situația revoluționară n-ar fi diferit de cea din restul țării în ceea ce privește gradul ei de dezvoltare. Această lipsă se face cu atât mai simțită, cu cât în aceste părți se desfășoară între toamna anului 1918 și primăvara anului 1919 o revoluție burghezo-democratică, care pe unele teritorii mai restrinse se transformă în martie chiar în revoluție proletară.

Este adevărat că istoriografia noastră nu a dat încă atenția cuvenită acestei probleme, dar nu este mai puțin adevărat că trecerea ei sub tăcere — chiar din motive de necunoaștere a problemei — duce nu numai la formarea unei imagini incomplete, dar influențează nefavorabil și sensul concluziilor.

Faptul că în analiza situației revoluționare din țara noastră, în acea perioadă, nu sînt integrate evenimentele revoluționare care au avut loc pe teritoriul Ardealului, determină lipsuri care schimbă întregul tablou.

Considerăm că evenimentele revoluționare din Ardeal trebuie să-și fi exercitat și ele influența asupra crizei politice din România.

Deoarece lipsa totală a studiilor de amănunt privind această perioadă din istoria Ardealului nu ne permite să analizăm revoluția în ansamblul ei, ne vom limita doar la unul dintre aspectele acesteia.

★

În situația direct revoluționară creștă după pierderea războiului de către puterile centrale și destrămarea imperiului austro-ungar, masele populare ale naționalităților subjugate,

împreună cu masele muncitoare maghiare, luptau pentru scuturarea jugului oricărei asupriri și pentru cucerirea puterii politice.

Grevele politice ale muncitorimii și acțiunile cu caracter de revoltă ale țărănimii s-au generalizat și pe cuprinsul Ardealului și în cursul lor au început să ia ființă numeroase organe ale viitoarei revoluții. Sfaturile (sovietele = *tanács*) muncitorilor și țăranilor formate acum prezentau pentru clasele dominante un pericol împotriva căruia acestea și-au concentrat toate forțele. Sprijinul cel mai substanțial în această direcție l-au primit din partea sociale democrației, ceea ce a conferit luptei împotriva acțiunilor prevestitoare ale revoluției forme foarte variate. Metoda cea mai eficace de a stârni confuzie în rândul maselor, prin crearea de organe pseudorevoluționare și prin schimbarea caracterului organelor revoluționare deja existente, a fost larg practică de conducerea partidului social-democrat. Din această cauză nu este ușor să se distingă caracterul și acțiunile sfaturilor în timpul revoluției burghezo-democrate. Acțiunile de amploare ale maselor se izbesc de rezistența înverșunată a claselor dominante deservite de social-democrație, care submina acțiunile maselor, atacându-le pe la spate.

Încercările de a forma sfaturi noi de sus și de a domina sfaturile deja existente, organe ce se bucurau de multă încredere și popularitate, reprezintă în această perioadă un aspect al luptei de clasă.

Metoda prin care burghezia de orice naționalitate a încercat cu precădere să abată masele de la lupta revoluționară a fost diversiunea naționalistă: atunci au luat ființă comitetele naționale conduse direct de partidele burgheze, în coaliție cu social-democrației. Servirea contrarevoluției de către social-democrația de dreapta a luat însă forme variate, dând naștere a situații complicate. Astfel se explică faptul că în cursul acțiunilor duse de mase sub conducere revoluționară a fost introdusă, datorită slăbiciunii comuniștilor, o orientare străină voinței și intereselor maselor, menită să ducă la dezarmarea acestora.

În aprecierea caracterului sfaturilor muncitorești, ale țăranilor și ale soldaților, trebuie deci să procedăm cu multă precauție, pentru a putea face distincție între esența revoluționară a acestor organe de luptă ale maselor, născute din inițiativa de jos, și activitatea de descompunere desfășurată de social-democrația de dreapta.

În cursul revoluției burghezo-democratice lupta ia o formă accentuată, voința maselor revoluționare ciocnindu-se de rezistența fățișă a guvernului de coaliție.

★

La începutul anului 1919, regimul instaurat în urma revoluției burghezo-democrate din Ungaria trecea printr-o gravă criză internă. Radicalizarea maselor, influența tot mai mare a comuniștilor, șubrezenia guvernului Károlyi Mihály pun cu multă acuitate problema puterii. Reprezentanții claselor exploatatoare sînt siliți să caute o nouă formă de guvernare, deoarece conducerea de pînă atunci nu mai era stăpînă pe situația din țară¹. Deosebit de semnificativ este felul cum s-a reflectat această criză politică în rîndurile conducerii social-democrate. În discuția din 8 ianuarie 1919 cu privire la viitorul guvern ce urma să fie format, s-au ivit trei puncte de vedere distincte. Unii erau pentru un guvern social-democrat 'pur, alții propuneau un guvern burghez după retragerea social-democraților din coaliție, în sfîrșit, alții¹ înclinau spre menținerea coaliției. Între cele trei curente diferite există însă un element de

¹ Încă în decembrie Lovász propune lui Károlyi să ceară ajutorul Antantei pentru stăvillirea orientării din ce în ce mai puternice spre stînga a maselor. Avînd garanția acestei acțiuni, Károlyi era gata să cedeze puterea lui Lovász.

bază comun : lupta împotriva comuniștilor. În sfârșitul conducerii social-democrate încolțește ideea de reprimare armată a muncitorilor revoluționari¹. Ziarul social-democrat „Népszava” ia în a doua jumătate a lunii decembrie 1918 o atitudine extrem de violentă împotriva „revoluției comuniste”. Atacurile conducerii social-democrate împotriva comuniștilor se înmulțesc. Ministrul de Război social-democrat e nevoit să viziteze numeroase câzărmi încercând fără succes să „liniștească spiritele” soldaților; la 28 ianuarie 1919 sfatul muncitoresc din Budapesta, afiliat între timp partidului social-democrat, ia hotărârea de excludere a comuniștilor din P.S.D., iar congresul extraordinar din februarie al P.S.D. se pronunță și el în favoarea excluderii elementelor comuniste din partid și din sindicate². Hotărârea a fost însă luată fără consultarea organizațiilor din provincie și o parte a social-democraților se opune acestor manevre ale conducătorilor. Astfel, sfatul muncitoresc din Oradea se declară la 14 februarie 1919 împotriva propunerii social-democrate privind excluderea comuniștilor.

Totuși, atacurile împotriva comuniștilor iau proporții. Un fruntaș social-democrat — Garbai S. — califică activitatea comuniștilor nici mai mult nici mai puțin decât „contrarevoluție”.

Ideea reprimării proletariatului prin forță nu era nouă. Încă în februarie 1918 Carol de Habsburg a lansat un apel către toate capetele încoronate din Europa, cerându-le să se unească împotriva proletariatului rus³. Tot el l-a îndemnat pe regele României să încheie pace separată în 1918, sub amenințarea valului revoluționar ce se manifesta din plin și pe teritoriul Moldovei⁴. Această idee a reprimării este reluată de social democrații sprijiniți de Károlyi, devenit între timp președintele republicii. În acest spirit, guvernul a procedat la schimbarea comisarilor guvernamentali (*kormánybiztos*) din județe, înlocuindu-i cu oamenii lor de încredere capabili de măsuri de mână forte. Unul dintre aceștia, comisarul guvernamental din fostul județ Mureș-Turda, a emis o ordonanță către toți funcționarii subordonați lui „să se ducă personal în rândurile poporului și acolo unde s-ar ivi o orientare bolșevică, sau acolo unde ar fi necesară apărarea securității avuturilor și a securității personale, să intervină în modul cel mai energic”⁵.

Dar aceste măsuri nu puteau opri fluxul revoluționar ce se dezvoltă spre punctul culminant : revoluția din martie.

¹ Juszysz Pál, *Szociáldemokraták az 1919-es proletár-diktatúrában* [Social-democrații în diktatura proletariatului din 1919], în „Társadalmi Szemle”, 1949, nr. 3—4, p. 196-197.

² Juhász Nagy Sándor, *A Magyar októberi forradalom története* [Istoria revoluției din octombrie din Ungaria], Budapesta, 1945, p. 435—436.

³ Reprodus din scrisoarea publicată pe atunci de presa americană, din conținutul căreia pasaje interesante redă Szamuely Tibor, unul din cei mai proeminenți comuniști, comisar al poporului în timpul revoluției proletare, ucis de țeroarea albă.

⁴ „Carol de Habsburg a reușit să-l convingă pe regele român, care era amenințat cu pierderea tronului, să încheie pacea, atrăgându-i atenția într-o scrisoare asupra pericolului socialist ce amenință din răsărit, care prin răspândirea bolșevismului peste hotarele Rusiei, răsfărâgându-se și asupra Austro Ungariei, ar periclita și Casa regală română. «Acuma timpurile sînt de așa natură, că regii trebuie să se unească» — se spune în scrisoare. Și apelul înspăimîntat al regelui și împăratului Carol a avut efect. Regele român a acceptat. Tronul azvîrlit din București la Iași a stat în pragul prăbușirii, revoluția începuse să-și deschidă aripile și în România, regele românilor a intrat în noua sfință alianță împotriva revoluției internaționale”. (Szamuely Tibor, *Coaliția regilor împotriva Republicii Sovietice*, în ziarul „Szociális Forradalom” din Republica Sovietică Rusă, august 1918, reprodus în volumul de documente *A Magyar Tanács-köztársaság 19.9* [Republica Sovietică Ungară 1919], Magyar Munkásmozgalmi Intézet [Inst. Mișc. muncit. ung.], Budapesta, 1950, Szikra, p. 22.

⁵ „Ellenzék”, Cluj, 5 ianuarie 1919.

Deși revoluția burghezo-democratică a cuprins între octombrie 1918 și martie 1919 aproape întreg Ardealul, ea nu s-a desfășurat peste tot cu aceeași intensitate. Ea a continuat și după intrarea trupelor române, care au jucat un rol hotărâtor în înăbușirea luptelor revoluționare. În unele județe încadrate mai târziu în regatul român, revoluția burghezo-democratică s-a transformat în dictatura proletariatului, ca și în Ungaria.

Izbucnirea revoluției burghezo-democratice n-a adus nici o schimbare în caracterul relațiilor de producție. Vechii proprietari au rămas stăpâni pe bunurile lor; atât marile proprietăți agricole, cât și fabricile și băncile nu au fost atinse de măsurile guvernului de coaliție. Aceasta a confirmat o dată mai mult poziția oportunistă a guvernului de coaliție și a social-democraților de dreapta participanți în guvern. Masele care au înfăptuit revoluția n-au fost în stare să păstreze conducerea politică, ele au desfășurat însă o serie de acțiuni revoluționare. Încă în cursul marilor lupte greviste din 1918 — un preludiv al revoluției — încep să apară primele sfaturi revoluționare ale muncitorilor, care de la început exercită o putere efectivă, fără a avea o împuternicire legală. Ca și în cea de a doua revoluție burghezo-democratică din Rusia, și aici au existat organele viitorului stat proletar. Asemănarea este cu atât mai mare, cu cât și în cazul de față puterea a fost lăsată din mână și — din lipsa conducerii revoluționare conștiente a unui partid comunist — trecută guvernului Károlyi.

Sfaturile muncitorilor au fost formate în focul grevelor politice de masă declanșate în tot cursul anului 1918, având ca principale lozinci terminarea războiului imperialist, pace generală și lupta pentru sprijinirea puterii sovietice. Aceste lozinci sînt caracteristice pentru stadiul de dezvoltare al mișcării muncitorești de atunci. În lipsa unei conduceri comuniste, nu se pune problema întoarcerii armelor împotriva dușmanului intern, dar sub influența directă a soldaților reînforși de pe frontul rusc, masele sprijineau prin acțiunile lor prima țară socialistă din lume. La aceste greve a participat, înainte de toate, muncitorimea din centrele industriale și miniere cele mai importante. Aceste acțiuni cu caracter antirăzboinic și prosovietic nu sînt oglindite în presă decît într-o mică măsură din cauza „directivelor superioare” care interziceau categoric publicarea unor știri despre evenimente atât de periculoase și a căror extindere doreau s-o limiteze prin măsuri administrative.

Primul sfat muncitoresc ilegal s-a format în cursul grevei generale din 18 ianuarie 1918, pornită sub lozincă „pace, pline, trăiască revoluția rusă”, și urmarea continuarea grevei dezarmate de social-democrați. Ceea ce arată clar că la formarea lor sfaturile muncitorilor au pornit pe o linie revoluționară, în contradicție cu social-democrația oportunistă și chiar împotriva voinței acesteia.

Cercetătorii care se ocupă de această problemă știu că în limba maghiară atât pentru consilii, cât și pentru sfaturi există o singură denumire care le înglobează din punct de vedere semantic pe amîndouă (*munkástandcs*). Ceea ce trebuie să ne intereseze în analiza activității acestor organe nu este denumirea lor, ci conținutul și activitatea revoluționară dusă de ele. De aceea, pentru a nu se provoca confuzii, am numit consilii acele „*landcs*” - uri care sub influența oportunistă se reduceau la un rol consultativ și nu cuprindeau decît elemente de sub influența social-democraților de dreapta, și sfaturi muncitorești acele „*landcs*”-uri care uneau toate elementele revoluționare în vederea preluării puterii politice și instaurării dictaturii proletariatului.

În Ardeal, în special în regiunea minieră și a industriilor legate de aceasta, întîlnim numeroase acțiuni greviste. Astfel, între 12 mai și 3 iunie 1918 are loc la Reșița o grevă de mari proporții la care participă peste 8 000 muncitori. Această grevă a fost ultima dintr-un lanț de greve care a început în ianuarie la uzinele căilor ferate austro-ungare din Reșița. Prima dintre aceste greve, cea din ianuarie, a izbucnit în semn de protest față de mobilizarea

pe front a unui „om de încredere” (reprezentant al muncitorilor). La această manifestație antirăzboinică s-a răspuns cu trimiterea pe front a conducătorilor greviști ¹.

În aceeași perioadăși minerii din Petroșani amenință cu grevă. În semn de protest față de regimul aspru din mine ei revendică reducerea numărului celor trimiși la armată ².

În greva din mai—iunie din Reșița și femeile au jucat un rol important. În momentele de șovăială ale unor mineri și muncitori, care erau pe cale de a sparge greva, au intervenit femeile, atacându-i cu pietre și bătându-i. În același fel, femeile au reușit chiar să oprească un tren, în care se bănuia că sînt soldați-mineri trimiși pe front ³.

În jurul lui 20 iunie 1918 izbucnește o grevă de mari proporții la fabrica de mașini MÁV (Căile ferate ungare), care cuprinde 60 000 de muncitori, număr în care nu se includeau cei de la mișcare. Această acțiune se transformă în grevă generală, la care participă atît Clujul cît și restul Ardealului.

Valul de greve cuprinde toată industria grea din Ardeal.

La 4 decembrie 1918 intră în grevă minerii din Zlatna, înspăimîntîndu-l prin „spiritul bolșevic” pe consilierul minelor, care cere ajutorul armatei pentru înăbușirea grevei ⁴.

Nici mișcările țărănești din această perioadă nu rămîn, ca intensitate, în urma acțiunilor organizate ale muncitorilor. Ele au un puternic caracter revoluționar.

În luna noiembrie acțiunile țăranilor capătă o mare amploare pe tot cuprinsul Ardealului fiind îndreptate împotriva organelor administrative sătęști, cerînd desființarea administrației reacționare care jefuia sărăcimea satelor.

Mișcările țărănești din regiunile locuite de minoritățile naționale au avut totodată și un caracter național, revoluționar, fapt care a contribuit ca ele să fie mai frecvente și să cuprindă mai repede și mai multe sate decît în regiunile cu populație exclusiv maghiară. Deși teroarea a fost mai brutală în regiunile cu populație amestecată, înăbușirea acțiunilor de revoltă, „restabilirea ordinii” a mers mai greu ⁵.

În general, se poate constata că în fruntea acestor mișcări stau de obicei soldați întorși de pe front și în special cei de pe frontul rusesc. Ei își păstrează armele și se pun în fruntea populației sătęști, încep să atace conacele moșierilor, pun mîna pe hambare ca să împartă grînele. În multe locuri ti alungă din sat pe notari ⁶.

Atacurile țăranilor din jurul Clujului, îndreptate împotriva moșierilor și notarilor, au luat proporții de masă.

¹ *Mi már nem leszünk kizsákmányolt proletárok* [Noi nu vom mai fi proletari exploatați], culegere de documente din mișcările tineretului comunist. Magyar Munkásmozgalmi Intézet, Iusági Könyvkiadó, Budapesta, 1950, 196—197.

² *Magyar munkásmozgalom története válogatott dokumentumai* [Documente alese ale istoriei mișcării muncitorești ungare], 1917—1919, vol. V, Bud p sta, 1956.

³ Aranyossi Magda, *A Nagy Októberi szoc. forr. hatása a magyar nómunkásmozgalomra 1917—1919* [Influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie asupra mișcării țăranilor din Ungaria], în „Századok”, 1954, nr 2—3, p. 269.

⁴ *Magyar munkásmozgalom története válogatott dokumentumai 1917—1919*, vol. V, Budapesta, 1956, M. M. I archivum, A, XVI 7/52, p. 375.

⁵ Kató István, *Az 1918-as novemberi paraszmozgalmak* [Mișcările țărănești din noiembrie 1918], în „Századok”, 1956, nr. 3, p. 39. Privitor la această problemă, într-un raport al Ministerului de Război se scria următoarele: „... o parte considerabilă din acțiunile de jaf s-au petrecut în ținuturile locuite de naționalități, deși ... nici localitățile curat ungurești n-au fost lipsite de astfel de atrocități...” („Alkotmány”, 1918, 22 noiembrie, reproduc de Kató, în opera citată).

⁶ „Uj ág”, Cluj, 6 nov. 1918; cit. și *Doc. mișc. muncit. ung.*, vol. V, p. 327.

Moșia lui Gyalui Rosenberger din Florești (raionul Cluj) a fost devastată de țărani. Numai prin intervenția armatei, bunurile confiscate au putut fi restituite moșierului, dar imediat după plecarea armatei atacul a fost repetat; nici a doua intervenție a armatei n-a fost în stare să împiedice cea de a treia acțiune a țăranilor¹.

Majoritatea notarilor au fost siliți să se refugieze la Cluj. Unul dintre aceștia a declarat: „Ociruirea de pînă acum ne-a încredințat sarcini de călăi. A trebuit să jupuim țăranii de propria lor piele. Nu ne surprinde de loc mînia poporului, dar nu ne angajăm să fim călăii lor”².

Moșia contelui Dessewffy din valea Almașului a fost și ea complet devastată și distrusă de țăranii³.

În legătură cu mișcările revoluționare ale maselor țărănești, din fostul județ Cojocna, autoritățile se adresează organelor superioare. Se dă dispoziție notarilor să-i cheme confidențial pe primarii satelor și să le dea instrucțiuni conform cărora soldații reînforși în sate cu arme trebuie să fie anunțați notarilor, iar patrurile să le confişte armele. Armele confiscate urmau să fie predate trimițătorului acestui ordin telegrafic în decurs de 48 de ore⁴.

Prefectul din Cluj, văzînd amploarea acțiunilor țăranilor împotriva notarilor, a încercat să rezolve problema prin mutarea notarilor din satele unde au stîrnit ura și setea de răzbunare a țăranilor, în sate unde nu erau cunoscuți. Însă măsura nu a reușit. Înșiși notarii s-au opus înfăptuirii ei, știind prea bine că revolta țăranimii este mult mai profundă. Era suficient să citești ziarul dintr-o singură zi, ca să afli de zeci de cazuri de devastări de castele, alungări și chiar ucideri de notari⁵.

Țăranii și muncitorii din fostul județ Bihor atacă întreprinderile forestiere, stabilimentele miniere din Tatăruși; se răscolă și muncitorii altor întreprinderi miniere din jurul Oradiei. Notarii din aceste părți se refugiază la oraș, ca și cei din raza Clujului.

O situație similară se constată și în satele din jurul orașelor Arad și Timișoara, ale fostului județ Caraș și pe tot cuprinsul Banatului. Ciocnirile cele mai grave între țăranii și autorități s-au petrecut la Făget (fostul jud. Caraș-Severin). Subprefectul, văzînd că jandarmii nu sînt în stare să-i înfrunte pe țăranii răsculați, cere înspăimîntat ajutorul comandamentului militar din Timișoara, care îi trimite un avion împotriva satului. Din țăranii aflați tocmai atunci într-o adunare, 104 au fost omorîți de bombele aruncate din avion⁶.

În urma alungării masive de către populație a reprezentanților autorității locale s-a ajuns la înlocuirea vechilor slujbași cu oameni noi, puși de popor. Puținii slujbași vechi care mai rămăseseră erau dezorientați, neștiind măcar dacă pot recunoaște activitatea și semnătura celor noi⁷.

În multe locuri țăranii nu se mulțumesc cu izgonirea reprezentanților autorităților administrative, ci îi alungă și pe preoți, ca după aceea să ocupe pămînturile moșierești⁸.

¹ „Ellenzék”, Cluj, 24 nov. 1918.

² „Ujság”, Cluj, 10 nov. 1918.

³ „Ellenzék”, Cluj, 24 nov. 1918.

⁴ Primpretorul comunei Nădășel către comandantul jandarmilor din Gîrbău, 2 nov. 1918. Din *Doc. mișc. muncit. ung.*, vol. V, p. 307—308.

⁵ „Ujság”, Cluj, 7 nov. 1918.

⁶ „Arad és Vidéke”, 7 nov. 1918. Din *Doc. ist. mișc. muncit. ung.*, vol. V, p. 327.

⁷ Percepția din Recaș cere telegrafic lămuriri de la comisarul guvernamental din Timișoara, dacă poate accepta semnăturile unor notari, primari etc. pe chitanțe și adevărîțe. M.M.I. Arhivum, A XVII 1/10. Din *Doc. ist. mișc. mun. it. ung.*, vol. V, p. 375.

⁸ Hajdu Tibor, *A táncosok szerepe a magyar októberi forradalom történetében* [Rolul sfaturilor în istoria revoluției din octombrie din Ungaria], în „Századok”, 1954, nr. 2—3, p. 249.

Această mișcare a fost atât de intensă la sate încât plăși întregi au rămas fără autorități „legale”. În aceste condiții presa burgheză ia atitudine și cere urgentarea reprimării mișcărilor țărănimii. Totodată este însă nevoită să recunoască că „atrocitățile” nu au caracter național, românii și ungurii acționând împreună. „Satele în întregime ungurești sau în întregime românești procedează aproape la fel și urmăresc același program de devastare a prăvăliilor și a moșiilor și de alungare a notarilor”¹.

Și în mediul rural s-au format numeroase sfaturi și consilii țărănești. Aici găsim aceeași diferențiere ca la orașe: sfaturi create de sus în jos ca rezultat al „muncii organizatorice” a consiliului național, prin care vechile organe administrative încercau cu febrilitate să-și creeze filiale sătești, și sfaturi formate din inițiativa țăranilor, având un caracter revoluționar.

Merită să fie subliniat și rolul activ al țăranilor, care în mai multe locuri au stat chiar în fruntea acțiunilor îndreptate împotriva moșierilor și autorităților locale. Faptul nu trebuie să ne surprindă, cum nu ne miră nici activitatea soldaților întorși de pe front, căci în afară de combatanți, femeile au fost acelea care au avut cel mai mult de suferit de pe urma războiului. Tocmai de aceea un contemporan numește aceste mișcări „răscoala țăranilor lovite de război”².

Represiunea de la Făget este cea mai sângeroasă, dar teroarea este generală pe tot cuprinsul Ardealului.

Dar cine reprimă atât de crud, cine exercită teroarea deșănțată asupra țăranilor răsculați, cine apără proprietatea privată, fie agricolă, fie industrială, cu atita foc și convingere? Guvernul de coaliție al revoluției burghezo-democratice din octombrie! Cu ajutorul organelor așa-zis revoluționare, ca de pildă consiliile naționale și gărzile lor armate, guvernul menține și restabilește ordinea burgheză, păzește proprietatea de muncitorii și țăranii care-și cer drepturile.

Cu toate acestea, după cum vom vedea mai jos, sfaturile își păstrează caracterul revoluționar chiar dacă ele capătă alte denumiri.

Spontaneitatea cu care masele au pornit la formarea sfaturilor sub influența incontestabilă a exemplului sovietic, a îndemnat burghezia să-și strângă rîndurile și să formeze sfaturi cu caracter de diversivene naționalistă, prin care căuta să instige la ură naționalitățile conlocuitoare. Datorită denumirii lor, aceste sfaturi au reușit totuși să atragă masele.

Astfel și sub numele de sfaturi apăreau organizații net burgheze. Cunoscută fiind situația notarilor, este suficient să amintim că s-a format și un „sfat al notarilor”.

Un caz caracteristic, nu atât prin frecvența lui, cât mai mult prin conținut, îl prezintă activitatea primpretorului din plasa Reghin (jud. Mureș—Turda), care a întocmit din proprie inițiativă lista membrilor „sfatului” și i-a trimis fiecăruia o înștiințare, prin care îl „invita ca viitori membri ai sfatului” la ședința de consfătuire, ținută „la biroul lui la ora 9 dimineața în ziua de 5 noiembrie 1918”³.

Această invitație este exemplul cel mai grăitor al modului în care procedau autoritățile, fără măcar să mai ascundă formarea de sus a așa-ziselor sfaturi.

Inițial, conducerea partidului social-democrat prin poziția sa potrivnică revoluției a fost și împotriva formării sfaturilor. Puși însă în fața răspîndirii lor datorită simpatiei de care se bucurau în mase, liderii social-democrați au încercat să se servească de ele pentru a-și exercita influența asupra maselor. P.S.D. preia inițiativa și începe să formeze sfaturi pentru a le folosi împotriva clasei muncitoare și a altor pături populare revoluționare.

¹ Hajdu Tibor, *op. cit.*, p. 251.

² *Ibidem*, p. 250 și Kató I., *op. cit.*, p. 398.

³ *Ibidem*, p. 261.

O dată cu prăbușirea monarhiei austro-ungare, burgheziile naționalităților își creează consiliile naționale proprii. S-au format astfel consiliul național român, sârb, slovac, german și chiar secuiesc, fiecare din acestea cu dorința de a se dezlipi de statul habsburgic. Pe baza asupririi multiple exercitate asupra maselor producătoare, burgheziei diverselor naționalități nu i-a fost greu să atragă, cu ajutorul unor lozinci naționaliste, o parte din popor sub influența sa. N-a fost greu să se afișeze pe primul plan revendicarea independenței naționale, o dată ce dintre toate asupririle cîte se exercitau, cea națională era cea mai vizibilă.

Burghezia minorităților și-a găsit și ea sprijinul cel mai bun în social-democrația de dreapta cu care colabora și de la care împrumuta lozinci pseudosocialiste. Din consiliile naționale făceau parte în mod obligatoriu fracțiunile naționale respective ale P.S.D.-ului, care se erijau în susținătoare ale intereselor muncitorimii și ale viitorului socialist.

După adunarea de la Alba-Iulia, comitetul național român, înființat la Arad, s-a dizolvat, însă sfaturile naționale române continuau să funcționeze și mai departe. În fruntea tuturor sfaturilor din comune, plăși și județe stătea Marele sfat național, format chiar în urma adunării de la Alba-Iulia din 6200 de membri, din care s-a ales și Consiliul dirigent format din 15 membri¹. După cum în fiecare comună ființa cîte un sfat așa și fiecare sfat dispunea de cîte o gardă națională înarmată, cu pronunțat caracter contrarevoluționar², fie ele românești sau maghiare.

Comitetul ardelenesc al Consiliului național maghiar s-a format a doua zi după izbucnirea revoluției, la 1 noiembrie. Comitetul s-a format din reprezentanți ai partidului independent Károlyi, ai partidului radical și ai partidului social-democrat.³ Compoziția era similară cu cea pe care o avusese organizația pe țară. Această organizație, folosindu-se de situația nouă creată în țară, intenționa să convingă pe rege să-i încredințeze lui Károlyi formarea guvernului. Aceasta nu însemna altceva decît destrămarea forțelor revoluției și încercarea de a împiedica izbucnirea revoluției. Și revoluția a izbucnit de fapt fără ajutorul Consiliului Național, chiar împotriva voinței acestuia. Toate acțiunile revoluționare au fost înfăptuite de înseși masele conduse de organele lor — sfaturile muncitorești, ale țăranilor și ale soldaților — care funcționau independent de Consiliul național, de partidul social-democrat și de sindicatele de sub influența P.S.D. Se înțelege de la sine că un consiliu național Țca cel din Cluj de exemplu, sub președenția unui magnat maghiar, una și aceeași persoană cu prefectul județului, nu putea să aibă orientare revoluționară.

Consiliul național maghiar n-a supraviețuit perioadei burghezo-democratice a revoluției. O dată cu instaurarea dictaturii proletariatului în martie 1919, el s-a autodizolvat.

Consiliile naționale din Ardeal au fost însă dizolvate mai înainte de către Consiliul dirigent, la data de 6 februarie 1919⁴.

În mai multe orașe și sate, muncitorimea de orientare revoluționară mai puternică, condusă de comuniști, a știut să-și exercite influența asupra sfaturilor naționale și să asigure conducerea lor în spiritul luptei de clasă. Astfel, muncitorii organizați din Petroșani au format un sfat muncitoresc încă în primele zile ale revoluției și o dată cu aceasta au preluat și puterea. Prin aceasta sfaturile muncitorești din Valea Jiului au scăpat de sub dictatura sfațului național și au putut să-și desfășoare aproape nestingherit acțiunile revoluționare. Drept urmare în Valea Jiului n-au fost tolerate acțiunile jandarmilor⁴.

¹ Anexă la „Buletinul Informativ al Preșidenției Consiliului Dirigent”, 30. XI. — 13. XII 1918

² „Eu, fraților, cînd am fost în Consiliul Dirigent am luptat contra bolșevicilor din Budapesta și de grija ca să nu treacă peste Tisa, aici în Ardeal și Banat într-o singură zi am adunat peste 600 de comuniști și i-am închis” (Cuvîntarea lui Maniu la Vințul de Jos, 28. VI. 1936. Supl. la „Cuvîntul Țărănesc”).

³ „Gazeta oficială” din 8 februarie 1918. *Decrete, Regulamente, Consiliul Dirigent*, Cluj.

⁴ Hajdu T., *op. cit.*, p. 250. Arh. Inst. mișc. muncit. ung., A XVII, 1/16.

Sfaturile muncitorești, după cum s-a mai accentuat, au fost organe născute în luptă și pentru luptă. Social-democrații de dreapta au dat o importanță foarte mare schimbării caracterului acestor sfaturi și modelării lor după profilul oportunist. Astfel, încă la 1 noiembrie 1918, au dispus afilierea și subordonarea cosiliilor naționale la P.S.D. În cadrul acestei acțiuni au înființat sfaturi muncitorești în fabricile și atelierele unde nu existau încă. Conducerea acestor sfaturi muncitorești create de sus a fost alcătuită din președinți și secretari de sindicate. Se încerca astfel, prin aceste conduceri „din oficiu”, să se garanteze influența social-democrată de dreapta.

Social-democrații au încercat să facă tot ce era necesar pentru a prelua conducerea sfaturilor muncitorești, tocmai din cauză că ele exercitau o influență puternică asupra mersului revoluției (acestea se referă la situația anterioară organizării sfaturilor). Ceea ce nu înseamnă că reprezentanții orientării revoluționare nu și-au menținut, sau chiar și-au câștigat rolul conducător în multe cazuri și după „reorganizarea” întreprinsă de social-democrați.

Caracteristic pentru această reorganizare este că la întocmirea statutelor n-a fost consultat nici măcar sfatul muncitoresc din Budapesta și cu atât mai puțin sfaturile din provincie, respectiv cele din Ardeal. Întregul statut a fost întocmit în așa fel, încât să asigure nu numai majoritatea și prioritatea social-democrată, dar chiar să facă posibilă conducerea sfaturilor numai de către P.S.D. Astfel, sfaturile se subordonează partidului social-democrat, organele acestuia fiind și forurile superioare ale sfatului. Cu acest scop s-a hotărât și îngrădirea răspunderii lor, specificându-se că nu pot lua ființă sfaturi muncitorești decât în orașele unde există P.S.D. De asemenea, sfaturile erau reprezentate la centru de conducerea partidului, care preîntîmpina astfel manifestările comune ale sfaturilor din provincie împotriva P.S.D. și împiedica formarea unui organ al întregii muncitorimi.

De frica organizațiilor din provincie s-a hotărât ca ședințele sfatului să fie convocate în mod obligatoriu de P.S.D. Ba mai mult, nu puteau fi membri ai sfatului decât acei care fuseseră de cel puțin un an membri în organizații politice și profesionale, adică în P.S.D. și în sindicatele acestuia.

Nu este de mirare dacă în urma acțiunilor sfatului muncitoresc din Cluj, duse pentru limitarea zilei de muncă la opt ore, Consiliul național, văzându-se silit să ordone executarea hotărârilor luate, face amendamentul că unele industrii, avînd în vedere necesitățile excepționale de muncă, vor menține săptămîna de 52 de ore. Această hotărîre, pentru a i se da o greutate mai mare, este întărită și de ministrul comerțului Garami. Ce urmărește oare ministrul social-democrat, acceptînd formal cele opt ore? Răspunsul ni-l dă ședința patronilor din Cluj ținută la Camera de comerț, unde în frunte cu Farkas Mózes, directorul fabricii de piele Renner — mai tirziu Dermata —, membru și al Consiliului național, industriașii și patronii refuză acceptarea zilei de opt ore și hotărîsc totodată să se organizeze și mai bine. Tot atunci Farkas propune și crearea unor organizații de patroni și muncitori, adică de corporații.

Astfel de hotărîri erau menite să imprime caracterul organizării sfatului muncitoresc afiliat Consiliului național și tutelat de P.S.D.¹

Consiliile naționale, fie ele românești, ungurești sau ale altor naționalități, au stat în mod oficial sub conducerea burgheziei respective reacționare. Scopul lor a fost dezbinarea națională, împiedicarea unității de acțiune a popoarelor conlocuitoare. Ele au slăbit revoluția și au susținut pe exploatare².

¹ „Ujság”, Cluj, 6, 10, 15 noiembrie 1918.

² „În Ungaria se desfășoară astăzi un atare proces, care predă puterea din mîna uneia din păturile posedante : coaliția marilor moșieri și a celor mai mari capitaliști, în mîinile altele :

Guvernul de coaliție, în sprijinul dat contrarevoluției, a contribuit în mod nemijlocit la formarea gărzilor naționale, organele armate ale Consiliilor naționale; tot pe această linie a subvenționat cu mărminime formarea unui adevărat cartier general al contrarevoluției — Corpul de armată secuiesc (*Székely hadosztály*), statul major al trădătorilor revoluției, care au vîndut intervenționistilor planul de război al armatei roșii ungurești.

Îndată după intrarea trupelor romine în Ardeal efectivul gărzii naționale maghiare a fost redus simțitor. Comandantul general al Clujului, general Neculce, a permis menținerea doar a 50 de oameni din garda națională maghiară, ceea ce de fapt însemna desființarea ei. În schimb, au fost înarmați 800 de oameni din garda națională romină, fapt care demonstrează tendința netă de „schimbare a gărzii”. Orientarea contrarevoluționară atât a gărzilor românești cît și a celor maghiare era incontestabilă, totuși aceste măsuri au servit la adîncirea contradicțiilor naționale, la ațîțarea șovină, influențînd în acest sens păturile șovăitoare, dezbinînd unitatea de acțiune a popoarelor conlocuitoare.

Limitarea forțelor armate contrarevoluționare maghiare de către trupele garnizoanelor romine nu atîngea însă așa-zisele gărzi cetățenești și gărzi populare (*Polgárőrség és népőrség*), organizate din inițiativa guvernului și susținute de social-democrați.

Gărzile cetățenești se sprijineau pe mica burghezie — comercianți, meseriași, învățători. Aceste gărzi s-au organizat la Cluj la mijlocul lunii noiembrie 1918, numărînd 700 membri înarmați¹. Semnificativ pentru „simpatia” de care „se bucurau” aceste gărzi în rîndul maselor este că armele strînse și înmagazinate pentru înarmarea gărzii cetățenești au dispărut, așa că nu au ajuns nici la garda națională, nici la garda cetățenească, ci în mîinile acelor care nu s-au prezentat acolo — scrie în raportul său Botka, organizatorul lor². Avem toate motivele să presupunem că armele au ajuns în mîna maselor populare care se pregăteau pentru revoluție.

Gărzile populare au fost înființate și ele tot la începutul lui noiembrie 1918. În planul guvernului de coaliție ele trebuiau să constituie unul dintre cele mai importante organe de reprimare a elementelor revoluționare, una din pîrghiile prin care se încerca oprirea revoluției. Baza acestor gărzi o formau muncitorii din fabrici și uzine, aflați sub influența social-democrată. Dar după cum nici gărzile naționale n-au rămas în toate cazurile unelte docile ale guvernului și au știut să servească interesele clasei muncitoare, tot așa și gărzile populare compuse din muncitori au refuzat nu o dată să execute directivele forurilor superioare.

Gărzile armate cuprindeau deci elemente mic-burgheze, și altele de sub influența lor — ofițeri, chiaburi și în general elemente interesate în reprimarea oricărei inițiative revoluționare a muncitorimii și a țăranilor. Victimele terorii dezlănțuite de aceste organizații militare ale guvernului de coaliție au fost extrem de numeroase. Numai în primele săptămîni ale lunii noiembrie organele „guvernului popular” au măcelărit un număr atît de mare de țărani, încît numărul contrarevoluționarilor executați în cele 4 1/2 luni de dictatură a proletariatuului pare nespuse de mic, cu toată zarva făcută de burghezia internațională în jurul acestor execuții³.

Prin masacrarea țăranilor, guvernul de coaliție încerca să înăbușe în sînge acțiunile de ocupare a pămînturilor. Ocuparea și împărțirea marilor proprietăți au luat proporții mai ales

coaliția micii burghezii, a țăranimii mijlocașe și a unei pături a burgheziei din industria mare. . .”. „În ultimă esență, toate schimbările care se desfășoară sub ochii noștri nu înseamnă altceva decît încercarea menținerii stăpînirii burgheze”. Din „Szociális forradalom”, ziar apărut în lb. maghiară în Rusia Sovietică, 30 oct. 1918.

¹ „Ujság”, 7, 17 nov. 1918.

² *Ibidem*, 10 nov. 1918. Acest Botka, comandant de jandarmenie în 1918, omul de încredere al tuturor regimurilor antimuncitorești maghiare, este identic cu faimosul comandant militar hortist al Uzinelor Dermata din anii 1940—1941.

³ Hajdu T., *op. cit.*, p. 263—264.

În fostul județ Bihor, fapt explicabil prin existența unor moșii mari și a terenului eminentamente arabil din această regiune. În acțiunile lor, țărani s-au bazat și pe faptul că în toamna anului 1918, precum și în primăvara anului 1919 moșierimea nu și-a lucrat pământurile, urmărind înfometarea întregii țări aflate în revoluție.

Moșierimea s-a simțit încurajată și de zvonurile care circulau la începutul ocupării Ardealului de către trupele armatei burghezo-moșierești, și anume că reforma agrară din România nu s-ar extinde și pe teritoriul Ardealului. Dar aceste zvonuri au constituit un îndemn în plus și pentru țărănime ca să ocupe pământurile moșierilor.

În unele locuri țărani au început prin a-și formula în mod pașnic revendicările. Așa a fost de exemplu în cazul proprietăților episcopale din Oradea; abia după ce acestea au fost respinse, țărani din Hodod au trecut la acțiuni violente pe domeniile episcopiei, unde au izbucnit o serie de incendii ¹.

Consiliul național maghiar din județul Bihor, sesizând pericolul, lansează un apel, în limba maghiară și română, către toți țărani lipsiți de pământ, în care îi invită să-și arate pretențiile în privința pământului, deoarece în virtutea unui ordin dat de guvern se vor distribui loturi de cîte zece iugăre. „Dar, — se adaugă fără echivoc — cei care nu se supun Consiliului național, și se dedau la furt și jaf, nu vor primi pământ” ² (sublinierea noastră — M.K.).

De fapt reforma agrară propusă de partidul social-democrat nu intenționa nici să desființeze marile proprietăți, nici să satisfacă nevoia de pământ a țărănimii ³. S-a propus doar exproprierea moșilor de peste 200 de iugăre, iar toți acei care nu-și lucrau pământurile personal aveau dreptul să-și păstreze 500 de iugăre. Țărani urmau să primească pământ în arendă veșnică sau puteau să-l răscumpere. Pe această bază arendașul rămîne în posesia pământului cu rezerva ca în cazul neplății arenzilor stabilite, el poate fi gonit de pe pământul primit în arendă ⁴.

Toate organizațiile de sub influența social-democrată dezaprobau actele revoluționare. Consiliul sindical a luat atitudine împotriva așa-ziselor „socializări sălbătice”, adică acțiuni ale muncitorimii pentru preluarea conducerii întreprinderilor sau pentru luarea lor în proprietate de către muncitori, acțiuni realizate prin sfaturile muncitorești cu caracter revoluționar.

În Ardeal cunoaștem mai multe cazuri de îndepărtarea directorilor și conducătorilor de uzină de către muncitori și înlocuirea lor printr-un directoriu numit de muncitori ⁵. Aceste acțiuni au fost declarate de către subsecretarul de stat social-democrat drept „acțiuni compromițătoare și dăunătoare socializării” ⁶.

Față de mișcările revoluționare de masă Ministerul de Război al guvernului de coaliție se simte neputincios, și pentru înăbușirea acestora, încă la 28 noiembrie 1918, cere Comisiei de armistițiu ca trupele Antantei să ocupe teritoriile respective. Se propune înainte de toate

¹ „Nagyvárads”, 7 dec. 1918. Din *Doc. mișc. muncit. ung.*, vol. V, p. 379.

² „Ujság”, Cluj, 10 noiembrie 1918.

³ După cum se știe și punctul de vedere a comuniștilor a avut grave greșeli în problema agrară.

⁴ Böhm Volmos, *Két forradalom tüzeben* [Între focurile a două revoluții], Viena 1923, vol. II, p. 135—136. Nici măcar din acest proiect nu s-a realizat absolut nimic.

⁵ Sub „instigarea unora” salariații căilor ferate din Valea Someșului, Dej, l-au îndepărtat la 6 februarie 1919 pe directorul Sterba D. și au format din sînul lor un directoriu de cinci oameni care a preluat conducerea. Din: *Correspondența lui Torma Miklós*, dos. necutat din Arh. Inst. Ist. al Acad. R.P.R. din Cluj. O altă acțiune similară s-a desfășurat la 30 ianuarie 1919 la Arad, unde muncitorii liniei ferate Arad—Ceanad, nesatisfăcîndu-li-se cererea de a se plăti adaosul de scumpete, l-au îndepărtat pe director cu întreaga direcție. Această acțiune a fost susținută de Sfatul muncitoresc din Arad chiar la Minister („Kolozsvári Hírlap”, 2. II. 1919).

⁶ Böhm, *op. cit.*, p. 129.

ocuparea regiunilor locuite de naționalități, ca fiind cele mai agitate. Prefecturile județelor de pe aceste teritorii cer și ele în repetate rânduri chemarea trupelor franceze¹.

Inițiativa de a se recurge la ocuparea militară de către Antantă a fost luată abia după ce sistemul gărzilor naționale s-a dovedit a nu fi suficient de eficace pentru reprimarea mișcărilor revoluționare. În ce sens n-au „corespuns” gărzile naționale se vede limpede din exemplul de la Deva, unde Ministerul de Război a trimis trupe pentru „restabilirea ordinii”; după câteva zile însă Consiliul național din Deva anunță Ministerul că gărzile naționale trimise au luat parte la jaf și astfel Consiliul național a fost nevoit să le aresteze².

La începutul lunii noiembrie s-a format și garda națională din Reșița cu 1000 de membri. Ținându-se seama de starea de revoltă generală din regiune, primpretorul plășii cere ministrului de război 1 000 de arme de foc, două mitraliere și munițiile respective. Totodată Ministerul este asigurat de compoziția „întru totul de încredere” a gărzii, cit și de faptul că dispune de ofițeri bine instruiți³. Tot primpretorul mai transmite că cele cerute mai sus exprimă și dorința sfatului soldaților. Dar ar fi pripit să tragem concluzia că sfaturile soldaților au fost în general atât de docile și s-au conformat ordinelor social-democraților și guvernului de coaliție. De exemplu, la 4 noiembrie 1918 Consiliul național în cârdășie cu ministrul de război emite un manifest către soldați în care anunță „reorganizarea sfaturilor de soldați în vederea democratizării lor, prin promovarea oamenilor de răspundere” în conducere⁴. Această măsură n-a însemnat de fapt decât desființarea sfaturilor soldaților în forma în care ele au luat ființă din inițiativa maselor.

Social-democratul Kunfi a arătat clar că există două feluri de sfaturi de soldați: primul sub conducerea lui Pogány, care a executat și „reorganizarea” lor pe bază sindicală; al doilea „compus numai din șantașiști și elemente dubioase de care societatea trebuie scăpată cu orice preț”⁵, adică comuniști. Dacă mai luăm în considerație faptul că sfaturile soldaților luaseră ființă la 29 octombrie, abia cu câteva zile înainte de „reorganizarea” lor, ne dăm seama de pericolul pe care-l reprezentau ele pentru guvernul contrarevoluționar.

Sfaturile soldaților nu au avut nici o legătură cu Consiliul național, ci au ajuns sub influența aceluia grup socialist care reprezenta într-adevăr masele și care a pregătit acest nou organ revoluționar în vederea insurecției armate.

Înființarea sfaturilor soldaților, care a avut loc de fapt la 25 noiembrie 1918, s-a anunțat oficial abia la 29 noiembrie⁶, ceea ce vădește că forurile oficiale nu se bucurau prea mult de formarea acestei organizații „periculoase”. La sfârșitul lunii noiembrie, când sfaturile muncitorești revoluționare din Budapesta urzeau planul unei insurecții armate pentru grăbirea înlăturării dezideratelor revoluționare, se produce o mișcare și în sinul armatei — deși mai restrânsă din punct de vedere al numărului participanților — pentru formarea unor sfaturi ale soldaților. Un grup de tineri ofițeri, în majoritate pătrunși de năzuințe burghezo-democratice, convinși de inevitabilitatea revoluției, iau hotărârea formării sfaturilor soldaților. Scopul nemijlocit urmărit de ei a fost organizarea forțelor armate în vederea insurecției armate.

Sfaturile soldaților o dată formate și-au oferit serviciile Consiliului național, care însă nevrînd să audă de insurecția armată, refuză luarea oricărei legături.

Ministrul de război Bartha s-a pronunțat în repetate rânduri împotriva sfaturilor soldaților și prin aceasta a exprimat spiritul profund reacționar al armatei guvernului de coaliție.

¹ *Doc. mișc. muncit. ung.*, vol. V, p. 373—374,

² *Ibidem*, p. 325.

³ Hajdu T., *op. cit.*, p. 261.

⁴ *Doc. mișc. muncit. ung.*, vol. V, p. 315.

⁵ *Ibidem*, p. 316.

⁶ *Ibidem*, p. 275. Juhász Sándor, *op. cit.*, p. 194; Hajdu T., *op. cit.*, p. 247—248.

Totuși, în contradicție cu propriile-i declarații, este nevoit să „tolereze” sfaturile soldaților, care își manifestă existența. Ceva mai mult, se vede nevoit să renunțe la organizarea unor formații militare de orientare diametral opusă, a așa-numitelor „detașamente de alarmă” (*riadó-század*), al căror inițiator era subsecretarul de stat Friedrich István, deoarece masele ar fi „bănuțit imediat o mișcare contrarevoluționară”. Astfel, sub presiunea maselor, se renunță la planul inițial și se acceptă sfaturile soldaților. Acest pas făcut de nevoie nu i-a împiedicat însă să aplice și mai departe tactica bine cunoscută: în caz că nu se poate evita apariția și existența unui organ revoluționar, trebuie făcut totul pentru a se pătrunde în el și a se acapara conducerea, folosindu-l pentru scopurile proprii. În bună parte, cel puțin în ceea ce privește conducerea oficială, această manevră a reușit. Ei n-au putut însă să înlăture masele populare, care în momentele decisive au știut să-și impună punctul lor de vedere în declanșarea acțiunilor revoluționare.

Sfaturile soldaților din Ardeal se înființează în primele zile ale lui noiembrie 1918 în spiritul tacticii guvernului și a social-democraților de dreapta. În presa liberală burgheză din Cluj se anunță formarea sfaturilor, arătând că rolul lor este „asigurarea ordinii și liniștii”, „apărarea averii” și că ele colaborează cu Consiliul național din Ardeal, precum și cu Consiliile naționale române și ale sașilor¹.

Pentru a înțelege mai bine conținutul și caracterul acestei colaborări, este bine să se știe că în același timp și Consiliul național român — cu centrul la Arad — înființează sfaturi ale soldaților români, imediat după nota primită din partea ministrului de externe al S.U.A., Lansing².

Aceasta nu împiedică însă ca la începutul lunii ianuarie 1919, la Oradea să se formeze și sfatul revoluționar al soldaților. Scopul urmărit de sfaturile revoluționare ale soldaților a fost asigurarea înfăptuirilor revoluției. Ca și sfaturile muncitorești, ele erau organe de control, fără nici o putere executivă, care trebuiau să-i asigure fiecărui cetățean al republicii populare apărarea cuvenită. Am văzut, însă, că sfaturile muncitorești au depășit scopul legal propus.

Guvernul, consiliul național și conducerea P.S.D. au încercat prin toate mijloacele să frîneze activitatea acestor organe ale revoluției, dar acțiunile lor au fost decisive.

Revoluția burghezo-democratică intră într-o gravă criză internă în ianuarie 1919. Influența comuniștilor crește, grevele cu revendicări revoluționare, deci cu caracter politic, se înmulțesc. Muncitorimea și țărănimea cer din ce în ce mai hotărît satisfacerea revendicărilor de bază ale revoluției: împrăștierea țăranilor, naționalizarea întreprinderilor. Acțiunile devin mai organizate, mai unite, iar grevele cu caracter politic tind tot mai mult spre greva generală.

Și în această perioadă ca și în timpul mișcărilor revoluționare agrare din noiembrie manifestările revoluționare din regiunea Oradea și Arad sînt cele mai întinse și mai înaltate.

La 24 ianuarie izbucnește greva muncitorilor agricoli din fostul județ Arad, iar ceva mai tîrziu țăranimea săracă din Bihor și Arad cere cu tărie împrăștierea fără răscum-părare³. Tot în Bihor iau ființă și sfaturile sărăcimii satelor⁴.

Lupta țăranilor săraci devine și ea tot mai organizată. Din acțiunile lor se distinge clar influența soldaților întorși de pe frontul rusesc, care aduc experiența Marii Revoluții Socialiste.

¹ „Ujság”, 5 noiembrie 1918.

² Juhász Nagy, *op. cit.*, p. 301.

³ „Vörös Ujság”, Oradea, 13 februarie 1919.

⁴ *Ibidem*, 23 februarie 1919.

Tineretul muncitoresc din *Órădea* aderă la Partidul Comunist din Ungaria care a luat ființă încă în 20 noiembrie 1918, deoarece consideră că a sosit timpul realizării societății comuniste ¹.

Masele folosesc din ce în ce mai conștient organele puterii populare drept arme în lupta pentru pastrarea și largirea cuceririlor revoluției. Cu toate încercările de diversiune șovină prin care se căuta dezbinarea naționalităților din Ardeal, acțiunile comune ale muncitorimii și țărănimii române și maghiare cresc atât ca număr cât și ca importanță.

Astfel, în greva comună a minerilor din Valea Jiului și a muncitorilor de la căile ferate mai întâi din Simeria, apoi cu participarea unei serii întregi de centre feroviare, problema aprovizionării cu cărbune a fost privită ca o problemă a întăririi sau slăbirii revoluției și nu ca o problemă a unor dispute naționaliste între maghiari și români. Această problemă de ordin politic a stat la baza unor lupte importante.

Deși majoritatea muncitorilor din Valea Jiului erau români, aceasta nu i-a împiedicat să vadă că locul lor în luptă este de aceeași parte a baricadei, alături de muncitorii conștienți unguri și de alte naționalități.

Această acțiune din Valea Jiului nu a luat numai forma unei greve generale, dar în decursul ei au avut loc lupte armate serioase, care s-au desfășurat sub conducerea directă a statului muncitoresc, constituind un viu exemplu al adevăratului conținut al sfaturilor muncitorești ².

Statul muncitoresc a fost acela care a pregătit acțiunea grevistă, a adunat și a împărțit arme, a stabilit unitatea de acțiune a muncitorilor de diverse naționalități și a reușit să antreneze la luptă pe muncitorii de la căile ferate, deși aceștia din urmă erau sub influența oportunistă a social-democraților.

Această importantă acțiune, care a fost una dintre cele mai mari și mai organizate și totodată una dintre ultimele ale perioadei tratate, constituie un exemplu în plus al acțiunilor revoluționare duse de masele muncitoare din Ardeal, sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, și sub conducerea sfaturilor muncitorești revoluționare.

¹ *Mi már nem leszünk kizsákmánvált proletárok* [Noi nu vom fi proletari exploatați]. Culegere de documente din mișcările tineretului Comunist, Magyar Munkásmozgalmi Intézet. Ifjusági Könyvtár, Budapest, 1950, p. 219.

² Arh. Centr. ale Institutului de istorie de pe lângă C.C. al P.M.R. dos. nr. 2600, vol. I, partea 1 și 2; dos. nr. 3024.

CONCEPȚIA ISTORICĂ A LUI B. P. HASDEU

DE

AURELIAN SACERDOȚEANU

La 25 august 1907 a murit la Cimpina, unde era retras de mulți ani, acela care a fost Bogdan Petriceicu-Hasdeu. Dar el murise pentru contemporani cu mult mai înainte. De aceea i-au și făcut doar „înmormîntare de clasa a II-a”, iar la îngropare Academia Română, Facultatea de Litere și Filozofie din București și Direcția generală a Arhivelor Statului, instituții în care Hasdeu depusese munca unei jumătăți din viața sa, toate la un loc găsiseră de cuviință să trimită un singur delegat, pe D. Onciul. Acesta însuși socotea potrivit să amintească atunci numai partea cea mai caducă din multilaterală activitate a lui Hasdeu. Se șesuse deja în jurul lui o nemerită conspirație a tăcerii. Pe urmă, această conspirație s-a transformat rînd pe rînd în negații de tot felul: literații vor spune că n-a fost literat, filologii vor mărturisi că n-a fost filolog, istoricii se vor întrece să demonstreze că n-a fost istoric, în fine fiecare în felul său va căuta să ne convingă de inexistența lui științifică.

Este adevărat că Hasdeu a fost un poligraf. Creația lui e complexă, iar moștenirea ce ne-a lăsat, confuză. Nu acum și nu aici e locul să ne ocupăm de toată construcția hasdeană. Vom încerca, pe scurt, să fixăm în cîteva pagini doar partea istorică, deși ea merge totdeauna mîna în mîna cu filologia. Însă, dorim să spicuim mai ales concepția sa istorică.

Este necesar să arătăm mai întîi că publicistica periodică va prinde cea mai mare parte din timpul de muncă al lui Hasdeu, dar îi va da posibilitatea să creeze. Fără ziarele și revistele sale, activitatea lui este de neconceput¹. Cît era de dezorganizat și lipsit de stăruință, marile sale calități intelectuale și agonistice nu ar fi produs mai nimic sau foarte puțin. E probabil că nu ar fi stăruit nici în istorie, nici în filologie, ci s-ar fi dedicat mai mult literaturii și criticii sociale.

¹ Revistele și jurnalele redactate de Hasdeu sînt: în perioada ieșeană, „Romania” (1858—1859), „Foaea de istoria romînă” (1859), „Foița de istorie și literatură” (1860) și „Din Moldova”, căreia din motive politice îi schimbă numele în „Lumina” (1862—1863); în perioada bucureșteană, rînd pe rînd, face să apară sub redacția sa „Aghiuță” (1863—1864), ziar satiric și umoristic, „Arhiva istorică a Romîniei” (1864—1868), colecție critică de documente, „Satyrul” (1866), iarăși ziar satiric și umoristic, „Traian” (1869—1870), ziar politic, literar, științific și industrial, „Columna lui Traian” (1870—1883), revistă mai ales științifică, „Foaia societății Romînismul” (1870—1871), revistă politică și științifică, „Foaia literară și științifică” (1876), „Revista nouă” (1887—1895), mai ales literară, și, în sfîrșit, numai timp de cinci luni „Apărarea națională” (1902). În afară de aceste reviste, colaborarea lui Hasdeu este răspîndită și prin reviste și jurnale conduse de alții.

Ce sens a dat Hasdeu vieții sale și cu ce agitată muncă și gândire a umplut-o el ca ziarist editor, deputat, profesor universitar, director de arhivă și academician, biografii încă nu au arătat pe larg. Până atunci este încă nevoie de construcții parțiale care să contribuie la marele edificiu hasdean. În cele ce urmează vrem să contribuim la lămurirea celei mai contestate creații a lui, gândirea istorică.

La o vîrstă cînd alții nu îndrăznesc nici măcar să se gîndească la o temă, Hasdeu s-a avîntat în cercetările istorice, punîndu-și două probleme dintre cele mai spinoase, atunci ca și acum: una era dacă *au pierit dacii*, iar alta o instituție de bază în istoriografia noastră: „*Io*” în titulatura domnilor romîni. Fac parte din temele de bază ale erudiției noastre istorice, dar de o sută de ani de cînd le-a pus în discuție tînărul Hasdeu, ori au fost ocolite, ori întoarse pe toate fețele fără a izbuti să arătăm care este fața cea adevărată. Dovadă că Hasdeu intra de-a dreptul în miezul tragic al istoriografiei noastre: începuturile neamului și ale statului românesc.

Cînd pune cineva în istorie probleme de esență înseamnă că e stăpînit și de esența istoriei însăși. În adevăr, Hasdeu îndată ce găsește prilejul ne dezvăluie și ce înțelege el prin istoria însăși, istorie pe care la noi nu o vedea încă realizată. Cu o expunere destul de neîndemînată, după el „istoria este criteriul legilor nașterii, creșterii, dezvoltării, slăbirii, peirii și renașterii a popoarelor, în spațiu și în timp, și a pămîntului ce toate aceste faze o au într-un conținut progres al omenirii, pentru carea nestatornicirile deosebitelor neamuri sînt simplicele strămutări al puncturilor, producători de o mai mare circulațiune și prin urmare de o viață mai putîntă! Acesta e un ideal, precum tot idealul, numai în parte realizabil.. Deci, arătați-mi o parte, fie ea cît de mică. Văd cuvinte și iară cuvinte, cînd seci și reslețite, cînd pompoase și meșteșugite! apoi, învîlîtă în ele, îmi apare un fel de idee, ce se poate asemena acum cu un fel de stremțe descusute, acum cu o haină cîrpită”¹.

Ca să realizeze această scriere, în afară de cunoașterea izvoarelor, se cer istoricului unele calități și unele cunoștințe de bază. Între altele el pune pe linia întîi istoria, lingvistica și psihologia poporană, cum numea el folclorul, „trei ramure atît de intim legate încît este

¹ B. P. Hasdeu, *Istoria*, în „Foița de istorie și literatură”, 1860, p. 1. O lucrare anume din care reiese concepția sa istorică Hasdeu nu are; în schimb, ideile sînt răspîndite din belșug în publicațiile sale de tot felul, de la o notiță umoristică pînă la *Istoria critică* și *Magnum Etymologicum Romaniae*. Din numărul mare al titlurilor lucrărilor istorice ale lui Hasdeu trebuie să însemnăm aici măcar pe cele capitale: *Despre Io în titlul domnilor romîni Moldo-Valahiei și ai Bulgariei, Cercetare filologică și diplomatică*, „Romania”, I (1858); *Perit-au dacii?* „Foița de ist. și lit”, 1860; *Limba slavică la romîni pînă la anul 1600, Fragmente din istoria culturii în Dacia*, „Traian”, I (1869); *Vladislav Basarab*, „Columna lui Traian”, II (1871); *Istoria critică a romînilor*, apărută întîi în „Columna lui Traian”, II—IV (1871—1873), apoi ed. I, vol. I—II, 1873, 1875, ed. a II-a vol. I, 1875; *Alfabetul dacic. Cum scriau romîni pînă la anul 1500?* „Columna lui Traian”, IV (1873), p. 186—194; *Paleontologia vestimentului, armei și locuinței în România*, *ibidem*, p. 216—223; *Originile Craiovei, 1230—1400*, în „Columna lui Traian”, VII—VIII (1876—1877), și ed. separată, București 1878; *Oleneștile, Craiova, 1884, Etymologicum Magnum Romaniae, Dictionarul limbii istorice și poporane a romînilor*, 4. vol., București, 1886—1898; *Basarabii. Cine? De unde? De cînd?* „Revista nouă”, VI (1893), p. 85—105, *Etym.*, III, 2540—2592; *Romîni bîndăteni din punctul de vedere al conservatismului dialectal și teritorial*, „Anal. Acad. Rom.”, MSL XVII (1896), p. 1—69. Ha deu, *Negru-Vodă* (*Etym.*, IV, 1898), p. XXIX, consideră că lucrările: *Strat și substrat* (*Etym.*, III, 1892), *Romîni bîndăteni*, care privesc continuitatea naționalității romîne, *Basarabii*, *Originile Craiovei* și *Asan* (*Etym.* II, 1886), despre originea Basarabilor, împreună cu *Negru Vodă*, care determină „epoca și modalitatea formațiunii statului Țării Romînești”, sînt completări la *Istoria critică*.

peste puțină a nu se expune cineva la cele mai grave erori din dată ce s-ar concentra exclusiv într-una singură din ele”¹. Ideea este redată și mai clar ceva mai târziu: „Cînd e vorba de începutul popoarelor și de epoce întunecoase din viața lor, orice studiu exclusiv istoric duce la încheieri greșite; la încheieri greșite, nu mai puțin, duce orice studiu exclusiv lingvistic. Pentru a nemeri adevărul, sau încai a ne apropia de el, trebuie neapărat un studiu paralel istorico-lingvistic. Cînd un text istoric se întărește printr-un fapt lingvistic sau vice-versa, ambele urmărite pe o cale strîns metodică, atunci și numai atunci adevărul e găsit”².

Într-un rînd justificarea oricărei acțiuni o consideră ca axiomă. La o spirituală controversă cu Alecsandri, cu puțin piper și nu fără un dram de răutate, Hasdeu pune drept motto un citat din Max Müller, care e valabil totdeauna: „Dar însuși papa cînd își dă părerea asupra astronomiei sau ducele de Wellington asupra unei lucrări de artă, ei negreșit nu trebuie să se supere, dacă cerem și de la dînsii probe, ca de la orice alt muritor”³.

În toate scrierile sale și în toate comentariile edițiilor de izvoare istorice, Hasdeu nu uită să ceară insistent judecarea lor obiectivă, înțelegerea în cadrul timpului și locului care le-a produs. Și, în felul său, el o face cu bogăție, interesant și destul de atrăgător, dar nu lipsesc. nici arguțiile, care uneori te tulbură fundamental. Adept al dialecticii lui Hegel, în fond el este idealist. Dominat însă de ideile progresiste și revoluționare ale lui Belinski și Herzen, ca întreg tineretul rusesc al vremii, și de naturalismul lui Darwin cu ireligionismul său, Hasdeu declară că în istorie e partizanul concepției pozitivistice. În realitate chiar declarația cea mai categorică se încheie cu un aforism metafizic surprinzător: „Filozofia noastră nu se restrînge totuși nici în teoria unilaterală a lui Vico, nici în vederile episodice ale lui Wallace, nici în pura metafizică a lui Kant, nici în oricare altă combinațiune extremă sau necompletă. Ne-am ținut și ne vom ținea cu stăruință de metoda experimentală, admitînd ca unică bază de discuțiune realitatea și numai realitatea; în această realitate însă, mai presus de lucrurile cele pipăite cu degetul, se manifestă o forță conducătoare omnipresente, inexperimentabilă, pe care omului nu-i este dat s-o cunoască, dar care el n-o poate a n-o recunoaște... Cînd istoricul ajunge cu scrutiin pînă la ultimele margini ale *cunoscutilui* — și pînă acolo, după chipul nostru de a înțelege istoria, este dator să ajungă — poate el oare să nu se ciocnească de imensul element al *ne-cunoscutilui* *recunoscibil*?”⁴.

Și totuși, cît de frumos și de convingător combate el negația în istorie! Referindu-se la Niebuhr, criticul negativist al Romei antice, și la Rösler, care neagă existența noastră în Dacia în perioada obscură a istoriei noastre, Hasdeu ne prezintă această splendidă imagine: „Închipuiți-vă un peisagiu ale căruia elemente constitutive abia se zăresc la o distanță prea depărtată. Este o pădure, zic unii; este o insulă pe un lac, zic alții; este un oraș pe un munte zic o seamă. Niebuhr și Rösler răspund: nu se vede; și ei demonstrează că nu se vede. O asemenea negațiune este un merit necontestabil de a opri pe cei pripiți și de a-i ageri să meargă din ce în ce mai aproape de peisagiu. Acela care demonstrează că nu se vede, nu demonstrează

¹ Prefață la „Columna lui Traian”, VII (1876), p. VII. Ideea revine și mai târziu cînd este dominat de lingvistica și dă aceste sfaturi: „A studia fenomenele lingvistice totdeauna în legătură cu istoria; — A urmări totdeauna fenomenele lingvistice în circulațiunea lor în grai. Fără ajutorul istoriei și al circulațiunii, lingvistul cel mai eminent se expune a cădea în cele mai neiertate greșeli”, prefață la L. Șăineanu, *Istoria filologiei române*, București, 1892, p. VIII. În alt loc arată ridicolul la care se expun filologii care fac etimologii după sonorile din cuvinte fără să le descompună „În tulpină și-n sufix și fără a se întemeia pe vre-o lege fonetică”. În modul acela „pot să-i dea tot felul de sensuri cu ajutorul unor asemănări curat materiale, de exemplu un *Hasdeu* prin cele trei sonori *h-s-d* poate să devină latinul *Hosidius* sau evreul *Khisdai* sau olandezul *Heusde*” (*Strat și substrat*, p. XI.).

² *Strat și substrat*, p. XXXV.

³ *Alecsandri lingvist*, „Columna lui Traian”, VIII (1877), p. 83.

⁴ Prefața la *Istoria critică*, vol. II, 1875, p. II.

prin aceasta că nu este, dar împinge pe ceilalți de a cerceta cu stăruință pentru a se vedea ceea ce este”¹.

Tot atît de plastic ne demonstrează Hasdeu și iluzia în istorie, de care dacă nu te ferești riști să fii un mincinos. Ea poate apărea ori de cîte ori izvoarele istorice sînt confuze, în care te descurci greu ori te zăpăcești de-a binelea. „Eu însumi mă zăpăcisem oarecînd” zice Hasdeu. „O astfel de zăpăceală a orișicui în cursul studiilor istorice, se aseamănă cu un fenomen obișnuit în călătoria cu drumul de fier : cînd șezi într-un tren care stă pe loc la o gară, de unde pleacă alături alt tren, ți se pare cu siguranță că s-a mișcat nu celălalt, ci chiar trenul tău, măcar că în realitate el rămîne nemișcat, și nu te poți dumeri altfel decît uitîndu-te împrejur la obiectivele celenemișcate din gară. Cînd istoricului i se întîmplă o asemenea nevinovată greșală de a lua un ceva drept altceva, cată să-și fixeze atențiunea asupra *împrejurimilor*, iar dacă cumva împrejurimi nu sînt sau nu le bagi de seamă, atunci vrînd-nevrînd înșelat vei stăruî într-o pă-rere mincinoasă”².

Hasdeu are multă încredere în opera sa, și e convins că a clădit un edificu definitiv în care reparațiile ulterioare nu vor compromite opera arhitectului. Totuși, pînă la urmă devine sceptic, nu însă fără a biciui sarcastic în jur. „Vîrsta cu multă greutate mi-a dat singele recei de a putea judeca fără supărare greșelile uneori foarte supărăcioase ale altora. Greșelile altora, greșelile mele, greșelile tuturor acelor care se sîlesc a sparge o cale viitoare sau a îndrepta calea cea trecută, sînt simptome ale transformațiunii succesive, sînt crize ale progresului; neiertate sînt numai greșelile celor înfurziți de a sta pe loc sau de a se opri în ruptul capului îndărăt.

Iată de ce să nu se mire neminea cînd voi vorbi adesea cu amicie și chiar cu admirațiune, ce puțin nici o dată cu dușmănie, despre acei muncitori care nu se împacă sau întîrzie de a se înțelege cu vederile mele. Zic «despre muncitori»; cît despre secături, nu voi vorbi nimic : *de minimis non curat pretor*”³.

Ultimile linii pe care le-a scris cu privire la originile țărilor noastre, problemă, permanentă în preocupările sale, sînt melancolice și de o modestie filozofică neașteptată la Hasdeu. Cu ajutorul lor se poate înțelege mai bine concepția lui despre scrierea istoriei. „Trecutul problemei — zice el — mi, se închide mie personal pentru totdeauna. Progresul însă cel impersonal nu se oprește nici odată, în cursul timpului indefinit, asupra nici unei probleme. Pentru a se așterne mai curînd calea ulterioară, voi clasifica eu însumi rezultatele cele dobîndite printr-o vastă panoramă *dogmatică* unde urmașii mei cu mult mai lesne să poată observa lacunele, care sînt inevitabile, și greșelile, care sînt posibile”⁴.

Pornind de la premise sănătoase, cu mult superioare contemporanilor săi, căutînd totdeauna elementul generator al faptelor istorice, propunînd interpretarea lor în funcție de timp și loc eliberat de orice subiectivism sau resentiment, concepția istorică a lui Hasdeu este de esență superioară. Temperamental însă, fiind oscilatoriu și combativ, nu numai că nu reușește să pună de acord concepția cu realizarea, dar adesea el recurge la cazuistică, fapt care dă impresia de straniu. În cele din urmă, dîndu-și seama că progresul este o lege firească în istorie, recunoaște el în-șiși posibilitatea greșelilor în scrierea istoriei.

I

Modul de a vedea problemele și de a le trata, indiferent de concepția istorică pe care o avea, fac din Hasdeu un protagonist în direcții multiple. Fiecăreia i se dăruiește cu patos, însă mai niciodată nu ajunge la capăt. În condițiile vieții în care trăia, cu lipsa de plan și de proporții

¹ *Nîgru Vodă*, p. XXIV.

² *Ib dem*, p. CXXX—CXXXI

³ *Ibidem*, p. II.

⁴ *Ibidem*, p. CCLXVII.

În tratarea tematicii, lucrînd sub imboldul necesităţii cotidiene şi sub impulsul nervului său, Hasdeu se fărîmîtează dinamic şi se frînează ironic. Un studiu de proporţii, uluitor de documentat, gîlgie de banalităţi enciclopedice alături de scăpări geniale şi de citate erudite invederat inutile şi dezarmante, tot aşa de bine cum o notiţă pusă să umple un loc rămas liber în gazetă este strivită de masivitatea dogmatică şi filozofică a omului de ştiinţă, implacabilă, inflexibilă şi nereversibilă.

În asemenea condiţii de realizare, alergînd de la numărul unic al unei reviste uitate şi rarissime, pînă la un articol anodin din *Magnum*, este greu să surprinzi *problemele cardinale* ale lui Hasdeu ca istoric, în care contribuţia sa a rămas sau a fructificat generos, ori din puzderia de chestiuni speciale roite sub condeiul său să alegi pe cele care mărinimos trec de la unul la altul fără recunoaşterea paternităţii legiuite. O spicuire cît de rapidă devine necesară azi chiar dacă nu rezolvă problema de conştiinţă. Rămîne totuşi un cîştig dacă izbuteşte să traseze măcar lineamentele generale¹.

★

Încă de pe cînd trăia Hasdeu s-a spus despre rezultatele operei sale că „unele au rămas iar altele s-au înlăturat pe urmă”². E un adevăr care îşi găseşte oricînd aplicarea şi la oricine. Un prieten intim, cu ocazia unei sărbătoriri a bătrînului istoric, o spunea mai filozofic : Hasdeu „are gloria de a fi indicat problema, ba chiar de a fi pus-o în ecuaţie, şi aceasta este cîteodată mai mult de cît a o rezolva”³. Socot că e cel mai plastic elogiu ce se poate aduce cuiva. După moartea lui Hasdeu a fost parcă un consens general în a-l lipsi de orice merit şi a-i atribui o totală contribuţie negativă, aducîndu-se în sprijin diferite motive. Fără îndoială negarea nu este justă. Trebuie totuşi să vedem ce a rămas din vasta *operă hasdeană* şi mai ales, cum s-a spus, ce a pus în ecuaţie. Şi, în cazul acesta, să ne întrebăm dacă ecuaţiile întocmite au fost soluţionate între timp. Acesta ar fi meritul nostru. Fără zăbavă putem răspunde din capul locului că multe probleme îşi aşteaptă încă soluţia.

Abia începător în publicistică şi în istorie, încă foarte tînăr, Hasdeu constată nu numai că nu avem o istorie a neamului, dar îşi dă seama că ea nici nu poate fi concepută încă. O seamă de probleme importante nu fuseseră măcar puse, necum soluţionate. În această situaţie, cu deplină dreptate Hasdeu le pune pentru toţi sub forma următoarelor întrebări : „Cine fost-au dacii ? Cum strecuratu-s-au românii prin înflurirea mezevului ? Care fost-au cauzele migraţiunilor romîne ? Cînd şi sub cine statornicitu-s-au ţările noastre ?”⁴. Este cunoscut tuturor faptul că la aceste întrebări s-a căutat ulterior un răspuns şi uneori s-a dat, Hasdeu însuşi fiind printre cei dintîi. Asociîndu-se lui ori împotriva ipotezelor sau concluziilor sale, formulînd altele, au mai fost unii frămîntaţi de aceste întrebări grave. Dar aproape pentru toate încă nu există un consens. În această stare nu se poate cere lui Hasdeu mai mult. Ni se poate cere însă nouă pe bună dreptate să-i cunoaştem frămîntarea şi analizîndu-i opera, să vedem cum poate fi fructificată, în măsura în care ea a fost constructivă. Considerăm că întrebările expuse mai sus, care l-au torturat pe Hasdeu toată viaţa, sînt înseşi problemele cardinale ale istoriei scrise de el, şi, repetăm, ale istoriei noastre.

¹ În conformitate cu părerea exprimată mai sus despre răspîndirea studiilor şi noteilor istorice ale lui Hasdeu, e greu să dăm aci o anumită bibliografie specifică. În afară de ce cităm în această scurtă prezentare trimitem la bibliografia metodică cu peste 1 200 numere, pe care am alcătuit-o anume : B. P. Hasdeu. *Bio-bibliografie*.

² N. Iorga, *Despre adunarea şi tipărirea izvoarelor relative la istoria romînilor, Prinso lui D. A. Sturdza*, Bucureşti, 1903, p. 77.

³ Anghel Demetrescu, *De la banchetul dat d-lui Hasdeu*, în „Literatură şi artă romînă”, III (1898), p. 260.

⁴ B. P. Hasdeu, *Istoria*, în „Foiţa de istorie şi literatură”, 1860, p. 2.

Cine au fost dacii e cea dintâi întrebare ce se pune. Ca să răspundă la ea Hasdeu formulează teoria stratului și a substratului, care este valabilă și azi¹. Pentru aflarea substratului nostru Hasdeu ajunge pînă la pelasgi care „n-au fost greci și n-au fost traci”, ci la fel cu egiptenii. Peste ei s-au așezat tracii care prin amestec au format un „prim raport de strat și substrativ cu care începe istoria Peninsulei Balcanice. Grecii rămîn deosebiți de traci. Peste tot se întinde dominația romană. Pe greci, din cauza culturii lor, „romanii n-au putut și chiar n-au vrut să-i latinizeze”, zice Hasdeu. Nici mai tîrziu ei n-au fost nici romanizați, nici albanizați, nici slavizați, determinînd astfel „un fenomen fără păreche din istoria omenirii”. Cît privește pe traci, peste ei „se așează latinii, dînd naștere naționalității tracolatine a romînilor”. Drept urmare, în Peninsula Balcanică rezultă două zone precise de influență: una, partea meridională a Balcanilor inclusiv Tracia, în care cultura și limba greacă a rămas biruitoare și sub stăpînirea romană, și a doua, între Balcani și Dunăre precum și teritoriul iliric inclusiv Dalmația, care devine un teritoriu de cultură latină. Astfel, tracii devin substratul și ia naștere naționalitatea romînă transdanubiană. Epirul face excepție „grație unor fericite împrejurări topice excepționale, tracii scăpau și de greci și de romani, însă numai acolo”. La nordul Dunării, inclusiv Panonia, era „ramura tragică a dacilor peste care de asemenea s-au așezat latinii ceva mai tîrziu dînd naștere naționalității cisdanubiane, mai precis în Oltenia, Banat, o parte din Transilvania și o parte din Panonia. Cu alte cuvinte, pentru Hasdeu tracii și ilirii sînt tot una, iar dacii sînt tot o ramură tragică; peste întregul lor teritoriu trans- și cisdanubian a luat naștere națiunea romînă. Drept urmare „în locul numeroaselor dialecte tracice de altădată, trebuiau să se formeze trei mari dialecte tracolatine: dialectul dacolatin în Carpați, dialectul mezolatin în Balcani și dialectul iliriolatin spre Adriatică; trei dialecte care, de la apus spre răsărit, alcătuiau o prelungire organică a grupului dialectelor italiene”².

Tracii, respectiv dacii, devenind substrat conform teoriei, nu au dispărut cu totul. Urmele lor, Hasdeu caută să le găsească în limbă, alte izvoare lipsind. Pentru aceasta e necesar să știm limbile romane ca să putem „statornici pravele graiului nostru după duhul obștesc al dialectelor romane”³. În fond îi trebuie aceasta tocmai spre a putea afla ce nu e roman. Lui însuși îi plăcea să se considere mai mult dac decît roman. Din studiul gramaticii (genitivul și dativul dacic) și al vocabularului, Hasdeu crede că găsește persistența dacică în limba noastră. Cu mult lux de amănunte și ipoteze surizătoare, crede că află și o urmă materială: alfabetul dacic pe unele cărămizi sau pietre din colecția lui Boliac, inscripția sfînxului de la Turda, dar mai ales în vechiul alfabet secuiesc⁴. În acest substrat tracodacic va găsi Hasdeu și casta *Sarabilor*, pe care o pune la originea *Basarabilor*.

După această conturare a substratului, Hasdeu caută să răspundă la cea de a doua întrebare: *cum s-au strecurat romîni de-a lungul evului mediu*. Aici superioritatea de gîndire a lui Hasdeu e evidentă nu numai față de incoruptibilii latiniști și latinizanți, dar și față de cei care admitînd coabitarea cu migratorii nu pot renunța la purismul rasei.

Pentru Hasdeu, Dacia după amalgamarea dacilor cu romanii, nu a rămas scutită de alte amestecuri. În afară de bastarni, constructorii cheilor Bieului anterior cuceririi romane, pe care

¹ B.P. Hasdeu, *Strat și substrat*, p. VI: „Oriunde istoria ne arată vreo gînte temeinic așezată pretutindenea sub această gînte ea ne lasă a vedea sau măcar a zări pe furîș, niște rămășițe mai mult sau mai puțin stăruitoare dintr-o altă gînte mai veche, cucerită sau cotropită. Orice gînte se compune, ca terenurile în geologie, dintr-un strat actual și din substraturile succesive anterioare”.

² *Ibidem*, p. VII, IX—X.

³ Idem, *Studiul limbilor romane*, în „Romania”, I (1859) p. 23.

⁴ Idem, *Perit-au dacii*, în „Foița de istorie și literatură”, 1860; *Alfabetul dacic. Cum scriau romîni pînă la anul 1500*, în „Columna lui Traian”, IV (1873), p. 186—194; *Paleontologia vestimîntului, armei și locuinței în Romînia*, *ibidem*, p. 216—223; *Studii gramaticale asupra limbii dacilor*, *ibidem*, V. 154 (1874), p. 150—54

li consideră celți germanizați, după teoria lui Niebuhr, în Moldova au fost goții, care apăreau din cînd în cînd și în cîmpia răsăriteană a Munteniei. Șeful lor Atanaric a construit, pe la anul 370, o fortificație de apărare între Prut și Dunăre, dovadă a unei așezări de durată ¹.

Goții au cedat locul unei ocupații a hunilor, dar Hasdeu găsește că Atila și-a avut reședința la Virșeț în Banat. Această localizare îi trebuie pentru a așeza tot acolo pe ausonii lui Priscus, cărora le dă o identificare personală. Niebuhr echivalase *ausonica lingua* cu *romana rustica*; Hasdeu admite, dar spune că în limba bănățeană auson se pronunță *aușoni*, cuvînt format din *aus*, provenit din latinul *avus*, plus sufixul — *uș*, adică „autohtoni”. Cu alte cuvinte, ausonii sînt românii autohtoni din Banat ².

Gepizii, care înainte de secolul VII erau lângă Tisa venind din Galiția, sînt prezenți și ei tot numai în Banat. Pe de o parte îi cunoaște aici Priscus sub numele de *goți*, iar pe de altă parte au lăsat amintirea *zinei Filma*, proprie numai romînilor din Banat. În tot acest timp, adică de la Traian pînă la gepizi, se făcuse osmoza generală al cărei rezultat este națiunea romînă sau stratul romîn. Însă, „peste cea mai mare parte a stratului romîn — zice Hasdeu —, devenit la rîndul său substrat, se așează slavii, dînd naștere naționalității romîno-slavice a serbilor și naționalității romînoslavice a bulgarilor.” ³

Procesul amalgamării slavoromîne Hasdeu îl vede însă într-un mod cu totul original. Deși recunoaște că „pentru intervalul dintre secolii V și XIII ne lipsesc texture, ne lipsesc nume proprii, ne lipsesc amănunte”, avînd numai „perspectiva istorică”, totuși crede că poate face unele inducții din care să tragă concluzii categorice. Pe de o parte, pentru el „nici o dovadă serioasă despre așezarea slavilor în Peninsula Balcanică înainte de secolul VII nu există”, iar pe de altă, pentru slavii și anții amintiți de Iordanes, propune o localizare și identificare proprie. Slavinii sînt poloni care în secolul VI au ocupat Moldova și Muntenia pînă la Olt, apoi au trecut Dunărea, au dat naștere naționalității bulgare, în timp ce anții sînt ruși „sau mai bine ruteni”. Sîrbii în schimb sînt boemi. În același timp rutenii, polonii și boemii își dau reciproc un oarecare procent, care duce la caracterizarea lor. De aici concluzia că „grosul naționalității bulgare s-a format din polon cu un amestec prea mic de ruteni, iar grosul naționalității serbe s-a format din boemi, cu un amestec prea mic de poloni, în ambele cazuri cu un ingredient de ruși propriu-zis. Aceste două straturi slavice... s-au suprapus de o potrivă stratului anterior romînesc, așezat el însuși de la Marea Neagră pînă la marea Adriatică peste substratul primitiv tracic, adică s-au suprapus celor două dialecte latine transdanubiane dispărute: cel mesolatin și cel ilirolatin” ⁴.

Cristalizarea acestor naționalități, adică „naționalitatea polono-romînă a bulgarilor și naționalitatea boemoromînă a serbilor”, a avut loc în intervalul de la sfîrșitul secolului VII pînă la începutul secolului X, timp în care s-au făcut și primele traduceri religioase în limba veche bulgară în care „nu se recunoaște încă puternica lucrarea a substratului romînesc asupra stratului slav” ⁵.

În ce privește situația la nordul Dunării, aceasta apare și mai curios. Există un centru în care elementul romanic s-a păstrat neatins de năvălitori și pur de orice amestec, Oltenia și Hațegul. În munții acestor regiuni s-a format și păstrat esența națiunii dacoromîne. „Cît se atinge de Muntenia propriu-zisă și de Moldova — scrie el — să nu căutăm acolo pe romîni în acea epocă <sc. romană>, în care vijlia pe țarmul nordic al Mării Negre rostogolirea hoardelor

¹ B. P. Hasdeu, *Zina Filma*, București, 1877, p. 7—8; *Btc* (Etylm. III), col. 2807—2809.

² Idem, *Banat* (Etylm. III), col. 3159—3160.

³ Idem, *Strat și substrat*, p. . VII

⁴ *Ibidem*, p. XI, XV și XXII. Idem, *Basarabii* (Etylm., III), col. 2592.

⁵ Idem, *Strat și substrat*, p. XXVIII.

răsăritene spre gurile Dunării. De la Nistru pînă la Olt era o adevărată vale a plîngerii, de unde nu scăpai decît numai doar înfundîndu-te în creerii Carpaților”. Tot aici află el un rezervor permanent al națiunii care se va revărsa peste regiunile limitrofe. În concluzie, văzînd că cele trei dialecte românești diferă foarte puțin între ele, crede că ruperea continuității nu poate fi veche. „Separațiunea s-a operat foarte tîrziu — zice el — după ce totalitatea unei singure limbi românești fusese deja pe deplin formată, crescută și consolidată, ceea ce s-a întîmplat anume în secolii III—IX, în curs de șase sute de ani, în țara unde Traian își pusese piciorul trecînd podul de la Severin și de unde apoi elementul românesc s-a întins treptat în Ardeal, în Banat, în Panonia”¹. Dialectul dacoromîn s-a dezvoltat liniștit, în timp ce celelalte au suferit adevărate zguduiri.

În acest mediu și în condițiile expuse s-a format poporul romîn. Fiind vorba în realitate de un centru relativ restrîns, se pune problema cum de acest popor apare totuși atît de răspîndit. E cazul să răspundă la vechea sa întrebare: *care au fost cauzele migrațiunilor românești?* Și ele vor fi de două feluri: naturale și obligatorii.

Rezervorul românismului fiind ambele versante ale munților dintre Oltenia și Banat, Hasdeu crează teoria nașterii poporului nostru în munți, unde am trăit pînă în secolul VIII. Documentarea necesară o află în viața și terminologia păstorească². Abia în secolul VIII încep românii să se coboare treptat de pe plai lașes și să se dedea agriculturii, dar „lucrurile cîmpului, în comparațiune cu păstoria, a jucat în Dacia un rol foarte secundar”. Dacoromînii nu sînt încă agricultori, dar plaiul le dă posibilitatea de „a se ocupa cu vinicultura, a căreia sferă de predilecțiune este tocmai acea zonă subalpină, acele înverzite poale ale Carpaților, unde, după poezia poporană, vița se căsătorește cu bradul”³.

În secolul IX se poate vorbi de o diaspora dacoromînă pornită din Oltenia și ajunsă pînă în Panonia. Acesta este teritoriul unitar al tuturor romînilor. Așa îi găsesc ungurii cînd ocupă Panonia. Acest accident istoric produce dezmembrarea. Ungurii împing pe romîni în Moravia, Istria, Bosnia, Macedonia, Epir și Tesalia. „Așa dară — concludă Hasdeu — nașterea macedoromînilor, a istrianoromînilor, și a moravoromînilor datează deopotrivă din secolul X, nefiind ei toți altceva decît niște dacoromîni împinși din Panonia spre sud și spre apus prin năvălirea maghiară”. În parte acești romîni fugiți au dispărut. Cei care au ajuns în Moravia s-au slavizat, însă epoca slavizării „este așa de veche încît nici un document morav nu-i deosebește de ceilalți slavi de acolo”, păstrînd totuși cîteva cuvinte de origine latină, ca *glag* (chiag), *merenda* și *tropa*. În schimb cei din Bosnia nu s-au slavizat decît în secolul XV. Ceilalți s-au strecurat printr-o tactică proprie, cînd alindu-se cu slavii contra grecilor, cînd cu grecii contra slavilor, pînă s-au putut consolida⁴. Numai pe românii din Dacia „tari pe cetatea munților” nu i-au putut nici distruge, nici disloca. Dimpotrivă, circulația nord-sud fiind deschisă, din Dacia mai pleacă contingente care consolidează baza celor plecați la venirea ungurilor: „Calea fiind odată deschisă, din cînd în cînd puteau a se mai adăuga către acei macedoromîni cete nouă de romîni din Dacia, sau din cei eșiți cu dinșii tot din Panonia și care se opriseră printre serbi”⁵.

¹ B. P. Hasdeu, *Strat și substrat*, p. IX și XXXV; idem, *Basarabii*, col. 2592.

² Idem, *Originile păstoriei la romîni*, în „Columna lui Traian”, V (1874), p. 97—107, 124, 156, 173—177, 234—235; *Baciu* (*Etylm.*, III), col. 2298; *Bască* (*ibidem*), col. 2595.

³ Hasdeu, *Originile viniculturii la romîni*, în „Columna lui Traian”, V (1874), p. 89, idem, *Știința și D. I. C. Massim*, *ibidem*, p. 95.

⁴ Idem, *Strat și substrat*, p. XXIX—XXX.

⁵ *Ibidem*, p. XXXIV. Ideea apare mai clar în articolul *Banat* (*Etylm.*, III), col. 3104: „Din toate regiunile locuite astăzi de romîni la nord de Dunăre, Banatul și Oltenia, cu prelungirea lor cea comună în țara Hațegului, sînt singurele care reprezintă o continuitate neîn-

Dacă pentru elementul nord și sud-dunărean Hasdeu află această explicație, trebuie găsită una și pentru albanezi, care sînt cunoscuți ca descinzînd din iliri și de la care limba romînă păstrează unele cuvinte și se pare că unele forme gramaticale. Dar fiindcă după el tracii și ilirii sînt omogloți, nu era greu de făcut o propunere. Dacii fiind tot o ramură tracică, albanezii nu sînt decît triburi dace care au trecut peste Dunăre și au dat naștere poporului albanez de astăzi¹.

Romnii care nu au fost dizlocați, ca și cei care au băjenit, nu puteau rămîne într-o stare lipsită de consolidare. Aceasta înseamnă organizarea vieții politice pe care o dă statul. Hasdeu caută deci să răspundă și la ultima dintre începătoarele sale întrebări: *cînd și sub cine s-au întemeiat țările noastre?*

Ca să răspundă la această întrebare el trebuie să înlăture mai întîi unele ipoteze mai vechi sau recente și să reducă importanța unor izvoare care i se păreau incomodante.

De o sută de ani încoace a produs multă discuție chestiunea dacă a existat sau nu o stăpînire a țaratelor bulgare în nordul Dunării. Roesler e cel dintîi care a făcut această afirmație în modul cel mai categoric, iar mai tîrziu „alunecă pe acest pripor și Xenopol cu Onciul” și Miletici, ca să amintim numai contemporani ai lui Hasdeu, care nu e de acord cu acest punct de vedere. Cu toate acestea, Hasdeu la început afirmase că „în Valahia poporimea bulgară era de-a pururea numeroasă” și „cine cunoaște istoria Romîniei, cine își aduce aminte vechea noastră frăție cu limba bulgară, cine n-a uitat nemuritoarele zile ale Asanilor, de sigur nu va tăgădui că megieșii noștri de peste Dunăre nu sînt streini țărilor romîne”². La sfîrșitul cercetărilor sale își schimbă însă poziția: „Nici după Asani, nici înainte, nici în Temișiana, nici în Ardeal, nici în Țara Romînească, nici în Moldova, o dominație bulgărească istoricește dovedită n-a ființat. Bulgari *bejenari* în diferite timpuri și locuri, au fost, fără îndoială... dar nicăeri bulgari la nord de Dunăre n-au fost nici o dată stăpîni sau cuceritori, afară numai de prima epocă a trecerii bulgarilor, adică a slovenilor, în secolii VI—VII”³.

Față de această afirmație categorică trebuia găsită o explicație și pentru originea romînească a Asanizilor, din a căror stăpînire în stînga Dunării, Onciul făcea să derive însăși întemeierea Țării Romînești. Hasdeu o găsește în numele dinastilor, care nu este nici slav ic nici romînesc. „În secolii XI-lea și XII-lea — zice el — romnii din Dacia Traiană, mai ales cei din Moldova și din partea răsăriteană a Munteniei, locuiau în vecinătatea cea mai strînsă și adesea chiar în amestec cu cumanii. De acolo s-a născut și introducerea numelor cumanice printre romîni, mai ales cînd se întîmpla și căsătorii între ambele popoare. *Aseani* este un nume personal bărbătesc curat cumanic, și numai cumanic, pe care în deșert îl va căuta cineva în orice altă limbă... Dacă însă fondatorul imperiului romîno-bulgar purta un nume atît de cumanic, aceasta ne face a crede că el nu se născuse în preajma Balcanilor, unde nu locuiau cumanii, ci în preajma Carpaților, unde cumanii trăiau amestecați cu romnii”⁴.

Cu toate acestea o legătură între Asanizi, care sînt deci romîni carpațici, și dinastia din Țara Romînească a existat, însă numai în Oltenia și fără a contribui la întemeierea

treruptă geografico-istorică a neamului romînesc, — un cuib de unde se romanizau treptat țările spre apus, spre crivăț și spre răsărit, ba indirect și cele de peste Dunăre, cuibul mereu descărcîndu-și prisosul, dar rămînînd totdeauna plin”.

¹ Hasdeu, *Cine sînt albanezii?*, „Anal. Acad. Rom.”, Mem. Secț. lit. t, XXIII (1901), p. 103—113. Onomastica și toponimia ilirică determinată în zilele noastre și urmele culturii materiale aflate în săpăturile arheologice recente repun în discuție cu autoritate problema ilirilor în Dacia.

² Idem, *Craiul Marco în țara romînă*, în „Romania”, I (1859), p. 7.

³ Idem, *Negru Vodă*, p. LXXII.

⁴ Idem, *Asan* (Etylm., II, 1887), col 1800—1801.

acestei țări. Izvoarele istorice dovedesc că acest lucru nu a fost posibil pînă la năvălirea tătarilor. În consecință, „dacă o asemenea întemeiere nu s-a îndeplinit sub împăratul Ioan A an, apoi mai tîrziu ea era cu totul peste putință din partea bulgarilor, căci după moartea acestui mare principe, adică de la 1245 în jos, puterea imperiului transdanubian începe a scădea repede, stingîndu-se totodată posteritatea cea românească a primilor Asani¹. Întemeietorii statului românesc nord-dunărean sînt oameni ai locului, o castă care își are originea tocmai în vremea romanilor. „În Oltenia și în Hațeg — scrie el — luptîndu-se contra năvălitorilor și revărsîndu-se din cînd în cînd asupra regiunilor de pregiur, trăia pe atunci poporul românesc avînd domni din casta Sarabilor, ascuns în munți ca o comoară depusă de Traian și păzită de urmașii lui Decebal”².

Basarabii, sînt nu o dinastie ci o castă nobiliară din Oltenia. *Saraba* e un cuvînt dacic și înseamnă „cap”; el s-a menținut în casta nobiliară conducătoare pînă în secolul X, cînd apare „bănia”. Numele funcției împreună cu numele castei (ban + saraba) va da numele dinastiei³. Bănia aceasta ia ființă la Severin unde „dintr-o parte spre apus era *banul* de Severin cel unguresc Leukus, iar de altă parte spre răsărit era românul Basaraba-ban” însă „negreșit, nu atunci pe la 1230 în ajunul năvălirii mongole, ci cu mult mai denainte se vor fi înființat «Banii de Severin» și anume cei românești, deoarece cei ungurești n-au fost niciodată decît un fel de reacțiune contra Basarabilor, un titlu așa-zicînd de contrabandă. Nu este o socoteală încărcată de a crede că *bănia* cea oltenească trebuia să fi existat cel puțin de vreun secol, cam de pe la 1100—1150⁴.

Pentru Hasdeu domnia aceasta basarabească este veche și se întinde peste toată Oltenia, trece peste munți în Țara Făgărașului și a rominilor, Amlașul sau Nova Plantatio de mai tîrziu. Aci, la intrarea Oltului în munți, va înfrunta Basarab-ban pe tătari în 1241. La început a bănuț că din Făgăraș Basarabii au trecut munții la Cîmpulung și la Argeș, determinînd întemeierea țării. Tamm respingîndu-i ipoteza, Hasdeu recunoaște că are dreptate. Și greșala e reparată așa: „se poate afirma că unificarea statului Țării Românești prin lipirea Munteniei de Oltenia nu s-a început la nord, după cum greșit se crede pînă acum, ci în lungul Dunării, anexîndu-se mai întîi Teleormanul, unde ne apare atunci de o dată în istorie un kinez oltenesc: *Basarabă de la Balaci*”⁵.

Cum înțelege Hasdeu să dezvolte istoria castei Basarabilor, rivalitățile existente între „familiile” acestei caste și cum dublează și triplează pe dinaști, rezolvînd totodată dificultățile provocate de tradiție prin intercalarea de omonimi, desigur că nu este cazul să arătăm aici. Nici cum ajunge să facă din Dragoșizi, Bogdanizi și Mușatini, tot dinaști basarabi, nu este necesar să stăruiam acum. Totuși, pentru unele afirmații și dovediri, care au circulat după aceea și continuă să circule, trebuie să-i recunoaștem paternitatea.

Mai întîi, răzvrătirea lui Litean Vodă, Hasdeu o pune imediat după 1278, adică după căderea lui Otocar al Boemiei. Porțiunea de teritoriu pentru care era vasal regelui unguresc „Hațegul cu certitudine, poate și *sylva Blacorum*, cea spre răsărit de la Hațeg pînă la

¹ Hasdeu *Negru Vodă*, p. LXXIV.

² Idem, *Basarabii* (*Etyim.*, III), col. 2592.

³ Idem, *Ban* (*Etyim.*, III), col. 2540—2592. E nevoit să renunțe la etimologia din *Istoria critică*, ed. 1. (1873, p. 166—167) unde îi găsisese aceeași origine cu elenicul βασιλεύς, cum și la *Bas-Arabia* din ed. 2 (1875). Cînd Krzyżanowski va susține că „Basarab” e nume personal și nu de familie, Hasdeu îl va ironiza pentru „această sumeață galimatiă”, *Negru-Vodă*, p. LVII.

⁴ Idem, *Bani* (*Etyim.*, III), col. 2411.

⁵ Idem, *Negru Vodă*, p. CXLVII; cf. și p. LX.

Olt, viitorul ducat al Amlaşului”¹. Apoi Hasdeu fixează corect locul lui Alexandru Basarab, pe care îl crede însă totuna cu Basarab voievod. El cel dintîi află că pe tatăl acestuia îl chema Thocomerius, al cărui nume îl redă în romînește mai întîi prin *Tugomir*, dar recunoaște că a greșit, mai corect fiind *Tihomir*. În 1330 — spune Hasdeu — cu Carol Robert au avut loc două bătălii, „semel et secundo” în diploma lămuritoare, și anume întîia la *castrum Argas*, nu la Curtea de Argeș ci la Cetatea lui Negru Vodă pe Argeș, și a doua în munții Gorjului „aproape de hotar”, cînd regele se retrăgea spre Timișoara. Alexandru Basarab întinde țara, între 1345 și 1352, peste județele de mai tîrziu Rîmnici Sărat și Brăila, cum și în Moldova de jos și la gurile Dunării. Creînd o adevărată întinsă țară și avînd în ascultare pe toți cnezii locului, urmînd moda bulgară și sîrbă, el își creează un titlu domnesc, în care introduce pe *Io* sau *Ioan* „în memoria marelui împărat Ionișă Asan”, sau „poate ca un omagiu adus Constantinopolii, fiindcă ambii împărați de atunci, Paleolog, și Cantacuzin, erau deopotrivă *Ioani*”².

Cronologia acestor domni a putut fi mai bine precizată abia în zilele noastre. Hasdeu consideră că Alexandru Basarab a domnit pînă în 1363, multă vreme însă împreună cu fiul și urmașul său Nicolae, cel mort în 1364 și îngropat la Cîmpulung. Vladislav, care urmează, îl preocupă pe Hasdeu în mod deosebit și se trudește să-i descifreze viața. Vrednică de remarcat e motivarea conflictului cu sașii din Sibiu, în special cu comitele Conrad de Tălmăciu: pentru a crea o barieră puternică împotriva lor, Vladislav colonizează Amlășul, care pentru Hasdeu devine astfel *Nova Plantatio*. În întinderea hotarului peste această țară nouă stă și rațiunea înființării celei de a doua mitropolii a Țării Romînești.

În aceste probleme are de luptat cu rezultatele adesea contrarii ale noilor cercetători de mîna întîi, Xenopol și Onciul. Cu conștiinciozitate el le recunoaște uneori meritele și le adoptă concluziile, dar își susține mai adesea cu tărie propriile sale teorii. Față de Xenopol, ale cărui „descălcate” le combate cu agerime, are totdeauna o ironie la îndemînă³. Cu Onciul, care i-a impus prin metoda lui de cercetare, este mai reținut, dar cînd acesta stăruie în concluziile sale greșite despre Iuga Vodă, cu adîncă satisfacție îi strigă: „*Credat Judaeus Apella!*”⁴.

Urmărind pe Hasdeu în punctele cardinale în care s-a orientat, nu înseamnă că-l cunoaștem în întregime. Problemele de amănunt pe care le-a atacat el și în care a avut mai adesea fericite dezlegări de perspectivă, sînt de asemenea de mare preț. Răspîndite pretutindeni, adesea unde nici nu gîndești, e greu să fie cunoscute. Și nici n-au fost. Nu meritau însă această soartă, dacă nu prin ele, măcar prin consecințele pe care le-ar fi produs. Cu scopul unei simple exemplificări reținem cîteva.

Hasdeu contestă orice stăpînire a ungurilor în Oltenia, care este țara Basarabilor. Dintre Basarabi sînt aci în secolul XIII mai mulți cnezî, dar numai unul era voievod, Lytuon, după cum și la răsărit de Olt tot numai unul era voievod, Seneslau, sau cum crede el mai corect, Semeslav. Adică întrevădem intenția de a defini începuturile puterii centralizate prin libera recunoaștere. Orice „Basarab prin excelență... putea deveni voievod după moartea sau încetarea voevodului precedent” — zice el. Și adaugă: „La olteni dară voevodatul era eligibil

¹ Hasdeu, *Negru Vodă*, p. CXIII. Este ideea care circulă apoi mai la toți istoricii noștri; ea însă nu corespunde adevărului istoric.

² *Ibidem*, p. CCII.

³ Să reținem acest pasaj pitoresc din *Negru Vodă*, p. XXXIV: „Este dară bine ca inovațiunile să treacă mai întîi prin antagonismul d-ului Xenopol. Dacă acest antagonism nu reușește, dacă inovațiunea rezistă pînă la capăt biruitoare, atunci d. Xenopol ar trebui să se retragă, n-are încotro, dar se va retrage folositor ca mareșalul Massena prin Elveția. A trecut și *Negru Vodă* prin d. Xenopol, uf!”

⁴ Hasdeu, *Negru Vodă*, p. CCLIX. Consideră cronologia lui Onciul elastică, mathusalemica, după care „Ștefan cel Mare nu s-ar fi împiedicat de a trăi pînă la Nicolae Mavrocordat” (*ibidem*, p. CCLX).

dintre și de către kinezii din casta Basarabilor. Putea să fie ales de-a dreptul fiul fostului voevod; dar aceasta trebuia să se întâmple rar, și raritatea cazului lesne se explică". De regulă se alege fratele mai mic al voevodului dispărut și pe urmă nepotul lui. În general, în materie de succesiune la domnie Hasdeu vede dominarea unei familii ai cărei membri căutau să înlăture rivalitățile „pentru a nu fi înlocuiți printr-o altă familie din ceata Basarabilor”¹.

Chestiunea succesiunii la domnie n-a format obiectul unei cercetări speciale pînă acum. Credem însă că acest punct de vedere e just cel puțin pînă la afirmarea unei dinastii, însă nu din *casta* Basarabilor, ci dintre cnezii întregului teritoriu care acceptaseră o subordonare marelui voevod.

Lucrările literare ca și cele istorico-literare ale lui Hasdeu se inspiră toate din istoria secolului al XVI-lea. Acest lucru nu e întâmplător. El a sesizat caracteristica dramatică a acestui secol, și o lămurște undeva: „Din cronicarii noștri noi știm numai atîta, că fînitul secolului XVI a fost unul din perioadele cele mai oligarhice din analele Romîniei. Această luptă de ură între boieri și popor, între cei avuți și cei săraci, între cei apăsați și cei ce apăsau, eu m-am cercat a o face pe cît se putea mai plastică”². Istoricii ulteriori nu au avut în vedere acest punct de vedere just.

Fără îndoială că ascendența nobiliară, boierească, în sinul obștei teritoriale sau satești s-a format într-o perioadă îndelungată. Într-o vreme cînd nu se gîndea nimeni la aceasta, Hasdeu o întrevede, e drept într-o formă confuză și limitată, dar în esența ei. „De cînd fîgărășenii figurează în istoria Transilvaniei — zice el — trăsura lor juridică cea mai caracteristică este instituțiunea *boierilor*, care nu ne apar nicăieri la ceilalți ardeleni, afară de Făgăraș și Hațeg... Așa dară, cu mult înainte de anul 1231 Basarabii introduseseră la ardelenii din Făgăraș, în «terra Blacorum», o schimbare de situațiune, juridică, un nou raport de proprietate teritorială, anume *țara boierească*”³. Raportul dintre stăpînii pămîntului și cei care îl lucrează și schimbările situației juridice de-a lungul veacurilor pe tot teritoriul patriei noastre abia acum încearcă să fie lămurit.

Găsind un document din 1617 care atestă că o jupîneasă la moartea ei liberează un sat de vecinie, „căci acei vecini sînt vlăhi creștini, nu sînt niscaiva țigani cele zice gîvâoani”, Hasdeu vede aci un semn de democrație⁴. Faptul în sine nu e democrație, dar este fără îndoială o acțiune progresistă. Culegerea și interpretarea mărturiilor unor astfel de gesturi nu s-a continuat de nimeni.

Referindu-se la hrisovul lui Miron Barnovschî din 16 ianuarie 1628, în care se spune ca hotărîrea a fost luată de sfatul domnesc completat cu „toată țara”, Hasdeu crede că din el „ne convingem despre antichitatea votului universal la romîni”⁵.

Desigur că textului nu i se poate da acest sens, dar instituția sfatului domnesc lărgit merita o cercetare specială care ar fi ferit pe istorici și pe juriști de greșeli de interpretare formală.

În sfîrșit, mai adăugăm o chestiune: problema vechimii orașelor noastre. Spicuim cele spuse de Hasdeu despre două din ele: Bacăul și Orașul de Floci. Despre cel dintîi scrie: „La 1400 Bacăul era deja oraș însemnat. Nemic nu arată și nu e probabil că el se va fi întemeiat în scurtul interval de jumătate de secol după descălecarea Moldovei în 1350. Înainte de

¹ Hasdeu, *Negru Vodă*, p. CVIII—CIX. Hasdeu crede că poate indica și locul în care se ținea alegerea, anume în Vermeghia de la Novaci, colonie de aurari venețieni.

² Prefață la *Răzvan Vodă*, ed. a II-a, București, 1867.

³ Hasdeu, *Negru Vodă*, p. LXV—LXVI.

⁴ Idem, *O cucoană democrată la începutul secolului XVII*, în „Columna lui Traian”, III (1872), p. 281—282.

⁵ Darea de seamă la „Arhiva istorică”, I, 1, p. VII; documentul este publicat tot acolo, p. 175—176.

venirea românilor din Maramureș aci stăpneau cumanii, pe cînd în partea orientală a Moldovei se întinseseră rutenii. Bacăul dară ar putea să fi avut ca oraș o origine cumanică și atunci numele lui s-ar explica prin dialecte turce. A se compara în acest caz orașul Baku de lângă marea Caspică¹. Despre cel de al doilea propune lucruri mai semnificative: „Orașul de Floci este pur și simplu o romînzire din tatarul *Iflok*. Districtul Ialomița pentru mongoli era *Iflok* = romîni, precum districtul învecinat era slavonește pentru bulgari cu același înțeles: *Vlașca*. Cuprinzînd Iflocul Alexandru Vodă găsise acolo pe Dunăre o localitate importantă întemeind Orașul de Ifloc, adică întărind un punct strategic și comercial”².

Dacă la aceasta am mai adăuga Baia și încă altele am ajunge la o „istorie a orașelor Romîniei”, la care se gîndise el însuși cîndva. O asemenea istorie ne lipsește pînă azi. Noi trebuie să reținem însă faptul că vechimea orașelor noastre trebuie să ne preocupe serios, dată fiind importanța lor la consolidarea statului politic. Nici originea cumană a Orașului de Floci nu este de disprețuit.

Am prezentat astfel o seamă de probleme tratate pozitiv de către Hasdeu, chiar dacă încheierile sale nu au rămas așa cum le-a formulat el sau au dispărut. Cineva ar putea să se întrebe însă unde e Hasdeu istoricul fantezist și bogat în elucubrații geniale. Desigur că și aceasta există ca dovadă pînă unde poate merge imaginația. Dar noi nu am căutat pe acest Hasdeu, care totuși și în acest mod a adus servicii cauzei istorice, născînd negația celorlalți. Or, negația negației este adevărul însuși. Totuși, dăm un exemplu și de acest fel de interpretare, pentru cei cu cumpănită judecată. Să judece și să înțeleagă, iar neînțelegînd să nu condamne.

Cît de departe poate merge Hasdeu cu inducțiile sale o vedem și în cazul *Nedeii*. După ce o fixează la Dunăre în Dolj și o socotește cetate reședință a lui Mihail Litean voievodul Olteniei din 1246—1278, mai adaugă că într-o epocă nedeterminată unii din nedeieni au emigrat în Moldova și au întemeiat în districtul Neamțului „un mare sat numit Nedeiani, de unde prin metateză Indeiiani”. De unde scoate aceasta? Melchisedec publicînd un act din 1657 în care e vorba de popa Gligorie „de Indeiiani”, afirmase că „este cu greșală scris numele satului”, căci se referă a Ghindăoani. Hasdeu nu admite acest punct de vedere, ci spune: „astăzi acel sat se numește Ghindăoani printr-o etimologie populară de la «ghindă», sătenii nemai înțelegînd numele cel vechi, pe cînd derivațiunea cea istorică este de la Nedeia din Dolj, singurul sat romînesc cu acest nume”³.

Răspunzînd astfel la întrebările esențiale ale istoriei noastre medievale, nu înseamnă că Hasdeu le-a și rezolvat. Nimeni nu mai crede astăzi în zonele sale de formare a poporului romîn, în raporturile băștinașilor cu migratorii așa cum le-a întrevăzut el, în radierea dialectelor limbii romîne, în originea și dezvoltarea „castei” Basarabilor, în cronologia evenimentelor și domnilor din secolele XIII—XIV fixată de el. Dar nu-i mai puțin adevărat că fără considerațiile lui, care au devenit adevărate premise pentru cercetările ulterioare, n-am fi astăzi în măsură să cunoaștem teritoriul de formație a romanității orientale, cum s-au menținut dacoromîniile nu numai în plai ci și în cîmpie și la baltă cu pădurile lor și că Țara Romînească se formează prin creșterea forțelor locale, fără să fie nevoie de nici un descălecat. Hasdeu a avut viziunea acțiunii istorice în sine și a interpretat-o cum a crezut mai bine. Interpretarea lui a născut discuții care ne-au pus în situația de a adînci cunoașterea problemelor. Dar multe din premisele sale nu au fost reluate și ele își așteaptă încă dezbaterea necesară.

¹ Hasdeu, *Bacăul* (*Etym.*, III), col. 2289.

² Idem, *Negru Vodă*, p. CLXXXVI.

³ Idem, *Negru Vodă*, p. CXXXIX. Dar documentar acest sat oltenesc nu apare decît în anul 1530!

II

Activitatea lui Hasdeu ca istoric nu se oprește la istoria noastră din epoca întunecată. Un loc aparte și proeminent îl ocupă el și ca editor de izvoare istorice, cel mai adesea mergând cu analiza și descrierea pînă la pedanterie.

Nu rareori face emendațiuni care uimesc. Exegeza pe care o face legendelor și tradițiilor mai totdeauna e fenomenală. Aici aș da un exemplu. Comentînd fabula despre Roman și Vlahata din cronica anonimă, Hasdeu identifică pe Vladislav craiul unguresc cu Ladislau Cumanul iar pe Sava arhiepiscop sîrbesc cu Sf. Sava, contemporan. Cronica numind pe Vladislav „nepot de frate lui Sava” se dovedește corectă, căci nepotul de frate al lui Sava, „Ștefan Dragutin ținuse în căsătorie pe o soră a celui rege unguresc”. Deci cumnatul lui Ștefan Dragutin putea fi și el prin asimilare nepot lui Sava. E regretabil că această apropiere a lui Hasdeu n-a fost luată în considerație, căci ea nu e lipsită de un simbul de adevăr. Onciul însuși a trecut fabula prea ușor în secolul al XIV-lea.

De acest capitol se leagă și uluitoarea folosire a folclorului, care nu odată i-a dat lui Hasdeu prilejul unor ipoteze îndrăznețe. Dar acestea toate fac parte mai mult din tehnica lui de lucru decît de concepție, și nu e cazul să intrăm acum în amănunte¹. Este însă necesară o scurtă indicație a unor concepte despre viață care fac parte în adevăr din fondul său conceptual și afectiv. Le putem socoti ca gîndire a lui despre viață și lume, ca politica și adevărul istoric, șovinismul și anticlericalismul, adeseori puse în discuție cu privire la Hasdeu.

Hasdeu a fost un religios, un fervent credincios și cum a arătat-o mai ales la sfîrșitul vieții, un mistic. În realitate, lăsînd la o parte spiritismul și transcendentalismul lui, care i-au ruinat sănătatea și i-au deformat concepția despre lume și viață, nu ni se desemnează precis o concepție religioasă, ci numai un eclectism filozofic. Baza religiei sale este metafizica pe care o înfățișează, o propagă și o susține în fel și chipuri. El însuși se descrie așa: „Deși am fost și sînt deist, deși recunosc că toate religiunile și toate riturile sînt egale denaintea divinității, care se manifestă în fiecare din ele, s-ar putea zice că cu cît o religie este mai rea cu atît mai mare este meritul aceluia ce-i urmează și totuși este bun; deși nu înțeleg pentru ce numai creștinului i-ar fi gătite fericirile cerești”², recunoaște creștinismul ca superior și înțelege să rămînă ortodox. Avînd în vedere timpul în care trăia, această atitudine pare paradoxală, mai ales că formal se declară însuși dacă nu materialist, cel puțin net pozitivist.

Dacă Hasdeu ar fi fost un credincios în sensul în care sîntem obișnuiți să-l dăm acestui cuvînt, el n-ar fi fost un anticlerical înverșunat. În ce privește pe catolici, amintește de „ghiaura clerului celui mai necetățenesc și a celui mai corupător, a celui mai puțin evanghelic și a celui mai cosmopolit totodată”. Preferînd pe popii primitivi care vor fi fost în țara noastră înainte de pătrunderea ierarhiei catolice, el afirmă categoric că „a crede în Dumnezeu, a simți pe Crist, a se teme de răspunderea prin nemurirea sufletului și a se jertfi pe sine însuși pentru alții, acest creștinism fundamental n-are nevoie de călugări” și poate trăi „fără episcopi”³.

Anticlericalismul său nu privește însă numai confesiunea catolică, ci și pe cea ortodoxă. „Fiind ortodox prin tradițiunile neamului românesc” — scrie el într-un rînd — „doresc să fiu înmormîntat după toate formalitățile bisericii ortodoxe, după cum înmormîntasem și pe fiica mea”. Mai mult, cere chiar să nu i se facă autopsie. Cu toate acestea, revine grabnic asupra acestei dispoziții și o explică vehement. „Dacă am primit — scrie el — din punctul de vedere național, ca să fiu înmormîntat după obiceiul bisericii greco-orientale, de aci nu urmează ca

¹ Pentru Hasdeu folclorist vz. I. Chițimia, *B. P. Hasdeu și problemele de folclor*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, I (1952), p. 161—191.

² Arhiv. Stat. Buc., ms. nr. 1508 (nepăgînat): *Cugetări testamentare*.

³ Hasdeu, *Negru Vodă*, p. CLXIX și CCL.

să se perpetue asupra mormîntului meu niște secături fără nici un înțeles. Așa dară opresc cu desăvîrșire de a mi se face obicinuitele parastasuri cu popi, arhierei, diaconi etc., o adunătură de trîntori incapabili de a concepe ideea lui Dumnezeu. Cîțiva amici, cîteva suflete alese, cercetînd din cînd în cînd mormîntul meu, îmi vor face o adevărată plăcere, pentru care spiritul meu va ști să le mulțumească, dar așa numitul cler să mă lase în pace”¹.

De altfel religia nu este ceva rigid și necesar. Singura religie este religia gloriei „pe cînd cultul exterior se aluneacă pe marginile buzelor, ca undele ce se joc pe suprafața ”mării, de aceea eroul său Ion Vodă va fi „armenist din leagăn, luteran în Polonia, turcit în Constantinopole... creștin ortodox ca domn al Moldovei, precum s-ar fi arătat catolic să fi domnit în Spania”. Plecînd de la această concepție, Hasdeu ține să remarcă cu satisfacție că „romîni, ei singuri între toate popoarele creștine, nu produsera nici un sfînt din propriul lor sfînt”².

Acest anticlericalism nu este incidental și nu apare numai la sfîrșitul vieții. În toate lucrările sale istorice sau literare, ori de cîte ori i se ivește ocazia, clerul superior nu e înfățișat în culorile cele mai bune și nici călugării. Într-un stil colorat și dinamic el va vorbi astfel :

„Mînăstirile consumau în trîndăvie și în desfrînări sudoarea Moldovei... mîrșavul episcop fu ars de viu... mitropolitul, putred de bogăție, adunate prin vînzarea cuvîntului lui Dumnezeu, scapă de caznă și de moarte fugind la munți”³.

De unde vin toate acestea? Din critica modului în care clerul a înțeles să se poarte cu credincioșii și din faptul că nu a apreciat nici o dată importanța culturii. Hasdeu o va spune clar o dată :

„La un episcop în genere multă învățătură este o însușire secundară. Apostolii lui Crist știau puțină carte. Însăși Biserica pune pe Sf. Niculae, om bun și numai bun, mai presus de fericitul Augustin, unul din capetele științifice cele mai puternice ale epocii sale și ale tuturor epocelor”⁴. Din acestea am putea deduce anumite idei ale lui Hasdeu : clerul trebuie să fie „subordinat statului, nu supraordinat și nici măcar coordonat”, însă cu corolarul „să înduri în țară orice altă religie, dar nici o dată nu-și schimba pe a ta proprie, apărînd-o cu o extremă energie”⁵.

În mod curent se vorbește despre șovinismul lui Hasdeu. Ținînd seama de forma grandilocventă sub care prezintă unele tablouri din trecutul neamului său și prisma prin care sînt văzute unele neamuri conlocuitoare sau vecinii mai apropiați ori mai depărtați, am fi înclinați să credem ca reală această caracterizare. Dacă însă avem în vedere că această atitudine apare numai în chestiuni de politică privind statul român și baza sa socială, atitudinea pe care are grijă să ne-o explice deseori, atunci trebuie să recunoaștem că dispare virulența acestei noțiuni. Dimpotrivă, ori de cîte ori își expune linia sa politică, concepția sa dogmatică, Hasdeu nu numai că nu este șovin, dar ia atitudini care ar putea supăra eventual chiar pe un patriot indiferent. Și aceasta într-o vreme cînd unele atitudini ultranaționaliste din țară erau la paroxism. În aceste împrejurări, după ce scrisese *Istoria critică* și devenise istoricul laureat al națiunii, fiind acuzat că trădează poporul prin căutarea unor origini altele decît cea latină, el scrie ferm : „Iaca-ne vînduți străinului ! Ș-apoi vînduți pentru totdeauna, căci

¹ Arh. St. Buc., loc. cit.

² Hasdeu, *Ion Vodă cel Cumplit*, Buc., 1865, p. 30 și 34.

³ *Ibidem*, p. 38.

⁴ Idem, *Episcopul Melchisedec*, în „Revista nouă”, V (1892), p. 162.

⁵ Idem, *Negru Vodă*, p. CCLXXVII – CCLXXVIII.

pe *tărtnul științific*, în viitor ca și pînă acum, nu ne vom sfii nici o dată a pune purul adevăr, fie el plăcut sau urtt, mai pe sus de orice veleitate *romanică*"¹.

Precizarea poziției sale nu se oprește aici. Atacul merge mai sus, aprig și fără posibilitate de respingere. „O școală ultra-romanică — scrie el — încuibată în institutul numit «Societate Academică» și avînd de organ așa zisul *Dicționarul—Glosariu*, ne face mai latin decît latinii; o altă școală ultra-barbară, răsărită pe malurile Bahluiului sub numele de «Societatea Junimea» și reprezentată prin *Convorbiri literare*, ne arată lumii mai barbari decît barbarii; și dacă vine cineva cu sînge rece și recunoaște în naționalitatea romînă elemente latine și elemente barbare totodată, a c a d e m i c i i din București și j u n i i din Iași se asvîrlă asupra-i cu același avînt de înverșunare”². Chiar dacă aici se observă și o nemulțumire personală față de forul cultural atacat, totuși conduita aceasta nu e întimplătoare. Exemple se pot multiplica cu înlesnire. Dar dacă în această chestiune Hasdeu merge cu toleranța pînă la o expresie peiorativă pe care o aruncă lui Massim cerîndu-i să învețe „că o discuție științifică între oameni bine crescuți diferă întru cîtva de respectabila meserie de *a mena boi romanesci*”³, față de primejdia externă el este dispus să propună măsuri extreme: „Față cu dușmanii din afară, toate vrăjmășiile și zizaniile din lăuntru să dispară într-o clipă, iar cine nu se supune — strivește-l”⁴. Aceasta nu e șovinism, ci o conduită patriotică justă.

Cu mult bun simț istoric și cu nespusă dragoste frățească scrie el această pagină de exuberantă mărturisire: „Sînt acum treizeci de ani mai bine de cînd, printr-o monografie despre *Io* în titlul domnilor romîni și bulgari și printr-un studiu intitulat «Perit-au dacii?» eu începusem un șir neîntrerupt de cercetări asupra istoriei romîne. Lucrarea de față, o scurtă sinteză a celei lungi analize, este ultimul cuvînt al meu asupra unor mărețe nedomeriri, care m-au sbuciumat peste un pătrar de secol. Căutînd totdeauna adevărul numai pentru adevăr, fără nici un folos egoist și fără nici o tendință șovinistă, sînt fericit de a constata că nu m-am contrazis nici o dată în trăsurile cele fundamentale, deși mi-a plăcut totdeauna a mă completa și uneori a mă rectifica eu însumi în amănunte, dar fericirea mea cea mai mare este, că rezultatul definitiv al muncii mele nu împinge la desbinare, ci îndeamnă la înfrățire. Toate popoarele balcanice, romîni, grecii, albanezii, serbii și bulgarii, ne apar acumă ca o singură familie strîns înrudită, ca un *συμπόσιον* de frați, de veri și de cumnați”⁵.

Litigii de natură istorică între vecini nu trebuie să existe. Acolo unde sînt, istoria științifică și adevărată le-ar fi înlăturat dacă nu le-ar fi încurcat o politică nechibzuită. Istoricul însă nu trebuie să fie unealtă. „Negreșit — zice Hasdeu — politica unui stat poate și chiar trebuie să se folosească de istorie la așezarea instituțiunilor interne și a raporturilor externe ale națiunii, tot așa cum profită de astronomie pentru marină sau de geometrie pentru cadastru: dar o politică uneltînd falsificarea verității istorice este ca și cînd ar cere să dispară din spațiu planeta Marte sau să se schimbe proprietățile triunghiului. Eu unul, dacă aș ști că romîni sînt țigani sau că ungurii au descoperit America, mi-ar părea rău, foarte rău, din punctul de vedere al simpatiilor sau antipatiilor mele personale, totuși nu m-ași sfii o singură dată de a spune adevărul în fața tuturor”⁶.

¹ Hasdeu, *Știința și d.I.C. Massim*, loc. cit., p. 95.

² Idem, *Originile păstoriei la romîni*, loc. cit. p. 101.

³ Idem, *Știința și d. I. C. Massim*, loc. cit., p. 96.

⁴ Idem, *Negru Vodă*, p. CCLXXVIII.

⁵ Idem, *Strat și substrat*, p. XXXVII.

⁶ *Ibidem*, p. VI.

În ce privește relațiile între români și celelalte neamuri conlocuitoare din Ardeal, Hasdeu îndeamnă tineretul român de acolo să-și cunoască istoria înfruntând „pulberea arhivelor fără a se mai scuza și dinșii că nu-i lasă gogorița de sași și de unguri, căci propria experiență mi-a probat pe deplin că oamenii de știință germani și maghiari din Transilvania se grăbesc a deschide colecțiunile lor oricui cu cea mai prevenitoare afabilitate”¹. Și mai adaugă un sfat : „nici o dată să nu uite românii că fac parte din Peninsula Balcanică având interese familiare comune”².

III

Din cele expuse pînă acum credem că a reieșit destul de limpede cum trebuie să înțelegem șovinismul lui Hasdeu și cum patriotismul, care uneori este în adevăr exuberant, iar alte ori terifiant, dar nu-i întunecă niciodată rațiunea. Este de necrezut deci să poată ajunge el pînă la falsuri istorice, deși romantismul de care era stăpînit nu i-ar fi interzis-o. În cadrul acestor pagini nu poate lipsi această chestiune, care dacă ar fi adevărată ar întuneca peste măsură luminozitatea istoriei sale combative și educative.

O chestiune delicată și greu de explicat o constituie poziția pe care o au în istoriografie mult discutatele diplome, a lui Ivanco Rostislavovici din 1134 și a lui Iurg Koriatovici, din 1374. Incontestabil că ele sînt false, iar falsificatorul abil cunoștea bine izvoarele polono-litvane ale vremii³. Ca falsificator este considerat B.P. Hasdeu, editorul lor din 1860. Credem însă că ele aparțin tatălui său, Alexandru Hîjdeu, căci fiul însuși mărturisește că are copiile de la el. Acesta și în alte împrejurări folosise dacă nu falsul, măcar alterarea folclorului moldovenesc. În orice caz B.P. Hasdeu susține autenticitatea lor pînă la sfîrșit, chiar după ce știe contestarea pe care a făcut-o Ioan Bogdan diplomei *bîrlădene*⁴. Nu e greu să înțelegem ce l-a determinat să procedeze astfel. În nici un caz nu era nevoie de a umple un gol istoric pe care cu spiritul său romantic, îi putea completa și altfel cu ajutorul izvoarelor din care s-a inspirat falsificatorul. Credem că publicîndu-le la începutul activității sale editoriale, mai tîrziu nu a vrut să arunce asupra părintelui său o acuzație atît de gravă. E singura explicație posibilă⁵.

În fața altui document însă, cum este cel al rășinerenilor (1468), el ia o poziție justă considerîndu-l fals, dar în notița tergală *pro memoria* nu găsește nimic suspect⁶.

¹ Hasdeu, *Trei lune peste munți. Dare de seamă despre o excursiune științifică în Transilvania*, în „Columna lui Traian”, V (1874), p. 135.

² Idem, *Negru Vodă*, p. CCLXXVIII; vz. și *Prieteni cu voie sau fără voie*, în „Literatură și artă română”, V (1901), p. 69—77.

³ P.P. Panaitescu, *Diploma bîrlădeană din 1134 și hrisovul lui Iurg Koriatovici din 1374. Falsurile patriotice ale lui B.P. Hasdeu*, în „Rev. ist. rom.”, II (1932), p. 46—57.

⁴ Hasdeu, *Negru Vodă*, p. XCI—XCVI; cf. și p. CCLV.

⁵ Arh. St. Buc., ms. nr. 1508, în filele rămase din studiul *Istoria literaturii române sub Ștefan cel Mare*, din care unele părți au fost publicate în „Traian”, 1869, cu privire la diploma bîrlădeană Hasdeu spune că republică „însuși actul întocmai după copia lui tată-meu .. După informațiunea ce o dătoresc deasemenea părintelui meu, documentul este scris pe pergamenă, cu o cerneală gălbuie, cu litere semiunciale, foarte neregulate în trăsăturile lor, adică cînd spre dreapta cînd spre stînga, coprinzînd în totul cinci rînduri dintre care în cel ultim este data actului, iar ceva mai jos trei găurele indică absința unui sigiliu, aninat pe o șvară de mătășă împletită în trei”. Dspre hrisevul lui Iurg Koriatovici de asemenea completează : „fiind atunci <cînd l-a publicat întîi> d-abia la începutul carierei noastre istorice, nu aveam încă adunate și aprofundate toate ajutoarele științifice, cite se cer, pentru a putea comenta într-un mod satisfăcător un document de ...” Se reproduce apoi finalul în slavonește (începutul lipsește din ms) în cirilică ; tot în cirilică reproduce și confirmarea cnezului Alexandru. În orice caz poziția lui Hasdeu în această chestiune trebuie reluată.

⁶ Hasdeu, *Negru Vodă*, p. CCLXIV.

Principial nu se poate admite că în cazuri similare poate avea cineva atitudini deosebite, decât dacă la mijloc este o chestiune afectivă peste care nu poți trece cu ușurință.

După cinzeci de ani de la moartea lui Hasdeu ne putem întreba cu drept cuvânt care este moștenirea ce ne-a lăsat ¹. Aceasta cu atât mai mult cu cât viața și opera sa au fost pline de contradicții, de deziceri. Răspundit în tot felul de probleme în care credea că are oricând un cuvânt de spus, atacând cu impetuozitate teme oricât de spinoase și de obscure spre a le părăsi apoi după ce a dat prima lovitură cu care impresiona și domina, sprijinind cu ardoare orice inițiativă care i se părea lui națională și democratică, dar combătând-o îndată ce-i părea că inițiativa nu-i mai aparține, susținând realismul și pozitivismul ca singurele elemente de care trebuie să ție seama literatura și știința, dar opunându-i metafizica și metapsihica, când a crezut că realismul sau naturalismul este o primejdie pentru formarea ideală a unei națiuni, Hasdeu rămâne un gigant tocmai prin această lipsă de constanță, prin acest dinamism. Într-o vreme când totul trebuia înnoit, prefăcut și construit pe baze noi rămâne firească o astfel de inconstanță, un astfel de meandru dibuitor de albie între creste sălbatece de munți primitivi. În această postură este tot ce poate fi mai normal să constatăm că atât între contemporani cât și posterior părerile despre Hasdeu sînt împărțite.

Am căutat acum să ne apropiem de Hasdeu prin una din preocupările sale cardinale, istoria, și anume gândirea istorică în partea ei cea mai pozitivă. Hasdeu nu a fost însă numai atât. Poet, literat, filosof, lingvist, folclorist, ziarist, deputat, arhivist, profesor, academician, de toate a fost, în toate a creat mult și a greșit mult. Dar e temerar să te apuci a analiza și prezenta opera lui în cîteva pagini. Nu pentru că acest lucru nu ar fi posibil, interesant și util, ci pentru simplul motiv că opera aceasta este atât de variată, este atât de oscilatorie și atât de inegală încît poți cădea ușor în erezie sau în eroare. Aceasta cu atât mai mult cu cât părerile specialiștilor de tot soiul sînt deja fixate că această operă nu ar mai prezenta un interes istoriografic.

Această părere este o eroare profundă. Și sub această eroare s-a dezvoltat mișcarea noastră științifică și literară chiar din ultimii ani ai vieții lui Hasdeu, când el a apucat pe călăstre străine științei propriu-zise, și a dăinuit de atunci încoace aproape permanent. Se crease chiar atmosfera că a cita pe Hasdeu pentru altceva decât pentru edițiile de izvoare era o descalificare. Lumea noastră științifică este foarte dispusă a eticheta ușor pe oricine, de obicei negativ, și a nu voi să cerceteze opera înaintașilor, a nu scoate și a nu fructifica micul grăunț sădit de predecesori. Mai crede această lume că e mult mai onorabil și mai științific a lua totdeauna lucrul de la început, de cele mai multe ori nu cu mai mulți sorți de izbîndă, dar astfel să nu ajungă nici o dată la un sfîrșit oarecare.

Cu toată contradicția pe care o constatăm în însăși viața și comportarea lui Hasdeu nu avem dreptul să-l ignorăm. Fulgerele pe care le-au aruncat unii și alții împotriva lui trebuiau să ne lumineze mai mult asupra acestei necesități, căci numai cînd stăm sub furtună avem prilejul să vedem fulgere și trăsnete dezlănțuite satanic, dar frînte de neistovite stînci. Acum e timpul să părăsim drumul pe care eram obișnuiți să mergem și să ne întoarcem la cunoașterea izvoarelor vieții noastre spirituale. Opera pionierilor stă totdeauna la temelie edificiului în care locuim azi, dacă ne dăm bine seama de acest lucru.

¹ Un delicat elogiu academic a ținut recent acad. D. Panaitescu-Perpessiciu, *Viața și opera lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu*, publicat în *90 de ani de viață academică în țara noastră*, Ed. Acad. R.P.R., p. 105–128.

Opera lui Hasdeu se situează în întregime în contemporaneitate și reprezintă concepția istorică și politică a vremii. Aceasta i-a cerut să se răspîndească în atîtea direcții, să se fărîmițeze. Datorită acestui fapt opera lui se prezintă înaintea noastră ca o operă neînchegată într-un sistem de gîndire și plină de contradicții surprinzătoare, dar bogată în idei. Realizată artistic suficient de bine și-a cîștigat dreptul la trăire îndelungată. Ținînd seama de totalitatea acestei opere, dar mai ales de partea pozitivă din opera sa științifică nu neînsemnată, putem să o caracterizăm ca exponent al vremii sale.

Gîndindu-se la moarte, Hasdeu a avut viziunea operei care rămîne după el.

„Cînd o fi ca să duceți la criptă,
Nu pe mine, căci eu nu mă las,
Dar pe vasu-mi în care-i înfiptă
Cea făclie sclipind din cel vas”,

precizează el într-o poezie tîrzie: *făclia*, opera lui, nu poate fi închisă în criptă. Hasdeu a fost conștient de acest lucru, deși i-a dat tot o formă de luptă postumă: „nu mă las”. Posteritatea însă parcă a voit să-l uite. Ne explicăm fenomenul acesta, nu ca o lipsă de apreciere sau din neînțelegere, ci ca o descătușare, ca o eliberare de sub o forță dominatoare, de urgie. Era gigant Hasdeu, prea deasupra semenilor săi, chiar în zilele de declin, pentru ca să nu credem în dorința tuturor de a se elibera, de a ieși din servitute.

A trebuit să treacă dincolo de hotărele vieții aproape întreaga generație care l-a cunoscut pe Hasdeu, care s-a cutremurat de privirea lui și s-a temut de verbul lui. Cînd acest timp s-a scurs era firesc ca noua generație să se îndrepte către opera acestui poet, savant și mag, să-i cunoască existența proteică și să încerce explicația atitudinii lui față de sine și față de viață. Prima pecete care s-a pus peste umbra lui este aceea de a-l considera ca pe unul din puținele fenomene ale gîndirii neamului românesc. Pentru a motiva această concluzie, sau pentru a o reduce la eventuale proporții comune, trebuie cunoscută și disecată opera. Aceasta nu se poate face deodată. În parte nici noi înșine nu am avut acum alt gînd decît să prezentăm unele premise care ni se par că pot duce la o explicație.

DOCUMENTE DIN ARHIVELE REPUBLICII DEMOCRATE GERMANE CU PRIVIRE LA RELAȚIILE ROMÎNO-GERMANE PÎNĂ ÎN 1944

DE

MARGOT HEGEMANN (Leipzig)*

În Republica Federală Germană au fost publicate în anii trecuți o serie de cărți referitoare la trecutul Romîniei. Unele dintre aceste lucrări manifestă o reală dorință de a aduce o lumină științifică în domeniul istoriei ; la altele se poate observa încă o vădită intenție de a învenina relațiile dintre țările socialiste ¹.

Din nefericire, printre publicațiile vest-germane privind istoria Romîniei nu se află nici o lucrare marxistă ². De aceea, în modestul studiu de mai jos, ne propunem să stimulăm pe istoricii patriei noastre ca să se ocupe de istoria țărilor din sud-estul Europei.

În arhivele din R.D.G. se găsesc adevărate comori de documente referitoare la relațiile germano-romîne. Din această pricină, nici nu este posibil să prezentăm aici în mod detaliat situația arhivelor mari sau să înșirăm toate arhivele unde se găsește material privind complexul de probleme ale istoriei Romîniei.

Datele de mai jos vor trebui să constituie doar puncte de sprijin, pe baza cărora să se poată alcătui un studiu al situației arhivelor privind istoria Romîniei.

În investigațiile de pînă acum au fost cercetate numai Arhiva centrală germană din Potsdam ³, Arhiva centrală germană din Merseburg ⁴ și Arhiva regională din Dresda ⁵. Cele mai vechi documente, izolate însă, datează din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Așa este de pildă o instrucțiune a lui Friederich al II-lea către un sublocotenent, von Hande, din anul 1756, care are o legătură indirectă cu Principatele Dunărene ⁶. Mai frecvent se întîlnesc mențio-

* Margot Hegemann, cercetătoare la „Institut für Europäische Volksdemokratien”, Leipzig, R.D.G.

¹ De ex. Sorrensen, *Finale Rumänien*, Berlin, 1949.

² Vom face abstracție de lucrările de popularizare a științei, cum ar fi de ex. cele ale lui Ludwig Renn, Robert Schulz și Gerda Schwabe.

³ DZA Potsdam (Arhiva centrală germană din Potsdam).

⁴ DZA Merseburg (Arhiva centrală germană din Merseburg) și anume în fosta Arhivă de stat secretă a Prusiei.

⁵ LHA Dresda (Arhiva regională germană saxonă din Dresda).

⁶ DZA Merseburg, Arhiva legației Prusiei din Constantinopol, Rep. 81/II/1.

nate țările române în „Correspondance avec la Mission du Roi”¹, din primii ani ai secolului al XIX-lea, colecție ce s-a păstrat aproape în întregime. Din anul 1818 datează un raport despre fuga domnului Caragea al Țării Românești și despre numirea domnului Alexandru Șuțu².

Înzvoarele documentare asupra anilor următori ai secolului al XIX-lea sînt deosebit de mari bogate. În privința intervalului de timp dintre 1820 și 1848 există dări de seamă de tot felul. S-au păstrat de asemenea și rapoartele consulatului Prusiei din București din anul 1821³ și din perioada 1829—1837⁴.

Se găsesc de asemenea și douăsprezece volume intitulate „Consulatele regale ale Prusiei din orașele Iași și București din Moldova și Valachia”⁵, precum și primul volum, destul de mare privind consulatul regal al Prusiei din Galați, ce aparțin aceleiași perioade de timp⁶. Știri mai puțin importante se găsesc în actele privind relațiile comerciale și navale ale Serbiei cu Moldova și Muntenia și apoi cu România, între anii 1836 și 1934⁷. Deși puține, merită să fie menționate și informațiile consulilor și miniștrilor plenipotențieri din Turcia, despre comerț și alte probleme⁸.

Printre altele, se poate citi aici și o notiță interesantă din anul 1847 privind istoria Germaniei. Consulul prusac recomandă guvernului din Berlin să trimită vase în Marea Neagră, care trebuiau să transporte spre porturile Mării Nordului mult căutatele cereale moldovenești. Nu era însă vorba de a ajuta poporul înfometat, în urma recoltei slabe din anul 1847, ci de a realiza un profit serios pe baza tarifului de transport extrem de ridicat.

Interesant pentru dezvoltarea economică a Germaniei este și faptul că încă din 1830 s-a proiectat canalul Main-Dunăre prin regiunea Bavariei⁹. Documentele din Arhiva centrală din Merseburg constituie o adevărată comoară în ce privește revoluția din 1848 în Principatele Dunărene; există încă mult material nevalorificat. Un exemplu este schimbul de scrisori cu caracter politic al consulatelor regale ale Prusiei din Principatele Dunărene în perioada 1843—1849 (2 volume)¹⁰. Consulatul din București, de pildă, raportează în octombrie 1847 la Berlin că în Principatele Române s-ar dezvolta o puternică mișcare națională ale cărei valuri sînt „inevitabile”. Această mișcare era îndreptată atît împotriva Turciei și Austriei, cît și împotriva auto-crației domnitorilor din Moldova și Muntenia. Numărul foarte mare de documente din anii 1848—1849, cuprinse în două volume, permit o bună înțelegere a desfășurării revoluției în aceste țări.

¹ Loc. cit., Rep. Sect. 1, Turcia.

² Loc. cit., Rep. 81. Constantinopol, XI/8.

³ Loc. cit., Rep. 1. Sec. 1, Turcia, nr. 33/3074. Bucharest, Rapport du consul Kreuchely.

⁴ Loc. cit., Rep. 1, Sect. 1, Turcia, nr. 46/3097. Rapoartele consulului regal din București.

⁵ Loc. cit., Rep. 6, Sect. II, Consulatele Prusiei, Turcia nr. 1/3379—3390. (Aceste douăsprezece volume cuprind perioada dintre 1784—1856 dintre care zece volume se referă la anii 1825—1848).

⁶ Loc. cit., Rep. 6, Sect. II, Consulatele Prusiei, Turcia, nr. 6/3409, vol. I, 1844—1847. Consulatul regal al Prusiei din Galați.

⁷ Loc. cit., Rep. 120, C. XIII. Relațiile comerciale și navale cu Serbia, Moldova și Muntenia, respectiv România, vol. 15—24.

⁸ Loc. cit., Rep. 14, Sect. III, nr. 489. Diferite raporte și informații ale consulului și trimișilor diplomați în Turcia despre comerț și alte probleme, vol. I, 1825—1850.

⁹ DZA Merseburg, Rep. 6, Sect. II, Transportul fluvial pe Dunăre, nr. 6/2386. Proiectul pentru canalul de legătură dintre Dunăre și Main prin regiunea Bavaria, 1850—1856, 2 vol.

¹⁰ Loc. cit., Ministerul de Externe, biroul central în următoarea AAZB nr. 710—711. Schimbul politic de scrisori cu consulatele regale din Principatele Dunărene, vol. I, 1843—1849, vol. II, martie—decembrie 1848.

Pe lângă acte sînt cuprinse și hotărîrile luate la sfîrșitul lui iunie 1848 la Blaj, în Transilvania, de către marea adunare populară a romînilor.

Informații despre perioada revoluției găsim și în rapoartele și memoriile consulului din Galați¹ și ale consulului general din Iași².

Materialul mai sîus citat, referitor la consulatele Prusiei din Moldova și Muntenia, cuprind de asemenea în ultimele două volume³ și date în legătură cu istoria revoluției.

Rapoartele ambasadei Prusiei din Turcia trimise organelor interne ale țării oferă un număr însemnat de dovezi privitoare la relațiile și evenimentele din Principatele Dunărene în anii 1848/49⁴; aceeași situație și în ce privește corespondența ambasadei cu consulatul din Iași⁵.

Trebuie observat că tocmai atunci regatul Saxoniei se străduia să înființeze consulate în Principatele Dunărene, așa că și în LHA (Arhiva principală regională) din Dresda întîlnim unele informații privitoare la revoluție⁶.

Se găsesc de asemenea știri despre războiul din Grimeea, ca și despre foarte importantele lui urmări pentru Romînia. La Biroul central (Z. B.) al Ministerului de externe al Prusiei se află zece volume groase, intitulate „Conflictul turco-rus, relațiile cu Principatele Dunărene, știri de pe teatrele de război (1853—1856)”⁷.

Se mai găsesc și scrisorile politice și politico-secrete cu consulatele regale ale Prusiei din Principatele Dunărene (1848—1865)⁸. De asemenea, mai există 34 de volume intitulate „Legăturile politice ale Principatelor Romîne Moldova și Muntenia cu Rusia, legăturile lor în general, reglementarea lor prin tratatul 1856 (1847—1867)”⁹.

Este păstrată corespondența cu Freiherr von Richthofen, consul general al Prusiei din București și însemnările contelui von Hatzfeld asupra Convenției privind organizarea Principatelor Dunărene¹⁰.

¹ DZA Merseburg, Rep. 14, Sect. III, Turcia, nr. 5/495. Rapoarte și informații ale consulului regal din Galați despre comerț ș. a., vol. I, 1845—1851. Loc. cit., Rep. 6, Sect. II, Consulatele Prusiei, Turcia, nr. 6/3410—3411. Consulatul regal al Prusiei din Galați, vol. I, 1844—1848, vol. II, 1848—1852.

² Loc. cit., Rep. 14, Sect. III, Turcia, nr. 4/493. Rapoartele consulatului general din Iași despre comerț ș. a., ale consulatului din București, vol. I, 1843—1852.

³ Loc. cit., Rep. 6, Sect. II. Consulatele Prusiei, Turcia, nr. 1/3389—3390, Consulatele regale ale Prusiei în Moldova și Muntenia, din Iași și București, vol. XI, 1848, vol. XII, 1848—1856.

⁴ Loc. cit., Rep. 81, Constantinopol II/89. Concepte din informațiile secrete către minister privind relațiile dintre Moldova și Muntenia, 1848. Tot aici nr. 90, corespondența cu ministerul de externe privind evenimentele din Principatele Dunărene, 1848. Loc. cit., nr. 91, conceptul unei informații politice către minister (28.6.1849).

⁵ Loc. cit., Rep. 81. Constantinopol 10 a/1. Corespondența Legației Prusiei din Turcia cu Consulatul Prusiei din Iași.

⁶ DZA Dresda, AA. Partea 1, nr. 3466. Înființarea consulatelor saxone în Principatele Dunărene, 1847—1858. Loc. cit., nr. 3629. Corespondența cu consulatul din București.

⁷ DZA Merseburg, AAZB, nr. 819/827. Diferendul ruso-turc. Situația în Principatele Dunărene. Informații de pe cîmpurile de luptă, 1855/56. Loc. cit., nr. 828. Războiul Crimeii și situația în Principatele Dunărene.

⁸ Loc. cit., AAZB, nr. 767. Schimbul politic de scrisori cu consulatele regale în Principatele Dunărene. 1850/56. Loc. cit., nr. 762. Schimbul politic secret de scrisori cu consulatele regale din Principatele Dunărene, 1848/1863.

⁹ Loc. cit., AAZB, nr. 720—753. Relațiile politice dintre Principatele Moldova și Muntenia cu Rusia, relațiile acestora în general, reglementarea lor prin tratatul din 1856. (1847—1867).

¹⁰ DZA Merseburg, AAZD, nr. 754—758. Reglementarea relațiilor politice dintre Principatele Dunărene în urma tratatului din 30 martie 1856. Schimbul de scrisori cu Freiherr von Richthofen, 1856—1858. Loc. cit., nr. 759. Notițe despre convenția organizării Principatelor Dunărene, care s-au găsit printre actele rămase pe urma contelui de Hatzfeldt.

De asemenea, prezintă importanță pentru istoria generală a perioadei aceleia și actele referitoare la congresul și la tratatul de pace de la Paris din 1856¹. Același lucru se poate spune și despre materialele privitoare la Comisia europeană de navigație pe Dunăre. Se găsesc și protocoalele negocierilor de la Paris și Galați în legătură cu reglementarea transportului naval pe Dunăre². În arhiva din Merseburg există, de asemenea, în cea mai mare parte, și ciornele comisiei statelor participante la Viena în 1856/57³, precum și protocoalele înșiși. La aceasta se mai adaugă și informațiile generale, ca și corespondențele consulatelor, ambasadelor și ale Ministerului de externe prusac din acest interval de timp⁴.

După cum știm, tratatele Conferinței de la Paris din 1856 au contribuit la unificarea Principatelor Dunărene, sub forma unei uniuni personale. Colonelul Cuza, care fusese ales domn în 1859 nu numai de către deputații din Moldova, ci și de cei din Muntenia a jucat un rol deosebit de însemnat în istoria României. Înțelegerea justă a evenimentelor din această perioadă se poate realiza și prin cunoașterea documentelor aflate în arhivele noastre.

Pentru intervalul întregii domnii a lui Cuza, începînd de la dubla sa alegere din 1859⁵ și pînă la plecarea lui, în 1866, se găsește de asemenea foarte mult material.

În primul rînd avem referatele consulatelor din București și Iași și ale Legației Prusiei din Constantinopol în anii 1859—1866⁶. Se găsesc de asemenea date speciale, cum ar fi de exemplu descrierea cheștiunii mănăstirilor grecești⁷ care au fost secularizate în cadrul reformelor lui Cuza sau datele despre problema livrării de armament de către Rusia și Sardinia României în timpul domniei lui Cuza. o cheștiune mai puțin clarificată pînă în prezent⁸. Un volum special de acte ne informează despre lovitura de stat a domnitorului Cuza⁹, iar alte documente vorbesc despre acțiunile diplomației marilor puteri europene¹⁰ care urmăreau menținerea Principatelor Dunărene sub controlul lor. Așa de pildă, puterile garante fac observații lui Cuza, reproșîndu-i că nu e deajuns de consecvent în tratatele ce privesc interesele Prusiei, Angliei etc. și că el trebuie să-și clarifice poziția față de Poartă. Aceste reproșuri sînt învinovățiri indirecte la adresa reformelor lui Cuza și a năzuieților sale spre independență.

O dată cu înlăturarea lui Cuza, politica internă a României suferă o considerabilă deplasare spre dreapta. Aceasta se manifestă, pe lîngă altele, și prin faptul că liberalul Brătianu începe să cerșească un principe pentru tronul României pe la ușile europene.

¹ Loc. cit. AAZB, 867—872.

² Loc. cit., Rep. 6, Sect. II. Navigația fluvială pe Dunăre, nr. 1/2357—2374. Reglementarea navigației pe Dunăre. Dezbaterile conferinței de la Paris din 1856. Comisia europeană din Galați, 1855—1859. Loc. cit., nr. 2375—2377. Protocourile comisunilor europene despre navigația pe Dunăre.

³ Loc. cit., Navigația fluvială pe Dunăre, nr. 2/2381—2384. Reglementarea navigației pe Dunăre. Comisia statelor la Viena, 1856—1860. Loc. cit., nr. 2385. Protocourile statelor dunărene în Viena, 1856—1857.

⁴ DZA Merseburg, Rep. 81, Constantinopol, X a/2—9. Rapoarte și corespondențe de la Legația germană din Constantinopol, 1848—1858.

⁵ Loc. cit., nr. 10. Organizarea Principatelor Dunărene, 1857—1858. Îndoita alegere a lui Cuza, 1859.

⁶ Loc. cit., nr. 11—16, 19—20, 23—25, 29, 31, 34—35, 37—39. Rapoarte și corespondență de la Legația germană din Constantinopol, 1858—1861.

⁷ Loc. cit., vezi mai sus nota 3 (p. 163), nota 4 (p. 164). Cheștiunea mănăstirilor grecești, 1860—1866.

⁸ Loc. cit., nr. 18. Transportul de arme din Rusia în Principatele Dunărene și în Serbia, 1862—1863.

⁹ Loc. cit., nr. 30, lovitura de stat a lui Cuza.

¹⁰ Loc. cit., nr. 21. Rapoartele legației către oficiul extern. Conferințele marilor puteri în Constantinopol despre o parte a reorganizării Principatelor Dunărene, 1867. Loc. cit., nr. 40. Părerile agenților puterilor garante despre domnitorul Cuza în ceea ce privește felul lui de guvernare.

Acele secrete din arhiva familiei de Hohenzollern dovedesc cum a mers Brătianu la Hohenzollern-Sigmaringen și ce s-a petrecut în cadrul acestei familii princiere din acel moment și pînă la călătoria aventuroasă a lui Carol de Hohenzollern în România. O scrisoare a lui Karl Anton de Hohenzollern-Sigmaringen din 4/I/V1866¹, adresată șefului familiei, Friederich Wilhelm Ludwig de Prusia (mai târziu împăratul Wilhelm I), ne dă amănunte interesante, arătînd argumentele prezentate de tatăl prințului pentru ca fiul său să accepte a fi rege al Romîniei: legături dinastico-politice între Prusia și Principatele Dunărene, creșterea influenței coroanei prusace pe cale pașnică, consolidarea familiei de Hohenzollern. Răspunsul negativ dat de ministrul curții regale prusace, Freiherr von Schleinitz, către Sigmaringen, pare la început de neînțeles. Sînt două motive esențiale pentru refuz: Prusia nu trebuie să fie încurcată în probleme dinastice, dată fiind prăbușirea iminentă a Porței și problema succesiunii ei, iar pe de altă parte demnitatea familiei de Hohenzollern nu va permite ca unul din membrii săi să ajungă vasal al imperiului otoman.

Al doilea schimb de scrisori dintre Berlin și Sigmaringen ne oferă o pildă asupra felului cum se poate discuta și în afara „piedicilor incontestabile” și cum regele Prusiei, cu complicitatea lui Bismark, a fost indus în eroare.

Bismark lăsase de altfel să se înțeleagă mai dinainte prin presa sa, că el este de acord cu stabilirea Hohenzollernilor în București. Ziarul „Nord-Deutsche Allgemeine Zeitung” scria la 17 aprilie 1866 cu humor: „Dacă prințul Carol intenționează într-adevăr să primească coroana oferită, puterile protectoare nu vor avea nimic împotriva; aceasta va fi însă o problemă particulară a familiei de Hohenzollern-Sigmaringen și nicicum un act al politicii de stat prusace, o problemă care interesează Prusia ca stat tot atît de puțin ca și cînd romîni și-ar aduce un rege din China”².

Cam în sensul acesta s-a și hotărît guvernul turc să acorde investitura lui Carol, iar marile puteri europene și-au dat binecuvîntarea³. Arhiva familiei regale prusace cuprinde de asemenea o sumă de documente privitoare la prințul Carol al Romîniei, pe lîngă scrisori personale, documente referitoare la înmînări de ordine și chitanțe de împrumut (el a făcut în 1870 un împrumut de la tatăl său). Se găsește de asemenea și actul de căsătorie cu Elisabeth de Wied⁴.

Gei ce au crezut la început, în România, că acest domnitor importat va duce o politică romîneasă, au fost treziți la realitate încă din 1870—1871 de scandalul provocat de așa-zisa „afacere Strussberg”. Scandalul în legătură cu căile ferate era să-l coste pe rege chiar tronul. Un volum gros de acte din Merseburg permite elucidarea dedesubturilor acestei afaceri⁵. Se poate citi că inițial diferite societăți engleze, romîno-franceze și austriece și-au prezentat oferte pentru lucrările de cale ferată din România și că apoi regele Carol s-a pronunțat pentru contractul cu Strussberg, societate anonimă pe acțiuni prusacă. Din acest moment și pînă

¹ DZA Merseburg, Arhiva familiei de Hohenzollern, Rep. 71, nr. 119. Alegerea lui Carol din familia Hohenzollern, ca domnitor al Romîniei.

² Loc. cit.

³ DZA Merseburg, Rep. 81, Constantinopol. Investitura prințului Carol de Hohenzollern, 1867.

⁴ DZA, Merseburg, Arhiva familiei de Hohenzollern, rep. 71, nr. 103—124, 127. Loc. cit., Rep. 51, T. Lit. R, nr. 12. Loc. cit., Rep. 59, prințul Carol. DZA Potsdam, AA, secția politică, nr. 212 și 242. (La aceste nr. se găsesc și documente care privesc succesiunea la tronul Romîniei și pe regele Ferdinand).

⁵ DZA Merseburg, Rep. 6, Sect. 11, Chausen, Căile ferate, nr. 128/4025. Negocierile cu România în problema căilor ferate 1863—1871. Loc. cit., nr. 4206. Petițiile proprietarilor de acțiuni de la căile ferate romîne, 1871.

la nerespectarea contractului de către Strussberg, în actele acestei afaceri 'se găsesc nenumărate faze despre nemaipomenitele manopere financiare ale lui Strussberg și despre pînăgerile micilor acționari. Influența tacită a lui Bismark, care a jucat un rol în culisele acestei afaceri, este și ea consemnată în documente. Scandalul urmărit și comentat cu mare interes de întreaga presă europeană n-a fost prezentat în toată amploarea și sinceritatea pînă în momentul de față. Cu ajutorul materialului existent, acest lucru ar fi posibil.

În timpul domniei lui Carol relațiile germano-române au luat o mare dezvoltare. În primul rînd s-a intensificat comerțul, rămînînd însă de cercetat dacă tratatele respective au fost încheiate pe bază de avantaje reciproce. Despre schimbul de mărfuri între România și Germania la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea se găsește un material abundent atît la Potsdam, cît și la Dresda¹. Mai importante pentru reconstituirea relațiilor romîno-germane în timpul perioadei imperialiste sînt izvoarele ce dovedesc exportul de capital german și participarea industriei germane la societățile române. Din nefericire, aceste acte se găsesc într-un număr redus, cel puțin în repertoriile cercetate². Cine cercetează relațiile politice dintre Germania și România în această perioadă trebuie să se servească în primul rînd de rapoartele consulatelor generale³. Se găsesc însă și însemnări care descriu în special relațiile politice, dînd indicații speciale referitoare la politica internă și externă a Romîniei de atunci. Cel mai interesant document din acest timp este fără îndoială acela privitor la abdicarea regelui Carol din septembrie 1914: este vorba de o scrisoare adresată puterilor centrale în care apar motivele și împrejurările abdicării sale, precum și o cionnă a cuvîntării de rămas bun către romîni⁴. Nu mai există nici o îndoială că însuși regele Carol a făcut cionna aceasta, fiindcă Wilhelm II a scris pe plicul original cuvîntul „secret”, cu creionul, de-a curmezișul plicului, ceea ce justifică presupunerea că a fost scrisul

¹ LHA Dresda, Legația Berlin, nr. 1303. Tratatul comercial cu România 1878—1918. Loc. cit., nr. 2978. Tratatul comercial și vamal cu România, 1878—1908. Loc. cit., AA partea II, nr. 6958/59. Relațiile comerciale cu România 1875—1929. DZA Potsdam, AA secț. politică comercială, nr. 2931. Transporturi în România 1909—1912. Loc. cit., nr. 3084. Producția de petrol și comerțul în România, 1906—1907. Loc. cit., nr. 13435. Relațiile comerciale cu România, 1906—1907. Loc. cit., nr. 6173. Tratatul comercial cu România, 1907—1913; loc. cit., nr. 6173, tratatul comercial romîno-german, 1902—1908; Loc. cit., nr. 618. Expunerea articolului XII (din tratatul comercial romîno-german și altele, 1904—1910. Loc. cit., nr. 6184 — un nou tratat comercial cu România, 1916—1919. Loc. cit., nr. 6187. Crearea așa-numitei camere de comerț germane în București de către Kutschbach, 1905—1907. Loc. cit., nr. 6188, Clasa de arbitraj în tratatul comercial romîno-german, 1906—1911. Loc. cit., nr. 13439 comerțul de cereale al Romîniei, 1912—1913. Loc. cit., nr. 10378/79. Presa despre tratatul comercial cu România, 1902—1905.

² LHA Dresda, AA partea II, nr. 6960, Relațiile comerciale cu România, 1930—1934 (printre acestea se găsește material și din anii 1913 și 1918). DZA, Secția politică comercială, nr. 2536. Participarea industriei germane la contractele din România.

³ Loc. cit., AA partea I, nr. 3631. Corespondența cu consulatul din București, 1879—1904. Loc. cit., nr. 3655. Corespondența cu consulatul din Iași, 1869—1902. DZA Potsdam, AA, Secția politică comercială, România, nr. 23/6190—62000, 1900—1915.

⁴ DZA Merseburg, Arhiva familiei de Hohenzollern, Rep. 53 E 1, România, nr. 1. Comunicarea lui Carol despre abdicarea sa în anii 1914. (Actul cu cuvîntul de rămas bun către romîni conține textul original cu toate greșelile de scris și de ortografie. Alte scrisori sînt traduse din limba germană în romînește.) „Ministerul Casei regale. Secret, Sinaia, 23.IX, 1917.”

Iată textul proclamației către țară:

„Romîni! Un puternic avînt național cere ca România să intre în război contra Austro-Ungariei spre îndeplinirea idealului visat de întregul neam romînesc. Neputînd să mă împotrivesc acestui curent în care văd o primădie pentru Țară, nu-mi rămîne decît a încredința destinele mult iubitei noastre patrii unei locotenente regale. O viață întreagă, înclinată ridicării și mării scumpului nostru popor, va fi pentru ei cea mai sigură cheazăle că inima mea n-a încetat și nu va înceta nicî odată să bată pentru binele țării. Din suflet rog pe bunul Dumnezeu să-l păzească și să-l încetească.”

de mână al lui Carol, personal. Wilhelm II îl murește pe o filă alăturată cum a ajuns el în posesia acestui document de o importanță atât de mare. În România s-a scris deja despre existența acestei scrisori, trăgându-se și concluzii¹. E necesar să se țină cont că în memoriile și documentele de până acum se vorbește de abdicarea lui Carol numai ca zvonuri. România, așa cum se știe, a rămas neutră până la sfârșitul lui august 1916, pentru ca să îndrepte apoi armele împotriva aceluia cu care fusese aliată. Deși pentru Germania situația pe celelalte fronturi nu era prea strălucită, a fost totuși recrutat un mare număr de trupe cu sarcina ca să înfrângă și să ocupe în scurt timp România. De ce s-au grăbit năvălitorii germani să ocupe România ne este cunoscut din documente. Este vorba de salvarea capitalului german care era investit în mare măsură în industria română și în special în întreprinderile petrolifere. La 7 decembrie 1916 se întemeiază „Uniunea pentru protejarea intereselor germane în România”². Raportul anual al uniunii pe 1917 cuprinde amănunte interesante referitor la germanii din [România ocupată (Auslandsdeutsche)].

Dat fiind că ocuparea României servea intereselor imperialiste, aceasta a și fost elementul hotărâtor la tratatul de pace din 1918. În februarie 1918 a fost înființată o societate în comandită simplă pentru arendarea terenurilor petrolifere „Oelländereien-Pacht-GmbH” și o altă societate pentru stabilimentele industriale petrolifere, „Erdoelindustrieanlagen GmbH”. Acționari ai acestor societăți erau Deutsche Bank, Disconto Gesellschaft, Darmstädterbank și Dresdnerbank; ele s-au obligat să respecte directivele cancelarului imperial. În schimb, aceste societăți au primit împuternicirea „de a lua toate măsurile... care ar putea sprijini îndeplinirea scopurilor acestor societăți”. Scopurile acestor societăți — după cum ne arată statutele lor — era să controleze întreaga industrie română de petrol, precum și întreprinderi ca Romîno-Americană ce însuma 100 % capital apusean³. Un „capitol secret din tratativele de pace cu România”⁴ arată foarte clar că scopurile urmărite de partea germană la aceste tratative de pace au avut un caracter de jaf imperialist. Presa germană din mai 1918⁵ sublinia de altfel cât de greu au decurs dezbaterile la București și faptul că Ministerul industriei române a declarat că îi aparține toate concesiunile și vânzările petrolifere făcute între 1 noiembrie 1916 până la 6 luni după încheierea păcii”⁶. În arhivele RDG se mai găsesc de asemenea materiale despre ocuparea României de către germani, despre pacea separată precum și despre alte probleme legate de acestea⁷.

Pentru perioada cuprinsă între anii 1919 și 1937 ne stau la dispoziție în cea mai mare măsură acte politice și comerciale. La Arhiva regională generată din Dresda se găsesc cinci cărți cu

¹ Bugnariu și Bánya, *Trădarea Transilvaniei de către Carol I și Carol II de Hohenzollern, în ajunul primului și celui de al doilea război mondial*, în *Studii și referate privind istoria României*, partea II, București, 1954, p. 1429.

² DZA Merseburg, Rep. 120, CXIII, 15/92. Uniunea pentru protejarea intereselor germane din România, 1917—1918.

³ Loc. cit., nr. 91. Contribuția Reichului german la exploatarea regiunilor petrolifere din România, 1918.

⁴ LHA Dresda, Consulatul Berlin, nr. 337. România, 1918—1932.

⁵ „Leipziger Tageblatt” din 13 mai 1918.

⁶ „Nachrichten für Handel, Industrie und Landwirtschaft”, din 4.VII.1919.

⁷ LHA Dresda, Consulatul Berlin, nr. 1848. *Tratatul de pace cu România, 1918*. DZA Merseburg, Rep. 120 C XIII/1/3. România. Întimplări până la tratatul de pace din 1918. DZA Potsdam AA, Secț. politică comercială, România, nr. 22/16840—41. Material pentru tratatele de pace cu România în afacerile de căi ferate, poștă și telegraf. Loc. cit., nr. 3919. Situația economică a României în timpul războiului. Loc. cit., nr. 3921. Rapoarte de G. Spiess despre România după ocuparea ei în războiul mondial din 1917. Loc. cit., nr. 4217 și 4237. Înlăturarea economiei de război și reconstrucția economiei de pace.

titlul „Tratat comercial cu România”¹ și trei cărți cu titlul „Relațiile comerciale cu România”². Dintre ultimele, o deosebită importanță o au documentele secrete din anii 1931—1932, deoarece reprezintă oglindirea politicii comerciale nesincere a ambilor parteneri. Importante sînt și actele din Merseburg³, din care o parte sînt prevăzute cu inscripția „secret” și cuprind de asemenea tratate comerciale din 1932. Cu privire la relațiile comerciale romîno-germane de după primul război mondial, găsim informații și la Potsdam, unde se află un bogat material, în special pentru perioada imediat următoare războiului⁴.

Tot aici se mai găsesc și actele consulatului din Timișoara și din alte consulate care, deși limitate la chestiuni locale, dau indicații despre afacerile comerciale⁵. După cum rezultă din cele expuse, autoritățile germane se interesau îndeaproape de legăturile comerciale ale Romîniei cu alte state. Așa, de pildă, se raportează autorităților superioare despre comerțul Romîniei cu Italia, Iugoslavia, Luxemburgul, Olanda, Austria, Portugalia și alte state⁶. O deosebită atenție o dădea reprezentanții germani situației economice a țării. Există o expunere „Economia Romîniei în cifre” care datează din timpul crizei mondiale și din care se poate vedea influența crizei în România și urmările ce le-a avut⁷. Pe lângă acestea se află însemnări despre diferite domenii din industria și agricultura Romîniei. Trebuie să remarcăm că majoritatea însemnărilor de referă la regiunea Timișoara⁸.

Arhivele R.D.G. cuprind puține acte despre evenimentele politice din anii 1919 pînă în 1937. Rapoarte generale politice nu se găsesc aproape de loc, afară de însemnările de mîna a doua făcute de reprezentantul sașilor la Berlin⁹. Trebuie să ne mulțumim în acest domeniu cu informații despre amănunte. Printre acestea se găsesc de pildă date despre spionaj și măsurile de apărare ale Germaniei în România¹⁰, despre probleme de cetățenie¹¹, despre vize și

¹ LHA Dresda, Consulatul din Berlin, nr. 1304 (1918—1926); p. 1305 (1927—1929); nr. 1306 (1929—1930); nr. 1307 (1930—1931); nr. 1308 (1931—1934).

² LHA Dresda, AA, partea II, nr. 6959 (1904—1929); nr. 6960 (1930—1934); nr. 6961 (1904—1926).

³ DZA Merseburg, Rep. 120, CXIII/15/24 a. Înnoirea tratatului comercial cu regatul romîn, partea 2—5 (1902/1933), la aceste două volume de acte secrete din anii 1904 și 1932. Loc. cit., nr. 62, informațiile statistice și comerciale privind România, partea II—IV (1905—1934).

⁴ DZA Potsdam, AA, Secț. politică economică, nr. 6160—6203. Relațiile comerciale cu România.

⁵ DZA Potsdam, viceconsulatul din Chișinău, nr. 3, afaceri comerciale și altele (1928—1937). DZA Potsdam, consulatul din Timișoara nr. 2, circulara Ministerului de externe (comerț, economie, știință politică socială, circulație și altele, 1931—1939). Loc. cit., nr. 626, reclamații împotriva firmelor germane, organelor și persoanelor (1922—1939).

⁶ DZA Potsdam, AA, Secț. politico-economică nr. 40893, relațiile comerciale dintre Italia și România (1921—1935). Loc. cit., nr. 40928, relațiile comerciale dintre Iugoslavia și România (1925—1935); nr. 40938, relațiile comerciale dintre Luxemburg și România (1931); nr. 40963, relațiile comerciale dintre Olanda și România (1921—1923); nr. 40995, relațiile comerciale dintre Austria și România (1920—1935); nr. 41023, relațiile comerciale dintre Portugalia și România (1930—1935); nr. 40929, Uniunea vamală romîno-iugoslavă (1931). DZA Merseburg, Rep. 120, CXIII/19/72. Relațiile comerciale și navale între România și alte state străine, vol. 1—3 (1876—1932). La aceasta, încă un volum de acte secrete din 1929.

⁷ DZA Potsdam, Consulatul Timișoara nr. 110, economia Romîniei în cifre (1928—1933).

⁸ Loc. cit., consulatul Timișoara nr. 117, industria grea, fier (1925—1939); nr. 118, mine, metalurgie (1939—1944); nr. 119, mine de aur și argint (1926—1936); nr. 120, cărbune, gaz metan și altele (1925—1926); nr. 121, electrificare (1929—1939); nr. 125, construcția de fabrici (1926—1936); nr. 126, însămînțări de plante oleaginoase în Banat (1934—1937); nr. 127, vița de vie (1925—1933); nr. 128, pescărie (1942).

⁹ LHA Dresda, Consulatul Berlin, nr. 337, România (1918—1932).

¹⁰ DZA Potsdam, AA, Secț. drept., nr. 35999, Legi și măsuri contra spionajului și trădării de patrie în străinătate și apărarea Germaniei de spionajul străin (România), oct. 1925.

¹¹ Loc. cit., Consulatul Galați nr. 2, afaceri de cetățenie (1927—1933).

pașapoarte¹, despre circulare ale Ministerului de externe către reprezentanțele diplomatice din străinătate etc.² Mult mai interesante și mai potrivite pentru publicare sînt documentele care arată infiltrarea hitlerismului în România. Demnă de relevat este de pildă nota lui Freiherr von Neurath „Activitatea ministerului de externe în primul an al guvernului național-socialist”³. Referitor la problema răsunetului pe care l-a avut regimul fascist în alte țări se poate cerceta colecția de referate a ministerului de interne, care conține părerile străinătății privitoare la situația politică din Germania în acel timp⁴.

Despre perioada 1938—1944, atît de importantă pentru istoriografie, se găsesc puține materiale în R.D.G. În afară de actele legațiilor și de cîteva hîrtii ale Casei de credit germane din București⁵ nu se poate găsi nimic. Totuși, în secțiunile de politică economică ale arhivelor se mai află cîteva acte ce prezintă o oarecare importanță.

Relațiile comerciale dintre Germania și România care au avut atîtea urmări pentru dezvoltarea economică, socială și politică a poporului și a statului român pot fi complet reconstituite pentru primii ani ai războiului pe baza materialului existent aici. Arhiva centrală germană din Potsdam se găsește în posesia protocolaelor generale și secrete ale conferinței comisiilor guvernamentale din decembrie 1939 pînă în mai 1941⁶. De aceeași culegere de acte aparțin și rapoartele privitoare la comerțul exterior al României din 1940 în privința economiei petrolului.

În sfîrșit, se mai găsesc în R.D.G. diferite acte ale consulatului german din Timișoara; majoritatea lor sînt scrieri din perioada 1938—1944. Aceste acte consulare sînt de natură variată. Ele se împart în acte generale personale, afaceri ale consulatului, politică externă, probleme de politică externă între state, economie, comerț, industrie, transport, drept, politică culturală, presă, acte speciale și scripte auxiliare de registratură ale guvernului. Ele oglindesc politica hitleristă reconstituită în mare după cele petrecute în mic în regiunea Timișoarei și dau informații despre efectele evenimentelor politice asupra vieții poporului român.

Desigur că niște concluzii retrospective privind diplomația nu sînt posibile decît numai în mod indirect. În schimb se pot vedea adevăratele condiții de viață ale cetățenilor români, indiferent de naționalitate, germană, maghiară sau română. Aceste acte sînt importante pentru că arată metodele hitleriste pentru răspîndirea ideologiei în alte țări, impunerea și practicarea antisemitismului, recrutarea de germani din Germania și străinătate în slujba Wehrmacht-ului etc. Se pot găsi printre actele consulare evenimente ce s-au petrecut numai în regiunea Timișoara care însă au o importanță politică generală. De exemplu, a avut loc o dată o ceartă violentă între diferite consulate pentru a restabili cine anume trebuie să fie decan,

¹ Loc. cit., Viceconsulatul Chișinău, nr. 1, știri politice, evrei, persoane diferite, subvenționări, pașapoarte, vize (1935), vezi și nr. 2.

² Loc. cit., Consulatul Timișoara nr. 1 și 3, circulara ministerului de externe despre legăturile reprezentanților din străinătate cu ministerul de externe (1927), plătirea impozitelor, salutul german și altele (1932—1939).

³ Loc. cit., Consulatul Timișoara, nr. 13, afaceri personale ale consulului, informații despre arieni, obligații de serviciu, apartenențe de partid, loji francmasonice. Loc. cit., nr. 441, radio și altele. Căsătoria cetățenilor aparținînd Reichului în colonia Timișoara în spiritul comunității etnice național-socialiste. DZA Merseburg, Rep. 77, titlul 4038, nr. 9, minoritatea germană în România (1929—1933). Loc. cit., nr. 10, grupul etnic german din România (1933—1935). Loc. cit., nr. 11, grupul etnic german în general (1934—1935).

⁴ Loc. cit., Ministerul de interne, Secț. III, nr. 270079/3504, aprecierea situației politice în Germania de către statele străine (1934—1936).

⁵ Loc. cit., Legația germană din București, nr. 1—3, Casa de credit a Reichului, București (1941—1943).

⁶ Loc. cit., nr. 41655, Relațiile comerciale romîno-germane (1939—1940). Loc. cit. nr. 41678, plenara X-a a comisiilor guvernamentale germane și romîne din 9—29 mai 1941,

consulul german refuzînd într-un mod arogant să recunoască îndreptăţitul mandat francez¹. Un alt fapt semnificativ este arătat într-o scrisoare a viceconsulului italian către consulatul german, în care cere să fie pus în legătură² cu comandamentul lagărului de concentrare din regiunea Timişoara³. Din nefericire, ne lipseşte răspunsul consulului german Kuhna.

Ultimul document existent între actele consulare datează din 26 august 1944. E vorba de protocolul de predare a consulatului german către consulul suedez⁴. Acest act se consideră ultima etapă din activitatea trimişilor fasciști germani în România. Şase ani mai tîrziu au fost din nou stabilite reprezentanţe diplomatice germane în România, de data aceasta însă nu mai erau organele imperialiştilor jefuitorişi aţîţători la război, ci reprezentanţi ai unei Germanii noi, reprezentanţi ai primului stat al muncitorilor şi ţăranilor germani.

Istoricii romîni şi germani mai au mult de muncit pentru a cerceta toate legăturile germano-romîne din trecut ca să le pună în lumina adevărului.

¹ DZA Potsdam, Consulatul Timişoara, nr. 78, registrul reprezentanţei consulare şi altele.

² Loc. cit., nr. 88, foaia 5.

³ Loc. cit., nr. 7, predarea consulatului german din Timişoara către consulul suedez. Textul alăturat protocoalelor cuprinde următoarele :

„În urma desfăşurării evenimentelor, devenindu-mi imposibil să mai lucrez în România, vă rog pe dvs. ca reprezentant al statului neutral regatul suedez, să luaţi în primire avutul consulatului nostru şi să reprezentaţi interesele Reichului german în această regiune.

DOCUMENTE

**ATITUDINEA PRIZONIERILOR ROMÎNI ARDELENI DIN RUSIA
FAȚĂ DE ARMATA ROȘIE**

DE

N. FOTINO

Printre evenimentele primului război mondial, merită o clipă de atenție episodul dramatic al prizonierilor romîni în Rusia, proveniți din armata austro-ungară. Revista „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, nr. 3 (mai-iunie 1957) a publicat la rubrica „Studii și referate”, în cinstea celei de a 40-a aniversări a Revoluției din Octombrie, amintirile foștilor voluntari romîni în Armata Roșie, din timpul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și al războiului civil. Aceste amintiri, îndeosebi cele ale lui Iosif Purcher, Andrei Kiss, Popa Petre și Petre Grămadă, care au luptat în armata austro-ungară, și au căzut prizonieri în Rusia, se găsesc confirmate într-un document oficial din Arhiva M.A.E. (București). Documentul este o adresă din 25 martie 1919 a Ministerului Afacerilor Externe al Franței către legația romînă de la Paris.

Înainte de a reda *in extenso* acest document, trebuie reamintit că guvernul imperial a făcut tot posibilul ca să evite ciocnirile dintre armata romînă și soldații de origine romînă din armata austro-ungară. Guvernul imperial era conștient de faptul că nici un romîn ardelen nu va lupta împotriva soldaților romîni de peste munți. Nu trebuia să fie prea mare psiholog ca să-ți dai seama că romînii ardeleni ar fi întors armele împotriva armatei imperiale care timp îndelungat asuprise populația romînească din Ardeal. În consecință, statul major al armatei austro-ungare i-a trimis pe romînii ardeleni să lupte, fie pe frontul italian, fie în Galiția împotriva armatei ruse.

Romînii ardeleni care au căzut prizonieri la ruși, sau care au dezertat, au cerut să vie în Romînia ca să participe și ei cu arma în mînă, la eliberarea Ardealului. În acest sens, s-au format în Rusia lagăre de prizonieri romîni în cadrul cărora s-a creat un corp de voluntari romîni. Primele detașamente de voluntari au sosit în Moldova și au fost încadrate în armata romînă.

Izbucnirea Marii Revoluții din Octombrie a pus în fața soldaților romîni aflați în Rusia probleme noi. Era vorba de luarea unei atitudini în fața acestui măreț eveniment. Istoricul burghez C. Kirițescu, în lucrarea sa *Istoria războiului pentru întregirea neamului*, relatează pe larg acest episod. C. Kirițescu, în dorința de a prezenta succesele obținute de Romînia în primul război mondial ca o realizare a regimului burghezo-moșieresc, se străduiește să arate că acești voluntari ardeleni, în marea lor majoritate simpli țărani, n-au fraternizat cu Armata Roșie, ci dimpotrivă au luptat ca o armată contrarevoluționară, și aceasta chiar

de la început¹. Afirmăția este dezmințită de amintirile citate mai sus. Sînt de menționat mai ales cele ale lui Iosif Purcher, care arată că la un miting ținut în toamna anului 1917 și la care au participat tovarășii Vorosilov, Kalinin și alți conducători ai partidului bolșevic, prizonierii romîni s-au împărțit în trei tabere :

- una, care a fost pentru sprijinirea mișcării revoluționare ruse ;
- alta care prefera să rămînă neutră ;
- iar a treia, care cerea cu orice preț reîntoarcerea grăbnică în patrie².

Deci mai multe tabere, dar nici una — cum afirmă Kirișescu — contrarevoluționară. Mai mult decît atît, Kirișescu afirmă că prizonierii romîni care se retrăgeau prin Siberia spre Vladivostok — punct de îmbarcare — , deci aceia care în realitate voiau să se repatrieze și cei care se declaraseră neutri, au fost, dintre toți prizonierii străini, cei care în lupta cu Armata Roșie au dat dovadă de mai mare dîrzenie și de aceea comandamentul trupelor de prizonieri a dat întotdeauna trupelor de prizonieri romîni cele mai grele și mai de încredere misiuni.

Kirișescu va admite că numai spre sfîrșit dorul de casă a făcut ca „nimeni” să nu mai vrea să prelungească șederea în Siberia ca să lupte pentru Kolceak³. Documentul de mai jos va da dreptate amintirilor lui I. Purcher și nu istoricului Kirișescu.

Din relatările făcute de generalul francez Janin în martie 1919, deci cu mai bine de doi ani înainte de plecarea lor din Siberia, reiese că prizonierii romîni au fost recrutați prin promisiunea demagogică de a-i aduce acasă cît de curînd. Deci în primul rînd : prizonierii departe de a dori să lupte împotriva Armatei Roșii, au acceptat să intre în armatele de prizonieri comandate de Janin, pentru unicul scop al repatrierii. Despre trupa romînă, generalul spunea : „propaganda bolșevică găsea în acest mediu un teren favorabil”. În al doilea rînd : prizonierii romîni (țărani ardeleni) nu erau ostili din instinct socialismului, cum ar vrea să ne convingă Kirișescu. Asupra felului cum răspundeau romînilor ardeleni misiunilor militare, Janin spunea : „unități militare au refuzat să facă orice fel de serviciu deși — afirmă în continuare indignat generalul — ei au fost folosiți numai la paza căilor ferate, escortarea unor vagoane și la unele misiuni de pază în orașe”. În al treilea rînd : nimic adevărat deci din afirmațiile că trupelor romîne li s-au încredințat sectoarele cele mai periculoase și că în lupte grele și-au dovedit eroismul. Nici un cuvînt despre aceasta ; țăranii ardeleni nu țineau deloc să demonstreze eroismul lor în luptele împotriva Armatei Roșii. Dimpotrivă, așa cum arată memoriile voluntarilor romîni din Armata Roșie, acolo prizonierii romîni și-au dovedit eroismul și atașamentul lor față de Marea Revoluție.

Generalul francez se vede obligat să comunice că este constrîns de împrejurări să treacă la o epurare a trupelor romîne și trebuie să prevadă concedierea unităților prea contaminate, ceea ce, după cum subliniază generalul Janin, era și dorința lor.

Relatarea rece a faptelor care se petreceau în Siberia cu voluntarii romîni ne arată cît de mare este diferența dintre realitatea istorică, așa cum ne apare din documente oficiale, și cea din istoria prelucrată de G. Kirișescu.

Documentul citat mai jos are meritul de a ne arăta în mod convingător starea reală de spirit a prizonierilor romîni din Rusia între anii 1917 și 1921 și pe de altă parte, ușurința de interpretare a unui istoric burghez.

¹ C. Kirișescu, *Istoria războiului pentru întregirea neamului*, vol. III, p. 118—129, cap. *O anabasis romînească*.

² „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.” nr. 3 (mai-iunie 1957), p. 6. *Amintiri ale foștilor voluntari romîni în armata Roșie din timpul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și războiul civil*.

³ C. Kirișescu, *op. cit.*, vol. III, p. 124.

A N E X Ă

*Le ministère des Affaires Etrangères. Direction Politique
Troupes roumaines en Sibérie*

Le ministère des Affaires Etrangères a eu l'honneur de faire connaître à la Légation de Roumanie, par sa Note en date du 10 de ce mois, les dispositions que le général Janin avait prises en ce qui concerne les troupes organisées en Sibérie avec les prisonniers de guerre roumains de Transylvanie et les difficultés qu'avait provoqué l'état d'esprit de ces troupes et de leurs officiers.

Il résulte d'une nouvelle communication du Général Janin que ces difficultés tendent à s'aggraver. Les officiers, en majorité austrophiles et russophobes, entretiennent dans les corps de troupe des tendances regrettables. Le recrutement a été artificiel, et même forcé, et l'on a fait aux soldats la promesse irréalisable de les ramener promptement dans leur pays. La propagande bolchévique trouve donc dans ce milieu un terrain favorable. La conséquence en est, que des unités ont refusé de faire aucun service, alors qu'elles avaient été uniquement affectées à la garde de voies ferrées, à la police de certaines villes, et au convoiement des wagons.

Le Général Janin a refusé de licencier cette troupe, en considération de l'effet déplorable qu'une pareille mesure ne manquerait pas de produire; il s'efforcera donc de maintenir un noyau de troupes transylvaines, après épuration et réorganisation. Il est obligé cependant de prévoir le renvoi des unités trop gangrénées, conformément d'ailleurs à leur désir.

L'organisation, sous un commandement français, de troupes roumaines en Sibérie, et toutes les mesures qui s'y rattachent, ne pouvant résulter que de l'accord des deux gouvernements, le Ministère des Affaires Etrangères serait reconnaissant à Monsieur Antonesco de lui faire connaître le plus tôt possible les vœux du Gouvernement roumain sur cette question.

Paris, le 25 mars 1919.
Légation de Roumanie

Arhiva M. A. E., II—71/914 E₂ Pacea Generală (Diverse), fila 118.
Délégation Roumaine à la Paix. Dossier politique (secr.).

COMISIA DE REDACTARE A LUCRĂRII
„ISTORICUL RĂZBOIULUI INDEPENDENȚEI
DE MAI MULȚI OFIȚERI“ (1878)

DE

V. MIHORDEA

Participarea României la războiul ruso-turc, pentru cîștigarea independenței, fiind considerată de contemporani ca un eveniment de mare însemnătate, a fost urmărită de opinia publică pe măsura desfășurării faptelor, atît prin organe de presă special înființate (ziarele „Războiul”, „Dorobanțul” etc.), cît și prin unele lucrări realizate concomitent. Așa se face că în anul 1878 apare la București, în volum — după ce fusese mai întîi publicată în fascicule — lucrarea lui Dimitrie Laurian *Resbelul din Orient* (144 p.), iar la Gratz, datorită lui Massim Pop și P. Alessi, *Resbelul ruso-romîno-turc*, lucrare de mai mare întindere.

Evenimentul a continuat să stăpînească atenția opiniei publice și după încheierea păcii, deoarece faptele de arme săvîrșite de ostașii romîni în Bulgaria depășeau, ca însemnătate, tot ce se presupunea că s-ar fi putut aștepta de la ei.

Pentru cunoașterea exactă a acestor fapte de arme, pe baza documentării oficiale de care dispunea, Ministerul de Război a numit în toamna anului 1878 o comisiune compusă dintr-un număr de ofițeri superiori, foști participanți activi la evenimente, care să întocmească istoricul războiului, după informația dată de arhiva unităților armatei operative.

Lucrarea va apărea începînd cu anul 1887, fără indicație de autori, sub titlul *Istoricul Războiului Independenței de mai mulți ofițeri*, în trei părți și fără a menționa măcar în cuprinsul ei numele celor ce au alcătuit-o.

Din cîteva documente ce s-au păstrat la Arhivele Statului din București putem reconstitui că președinte al comisiunii a fost numit generalul Gheorghe Manu, iar membri: general Slăniceanu, colonelii Fălcoianu și Berindei, ajutați de un număr de „scriitori”. La început figura în această comisiune și colonelul Ieracie Arion — care-și făcuse studiile în Rusia și fusese atașat pe lingă persoana Marelui Duce Nicolae în timpul războiului — însă, primind alte însărcinări, n-a participat la lucrări și nici mai tîrziu nu figurează în lista membrilor. Avem de la el numai scrisoarea din 27 noiembrie 1878 către generalul Manu în care spune:

„Fiind chemat într-o chestiune importantă la comitetul permanent, am onoare a vă înștiința că nu pot lua astăzi parte la întrunirea comisiunii istorice”¹.

¹ Arh. St. Buc., M.St.M., dosar 687, f. 73.

Ministerul de Război voia să completeze comisia și cu un medic militar superior, căci la 24 noiembrie același an, scrie generalului Manu :

„Snteți cu onoare invitat a comunica Ministerului dacă pentru redijarea istoricului campaniei aveți necesitate și de un medic militar superior pentru darea relațiilor necesare în ceea ce privește serviciul sanitar”¹, însă nici un nume de medic militar nu figurează printre membrii săi.

La cererea comisiunii de a i se fixa un sediu, de a i se da un secretar dintre ofițerii inferiori capabili și un subofițer priceput ca arhivar, Ministerul de Război, prin adresa din 18 octombrie, face cunoscut generalului Manu următoarele :

„Am onoare a vă comunica că în urma rapoartelor Dvs. nr. 2 și 3 s-a dat ordinul nr. 23 018 Diviziei II Teritorială pentru atașarea căpitanului Balan Temistocle ca secretar al comisiunii ce prezidați. Asemenea s-a dat ordinul nr. 2 317 d-lui colonel Budișteanu, președintele Cercului Militar, a vă pune la dispoziție chiar de mline, 19 curent, o cameră spațioasă în localul Cercului Militar, spre a instala acolo cancelaria acelei comisiuni. Cît pentru sergentul ce cereți ca arhivar, vă rog să dați ordin sergentului Ionescu Iorgu, care a fost la Marele Cartier General — în seama căruia se află și arhiva cartierului — și care acum este la Consiliul superior, să facă serviciul pentru care vă este necesar”².

Probabil că oferta de la Cercul Militar unde era numai o singură cameră nu a convenit comisiunii, căci peste trei zile, la 21 octombrie, generalul Cernat, Ministru de Război, semnează următorul ordin către colonelul Barozzi, șeful depozitului armatei :

„Puneți vă rog îndată la dispoziția d-lui general Manu două camere din cele de care dispune acel depozit pentru instalarea comisiunii instituită pentru redactarea istoricului campaniei 1877—1878 cu mobilierul trebuincios”³. Negăsind în depozitul său decît mobilier pentru ofițeri, colonelul Barozzi raportează la 23 octombrie :

„Ordinului de față am onoare a răspunde că am pus la dispoziția d-lui general Manu două camere ale depozitului cu mobilierul de care dispune pentru ofițeri, iar în ceea ce privește mobilierul pentru scriitori, depozitul neposedînd, vă rog binevoiți a da ordine Stat majorului de geniu a preda sus zisul mobilier din magazinele ce se află chiar în curtea localului depozitului de resbel”⁴.

Nu putem spune unde era pe atunci „depozitul de resbel”, dar o altă mențiune documentară ne informează că sediul Comisiunii era în „Calea Rahovei, nr. 12”⁵, deci pe lîngă actualul palat al Bibliotecii Centrale de Stat.

Materialul documentar. Arhiva armatei de operațiuni din Bulgaria, care urma să stea la baza documentării comisiunii, nu era în momentul constituirii sale nici organizată și nici măcar centralizată. În privința aceasta, comisia s-a adresat comandanților de mari unități pentru a obține informații. La 11 noiembrie 1878 generalul Racoviță, comandantul Diviziei a IV-a teritoriale, scria din Iași generalului Manu :

„Am avut onoare a primi nota dv. nr. 6 din 8 curent, la care mă grăbesc a vă face cunoscut că în timpul campaniei 1877—78 am avut onoarea a comanda succesiv două diviziuni, a 4-a și a 3-a activă. Cancelaria celei de a 4-a cu toate actele ei s-au încredințat succesorului meu, d-lui General Anghelescu, de la care vă rog a le reclama ; cancelaria cu toate actele diviziei a 3-a, după ordinele ce am avut de la Minister, cu ocazia demobilizării trupelor, le-am vărsat

¹ Arh. St. Buc., M. St. M., dosar 687, f. 79.

² Loc. cit., f. 28.

³ Loc. cit., f. 18.

⁴ Loc. cit.

⁵ Loc. cit., f. 78.

prin șeful de stat major, colonelul Mărculescu, la Marele Cartier General al armatei, unde vă rog să binevoiți a vă adresa, spre a vi le încredința”¹.

Abia în cursul anului 1879 — probabil la insistența comisiei — Ministerul de război va proceda la organizarea acestei arhive, prevăzându-se în acest scop și „fondurile” necesare. La 18 iulie 1879, maiorul Brătianu, șeful depozitului general al armatei, raportează ministerului următoarele :

„Suma de lei cincizeci aprobată de dvs. cu ord. nr. 4302 din 21 martie a.c. pentru organizarea definitivă a întregii arhive a teatrului de operații din Bulgaria fiind insuficientă, vă rog binevoiți a mai aproba încă lei cincizeci, ce se crede că va fi de ajuns”. Pe acest raport, directorul general al ministerului, colonelul Dona, pune rezoluția : „Nu se aprobă, fiind destul de suficientă suma deja aprobată”².

Polémica șefului depozitului armatei cu directorul Ministerului de război pe chestiunea „fondurilor” pentru aranjarea arhivei, având în sprijin și numele de „Brătianu”, va continua, căci la 18 august el raportează :

„Am onoare a înapoia compturile primite cu alăturatul ordin și copii după ordinul dvs. de aprobare, rugându-vă să binevoiți a dispoza achitarea sumei de cincizeci de lei, fiindcă din cei cincizeci de lei ce sînt destinați atît ca cheltuieli a cancelariei depozitului, cît și a litografiei, este în imposibilitate a putea achita suma de mai sus, făcută în interesul arhivei războiului ce era un haos și care sumă este insuficientă, după cum am avut onoarea a supune la cunoștința dvs. prin raportul nr. 108 din 18 iulie expirat”³.

Într-un alt raport, de la 27 august, maiorul Brătianu spune că „dacă Ministerul nu aproba suma de 50 lei, acea cheltuială nu se făcea, deoarece cheltuiala de cancelarie abia e suficientă pentru cheltuiala depozitului. Arhiva era un ce străin aceluia serviciu. Ea trebuia adusă regulat. Ministerul poate găsi fonduri pentru această sumă. Din fondurile cheltuielilor cancelariei ministerului, vă rog dar să binevoiți a dispoza achitarea acestei sume”⁴.

Aceste informații arată că în cursul anului 1879, arhiva războiului a fost organizată și pusă la dispoziția Comisiei⁵, care însă, în așteptare, a recurs la un alt mijloc de informare amănunțită : *istoricul regimentelor*, cerut prin adresă către marile unități la 27 noiembrie 1878⁶. Deținerea de către comisie a acestor „registre de operații”, indispensabile corpurilor, un timp mai prelungit, a cauzat nemulțumiri printre comandanții de unități, care au început să reclame. La 8 mai 1879 comandantul regimentului 7 Călărași raporta Diviziei IV că a trimis registrul operațiilor la brigada I activă (colonel Roznoveanu) și l-a cerut în mai multe rînduri.

„La toate aceste raporturi regimentul nu a primit nici un răspuns și astăzi este lipsit de registrul de operațiunile campaniei. Avînd în vedere importanța unui asemenea act pentru istoricul corpului, avînd în vedere că corpul are de trecut în registru încă mai multe evenimente relative la operațiunile regimentului în timpul campaniei, am onoare domnule general a vă ruga să binevoiți a mijloci locului competent de a se înapoia acel registru, fiind de absolută necesitate”⁷.

¹ Arh. St. Buc. M. St. M., dos. 687, f. 9.

² Loc cit. dosar 650, f. 34.

³ Loc cit., f. 38.

⁴ Loc cit., f. 40.

⁵ Această arhivă a continuat să fie păstrată la Ministerul de război pînă la 1916, cînd va fi vărsată la Arhivele Statului din București, unde formează fondul Marelui Stat Major, compus din circa 800 dosare. Existența ei va fi semnalată istoricilor abia în preajma celui de al doilea război mondial.

⁶ Loc cit., dosar 687, f. 78.

⁷ Loc cit., f. 13.

Sezisat prin Divizia a IV-a și prin Minister de această reclamație, generalul Manu, care considera aceste acte împrumutate ca devenite de drept proprietatea comisiei, răspunde cu adresa nr. 23 din 2 iunie :

„La arhiva Comisiunii pentru istoricul campaniei se află și un registru al Regimentului 7 de călărași. Acest registru însă fiind de trebuință Comisiunii, nu se poate trimite regimentului, care de fel a și trebuit să țină o copie. Dacă dar nu se posedă în regiment o asemenea copie, regimentul poate dispune a-și scoate copie după exemplarul aflat în arhiva comisiei”¹.

Meloda de lucru. Din compunerea comisiei se vede că la redactarea textului n-a luat parte nici un istoric de profesie. Criteriul numirii membrilor nu a fost priceperea de a interpreta materialul documentar, ci numai cunoașterea evenimentelor la care fiecare a participat dintr-o anumită poziție. O scrisoare confidențială a generalului Slăniceanu către generalul Manu din 13 iunie 1879, dă în această privință următoarele lămuriri :

„Deși desărcinat de minister prin ordinul nr. 26 353 din 28 noiembrie, anul încetat, de a mai lua parte în comisiunea pentru lucrarea istoricului campaniei, totuși neputând rezista stăruinței² ce dvs. dimpreună cu toată comisiunea mi-ați făcut onoare a pune, ca să rămân în această comisiune, am început a lucra cu toată seriozitatea, adunând documente de prin dosare și informațiunile necesare lucrării, însă ce se întâmplă : de la 1876 aprilie 27 și pînă la 1877 aprilie 2, care cuprinde chiar epoca căreia mi s-a dat a face istoricul, am fost însumi ministru de Resbel și că astfel am luat parte ca membru al guvernului la preliminările politice ale resbelului și ca ministru de resbel am dirijat toate operațiunile administrative și militare care s-au făcut în acest decurs de timp. — Vă declar domnule general că este peste putință unui om în asemenea condițiuni a-și îndeplini o așa de delicată misiune cu acea încredințare în sine ce poate avea numai un altul care n-ar putea fi nici bănuît măcar să fi avut un interes direct în expunerea faptelor, precum s-ar întâmpla cu subsemnatul făcînd istoricul Ministerului de Resbel tocmai asupra epocii unde se afla în fruntea acestui minister. — Supunîndu-vă cazul, nu mă îndoiesc domnule general că veți binevoi a aprecia aceste considerațiuni care, deși subiective, au o însemnătate atît de mare pentru mine, încît mă țin în loc, îmi paralizează orice activitate căci sînt aprecieri în acest istoric în care trebuie să spun limpede ce s-a făcut și aceasta nu o pot face eu, care voiu putea fi totdeauna bănuît de a fi fost amăgit printr-o falsă perspectivă. Pentru ca lucrarea să nu rămînă însă stîljenită din cauza mea, am onorul a vă propune să însărcinați cu partea mea pe lt. col. Schilet, care mi-a exprimat dorința de a lua parte la această lucrare și iau îndatorirea către dvs. a da acestui ofițer, pînă va termina, tot concursul meu, pentru a-și putea îndeplini bine această misiune, precum cu toții o dorim.

Binevoiți Domnule general a primi încredințarea prea osebitei mele considerațiuni. Șeful Statului Major General, generalul Slăniceanu”².

Dată fiind și poziția lui de șef al Statului Major al armatei, Slăniceanu era util din toate punctele de vedere comisiei, cu toate că Ministerul de război, menținîndu-i calitatea de membru, îl scutise de a lua parte la ședințe, pe timpul cît avea să dețină funcția care nu-i lăsa timp și pentru altceva.

Drept răspuns la această scrisoare sînt formulate de mîna generalului Manu o serie de considerente din care se conturează în parte metoda de lucru a comisiei :

„Comisiunea luînd cunoștință de această adresă a d-lui general Slăniceanu, considerînd că comisia este adusă a face un istoric narativ, explicativ al campaniei, considerînd că pentru aceasta diferitele părți ale istoricului nu pot fi tratate mai în cunoștință de cauză decît de acei din membrii săi care au avut un rol activ tocmai în epoca despre care tratează fie ce parte,

¹ Loc. cit., f. 15.

² Loc. cit., f. 687, f. 71 — 72.

considerînd că istoricul este o operă comună și anonimă, făcută de comisiune în întregul ei, care va avea și dreptul și datoria a da forma definitivă a lucrării făcută de fiecare membru în parte.

Considerînd că dl. general Slăniceanu este numit și menținut de minister membru al acestei comisiuni,

Considerînd că comisiunea a admis de la început că nu este loc a spori numărul membrilor săi,

Considerînd că după modul instituirii comisiei dacă are dreptul de a se servi de ofițerii luptători pentru redactarea istoricului,

Comisiunea decide :

1. Dl. general Slăniceanu este rugat a continua elaborarea părții istoricului ce i s-a destinat.

2. D-sa este în drept a-și lua un ajutor, prin urmare și pe dl. lt. col. Schileti, poate ca să-l ajute în lucrarea părții sale, însă față cu comisiunea lucrarea va fi totdeauna considerată ca concepută de dl. general Slăniceanu".

București 23.VI/79

General Manu
Col. Fălcoianu
Col. Berindei

„Am văzut aceasta și fac
rezervele mele”.
Slăniceanu ¹

Urmărind scopul de a face „un istoric narativ, explicativ al campaniei”, membrii comisiei s-au comportat în primul rînd ca militari de meserie și mai puțin ca istorici. Ei s-au mărginit a privi numai faptele de arme, așa cum s-au desfășurat fără nici un fel de considerații lăturale pentru înțelegerea lor în cadrul unui orizont mai larg. Păstrînd în memorie, din contactul cu realitatea, întreaga materie ce urmau să o trateze și ajutîndu-se de documente numai pentru precizarea faptelor, redactorii au întocmit chiar de la început — probabil în anul 1879 ² — o tablă de materie, compusă din trei părți, de care s-au ținut cu fidelitate în dezvoltarea capitolelor celor două volume date la tipar, după nouă ani de elaborare ³.

În această tablă de materie se prezintă, în introducere, considerațiile istorice care încep cu „mișcarea insurecțională în *Peninsula Balcanică în 1875 și 1876*”, apoi războiul turco-srb, atitudinea României, corpul de observație, conferința de la Constantinopole, „Rusia mobilizată” și atitudinea României față de „resbelul” ce se pregătește.

Nu a intrat în planul Comisiei să redea nici un fel de considerații a legăturilor mai vechi cu popoarele participante la război, nici o prezentare a acțiunii diplomatice, preocupări obișnuite la istoricii de meserie din acea vreme ⁴. Cu atât mai puțin, nu se vorbește nimic de aspectul economic și social al evenimentului militar care a adus țării recunoașterea internațională a independenței. În schimb prezentarea faptelor de arme este completă, conștiincios și cu competență redată.

Cele douăsprezece capitole pe care membrii comisiei și-au propus să le dezvolte sînt reprezentate inegal în trei părți.

Prima parte care începe cu concentrarea armatei în octombrie 1876 și merge cu expunerea evenimentelor pînă la „ochire repede asupra operațiunilor armatei ruse în Bulgaria pînă la a

¹ Loc. cit., f. 72.

² Se găsește plasată în dosar alături de scrisoarea lui Slăniceanu de la 13 iunie 1879.

³ S-a păstrat și în textul tipărit repartizarea materialului în trei părți.

⁴ La apariția părții întii, autorii au dat o prezentare istorică în cele șaptesprezece pagini de la început.

doua luptă sub Plevna'', are patru capitole, dintre care primele trei ar fi redactate de generalul Slăniceanu, potrivit afirmațiilor sale din scrisoarea trimisă lui Manu la 13 iunie.

Partea a doua este mai întinsă și cuprinde șase capitole; începând cu „Luptele ofensive în Bulgaria a Românilor cu Rușii'', face o descriere amănunțită a tuturor operațiunilor din Bulgaria pînă la căderea Plevnei și încheie cu „Escortarea prizonierilor de către Divizia a 3-a''.

În partea a treia, compusă din capitolele 11 și 12 sînt prezentate „Luptele ofensive în Bulgaria ale românilor singuri'', toate operațiunile corpului de vest împotriva Vidinului și asediarea acestei cetăți, pînă la „Întoarcerea armatei române pe malul stîng al Dunării''¹.

Dezvoltat pe baza acestui plan, *Istoricul Războiului Independenței de mai mulți ofițeri*, publicat în 1887², va constitui o muncă de bază, în ceea ce privește prezentarea faptelor de arme, pentru toate lucrările ulterior consacrate Războiului Independenței. Deoarece tabla de materii a volumelor apărute este mult mai dezvoltată, în ceea ce privește numărul capitolelor și unele chestii de amănunt, dăm în anexă planul așa cum a fost întocmit de comisiune.

1879

A N E X Ă

Tabla de materii a Istoricului războiului de la 1877—1878 redactată aprioric de membrii comisiei

Introducere

Mișcarea insurecțională în Peninsula Balcanică în 1875 și 1876. Răzbelul Turco-Sîrb. Atitudinea Romîniei. Corpul de Observație. Conferința de la Constantinopol. Rusia mobilizată. Atitudinea Romîniei față de răzbelul ce se pregătește.

Partea I

1. Lupta ofensivă a Romîniei. Mobilizarea armatei române în octombrie 1876. Ordinea de bătaie. Cantonarea trupelor în iarna 1876 și 1877. Lucrările de întărire făcute la Barboși și Calafat.

2. Ducerea răzbelului ruso-turc și intrarea armatei ruse în România. Noua ordine de bătaie a armatei române, în urma modificărilor introduse în organizația sa. Convenția de la 4 april. Mișcările trupelor române, concentrînd teritoriul pe măsură ce înaintează armata rusă. Armile ostilităților schimbate, între Calafat și Vidin, la 26 Aprilie. Proclamarea independenței.

3. Ostilități între turci și români la Oltenița, Giurgiu, Izlaz, Bechet, Corabia, Calafat. Mișcarea trupelor române spre Valahia mică. Transportarea Marelui Cartier la Poiana. Trecerea Dunării de către ruși la Șistov.

4. Cooperațiunea dată de armata Romîniei pentru întemeierea acelei operațiuni. Luarea Nicopolei de către ruși. Participarea noastră la acest eveniment. Ochire repede asupra operațiunilor armatei ruse în Bulgaria, pînă la a doua luptă sub Plevna.

Partea II

5. Luptele ofensive în Bulgaria a românilor cu rușii. Formarea armatei de operațiuni și a corpului de Observație. Marșul de concentrare a armatei de operație între Jiu și Olt. Alegerea portului de trecere. Considerațiuni cari au determinat alegerea portului Corabia. Stabilirea podului.

¹ Arh. St. Buc., M. St. M., dos. 687, f. 75—76.

² Prima parte în 1887, iar a II-a și a III-a la un loc în 1898.

6. Operațiunile preliminare ale trecerii Diviziei a 4-a în Bulgaria. Înaintarea acestei divizii de la Nicopole spre Plevna. Mișcările cavaleriei pe dealul (sic pentru malul) drept pentru a acoperi operațiunea trecerii. Trecerea diviziei a 3-a. Trecerea diviziei de rezervă la 20 august. Considerațiuni cari au determinat schimbarea liniei de operație, strămutând podul la Turnu-Măgurele. Marșul strategic al armatei de operație pentru a servi sub Plevna. Măria sa Domnitorul ia comanda armatei ruso-române de vest.

7. Începutul operațiunilor în contra Plevnei, în zilele de la 26,27,28 și 29 august. Lupta de la 27 august. Ziua de 30 august. Luarea redutei Grivița nr. 1. Pozițiunea cavaleriei pe dealul (sic) stîng al Vidului în acele zile... Deschiderea tranșei în contra redutei Grivița nr. 2. Pozițiunile ocupate de armata română. Primele lucrări de întărire. Atacul de la 6 septembrie.

8. Lucrarea de asediu a redutei Grivița nr. 2. Pozițiunea armatei române și ruse în luna septembrie. Operațiunile cavaleriei în contra convoiului intrat în Plevna la 10 septembrie. Atacul de la 7 octombrie.

9. Mișcări pregătitoare pentru completarea investisimentului. Trecerea Diviziei a 4-a pe malul stîng al Vidului. Întărirea întregii linii de investisiment. Ziua de 12 octombrie. Restaurarea investisimentului prin ocuparea muntelui verde și a întăririlor de la Susurlu. Împărțirea liniei de investisiment în zone și măsuri luate pentru a se susține una pe alta.

10. Operațiuni în contra Rahovei și luarea acestei cetăți. Mișcările cavaleriei spre vest pentru a lega Rahova cu armata de investisiment. Mișcările corpului rus spre Sofia. Căderea Plevnei și ziua de 28 noiembrie. Exkortarea prizonierilor de către divizia 3-a.

Partea III

11. Luptele ofensive în Bulgaria ale romînilor singuri. Noua ordine de bătaie. Formarea corpului de Vest. Ocuparea de către Divizia III-a a malului stîng al Dunării la Călărași. Marșul armatei romîne spre Vidin. Dificultățile îndeplinite din cauza asprimii timpului. Ocuparea succesivă a orașelor și satelor întărite de pe malul drept al Dunării. Operațiunile în contra Blegragicului.

12. Investisimentul cetății Vidin, prin ocuparea lui Nazir Mahaba, Vitbod, Tatargik, Belarada, Smârdan, Inova, Capitanova și lupta de la Smârdan. Bombardarea cetății Vidin. Lucrări și întăriri ale liniei de investisiment. Armistițiul. Intrarea trupelor romîne în Vidin și Belgrodjic. Întoarcerea armatei pe malul stîng al Dunării. Dislocația nouă.

(Arh. St. Buc., M. St. M., Dosar 687, f. 75—76).

VIATA ȘTIINȚIFICĂ DE PESTE HOTARE

CONFERINȚA UNIONALĂ A ORIENTALIȘTILOR DE LA TAȘKENT

În prima jumătate a lunii iunie 1957, capitala R.S.S. Uzbece, orașul Tașkent, a găzduit prima conferință unională a orientaliștilor din U.R.S.S., la care a participat și un număr considerabil de specialiști din țările de democrație populară ale Asiei și Europei. Așa, de pildă, R.P. Chineză a fost reprezentată prin Fu-Mao-Tzi, directorul Institutului minorităților naționale, și Din-Tze-Lian, decanul Facultății de istorie a Universității populare din China de nord-est; R.P. Polonă prin cunoscutul turcolog prof. dr. A. Zajackowski, membru al Academiei de științe a R.P. Polone; R. Cehoslovacă prin tânărul etnograf orientalist O.V. Nagodil; R.P. Bulgaria prin turcologul Riza Mollov; R.P. Mongolă prin orientalistul B. Teden; R.P.D. Coreeană prin Cion Sok Tam, cercetător principal la Institutul de istorie, Kao Van Min cercetător științific la comitetul pentru cercetări geografice, istorice și de literatură a R.D. Vietnam (Hanoi) etc. Din partea R.P. Române a participat M. Guboglu, cercetător principal la Institutul de istorie al Academiei R.P.R. și vicepreședinte al Secției de studii orientale a Societății de științe istorice și filologice.

Atât comitetul de organizare al conferinței, în frunte cu cunoscuții oameni de știință H.M. Abdullaev, președintele Academiei de știință a R.S.S. Uzbece, acad. I.M. Muminov, secretarul aceleiași înalte instituții de cultură, și acad. T.N. Kari-Niazov, cît și populația Tașkentului au făcut o primire călduroasă oaspeților.

La plenarele din zilele de 4, 5 și 11 iunie, ținute în spațioasa sală a teatrului de operă și balet „A. Navoi”, au participat nu mai puțin de 1500 de persoane, în frunte cu academicienii, membrii corespondenței, reprezentanții instituțiilor științifice și didactice ale Uzbekistanului și ale altor republici unionale din Asia mijlocie. De asemenea erau de față numeroși delegați din partea Institutului de orientalistică al Academiei de științe a U.R.S.S., precum și din partea facultăților de limbi orientale din Moscova și Leningrad. Oaspeții de peste graniță, în semn de cinste, au fost aleși în prezidiu alături de reprezentanții de seamă ai orientalisticii sovietice și ai vieții politice a Uzbekistanului, în frunte cu N.A. Muhitdinov, prim secretar al C.C. al P.C. din Uzbekistan, și Ș.R. Rașidov, președintele Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S. Uzbecă. Numele multor participanți sovietici ne sînt cunoscute prin lucrările lor interesante privind istoria, literatura, limba și etnografia popoarelor orientale. Unele dintre acestea au fost recenzate în coloanele revistelor noastre („Analele Romîno-Sovietice”, „Studii”, „Studii și Cercetări de Istorie Medie” etc. pe anii 1948—1956), altele au fost amintite cu ocazia celor de a 30-a și de a 40-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Ținută în condițiile cînd oamenii sovietici au început să se pregătească pentru întîmpinarea celei de a 40-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, Conferința de

la Tașkent a prilejuit pentru unele republici unionale prezentarea unui bilanț al studiilor orientale în cursul celor patru decenii de regim sovietic, relieffându-se progresele uimitoare față de perioada prerevoluționară. În această privință, E.M. Jukov, membru corespondent al Academiei de științe a U.R.S.S., în cuvîntul său de deschidere a subliniat că „Uniunea Sovietică a obținut mari succese în pregătirea cadrelor științifice de orientaliști în Asia mijlocie, Transcaucazia și în alte regiuni naționale și însăși convocarea primei conferințe unionale a orientaliștilor arată grija pe care o acordă partidul comunist și guvernul sovietic studiilor orientale”.

O bună parte din rapoartele prezentate în primele ședințe plenare de academicienii A.C. Sumbat-Zade (Azerbaidjan), G.A. Cearlev (Turkmenia), G.V. Țereteli și S. Djikia (Gruzia), S.U. Umarov (Tadjikistan), S.Azimjanova (Uzbekistan) ș.a. au oglindit cît se poate de bine situația, problemele și realizările pe tărîmul orientalisticii în republicile unionale respective. În documentatul raport al cunoscutului istoric al poporului tadjic acad. B.G. Gafurov, director al Institutului de orientalistică al Academiei de științe a U.R.S.S., tratînd despre *Situația și problemele orientalisticii sovietice în lumina hotărîrilor Congresului XX al P.C.U.S.*, au fost ridicate o serie de probleme importante ca, de pildă, pregătirea cadrelor de orientaliști pentru instituțiile științifice, calitatea lucrărilor, coordonarea activității științifice a institutelor de studii orientale ale Uniunii Sovietice.

Printre comunicările ținute în plenare care au trezit un viu interes în rîndurile ascultătorilor au fost: *Biruni și importanța operei lui pentru dezvoltarea științei* prezentată de acad. H.M. Abdullaev, și *Biruni și problema istoriei Horezmului antic și medieval timpuriu* de cunoscutul arheolog orientalist S.P. Tolstov.

Acad. I.M. Muminov, într-o comunicare intitulată *Ideea prieteniei popoarelor în operele gînditorilor înaintați din Uzbekistan în a doua jumătate a sec. al XIX-lea și la începutul celui de al XX-lea*, amintește că savantul Biruni (m. 1048), gînditorul Ibn Sina (m. 1032), astronomul Ulugbek (m. 1449) și marele poet Alișer Navoi (m. 1501) au cîntat ideea de colaborare între popoare, subliniind că această tendință democratică s-a dezvoltat în operele iluminiștilor din Asia Centrală din a doua jumătate a sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea, ca: Ahmed Doniș, Furkat, Mukimi, Hamza, Aini, Avaz și alții. În încheiere, conferențiarul a subliniat că ideile iluminiștilor din Asia Centrală cu privire la prietenia dintre popoare au avut un caracter progresist.

Aceeași ținută de sobrietate științifică au avut-o și cele aproximativ 90 de comunicări prezentate în cadrul celor șapte secții. Primele zece au fost axate pe problema: *istoria popoarelor Orientului sovietic*, privind epoca modernă și îndeosebi cea contemporană (secția I). Iată cîteva titluri de comunicări: *Lichidarea înapoierii economice a Azerbaidjanului după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie* de P.A. Azizbekova și M.A. Kaziev; *Dezvoltarea economiei Armeniei sovietice* de G.D. Isaakian; *Lupta pentru colectivizarea agriculturii în R.S.S. Turkmene* de S.D. Kakabaev; *Formarea națiunii socialiste uzebe* de M.G. Vahabov.

În secția a II-a au fost prezentate 13 comunicări privind *Legăturile istorice, economice și culturale ale popoarelor din Orient*, din care cităm: A.N. Guliev a făcut o interesantă expunere *Din istoria relațiilor ruso-azerbaidjane în veacurile XV—XVIII*; acad. A.A. Semenov — *Rolul Asiei mijlocii în răsptîndirea valorilor materiale și spirituale*; T.H. Kumfkov — *Relațiile dintre Kabarda și Rusia în sec. XV—XVI-lea*; A. M. Aminov — *Legăturile economice dintre Uzbekistan și Rusia în sec. XVI—XIX*; S.B. Așurbeili — *Legăturile economice și culturale ale Azerbaidjanului cu China în Evul mediu etc.*

Concomitent, în secția a III-a au fost ținute o serie de 11 comunicări, al căror conținut oglindea momente importante din *istoria luptei de eliberare națională a popoarelor din Orient*, începînd cu nordul Africii și pînă în inima Asiei. Așa, de pildă V.N. Nikiforov a

prezentat comunicarea *Știința istorică în China de azi și cercetarea trecutului revoluționar al poporului chinez*, V.I. Vasiliev comunicarea *Lupta de eliberare națională a popoarelor din Asia de sud-est*, și A.F. Miller a făcut o interesantă comunicare cu titlul *Din istoria luptei poporului turc pentru independență (ocupația Istanbulului de către Anglia în 1920)* etc.

Un număr bogat de comunicări a fost prezentat în sala de conferințe a Institutului de orientalistică al Academiei de științe a R.S.S. Uzbekă, privind *istoria veche și medievală, arheologia și etnografia popoarelor din Orient* (secția a IV-a). Un deosebit interes a prezentat, prin originalitatea sa, comunicarea savantului arheolog M.E. Masson: *Date noi din istoria și istoria culturii Turkmenistanului de sud*, precum și comunicările: G.A. Melikișvili — *Studierea epigrafiilor și a altor probleme din istoria statului Urartu în știința sovietică*; G.H. Sarkisean — *Despre situația vechilor orașe babiloniene în perioada elenistică*; I.G. Guleamov, membru corespondent al Academiei de științe a R.S.S. Uzbekă, — *Din istoria irigației la popoarele Asiei mijlocii*. Seria acestor comunicări cu caracter istoric, interesante, originale și variate, a fost încheiată de profesorul I.I. Umneakov cu comunicarea *Importanța operei acad. V.V. Bartold pentru istoria Asiei mijlocii*.

În secția a V-a au fost prezentate comunicări din domeniul *literaturii popoarelor din Orient*. Cele 12 comunicări ținute în secția respectivă privesc diversele probleme ale literaturii popoarelor orientului sovietic. I.S. Braghinski, membru corespondent al Academiei de științe a R.S.S. Tadjică, a vorbit *Despre studierea legăturilor literare uzbeko-tadjice*, I.T. Dusembaev despre *Literatura cazahă în sec. XVIII—XIX și problema studierii ei*. A.M. Demirci—Zade, membru corespondent al Academiei de științe a R.S.S. Uzbekă, *Despre „Kitabi—Dede Korkul”, un monument de limbă turcă-uză din sec. al XII-lea*. Printre comunicările care privesc Orientul nesovietic amintim: E.P. Cellșev — *Principalele căi de dezvoltare ale literaturii indiene contemporane* și L.E. Eidlin — *Situația și căile de dezvoltare ale literaturii chineze contemporane*.

În cadrul secției a VI-a consacrată *limbilor orientale*, au fost prezentate comunicările acad. A.K. Borovkov — *Tradiția lexicografică în dicționarele limbii ceagatai*; S.S. Amanjalov, membru corespondent al Academiei de științe a R.S.S. Kazahă, — *Monumentele vechii scrieri turce și legătura lor cu limbile moderne ale popoarelor turce*; A.S. Lekiașvili — *Cu privire la studiul structurii rădăcinilor arabe*; M.F. Fazllov, membru corespondent al Academiei de științe a R.S.S. Tadjice, — *Situația și problemele de viitor ale studierii dialectologiei tadjice* etc.

În secția a VII-a au fost prezentate comunicări privind *vechile manuscrise ale popoarelor orientale*: acad. A.A. Semenov — *Fondurile de manuscrise ale Asiei mijlocii și importanța studierii lor*; H.S. Suleimanov — *Experiența studierii critico-științifice a textului operei lirice a lui Alișer Navoi „Comora înțelepciunii”*; A.D. Papazean — *Valoarea istoriografică a manuscriselor persane păstrate la Malenadaran (depozitul de manuscrise vechi de pe lângă Consiliul de miniștri al R.S.S. Armeană)*. Cunoscutul turcolog A.N. Kononov a făcut o analiză aprofundată a operei lui Abu-l-Gazi chan de Hiva, *Spița turcmenilor*. În fine, medievistul A.A. Ali-Zade din Baku a încheiat această interesantă serie de comunicări cu *Colecția de letopisețe a lui Rașid-ad-Din ca izvor pentru istoria popoarelor din Asia Mică*. De remarcat că opera lui Rașid-ad-Din reprezintă un izvor prețios pentru istoria noastră. Spațiul nu ne permite să trecem în revistă și alte comunicări din această categorie.

Seria celor nouă comunicări, prezentate în subsecția de studiere a *Canonului științei medicale* al lui Ibn Sina (cunoscut în Europa sub numele de Avicenna 973—1037), care a preocupat și știința noastră medicală, a fost deschisă de acad. V.N. Ternovski — *Ibn Sina — genialul creator al „Canonului științei medicale”* și încheiată de A. Kadırov — *Rolul lui Ibn Sina în dezvoltarea științei botanice în Orientul medieval*.

Conferința de la Tașkent nu s-a limitat la comunicările și rapoartele din diverse domenii ale orientalisticii. Ea a fost însoțită de o serie de expoziții. Numeroase fotomontaje executate

În condiții minunate reprezentau monumentele culturii materiale și spirituale ale Asiei mijlocii, Kazahstanului, Transcaucaziei și ale altor regiuni unionale. A.S. Tveritnova, directoarea Bibliotecii Institutului de orientalistă din Moscova, a organizat o frumoasă expoziție de literatură orientalistă, care cuprindea realizările științei sovietice în decurs de 40 de ani. O bogată expoziție de manuscrise orientale rare, multe în miniaturi splendide, din domeniul istoriei, filologiei, literaturii, filozofiei, științelor naturii etc., împodobeau câteva săli ale Institutului de orientalistă al Academiei de Științe a R.S.S. Uzbekă. De asemenea, a fost organizată în cinstea conferinței o expoziție de arheologie, sub conducerea arheologului acad. M.E. Masson, și o expoziție de artă orientală, privind în special India, China, Japonia, Birmania etc. În presa locală au apărut numeroase articole în legătură cu aceste expoziții.

În cinstea conferinței de la Tașkent au fost publicate și o serie de cărți, în condiții tehnice admirabile, din diverse domenii ale orientalisticii. Amintim numai cu titlul de informație: Biruni, *Opere alese*, Ed. Acad. de științe a R.S.S. Uzbekă (Tașkent, 1957, 488 p.); *Colecție de manuscrise orientale*. Ed. Acad. de științe a R.S.S. Uzbekă, sub redacția prof. acad. A.A. Semenov (Tașkent, 1957, 560 p.); M.I. Karimov, *O operă necunoscută a lui ar-Razi „Cartea taina tainelor”*, Ed. Acad. de științe a R.S.S. Uzbekă (Tașkent, 1957); Mir Muhammed Amin-i Buchari, *Ubaidulla name*, sub red. prof. acad. A.A. Semenov (Tașkent, 1957); I.M. Muminov, *Ideile filozofice ale lui Bedel* (Tașkent, 1957, 112 p.); *Materiale privind istoria ideilor progresiste social-filozofice în Uzbekistan*, sub red. lui Ibrahim Muminov, Ed. Acad. de științe a R.S.S. Uzbekă (Tașkent, 1957, 350 p.); A.R. Muhamedjanov și I. Nigmatov. *Unele izvoare privitoare la istoria relațiilor Buharei și Hivei cu Rusia*, sub red. acad. I. Guleamov (Tașkent, 1957, 140 p.).

În ziua de 9 iunie, orientaliștii participanți la Conferință au făcut o interesantă excursie la Samarkand, unul dintre cele mai vechi orașe ale Asiei mijlocii, capitala lui Timur-Lenk, oraș plin de monumente istorice antice și medievale, în special din epoca timuridă, care s-au păstrat pînă astăzi. Așa, de pildă, epocii lui Timur cel schiop îi aparțin marile construcții ca *Mecetul*, cunoscut sub numele „Gur-i emir”, „Bibi-Khanım”, seria de mausolee „șah-i zinda” etc. Populația Samarkandului a confirmat cunoscuta ospitalitate a uzbekilor. Timpul scurt nu ne-a permis să facem o excursie și la Buhara, un alt centru important al Uzbekistanului.

În ziua de 10 iunie a avut loc a VI-a ședință plenară în care s-au purtat discuții pe marginea referatelor consacrate diverselor probleme ale orientalisticii. În cadrul acestor discuții s-au ridicat probleme interesante. Dr. A.N. Kononov, vorbind despre cercetarea limbilor turce în Uniunea Sovietică, a insistat asupra necesității unei strînse coordonări a lucrărilor specialiștilor în acest domeniu. I.M. Diakonov, candidat în științe istorice, a arătat necesitatea studierii problemelor de semitologie, iar I.S. Braghinski a relevat avîntul orientalisticii sovietice și rolul celor trei reviste de orientalistă: „Sovremennii Vostok”, „Sovetskoe Vostokovedenie” și „Sovetskoe Kitaevdenie”.

Acad. B. Gafurov a subliniat rezultatele pozitive ale conferinței și contribuția ei incontestabilă la dezvoltarea orientalisticii. Treclnd în revistă o serie de comunicări prezentate și scoțînd în relief părțile lor pozitive, vorbitorul a arătat că un dar prețios pentru conferință, pentru oaspeți și pentru știința sovietică este publicarea primului volum din operele marelui om de știință Biruni. Arătînd unele lipsuri, acad. B. Gafurov a scos în evidență necesitatea ca activitatea științifică să fie precis orientată, să aibă un caracter combativ și principal

Cea mai mare parte a plenarei din 11 iunie a fost consacrată conferinței *Noi succese ale orientalisticii sovietice*, ținută de N. Muhitdinov, prim secretarul C.C. al P.C. al Uzb-

kistanului. Amintind de istoria glorioasă și de numeroasele tradiții ale orientalisticii sovietice, conferențiarul a trecut în revistă un număr important de probleme, subliniind însemnătatea și noile cerințe ale orientalisticii, în lumina rolului tot mai important pe care îl joacă Orientul în destinele omenirii, prin uriașele prefaceri social-economice din Asia și Africa. Conferința a demonstrat, în mod strălucit, creșterea tinerelor cadre de orientaliști, gloria științei sovietice, relevând și condițiile pe care le au savanții orientaliști sovietici spre a ridica orientalistica pe o treaptă nouă, superioară.

În cadrul conferinței și în special pentru învățații uzbeki, a stîrnit un viu interes faptul că marile figuri din istoria culturii Asiei Centrale ca al-Biruni, Ibn Sina și Ulugbek au fost de mult cunoscute și cercetate în țara noastră.

Delegația noastră a prezentat sumar două comunicări științifice. Prima, intitulată *Materiale orientale din arhivele, bibliotecile și muzeele R.P.R.*, cuprinde o privire de ansamblu asupra manuscriselor orientale (arabe, persane, turcești, armene, ebraice ș.a.), precum și asupra bogatelor fonduri de documente otomane care sînt conservate la Biblioteca Academiei R.P.R. din București, la filiala ei din Cluj „Colecția T. Cipariu”, la geamia din Ada-Kaleh etc. După ce se analizează sumar particularitățile externe (hîrtie, cerneală, culori, miniaturi, tipuri de scris, legătură, diverse însemnări, sigilii etc.), se insistă asupra conținutului lor variat, bogat și interesant, cu caractere istoric, lingvistic, didactic, filozofic, religios, cultural, geografic etc.

În continuare, se arată că mult mai mare este numărul documentelor turcești, care totalizează aproximativ 220 000 de piese. S-a amintit și de o achiziție mai recentă pentru Arhivele Statului : *arhiva insulei Ada-Kaleh*, prețioasă în primul rînd pentru o eventuală monografie a cetății insulare.

S-a subliniat că în România se găsește arhiva societății otomane „Uniune și progres” (*Ittihad ve terakki*), filiala Constanța-Medgidia și St. Remo, Italia. Aceasta cuprinde cîteva mii de acte privind acțiunea junilor turci care au dus la revoluția burgheză din Turcia (1908). Unul din fondatorii acestei societăți secrete la Salonic (1888), dr. Ibrahim Temo, a desfășurat în România o activitate susținută împotriva regimului despotice al sultanului „roșu” Abdul-Hamid II (1877—1909). Este de asemenea în curs de pregătire un *Catalog al documentelor turcești de la Arhivele Statului*.

În comunicare sînt trecute în revistă și alte materiale orientale ca : tipărituri, unele rarități bibliografice, în special cele de la Cluj „fond T. Cipariu”, monede (arabe, otomane, tătare etc.), inscripții, sigilii, diverse arme cu inscripții musulmane și numeroase obiecte de artă. De pildă, muzeul de la Sinala cuprinde multe piese care evocă monumente importante din istoria culturii și artei musulmane-maure din Spania.

Această comunicare, pe baza unui referat din partea orientalistei sovietice S. Azimdjanova, a fost publicată într-una din revistele din Tașkent.

A doua comunicare, pregătită împreună cu M. Mustafa, cercetător științific la Institutul de istorie al Academiei R.P.R., tratează o problemă cu caracter social : *Războaiele țărănești din imperiul otoman (1418—1420)*, și a fost publicată în [coloanele revistei „Studii”. Traducerea rusă, îmbunătățită și completată de autor, urmează să fie publicată într-o revistă de specialitate din U.R.S.S.]

Delegația noastră a mai prezentat, la secretariatul Conferinței, trei comunicări din partea sinologului Gh. Constantin, colaborator științific al Bibliotecii Academiei R.P.R. În prima comunicare, intitulată : *Popoarele înfrînte de Nicolae Milescu în Siberia și China de Nord în timpul călătoriei sale la Peking — 1675*, sinologul român Gh. I. Constantin insistă asupra faptului că N. Milescu a fost primul în literatura mondială care a pomenit de inscripțiile kirghize

vechi de pe cursul superior al fluviului Ienisei. Aceste inscripții descoperite și descifrate 200 de ani mai târziu au dat la iveală o lume necunoscută de aproape 1300 de ani.

A doua comunicare a lui Gh. Constantin este intitulată : *Regimul celor trei h inițial din neologismele turcești în limba română*. Se arată că în limba română există 105 cuvinte trecute prin turcă din originalul lor arab, persan, turc, mongol sau balcanic, cuvinte care încep cu litera *h*. Aceste cuvinte circulă cu și fără *h* inițial. Pe de altă parte, *h* se adaugă și unor cuvinte care, inițial, nu l-au avut. Fenomenul este întâlnit și în limbile de origine a acestor neologisme, dar apare în limba română și datorită influenței grecilor, purtători principali ai cuvintelor turcești.

În fine, în cea de a treia comunicare : *Un termen cuman de pescuit : avă*, se arată că rădăcina turcă veche *av* a fost preluată de popoarele turco-tătare-mongole cu două sensuri : *de pescuit* (de către popoarele din sud-vestul Siberiei locuind pe lângă ape) și *de vînat* (de către popoarele din stepă). În drumul lor spre Europa, cumanii au denumit *avă* o plasă specială pentru pescuit. În cursul contactului lor cu poporul român, acum circa 800 de ani, cumanii l-au transmis românilor. După părerea cercetătorului Gh. Constantin locul unde s-a făcut acest împrumut a fost la nord și sud de gurile Dunării.

În cuvîntul său de închiderea Conferinței, președintele academiei uzbeye H. Abdullaev, trecînd în revistă cuprinsul scrisorii profesorului Vl. Bănățeanu, președintele Secției de studii orientale a Societății de științe istorice și filozofice în R.P.R., a scos în relief comunicările prezentate de delegația noastră, asigurînd publicarea lor în lucrările conferinței.

E de reținut că conferința de la Tașkent — prima întâlnire și colaborare cu orientaliștii sovietici — va crea pe viitor o bază serioasă de colaborare. Astfel, în urma discuției la Moscova cu acad. B. Gafurov, directorul Institutului de orientalistică al Academiei de științe a U.R.S.S., s-a stabilit că orientaliștii noștri urmează să dea în fiecare an articole pentru revista „Orientalistica sovietică”.

În același timp, orientaliștii români au fost invitați de academicienii A.A. Ali-Zade, A. Sumbat-Zade, (Azerbaidjan), precum și de turcologul acad. A.A. Zajaczkowskij (R.P. Polonia), să participe la conferințele și congresele de turcologie care se vor ține, în anul viitor, în orașele Bacu și Varșovia.

Bogatul material primit ca dar din partea Academiei de știință a R.S.S. Uzbekă și a Academiei de științe U.R.S.S. cu ocazia acestei conferințe va ajuta mult cercetările orientaliștilor noștri, contribuind și pe acest tărîm la întărirea relațiilor culturale dintre R.P.R., U.R.S.S. și celelalte țări socialiste din Europa și Asia.

M. GUBOGLU

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

AMINTIRI DESPRE LENIN

vol. I, E.S.P.L.P., București, 1957, 684 p.; vol. II, Gospolitzdat, Moscova, 1957,
740 p., în l. rusă.

Sub conducerea și îndrumarea lui V. I. Lenin a izbucnit victorioasă Marea Revoluție din Octombrie, revoluție care a însemnat o cotitură radicală în istoria omenirii, a pus bazele unei noi ere istorice, a constituit începutul lumii socialiste. „Noi avem dreptul să fim mândri și să ne socotim fericiți — scria V. I. Lenin — că sîntem cei dinții care am doborât, în unul din colțurile globului pămîntesc, sălbateca fiară — capitalismul — care a înecat pămîntul în sînge, care a dus omenirea la foamete și la sălbătăcie și care va pieri în mod inevitabil și repede, oricît de monstruoase și de bestiale ar fi manifestările furiei sale dinaintea morții”.

V. I. Lenin a fost unul din învățătorii cei mai iubiți ai clasei muncitoare și al celorlalte pătri asuprite. Conducător de tip nou, simplu și modest, strîns legat de mase prin mii de fire, conducător al exploataților porniți la luptă pentru sfărîmarea robiei, V. I. Lenin a fost în același timp una din cele mai mari personalități ale tuturor epocilor, popoarelor și civilizațiilor; cunoscător profund al științei și culturii omenesti, stăpînitor desăvîrșit al armei atotînvîgătoare a proletariatului — marxismul revoluționar.

Un deosebit interes pentru cercetătorul științific, doritor să cunoască îndeaproape viața și opera marelui V. I. Lenin, îl reprezintă cele două volume de amintiri editate anul acesta la Moscova, dintre care primul a apărut și în versiune românească¹.

Amintirile aceluia care au luptat și au învins alături de el, conducători ai P.C.U.S. și ai Statului Sovietic, tovarăși apropiați

de luptă, rude, vechi membri de partid apropiați lui V. I. Lenin, fruntași ai mișcării muncitorești internaționale, muncitori și țărani care l-au văzut și l-au ascultat, istorisirea veridică, vie și atrăgătoare a luptei revoluționare a lui V. I. Lenin, fac ca cele două volume să prezinte nu numai un interes literar, ci și unul științific, apropiat cercetătorului istoriei moderne și contemporane.

Primul volum al culegerii de amintiri oglindește și descrie viața și activitatea organizatorică a lui V. I. Lenin dinaintea de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie; volumul următor expune munca sa neobosită în primii ani de construcție pașnică, în timpul războiului civil și în perioada refacerii economiei naționale. Cronologia perfectă în care sînt dispuse cele 250 de articole dă posibilitate cititorului să urmărească felul în care s-a dezvoltat lupta marelui învățător V. I. Lenin pentru cauza celor mulți.

Al doilea volum al culegerii cuprinde în special activitatea primului conducător al Republicii Sovietice în anii de după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Între amintiri se remarcă cele ale colaboratorilor apropiați ai lui V. I. Lenin, ale activiștilor de partid, din aparatul sovietic, de pe frontul economic, cultural, sindical, comsomolist, din aparatul militar, din domeniul științei și culturii, ale muncitorilor, țăranilor și ale ostașilor Armatei Roșii.

Se evidențiază în acest volum amintirile scrise de colaboratori apropiați ai lui Lenin, A. A. Andreev, S. M. Kirov, M. T. Kalinin, V. V. Kuibîșev, I. V. Stalin, M. K. Krupskaja, G. M. Krîjjanovski, V. A. Karpinski, și alții. Amintirile caracterizează lupta Partidului Comunist sub conducerea lui

¹ *Amintiri despre Lenin*, vol. I, E.S.P.L.P., Buc., 1957, p. 5.

V.I. Lenin pentru rezolvarea grelelor sarcini de întărire a țării, de apărare a cuceririlor lui Octombrie, de organizare a statului socialist. Prin îndurările lor autorii subliniază în mod permanent însemnătatea uriașă pe care a dat-o V. I. Lenin rolului conducător și îndrumător al partidului în construcția socialistă, unității de monolit a partidului, traducerii în practică a normelor vieții de partid, păstrării ferme a principiului conducerii colective de partid, întăririi zilnice a legăturii partidului cu masele.

Găsim descrisă munca și activitatea lui V. I. Lenin în anii intervenției imperialiste împotriva Rusiei Sovietice, în vremea războiului civil, munca sa neobosită pentru formarea și întărirea Armatei Roșii, pentru organizarea victoriei poporului sovietic asupra forțelor unite ale intervenției străine și contrarevoluției interne.

În amintirile lui I. I. Radcenko, A. D. Tiurupa, S. V. Maltșev, A. V. Vinter, G. O. Grafito, F. V. Lengnik, I. M. Gubkin, A. V. Lunacearski, N. A. Semașko și ale altora se redau acțiunile lui V. I. Lenin pentru refacerea economiei naționale, ridicarea industriei și agriculturii, dezvoltarea industriei grele și a electrificării țării, mărirea productivității muncii, dezvoltarea comerțului, rezolvarea sarcinilor revoluției culturale. În continuare, amintirile lui G. V. Cicerin, N. Parimanov și I. B. Krasin ne schițează munca conducătorului statului sovietic în domeniul politicii externe, a luptei pentru pace, a stabilirii și întăririi legăturilor de prietenie cu toate țările lumii. În cuprinsul acestora găsim redată lupta împotriva birocrațismului, dusă necruțător de V. I. Lenin pentru întărirea aparatului sovietic, legătura pe care V. I. Lenin a avut-o neîntrerupt cu masele de muncitori și țărani și cum acesta, de nenumărate ori, a vorbit în fabrici și în uzine, în fața țăranilor, a ostașilor din Armata Roșie, a tineretului, cum a manifestat o grijă neînrămurită pentru nevoile și cerințele juste ale maselor muncitoare.

O mare parte din amintirile cuprinse în volumul doi este închinată activității lui V. I. Lenin pe arena mișcării revoluționare și muncitorești internaționale. Ele capătă o importanță cu atât mai mare, cu cât sînt scrise de cei care au luat parte la întîlnirile internaționale ale acestuia, la congresele Internaționalei Comuniste etc., cum erau Clara Zetkin, Marcel Cachin, Antonin Zapotoțki, Sen-Kataiama, Paul Vaillant-Couturier, Hristo Kabakiev și alții.

Desigur toate amintirile cuprinse în aceste volume interesează pe cei care le au în față, pentru motivul că numai citindu-le în întregime

îți poți forma o imagine multilaterală și completă a personalității lui V. I. Lenin. Cu toate acestea, e aproape imposibil ca în cîteva pagini să redai toate trăsăturile care au caracterizat pe marele conducător.

În perioada izbucnirii revoluției din februarie, V. I. Lenin se afla în Elveția. Problema pe care el însuși și-o punea în mod arzător era reîntoarcerea în Rusia, deci posibilitatea participării directe la evenimentele care se desfășurau în patria sa. Din scrisorile sale, trimise lui I. Ganejki (aflate în vol. 35 al *Operele* complete) și reproduse în parte în articolul acestuia *Din februarie pînă în octombrie*, se vede încă de la început clar viziunea lui V. I. Lenin asupra desfășurării evenimentelor care trebuiau să urmeze revoluției burghezo-democratice din februarie: problemele Sovietului din Petrograd, ale atitudinii lui Kerenski, ale războiului imperialist, ale programului în chestiunea națională, ale atitudinii bolșevicilor față de muncitori etc.

Întoarcerea lui V. I. Lenin la Petrograd, în aprilie 1917, a prilejuit o puternică manifestare de dragoste din partea muncitorimii ruse pentru conducătorul care venea să ia în mînă soarta revoluției. Gara Finlanda din Petrograd a cunoscut o animație nemaiîntîlnită în seara sosirii lui, iar „primele cuvinte pe care Vladimir Ilici le adresă muncitorilor, soldaților și marinarilor au fost cuvinte de chemare la luptă pentru revoluția socialistă. Această primă cuvîntare a lui Vladimir Ilici a luminat ca o flacără vie conștiința oamenilor”, ne spune F. M. Samoilov în articolul său (p. 605—606).

În întreaga perioadă a pregătirii revoluției socialiste, conducătorul a fost în mijlocul maselor muncitoare. Două articole ne redau vizitele sale la uzinele „Obuhov” și „Putilov”, stîmă și iubirea de care se bucura din partea proletariatului. „Muncitorii îl ascultau pe Lenin cu mare atenție, ținîndu-și răsuflarea ca să nuscăpe nici un cuvînt. Timpurile erau grele. Războiul continua, uzinele stăteau fără combustibil, se resimțea lipsa de alimente. Noi, muncitorii, așteptam răspunsuri clare la multe întrebări. Și Vladimir Ilici ne-a răspuns” (p. 612).

Articolul lui A. Kucikin ne relatează impresii de la primul congres al deputaților țărani din întreaga Rusie. Deputații bolșevici erau în minoritate și totuși V. I. Lenin a știut să impună punctul de vedere al partidului în problemele războiului, ale pămîntului și să atragă de partea revoluției majoritatea deputaților țărani. Cuvîntul lui V. I. Lenin s-a făcut ascultat cu toată împotrivirea menșevicilor și a altor oportuniști, care continuau politica burgheziei imperialiste. „La început

se auzeau replici de pe băncile din dreapta. Apoi, nu se mai auzi nimic. Delegații, mai cu seamă țărani, nu-și mai luau ochii de la Lenin, și-i urmăreau fiecare gest, iar Vladimir Ilici se plimba de la un capăt la altul al tribunei; glasul lui răsună puternic și cuvintele lui clare, precise erau pe înțelesul tuturor. Lenin își termină cuvântarea în ovațiile entuziaste ale majorității delegaților din sală. Ovațiile spontane erau o surpriză chiar și pentru mulți din cei care-l aplaudau, cuvântarea lui Vladimir Ilici îi captivase" (p. 627).

În următoarele pagini din volum se redau evenimentele din zilele lui iulie 1917, când, datorită atacului burgheziei ruse sprijinită de elementele oportuniste, V. I. Lenin a trebuit să se ascundă. I. S. Așkenazi ne povestește cum în aceste zile Vladimir Ilici a fost nevoit să se ascundă în uzina „Ruski Renault” și cum toți erau mândri că-l pot apăra pe conducător de primejdii ale arestării. Cu toată urmărirea neîncetată a organelor burgheziei, V. I. Lenin a luat parte în aceste zile la nenumărate ședințe, a îndrumat partidul și clasa muncitoare înspre insurecția armată și pregătirea revoluției ce se apropia.

După evenimentele din iulie, contrarevoluția rusă a trecut la ofensivă. V. I. Lenin a trebuit de mai multe ori să treacă ilegal din Petrograd în Finlanda și apoi să se întoarcă înapoi. Mecanicul locomotivei 293 ne povestește aceste drumuri și simplitatea caracteristică lui Vladimir Ilici. Autorul ne spune că „în anii Puterii Sovietice, l-am vizitat de mai multe ori pe Lenin la Moscova, la Kremlin, unde mi-a făcut totdeauna o primire caldă, cordială” (p. 652).

În aceste zile, în care V. I. Lenin trebuia să-și schimbe „neîntrerupt locuința”, problemele maselor exploatate au fost permanent în atenția sa. El nu și-a întrerupt nici o clipă studiul asupra chestiunilor principale de pe ordinea de zi, rezolvându-le întotdeauna cu o siguranță genială. M. Fofanova, una din gazetele sale conspirative, ne arată cum citeva zile și nopți în șir a studiat problema țărănească și cum găsim mandatul celor 242 de deputați țărani, după ce l-a citit de citeva ori cu atenție, a exclamat: „Nu-i glumă, mandatul e semnat de 242 de deputați de la țară. Îl vom pune la baza legii agrare și să vedem ce o să mai nascăoască socialștii-revoluționari de stînga pentru a o respinge” (p. 657).

Evenimentele din Rusia în vara anului 1917 s-au precipitat și previziunile lui V. I. Lenin s-au adevărit întocmai. Activitatea conducătorului revoluției din acea vreme a rămas adînc întipărită în memoria participanților direcți la revoluție. I. Eremeev, pe atunci muncitor la uzinele „Putilov”, își

amintește de felul atent al lui V. I. Lenin de a urmări evenimentele, plăcerea dar și minuțiozitatea cu care acesta discuta cu muncitorii, cu ostașii și cu țărani pentru a-și da seama de starea de spirit din rîndurile făuritorilor revoluției.

Foarte semnificativ este în această privință și articolul lui V. Bonci-Bruevici, *Cum a scris Vladimir Ilici decretul asupra pămîntului*. În prima noapte după insurecție, „scrisa, ștergea, — spune autorul — citea, făcea extrase, iar scrisa și, în sfîrșit, am văzut că începuse să scrie pe curat. Se lumina de ziua, începea una din diminețile tîrzii de toamnă ale Petrogradului, când Vladimir Ilici stînea lumina, se culcă și adormi. Dimineța, la ora deșteptării, îi preveni pe toți ai casei că trebuie să umble mai încet, deoarece Vladimir Ilici a lucrat toată noaptea ... Deodată însă, când nimeni nu se aștepta, el ieși din cameră, gata îmbrăcat, plin de energie, proaspăt, vesel, glumeț. «Vă felicit cu prilejul primei zile a revoluției socialiste! — se adresă el tuturor ... Când ne-am adunat cu toții la ceai ... Vladimir Ilici a scos din buzunar niște foi scrise curat și ne-a citit vestitul său «Decret asupra pămîntului»” (p. 663).

A. A. Andreev, în amintirile sale, ne redă o serie de fapte impresionante despre neîntreruptă și multiplă activitate a lui V. I. Lenin, începînd cu conferința din aprilie 1917, Congresul al II-lea al Sovietelor, congresele partidului și terminînd cu multiplele mitinguri, adunări la care a participat. „Se naște întrebarea — spune autorul — cum reușea Lenin să-și îndeplinească atribuțiile în Comitetul Central, la Comisariatul Poporului, în Sovietul muncii și al apărării, să se ocupe de problemele teoriei, să urmărească afacerile internaționale, să nu piardă din vedere ceea ce se întîmplă în economie, știință și tehnică și în același timp să ia cuvîntul destul de des în adunări? La această întrebare se poate răspunde numai într-un fel: pe lîngă faptul că el, în mod permanent, ardea ca o flacără și nu-și precupețea forțele și sănătatea, Lenin a fost un om foarte meticulos” (p. 39)¹. S. M. Kirov, arătînd multiplele calități ale lui V. I. Lenin ca teoretician, organizator al luptei clasei muncitoare, al Partidului, nu uită să amintească faptul că toate aceste trăsături au fost strîns legate de permanentul contact pe care el l-a avut cu masele muncitorești și țărănești.

Citeva dintre calitățile lui V. I. Lenin sînt redată în articolele scrise de V. V. Kuibîșev și I. V. Stalin. Impresionează în special rîndurile scrise de I. V. Stalin despre modestia

¹ Citat din vol. II, ed. rusă. În continuare se va cita după vol. II.

conducătorului statului socialist: „E cunoscut — scrie I. V. Stalin — că de obicei „omul mare” trebuie să întrzie la ședințe pentru ca membrii adunării să aștepte cu inima cît un purice apariția sa... Ce mare mi-a fost deziluzia cînd am aflat că Lenin a sosit la ședință înainte delegaților și afundîndu-se undeva într-un colț, poartă o discuție, cea mai obișnuită discuție cu cei mai obișnuiți delegați ai conferinței” (p. 51).

Despre felul în care V. I. Lenin știa să învețe de la mase relatează și I. P. Gorbunov în articolul *Cum lucra Vladimir Ilici*. V. I. Lenin își extrăgea concluziile dintr-o neîntreruptă legătură cu numeroase organizații de masă, cu muncitori și țărani simpli. Prelucrînd informațiile pe care le primea prin cunoștințele sale, el știa întotdeauna care sînt măsurile necesare activității partidului pentru dezvoltarea justă a construcției socialiste. Același autor, în articolul *Lenin la audiență*, scrie că „în discuțiile de la audiențe Vladimir Ilici se comporta cu cea mai mare atenție față de diferiți muncitori, țărani și membri de rînd ai partidului, care-i împărtășeau nevoile, bucuriile și grijile lor...”

Particularitatea relațiilor lui Vladimir Ilici cu oamenii era marea sa simplitate. Pentru fiecare el știa dintr-odată să găsească felul de a discuta și de a extrage esența fiecărei probleme” (p. 60).

Modestia lui V. I. Lenin reiese și din modul în care trăia. E caracteristică în acest sens povestirea lui P. P. Alexandrov care în 1917, după revoluție, a avut ocazia să ia

masa la Smolnî, unde fusese trimis de muncitorii uzinei „Anciar”. „Mîncăm noi totuși cu poftă, — spune autorul — dar ni se pare că tov. Gorbunov ne-a dat tichete nu pentru cantina Comisariatului Poporului, ci pentru o oarecare cantină obișnuită. I-am spus despre aceasta lui Gorbunov, dar el ne răspunde că în Smolnî este numai o singură cantină. Bine, dar și comisarii mîncă aici? — Și comisarii poporului. — Și Lenin de asemenea? — De asemenea. După astfel de răspunsuri, prînzul mîncat ni s-a părut foarte gustos” (p. 72—73).

Ne-am oprit doar la cîteva momente ale vieții lui V. I. Lenin din perioada pregătirii, îndeplinirii, ca și după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Bine înțeles ele sînt cu mult mai complexe, mai variate, dar reprezintă trăsăturile fundamentale ale celui care a condus masele exploatate de pe a șasea parte a globului la victoria împotriva capitaliștilor și moșierilor.

Cele două volume ale culegerii prezentate, deși cuprind amintiri variate, scrise de oameni care au avut sarcini mai mici sau mai mari în timpul întregii activități revoluționare a lui V. I. Lenin, reprezintă totuși o lucrare unitară, datorită atît grijii Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S., de a le orîndui cronologic, cît și spiritului de adîncă stimă a celor care l-au cunoscut pe conducătorul Republicii Sovietice.

M. Prahovanu

DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ROMÎNIEI, INTRODUCERE, I—II

Ed. Acad. R.P.R., București, 1956

Cele două volume de *Introducere* la marea colecție de documente a Academiei R.P.R. erau de mult așteptate și reprezintă o necesitate a istoriografiei noastre, un instrument de lucru pentru editorii de documente și pentru cei ce folosesc edițiile de documente, în special colecția publicată sub îngrijirea Institutului de Istorie al Academiei.

Introducerea se compune din două părți distincte; prima este introducerea propriu-zisă, prezentînd istoricul alcătuirii colecției, metoda de lucru și greșelile ivite în cursul publicării, pe cînd a doua parte, semnată de unii mulți specialiști, constituie un prețios manual de științe auxiliare ale istoriei în legătură în special cu publicarea documentelor. Aceste două părți sînt de inegală proporție,

de vreme ce introducerea cuprinde numai 77 de pagini, pe cînd studiile de paleografie, cronologie și diplomatică se întind pe tot restul celor două volume (respectiv 670 și 638 p.).

Introducerea propriu-zisă, care ar fi trebuit să apară înaintea volumelor de documente, arată care au fost principalii colaboratori ai operei, metoda de lucru și felul cum s-a ajuns, prin discuțiile în colective, la această metodă. Fără menționata introducere nu se poate lua o atitudine critică față de colecția de documente a Academiei și ea nu poate fi folosită în chip științific de către cercetători.

Studiile privitoare la disciplinele auxiliare sînt un instrument de lucru care se adresează atît specialiștilor, cît și studenților și tuturor celor ce se ocupă cu cercetarea istoriei noastre

pe bază de izvoare. Asemenea studii pregătitoare pentru specialiști, instrumente tehnice lipseau aproape cu totul pînă acum în istoriografia românească; ele umplu deci un gol resimțit de toți cercetătorii. Socotim că este potrivit ca aceste lucrări tehnice privitoare la documente să fie publicate în introducerea la monumentală colecție inițiată de Academia R.P.R., prin mijlocirea Institutului de istorie. Istoria este și ea o știință și ca atare are nevoie de instrumente tehnice pentru aplicarea metodei care îi este proprie. Pentru istoriografia românească volumele de introducere la colecția de documente a Academiei sînt, măcar în parte, instrumente indispensabile pentru cercetările ei.

Introducerea propriu-zisă (cu prefața), p. 1—77, după un istoric al colecțiilor de documente apărute anterior colecției Academiei, trece la problemele de metodă, transcrierea textelor, prescurtări, traduceri, date, transcrierea alfabetului cirilic în cel latin etc., toate înfățișate cu o remarcabilă claritate și logică. Ceea ce socotim noi ca o lipsă metodică, este împărțirea introducerii în trei părți: colectivul din București, colectivul din Iași și cel din Cluj, fiecare cu probleme metodice proprii. Cititorii ar putea crede că fiecare colectiv a folosit o metodă deosebită, de vreme ce problema redării termenilor tehnici feudali, a traducerilor din slavonește și a transcrierii alfabetului cirilic se găsește numai în paragraful închinat colectivului din București, iar toate problemele privitoare la transcrierea, datarea și traducerea documentelor latine sînt înglobate sub titlul general: colectivul din Cluj. Autorii introducerii fac o confuzie între istoricul alcătuirii colecției, în care urma să se arate care sînt colectivele care au lucrat și care este partea fiecăruia, și problemele de metodă, care sînt comune întregii colecții. Chiar dacă colectivul din București a lucrat în special la transcrierea și traducerea documentelor slavone, iar cel din Cluj în special la cele latine, rămîn totuși o serie de principii comune, valabile ca metodă pentru întreaga colecție și care nu trebuiau despărțite (de ex. despărțirea textului în aliniate, datarea documentelor, descrierea documentelor — legenda, titlul lor, indicele etc.). Pe de altă parte, cum rămîne cu colectivul din Iași, despre care nu se spune dacă a folosit o metodă specială, de vreme ce a lucrat tot la documentele slavone și românești, ca și cel din București?

Tot în legătură cu introducerea la volumul de *Introducere* observăm cu surprindere că anumite principii înscrise ca temelii ale metodei de publicare a documentelor nu corespund cu metoda reală aplicată în colecție și despre

această contradicție nu se dă cititorilor nici un fel de explicație. Astfel, pentru chestiunea fundamentală a definirii „documentelor interne”, singurele care se publică în această colecție, găsim la p. 22—23 următoarea definiție: „Întrebarea pusă la 12 februarie 1949 (proces verbal nr. 16) de responsabilul colectivului Cluj cu privire la definirea termenului «document intern», a primit un răspuns clar la Consfătuirea din 1950, cînd s-a spus: «Considerăm documente interne toate documentele care au fost emise din și pentru Moldova, Țara Românească și Transilvania. Considerăm extern numai ceea ce a venit dinafara teritoriului patriei». Mai departe se arată că s-au publicat totuși cîteva documente externe, în afara actelor interne „emanate pe întreg teritoriul R.P.R.” și anume cîteva piese rare din perioada feudalismului timpuriu.

În realitate, editorii colecției nu au procedat așa cum se arată în introducere, ci au fost călăuziți de alt principiu, despre care introducerea nu spune nimic, dar care a fost aplicat consecvent, cînd a fost vorba să se deosebească documentele interne de cele externe. De pildă în colecție nu figurează actele diplomatice, privilegiile comerciale date de domnii sau boierii moldoveni, munteni sau transilvăneni, fie regilor Poloniei, fie negustorilor din acea țară, fie Ungariei, sau altor țări, deși aceste acte figurează cu copii fotografice în arhivele noastre. Numai actele date din țară mănăstirilor străine, în special celor de la Muntele Athos, sînt incluse în colecție, pentru că obiectul lor se referă la moșii, sate, venituri din țara noastră. Altfel corespondența lui Ștefan cel Mare cu Polonia și Ungaria, ca și cu Litvania și Moscova, și actele asemănătoare date în alte epoci, nu se află în colecție (deși pentru veacul al XV-lea colecția cuprinde ca „acte interne” tot ce s-a publicat, chiar în colecții vechi ușor accesibile). Nu s-a făcut nici o încercare de a se depista măcar unul din aceste acte diplomatice inedite, și astfel de acte se găsesc în depozitele noastre, deși după principiul enunțat în introducere, acte interne ar fi toate cele „emanate pe întreg teritoriul R.P.R.”. Act intern este, după cum se constată la consultarea colecției, un act adresat unei autorități sau unei persoane aflate pe teritoriul celor trei țări romîne, cuprinzînd referințe la moșii și la sate din interiorul țării, privilegiu pentru aceste moșii, nu însă actele eminate de pe teritoriul țării noastre și destinate unor persoane dinafară. S-a aplicat deci un criteriu deosebit de cel anunțat în introducere. Adăugăm că pînă acum nu s-au publicat în colecție nici măcar actele care reprezintă corespondență

diplomatică, comercială sau de altă natură între cele trei țări române.

La p. 51 a introducerii se arată că „descrierea (documentului) să înceapă cu indicarea depozitului sau locului unde se păstrează documentul (arhivă, bibliotecă, muzeu, colecție particulară), a fondului ori colecției și a cotei la care se găsește documentul”. În realitate și în practică nu s-a procedat întotdeauna așa. Numeroase sînt actele din colecție (exemplu nu mai dau, fiind ușor de găsit în toate volumele), care în loc de indicarea depozitului, a persoanei particulare care le posedă, a cotei, poartă această ciudată indicație: „copie la Institutul de istorie”. Copie după care original, unde se află originalul? Bineînțeles că după toate documentele s-au făcut copii la Institutul de istorie în vederea publicării lor, această indicație nu ține loc de cotă de arhivă. În genere, deși introducerea vorbește de indicarea colecțiilor particulare, în cele mai multe cazuri numele colecționarilor particulari a fost omis, ceea ce înseamnă o scădere din punct de vedere metodic.

Principala critică adusă colecției de documente a Academiei R.P.R. a fost lipsa textelor originale slavone, documentele slave fiind publicate numai în traducere, ceea ce — nu e nevoie să stăruim cu argumente — este un procedeu neștiințific, lipsind pe cercetător nu numai de posibilitatea unui control, dar și de cunoașterea termenilor și expresiilor din original, care sîngure pot sta la baza unei analize istorice, pe cînd interpretarea acestor termeni și a textului întreg de către traducător se bazează pe cunoștințele și rezultatele științifice din momentul cînd s-a făcut traducerea, moment care poate fi depășit cu vremea. La p. 37 a introducerii citim: „Nu am renunțat la publicarea în viitor a textelor documentelor slavone și grecești în textul original și cu alfabetul respectiv”, dar în prefață se arată cum „Comitetul de redacție al colecției... consideră misiunea sa îndeplinită”, deși, credem noi, și aceasta ar fi fost o misiune a aceluiași comitet de redacție, astfel încît această lipsă riscă să se prelungească...

Seria studiilor privitoare la științele auxiliare ale editării documentelor începe cu Damian P. Bogdan, *Din paleografia slavo-romînă* (1, p. 79—149). Autorul, care a mai publicat lucrări de paleografie și diplomatică slavo-romînă, este un specialist în aceste discipline auxiliare ale istoriei și aduce un studiu erudit și atent, care depășește materia cuprinsă în colecția de documente (deoarece se ocupă și de manuscrisele slave, chiar de legăturile cărților). Observăm însă (la p. 11—92) că citatul din uricul (nu hrisovul) lui Ștefan cel mare din 25 ianuarie 1472:

„pentru că Cern și Romănel și Drăgoi au pierdut prin privilegiile lor, care erau false și le-am stricat”, nu este o dovadă că „în fața domnului s-au cercetat particularitățile paleografice ale... privilegiilor... prezentate... și în urma acestei cercetări li s-au tăiat privilegiile ca nefiind autentice”. Noi nu știm, căci documentul nu spune, cum s-a ajuns la convingerea că actele erau false. Deobicei, după cîte aflăm din alte documente, nu se proceda la o expertiză paleografică, ci la mărturia jurătorilor, care cercetau împrejurările locale cînd s-a făcut tranzacția și dacă se dovedea că actul nu corespundea cu acele împrejurări, era declarat fals.

La p. 105, autorul vorbește despre originea „grafiei slave la romîni”, care datează din veacul al X-lea. De fapt, aici sînt două probleme, care nu trebuie confundate. Problema principală nu este o problemă de grafie, ci de limbă: cînd s-a adoptat limba slavă bisericească în biserică și în cancelaria de stat ca limbă oficială la romîni. Fără îndoială că aceasta a avut loc în secolul al X-lea (Cf. P. P. Panaitescu, *Bulgaria în nordul Dunării, în Studii și cercetări de istorie medie*, 1, 1950, p. 223—236). A doua problemă este epoca la care alfabetul cirilic a fost adaptat la scrierea limbii romîne. Aceasta este în adevăr o problemă de grafie, dar de ea nu se ocupă nimeni din colaboratorii acestui volum.

La p. 121 autorul se ocupă de materialul pe care se scriau actele, în special pergamentul. Despre acest material avem unele curioase mărturii, care au scăpat lui D. P. Bogdan. Un uric al lui Ștefan cel Mare din 3 mai 1495 este descris într-un rezumat, mai tîrziu: „Un uric sîrbesc de la Ștefan vodă, scris pe piele de epură” (*Acad. R.P.R. Documente privind istoria Romîniei*, A. sec. XV, II, p. 253), iar în catalogul actelor franciscanilor din Cîmpulung este trecut un „privilegium, pe pelle de kinye, Michaelis Radul voda, 1657” (N. Iorga, *Studii și documente*, 1—11, p. 278).

Articolul lui D. P. Bogdan este intitulat: *Din paleografia slavo-romînă*, subliniind lipsa unor probleme, care au fost lăsate voite deoparte. Între acestea socotim că cea mai importantă, a cărei lipsă o regretăm, este aceea a evoluției scrisului slavon în Moldova și Țara Rîmnească. În genere studiul privește materialul paleografic în chip static, nu evolutiv, în curs de patru veacuri în care avem texte slave scrise în cele două țări romîne. Nu vorbește despre uncială, semiuncială, cursivă, despre felul cum se deosebește un document moldovenesc de unul muntean,

un document din veacul al XV-lea de altul din veacul următor, în privința formelor literelor.

Al doilea studiu din volumul întâi al introducerii este al lui S. Jakó, *Paleografia latină cu referire la Transilvania* (sec. XII—XV) (p. 169—230), o prezentare foarte clară și metodică, lipsită de balast erudit inutil, care studiază evoluția scrisului latin în Transilvania în decursul veacurilor, precum și formele diferite adoptate de litere, fără a se depărta de stricta cercetare a subiectului, adică documentele latine din Transilvania în secolele indicate. Facsimilele sînt foarte bine alese și clare (toate din arhivele transilvane).

Urmează studiul lui E. Vîrtosu, *Din paleografia chirilică românească* (p. 281—336). Autorul studiază deosebit problema alfabetului chirilic adaptat la limba română, prescurtările, problema cifrelor (care lipsește în studiile despre paleografia slavă și cea greacă), introducerea alfabetului latin. O foarte folositoare listă de prescurtări va aduce servicii cercetătorilor documentelor românești. La începutul studiului (p. 283), E. Vîrtosu declară că „cel mai vechi text scris în limba română cu litere chirilice este scrisoarea lui Neacșu dela Cîmpulung, din <1521>”. Afirmația este prea categorică. Avem texte din secolul al XVI-lea nedatate, care ar putea fi din prima parte a secolului, de pildă unele acte românești publicate înții de N. Iorga din *Arhivele Bistriței* (*Documentele Bistriței*), apoi republicate de Al. Rosetti, *Lettres roumaines des archives de Bistritza*, București, 1926. Este adevărat că Rosetti le datează ca de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, dar problema textelor rotacizante este încă deschisă. E mai bine să se vorbească în legătură cu scrisoarea lui Neacșu, ca de cel mai vechi document românesc datat. În relație cu această chestiune este problema de care nu se ocupă E. Vîrtosu, deși ea face parte din subiect și interesează istoricul începuturilor scrisului în limba română: *cînd au început să fie scrise documentele în limba română?* Scrisoarea lui Neacșu este un caz particular. În genere se poate vorbi de apariția scrisului românesc înții în zapise, acte particulare, acte mai puțin solemne. Se știe că Simion Movilă, în împrejurări de război în timpul domniei sale în Țara Românească, a fost nevoit să dea acte românești, în chip sporadic (1600—1602). De fapt înlocuirea oficială a scrisului slavon cu cel românesc are loc după moartea lui Matei Basarab, după care urmează o scurtă perioadă de șovăire între actele slave și cele românești. Actele românești emise de cancelaria domnească a Țării Românești încep să predomine pe la 1657—1658. Este interesant actul lui Constantin Șerban din 1654—1655 (7163) pentru satul Dobriceni.

(*Arh. Stat. Buc. Măn. Arnota, XVIII/3*). Actul a fost scris, afară de titlul domnesc, pe românește, dar a fost lăsat neterminat și îndoiindu-se din nou hîrtia, pe foaia cealaltă s-a reluat de același diac și s-a scris în întregime în slavonește. Acest act formează o dovadă despre epoca șovăirii cancelariei domnești între slavă și română. Este necesar să se studieze problema momentului cînd cancelariile din Țara Românească, cît și din Moldova au trecut oficial la scrierea limbii române. Acest studiu, care ar fi trebuit să nu lipsească din această introducere, îl așteptăm tot de la E. Vîrtosu.

Articolul lui Alexandru Elian, *Elemente de paleografie greco-română* (p. 357—381), deși foarte scurt, în comparație cu studiile închinete actelor în limba slavă, limba română și cea latină, este unul dintre cele mai bune ale volumelor de introducere. Pe lângă studiul grafiei, care formează subiectul propriu-zis al paleografiei greco-române, autorul prezintă un studiu foarte interesant și nou despre scrisul grecesc în țările romine, care poate servi ca bază a cercetărilor despre influența greacă la romîni, pînă în secolul al XVII-lea. Adaug la informațiile aduse că, după știința noastră, prima inscripție domnească în limba greacă în țările romine este inscripția bilingvă (greacă și slavonă) de la mănăstirea Golgota, nu departe de Tîrgoviște, ridicată la 1624.

Articolul mai cuprinde și o scurtă cercetare a limbii grecești folosită în documentele grecești din țările romine, cu studiul împrumuturilor din limba română făcute în aceste acte grecești. E de observat că atît studiile din aceste volume închinete actelor slave, cît și cele închinete actelor în limba română, nu se ocupă îndeosebi de problema limbii.

Ultimele două articole din volumul I sînt închinete cronologiei. Primul este de I. Ionașcu, *Cronologia documentelor din Moldova și Țara Românească* (p. 387—450). După o parte introductivă despre sistemele de cronologie în general, studiul analizează datarea documentelor medievale din Moldova și Țara Românească, chestiunea începutului anului, elementele cronologice secundare (crugul soarelui, lunii, indictionul), apoi chestiunile în legătură cu sărbătorile mobile, reforma calendarului gregorian etc.

Studiul prezintă metodic toate datele cunoscute pînă acum în acest domeniu și aduce o serie de considerații noi. În legătură cu aceasta, se arată rezolvarea definitivă a unei probleme de mult controversate asupra momentului cînd în Moldova s-a renunțat la datarea documentelor după stilul de la 1 ianuarie și s-a adoptat ca în Țara Românească stilul de la 1 septembrie. Colectivul de publi-

care a documentelor din Institutul de istorie a ajuns la determinarea precisă a acestei date, care este anul 1572 (p. 417), după multe controverse și șovăieli, ce se reflectă în lucrările istoricilor anteriori. Este foarte regretabil însă că într-o lucrare ca aceasta pe care o analizăm, lucrare colectivă, s-au ivit unele contradicții între diferiți autori. Astfel, cu privire la adoptarea erei de la 1 septembrie în Moldova la 1572, arătată clar în articolul lui I. Ionașcu, găsim în articolul lui Damian P. Bogdan din vol. II (*Diplomatica slavo-română*), p. 119, unde se revine încă o dată asupra cronologiei, afirmația eroantă că „în actele moldovenesti stilul era cel de la 1 ianuarie, dar aceasta *ptnă la 1580*, cînd se introduce stilul de la 1 septembrie”. De altfel se poate vedea că în colecția de documente în introducerea căreia se află aceste două afirmații contradictorii, s-a admis că stilul de la 1 septembrie funcționează în Moldova de la 1572.

În legătură cu stilul de la 1 septembrie, I. Ionașcu aduce o mărturie dintr-un act al lui Matei Basarab din 1636, care arată că la 1 septembrie a fost anul nou (p. 419). De fapt cărțile bisericești sînt unanime în afirmația că anul nou cade la 1 septembrie, și numeroase mărturii se pot găsi în astfel de cărți. Iată o mărturie din *cazaniile* lui Varlaam, tipărite la Iași în 1643 (partea a II-a, f. 3 v) : „Într-această dîzi (1 septembrie) de astăzi, svînta beserecă prăznuiește și alt praznic, ce să cheamă Endiction, adică începutul anului nou”.

La p. 446, în legătură cu adoptarea calendarului gregorian în diferite țări, atrag atenția asupra următorului pasaj din cronica lui N. Istvanffy, *Regni Hungarici Historia*. Colonia, 1724, p. 355 : „În anul 1588 s-a introdus în Ungaria imperială (stăpînită de Habsburgi) calendarul gregorian, dar nobilimea cisdanubiană s-a opus. Hotărîrea a fost însă impusă de dietă, căci fusese primită și de Transilvania”.

Studiul lui Fr. Pall, *Cronologia documentelor privind Transilvania (sec. XI—XV)* (p. 451—481), este o călăuză prețioasă pentru studiul cronologiei documentelor din Transilvania scrise în limba latină. Autorul folosește lucrările apuse și cele în limba maghiară și prezintă problemele speciale privitoare la cronologia actelor latine din Transilvania într-un chip metodic.

Anexele la studiile de cronologie cuprind în primul rînd *lista cronologică a domnilor Moldovei și Țării Românești, pînă la 1859* (p. 485—496), care din nefericire conține numeroase erori și inadvertențe. Nu putem aici decât să semnalăm o parte din aceste greșeli : Dragoș este pus cu un singur an de domnie

(1352—1353), pe cînd toate cronicile îi dau doi ani. Roman I nu s-a urcat pe tron la 1391, căci la 1392, Petru al Mușatei (nu Mușat) era încă în viață (P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 233), abia în martie 1392 Roman apare pentru prima oară în scaun. Ștefan I nu a căzut în lupta de la Vorskla (1399), căci nici un izvor nu afirmă aceasta și el nu figurează în lista cnezilor căzuți în luptă, în letopisețul rusec (P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 276—277). Nu se poate vorbi de o domnie a lui Dan II în Țara Românească începînd din 1420, această domnie este afirmată de unii istorici, în chip eronat, pe baza cronicii lui Thurocz, care vorbește de lupta lui Mircea cu Dan (recte, Mircea cu Vlad), luptă care nu se referă la anul 1420, ci la anul 1395. Radu Prasnaglava a fost cel care a înlocuit pe Mihai, iar Dan II apare abia în 1422. La p. 487, la domnia lui Basarab Laiotă este o greșeală de tipar : 1743, în loc de 1473 ; la p. 489, observăm că Ștefan Tomșa nu este îngropat la biserica Sf. Maria din Liov, ci la Sf. Onufrie, într-un cartier mărginaș. Tot acolo, pretendentul Ștefan Mîzgă a pătruns în Moldova în anul 1566 și nu pînă la 1568, date care nu corespund cu vreo activitate a lui în Moldova. Pretendentul numit Crețul cu data 1574 este aceeași persoană cu Ivan Potcoavă, care e trecut separat cu două rînduri mai jos (Cf. Gr. Ureche, *Letopisețul Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, p. 193 : „De Ivan Potcoavă ce l-au poreclit și Crețul”). Potcoavă era poreclă personală (se zicea că rupea potcoavele în mîna), deci nu poate fi transmisă ca un nume de familie acordat fraților lui (Alexandru Potcoavă, Constantin Potcoavă). S-au dat în această listă nu numai numele domnilor, ci și ale pretendenților, dar în chip inconsecvent : unii au fost trecuți, alții lipsesc. Astfel, lipsește Hroirot sau Petru Hronoda, care de două ori a pătruns cu oaste în Moldova în vremea lui Ștefan cel Mare, a ocupat Suceava și a fost ucis în lupta de la Scheia (1486), în schimb este trecut Trifăilă, care la 1514 a venit cu oaste pînă la Vaslui și a fost ucis acolo. În Țara Românească, la 1481, Mircea sprijinit de Ștefan cel Mare trebuia trecut între pretendenți, nu între domni, deoarece nu a domnit efectiv. Se dau locurile de îngropare ale domnilor ; de ce lipsește al lui Vasile Lupul (corpul adus la Trei Ierarhi în Iași) ? Lipsește data morții lui Petru Șchiopul, 1 iulie 1594.

Anexa II, lista voievozilor, vicevoievozi, principii și guvernatori ai Transilvaniei (p. 495—507), este o lucrare nouă, bazată pe izvoare care sînt citate și discutate în note ; ea constituie un instrument prețios de lucru. Urmează anii de domnie ai regilor Ungariei

ai papilor, listele de sfinți pentru determinarea cronologică a actelor datate după sărbători. Socotim că tablele cronologice (anexa VII) alcătuite în special după Grotenfend (*Taschenbuch der Zeitrechnung*, ed. a VI-a, Hannover, 1928) sînt depășite de manualele cronologice apuse mai noi. Cele mai practice și mai rapide pentru calcularea datelor sînt acum tablele lui Hans Lietzmann, *Zeitrechnung der römischen Kaiserzeit, des Mittelalters und der Neuzeit*, Berlin, Leipzig 1934 (Götschen).

Volumul II începe cu studiul lui Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română* (p. 3–164); este vorba de un studiu serios și aprofundat al documentelor slave din Țara Românească și Moldova din punctul de vedere diplomatic, care însă revine asupra unor probleme tratate și în alte articole ale acestei introduceri: prezentarea colecțiilor de documente (și în partea introductivă), probleme de cronologie. Autorul studiază, pe bază de material arhivalic, clasificarea actelor, nomenclatura lor, părțile lor componente, după regulile diplomatice, actele false. Socotim că nomenclatura actelor este adesea nesigură în țările române și că denumiri deosebite nu indică întotdeauna categorii de acte diferite. Astfel actul solemn al lui Radu Paisie din 18 iunie 1537 dat mănăstirii Govora spune la început: „am dat domnia mea această poruncă (povelenie) a domniei mele...”, iar la blestem: „iar dacă nu va întări acest hrisov (hrisovul) al domniei mele” (Acad. R.P.R., *Documente priv. ist. Rom.*, B. sec. XVI, I, p. 226–227, originalul slav Arh. Stat. Buc., secț. ist. nr. 442). Asemenea acte cu denumire dublă, care arată că denumirea nu acoperă categorii de acte, se găsesc în Țara Românească încă din secolul al XV-lea. Totuși, autorul scrie la p. 24 că termenul povelenie apare în 1456 și că acest termen se aplică actelor solemne „cu un formular mai redus” ca al hrisoavelor.

La p. 36–37, în legătură cu faptul că actele nu se scriau imediat după pronunțarea unei hotărîri, ci ceva mai târziu, relev și actul lui Matei Basarab din 16 iunie 1633, în care se arată că „acum în zilele domniei mele, luna iunie 10, anul 7141 (1633), Negre și fiii lui... au avut pră” (Muzeul Istoric al orașului București, nr. 35 853). Mai mult, pecetluirea actului se făcea după un răstimp de la scrierea lui. Astfel, actul din 29 aprilie 1606 al lui Ieremia Movilă poartă mențiunea: „Acest ispisoc nu s-a putut pecetlui, că au apucat pre dumnealui vodă moartea”... (Acad. R. P. R. *Documente priv. ist. Rom. A.*, sec. XVII, II, p. 38). Ieremia Movilă moare la 30 iunie 1606, deci cu două luni după emiterea actului, care în acest răstimp nu apucase să fie pecetluit.

La p. 56 se vorbește despre grămătică, care ar fi meritat un studiu special. Socotim, împotriva părerii autorului, că cei mai mulți scriitorii de acte domnești erau români care știau slavonește și nu străini, aceasta nu numai după „temeinicirea” (sic) cancelariilor. Un interesant act privitor la grămătică este uricul lui Alexandrel din 1452, octombrie 27, pe care D. P. Bogdan nu-l citează. În acest act apar ca martori „pisarii noștri (ai domnului), anume: pan Toader, Prodan, Dobrul, Crstea. Vulpaș. Toți au nume românești, unul din ei este pan, adică boier, stăpîn de moșii. (Acad. R. P. R. *Documente priv. ist. Rom.*, B. sec. XIV–XV, I, p. 252). Încă din vremea lui Mircea actele slave muntene cuprind omisiuni și greșeli, care arată că erau scrise de oameni care urmau textul unor documente mai vechi, neputînd scrie liber în slavonește. De cercetat este și dacă grămăticii primeau plată pentru scrierea actelor, întrebare la care cred că putea răspunde afirmativ (cf. actul din 1604 mart. 10: „Și au dat trei ughi ferie în mîinile lui Băseanu uricar, pentru marele logofăt”, Gh. Ghibănescu, *Surele și izvoade*, II, p. 67).

În legătură cu formula „Marele logofăt a învîțat” (p. 112) din documentele moldovenești din secolele XVI–XVII, este și o altă formulă, cînd un alt dregător înlocuiește pe marele logofăt: „În lipsa milostivirii sale, pan Dumitrașco mare logofăt la curte fiind în Țara Leșească, am iscălit eu, Pătrașco logofăt” (1628 iunie 23, Ghibănescu, *Surele și izvoade*, XXI, p. 31); sau: „În lipsa milostivirii sale, pan Dumitrașco mare logofăt și al doilea logofăt de la curte, eu Evstratie al treilea logofăt, am iscălit” (Muzeul Lupta revoluționară a poporului român, XX/32).

Dintre facsimilele de la sfîrșitul studiului, sînt unele ilizibile (de ex. fig. 2, 17, 22, 37). În legenda fig. 3, „mitropolitul Iosif Mușat”, nu era Mușat (era „de un neam cu domnul”, adică moldovean).

Al doilea studiu de diplomatică din volumul II al *Introducerii* este al lui Francisc Pall, *Diplomatica latină cu referire la Transilvania* (p. 225–320) și privește în general aceleași probleme ca și studiul precedent, raportate la documentele latine din Transilvania. În plus avem în acest studiu o cercetare mai amănunțită asupra organizării cancelariei. Studiul privește în special documentele publice în corpusul Academiei și se bazează și pe o vastă bibliografie în limba maghiară și germană. O cercetare asupra limbii latine, fonetică, morfologie, sintaxă, stil, este deosebit de nouă și de prețioasă.

Al treilea studiu datorit lui Emil Vîrtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*

(p. 331—537), este cel mai lung și unul dintre cele mai importante din această colecție de introduceri. Deși în studiul despre diplomația slavo-romină a lui Damian Bogdan se studiază și pecețile, studiul lui E. Virtosu este cel mai complet în această materie dintre cele pe care le avem în istoriografia noastră, cuprinzând numeroase considerații și fapte noi, prezentate metodic. Este destul să menționez că pentru prima oară se dă lista și se studiază sigiliile orașenești din țările noastre. Sigiliile sînt studiate și din punct de vedere heraldic, astfel că pentru peceți avem și un interesant studiu de heraldică a Moldovei și Țării Românești. Autorul cercetează tehnica sigilării, în diferite epoci, diferitele forme de sigilii, legendele lor. El prezintă ipoteze noi, care pot fi luate în considerare, în legătură cu problema nestudiată pînă acum a cosigilării actelor.

La p. 371, observăm că știrea despre păstrarea sigiliului domnesc în Moldova de către al treilea logofăt nu provine din cronica lui Gr. Ureche cum crede autorul, care folosește ediția învechită a cronicii de M. Kogălniceanu, ci este cuprinsă într-o interpolație mai tîrzie, datorită lui Misail Călugăru (circa 1675) (cf. Gr. Ureche, *Letopisețul țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, p. 71). Aceasta fixează și data trecerii peceții de la marele logofăt la logofătul al treilea.

La p. 389, se dă lista tiparelor de sigilii domnești, cunoscute pînă acum, începînd cu al lui Alexandru cel Bun. Acesta nu este însă cel mai vechi tipar de sigiliu domnesc cunoscut, deoarece la Muzeul din Suceava se păstrează tiparul sigiliului lui Petru al Mușatei, anterior acestuia.

La p. 419, în legătură cu cosigilarea actelor, ni se pare nepotrivită expresia „dreptul de stăpînire, am putea spune, mai precis, de proprietate asupra întregii țări, aparține domnului”. Autorul cunoaște dreptul de *dominium eminens* exercitat asupra domeniilor feudale de către domn. Acest drept nu este o proprietate, ci o suzeranitate. Cosigilarea, adică alăturarea sigiliilor marilor feudali (nu ale dregătorilor, cum arată și E. Virtosu) de ale domnului este o dovadă a controlului pe care-l exercitau feudații asupra monarhiei.

În privința studiului sigiliilor de orașe, acesta cuprinde o adevărată cercetare critică asupra orașelor, a organizației și administrației lor în secolele XV—XVII, de cel mai mare interes, pusă în legătură cu dreptul de a avea sigiliu propriu și cu emblema acestor sigilii. O altă parte a studiului lui E. Virtosu cuprinde cercetarea sigiliilor iconografice ale marilor dregători din Moldova și din Țara Românească, care reproduce studiul autorului

publicat în 1950 în *Studii și Cercetări de istorie medie*, I, 1950, p. 140—180. Din facsimilele ce urmează după studiu, multe sînt noi, toate deslușite.

Ultimul studiu al colecției este al lui S. Jakó, *Sigilografia cu referire la Transilvania (pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea)* (p. 559—619). Studiul este interesant, dar socotim că se referă prea mult la Ungaria și nu atît la problemele speciale ale Transilvaniei, care nu sînt destul de diferențiate de cele ce privesc Ungaria.

Deși aceste studii masive se întind pe două volume și cuprind peste 1200 de pagini, socotim că nu epuizează problemele auxiliare ale istoriei, legate de publicarea colecției de documente. Un studiu care ar fi trebuit neapărat să figureze alături de cele de paleografie, diplomatică, cronologie și sigilografie, este cel privitor la arhivistică. În cercetarea documentelor, pentru cei ce publică aceste izvoare istorice, prima problemă care se pune este depistarea documentelor în arhive. Cei ce au lucrat la publicarea colecției de documente a Academiei R. P. R. au depus o muncă stăruitoare, adesea lungă și obositoare, pentru a afla în arhive actele ce trebuiau să figureze în colecție. Pentru găsirea acestor acte și pentru indicarea cotelor în notele de sub documente, trebuia cunoscută organizarea arhivelor, problema păstrării documentelor, a clasificării lor, a cataloagelor și inventarelor de documente, a copiilor și registrelor, a dubletelor și rezumatelor etc. Toate aceste probleme și altele înrudite formează știința auxiliară a arhivistice, care lipsește cu totul din introducerea la colecția de documente a Academiei. Ne-am fi așteptat și la un istoric al arhivelor la noi, la indicarea principalelor arhive din țară, cu scurte știri asupra celor ce se pot găsi într-însele, precum și la arhivele străine care cuprind documente românești, cu o listă bibliografică a principalelor cataloage tipărite, care ar fi fost de mare folos cercetătorilor.

Altă lipsă a volumelor de introducere este cea privitoare la limba documentelor. Despre limba documentelor latine și cea a documentelor grecești se află o serie de indicații, cum am arătat, însă nu avem studii despre limba documentelor slave din Țara Românească și Moldova, nici despre limba primelor documente românești din secolul al XVI-lea. Redacția colecției ar fi putut face apel la un filolog slavist și la un filolog cu cunoștințe despre limba românească veche, din afara colectivului care a publicat documentele, ca să îndeplinească această cercetare.

Cu toate aceste lipsuri, care sînt, ca să zicem așa, exteriorle studiilor publicate și nu

ating valoarea lor științifică, colecția de studii introductive la *Documentele privind istoria României* rămâne o lucrare de mare valoare; ea reprezintă o muncă serioasă și pricepută

care va fi de mare folos cercetătorilor documentelor istoriei noastre, constituind un instrument neprețuit, care lipsea până acum, pentru studiul izvoarelor istoriei României.

P. P. Panaitescu

LUCRĂRI METODICO-INFORMATIVE ÎN DOMENIUL ISTORIEI

O realitate îmbucurătoare în literatura noastră istorică este apariția recentă a mai multor volume metodico-informative, instrumente de lucru menite a ușura cercetătorilor munca de informare bibliografică la zi și de a le îndruma activitatea științifică potrivit cu metodele tehnice cele mai noi.

1. După publicarea celor 27 de volume de documente din colecția *Documente privind istoria românilor (A. Moldova, B. Țara Românească, C. Transilvania)* și alături de cele două volume de *Introducere*, a apărut *Indicele numelor de locuri* întâlnite în volumele de documente referitoare la veacurile XIII—XVI din Țara Românească¹.

Volumul cuprinde numele de locuri întâlnite în volumul de documente din secolele XIII, XIV și XV (dintre ani 1247 și 1500) și în următoarele șase volume de documente dintre anii 1501 și 1600.

Cuprinsul indicelui este foarte bogat: circa 18400 de referințe, grupate în 6509 articole. Numirile din Țara Românească și Făgăraș sînt în număr de 5305, repartizate astfel: 2771 de așezări omenești, 466 de numiri de ape, 268 de munți și dealuri, 77 de mănăstiri și schituri, 1723 diferite alte topice.

Bogăția aceasta de topice oglindește însăși viața poporului român care a pulsat atît de puternic pe teritoriul țării pînă la 1600. Din cele 2309 sate și orașe semnalate în indice, 873 nu se mai găsesc în nomenclatura actuală.

Numărul majoritar al așezărilor omenești dispărute după anul 1600 l-au dat satele. Totuși găsim și țiguri dispărute: Cornățel, Floci, Gherghița, Tîrgul Gilort, Tismana, precum și mănăstiri: Cornetul din stînga Oltului, zis și Perivoli (r. Rîmnicul Vilcea), Cătului (Oltenești).

Munca pentru alcătuirea *Indicelui* s-a

desfășurat metodic și cu pricepere, încît s-a creat nu un indice sec de numiri geografice, ci o lucrare istorică de înaltă valoare științifică, instrument de lucru foarte util.

Cine a folosit colecția de documente știe că numirile apar în cuprinsul actului, în majoritatea cazurilor, fără referințe speciale asupra locurilor sau persoanelor. Interpretarea eficientă a documentului cere totuși ca cercetătorul să identifice situația geografică a topicelor indicate, cît și esențialul biographic cu privire la persoanele semnalate. Munca grea în alcătuirea *Indicelui* a constatat tocmai în identificarea precisă a locurilor din cuprinsul documentelor. Identificarea diferitelor numiri nu a fost ușoară, deoarece în colecție documentele sînt înșiruite cronologic și nu pe centre de interese (tematic, locale, pe fonduri de proprietăți, fonduri mănăstirești etc.).

Toponimia românească, dar în special aceea a veacurilor XIII—XVI, se remarcă printr-un mare număr de *omonyme*, fapt care îngreunează mult posibilitatea identificării.

Colectivul de autori, care a vrut să dea un *indice interpretativ* istoric și geografic (iar nu unul pur lexic), a trebuit să meargă din nou la originalele documentelor publicate în colecție, la Arhivele Statului, la Academia R. P. R. și în alte depozite, unde documentele sînt clasificate pe fonduri (moșii, mănăstiri, sate etc.). Numai astfel s-a putut face identificarea *precisă* a topicelor respective în proporție de 91,7 % (au fost identificate 4924 de numiri din totalul de 5305). Metoda aceasta a dat rezultate nebanuit de importante: a unit între ele documente ce păreau a nu avea nici un fel de înrudire tematică; a ajutat la înțelegerea faptelor în funcție de locuri etc. (de pildă topicul *Stoienesti* denumeste opt localități diferite).

Confruntarea fondurilor originale n-a fost singura metodă folosită; ea a fost completată și de confruntarea cu alte izvoare, cum sînt, de pildă, hărțile vechi la scară mare cu indicațiile date sat cu sat de generalul Bauer în opera sa *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie* (1778), sau cu planurile de moșii.

¹ *Documente privind istoria României. B. Țara Românească. Veacurile XIII—XVI. Indicele numelor de locuri.* Intocmit de: Ion Donat (responsabil), S. Oaracea, Gh. Cloran, N. Ghinea, M. Kandel, E. Podescu și T. Rădulescu. București. Ed. Acad. R.P.R., 1956. VIII + 168 p.

Un merit deosebit al *Indicelui* este că identificările s-au făcut nu numai în funcție de datele trecutului, dar s-au raportat și la administrația și situația geografică actuală, pe raioane.

Conceput interpretativ, *Indicele* de locuri pentru secolele XIII—XVI anticipează în largă măsură indicii de materie și onomastic, ce vor apărea. După cuvîntul topic urmează *fapta* (evenimentul, persoana, instituția) pentru care este citat. În varietatea de fapte cuprinse, remarcăm că majoritatea se referă la *sate*: putem afirma că *Indicele* ne dă *posibilitatea restructurării informației istorice de pînă acum în funcție de existența și dezvoltarea satelor*. De exemplu: se știa pînă acum că domeniul feudal mănăstiresc din Țara Românească între anii 1350 și 1864 cuprindea circa 1300 de sate, dar nu se știa evoluția acestui domeniu în cuprinsul celor 500 de ani. Pe baza *Indicelui* azi putem preciza pentru fiecare sat, în parte, pînă la anul 1600, momentul cînd el a căzut în patrimoniul mănăstirii respective, momentul cînd satul și-a schimbat destinația. Lucrul acesta este foarte important, pentru că domeniul feudal mănăstiresc a suferit schimbări multe și rapide, crescînd mereu, în timp ce alte domenii feudale au evoluat mai lent, sau prin moșteniri și înzestrări au rămas aproape aceleași.

Cercetările de istorie locală pot lua un mare avînt pe baza informațiilor din documente semnalate în *Indice*. Acesta, alcătuit analitic, semnalează pentru sate, orașe, următoarele date: situația geografică, populația, starea economică, cultura, administrația, evenimentele, iar pentru mănăstiri, în plus, zidiri, reparații, ctitorii, morminte, schimbări de patrimoniu.

Indicele ne pune pe urma unui bogat material referitor la lupta de clasă desfășurată în Țara Românească pînă la anul 1600. Un singur exemplu va fi convingător. Să ne oprim la cuvîntul „Radovanul din județul Dolj” (p.115): se arată în ce volume și documente găsim știri despre vechile lui hotare; părți din Radovanu trec apoi în stăpînirea domnului; acesta le întărește la diferite persoane din clasa feudalilor; o dată cu aceasta sînt ruminți și țărani Radovanului; apoi ruminii se răzvrătesc și cer prin judecată dezruminizarea. *Indicele* înregistrează documente care amintesc că ruminii Radovanului au mers „să se judecească” nu numai la Craiova și București, dar au trecut și peste hotarele de atunci ale Țării Românești, ajungînd pînă la Făgăraș, Alba Iulia („Bălgrad”) și chiar la Iași. Asemenea cazuri s-au întîmplat mai des în timpul domniei lui Mihai Viteazul (vezi topicul „Su-

lari”, sat dispărut, fost în raionul de azi Băilești etc.).

Colectivul a semnalat și faptele de ordin cultural legate de localități. Astfel, aflăm: s-a oferit un munte pentru o evanghelie (sub voce: „Brădet”); la mănăstiri se scriau adesea acte domnești (v. „Bistrița”, r. Horezu etc.); despre Școala domnească de slavonie din București (p. 20); informații culturale referitoare la orașul Buzău (p. 23); despre Nicodim (v. „Tismania”) etc.

Indicele aduce noi și interesante exemple pentru studiile filologice de toponimie, pentru cele folcloristice (prin semnalarea de numiri ca: „Lacul Zmeilor”, „Valea Dracilor”, „Piscul Dracului”, „Blestematele”, „Nedeia” ș.a.).

Metoda confruntării documentelor tipărite în colecție cu originalele lor a descoperit colectivului mai multe lecturi greșite, strecurate în cele șapte volume care au servit la alcătuirea indicelui. De aceea, la sfîrșitul *Indicelui* (p. 163—166) s-a tipărit o erată, care restabilește *alfabetic* lecturilor corecte. Cred că ar fi fost bine să se primească și pe foi volante această erată, repartizînd corectările pe volume (nu global, alfabetic), iar pentru fiecare volum, pe pagini. Numai așa s-ar fi putut face efectiv corectarea în volumele deja puse în circulație.

De asemenea, cred că s-ar putea identifica și alte numiri rămase neidentificate, sau s-ar fi putut arăta unele greșeli, de exemplu: „Argeșel...”, riu (nu „pîrâu”), se află în raionul Muscel; „Bratia...” din r. Muscel nu este sinonim cu „Rîul Mare”; „Rîul Mare...” este o altă denumire — și azi obișnuită — a Rîului Doamnei; „Bratia...” (p. 118), alias „Rîul Mare”, nu este afluent al Argeșului, ci al Rîului Doamnei (ne-am limitat la câteva exemple cunoscute mie).

Prefața *Indicelui* ar fi trebuit să fie mai dezvoltată și mai explicită, avînd în vedere, ca și colecț a însăși de *Documente...*, nu numai pe specialiști, dar și cercurile largi de cititori. În vederea scopului urmărit de ea, trebuie să se țină seama și de stimularea cercetărilor de istorie locală și trebuiau date *orientări în acest sens*.

Un fapt este cert: cele șapte volume pentru care s-a făcut *indicele* toponimic au prins viață, sînt ușor utilizabile. Lucrul acesta ar fi trebuit realizat simultan cu apariția fiecărui volum în parte.

Ar fi una din cele mai mari greșeli, greșeli pe care le constatăm și le criticăm noi acum în vechile colecții de documente, dacă nu s-ar tipări indicii pentru întregul corpus de *Documente privind istoria Romîniei*. Pentru documentele Transilvaniei pînă la 1600, cît și pentru Moldova, lucrările sînt în curs de

pregătire. Colecția lipsită de acești indici este greu de utilizat.

2. Comisia științifică a muzeelor, monumentelor istorice și artistice de pe lângă Academia R. P. R. a publicat *Lista monumentelor de pe teritoriul R. P. R.*, București. Ed. Acad. R. P. R., 1956, XVI + 196 p. Până la completarea și definitivarea ei, lista publicată, care înregistrează 4345 de monumente culturale, se adresează numai unităților culturale de masă, instituțiilor științifice de pe teritoriul țării, care au ca sarcini protejerea, păstrarea folosirea și studiul acestor monumente.

Încă de la 22 aprilie 1955, Consiliul de miniștri al R. P. R. a emis o *Hotărâre privind păstrarea și folosirea monumentelor de cultură*, urmată de un *Regulament privind păstrarea și folosirea monumentelor de cultură*. Regulamentul stabilește patru categorii de asemenea monumente: „Monumente arhologice, monumente de arhitectură, monumente de artă plastică și monumente istorice”. Se dau numeroase exemple pentru definitivarea precisă a celor patru categorii de monumente vechi și noi de cultură.

Tabelele *Listei monumentelor de pe teritoriul R. P. R.* sînt metodic alcătuite, pe regiuni, iar în cuprinsul regiunilor continuă pe: raioane, orașe, comune, sate, străzi cu numărul casei (unde este cazul), sfîrșind cu „denumirea monumentului” (de pildă „Casa arh. Ion Mincu”, „Monumentul funerar Nagy Lajos de Lorinc Siklodi”, „Cetatea Poenari”, „Rezervația arheologică, Cetățile dacice” etc.). Lista se termină cu un indice alfabetic, de orientare, limitat pentru orașele regionale și pentru raioane.

Catalogul monumentelor de cultură din R. P. R., publicat de Academia R. P. R., aduce mari servicii istoricilor romîni. Aceștia vor găsi ușor dovezile dezvoltării culturii multilaterale pe teritoriul patriei noastre, precum și dovezile materiale ale desfășurării celor mai importante evenimente din toate perioadele istorice ale poporului nostru, de la cea preistorică, la cea antică, apoi feudală, modernă și contemporană.

3. Direcția Arhivelor Statului din București continuă publicarea de cataloage și îndreptare metodic-informative care îndrumă pe cercetătorii științifici, dar mai ales pe istorici în folosirea materialelor arhivistice din arhiva centrală (București), cît și din arhivele regionale. Deși seria începută cu mult înainte de 1944 a ajuns la peste 30 de volume tipărite, totuși se simte încă nevoia de a avea posibilități și instrumente cît mai multe de orientare în fondurile arhivistice manuscrise.

Nu de mult a apărut volumul *Îndrumător în Arhivele Statului din Iași*, II, București, 1956, 196 p.

Primul volum din *Îndrumător...*, apărut la Iași în 1947 (IV + 96 p.), a devenit astăzi o publicație rară. Volumul s-a scos în puține exemplare și lipsește din multe biblioteci publice și de specialitate.

Ambele volume cuprind trei categorii de materiale:

I. *Prezentări de fonduri arhivistice*: arhiva mitropoliei Moldovei (I, 1—19) pe grupe specializate (mănăstiri, schituri, acte de stare civilă, hirotonii, trimeri în canon ș.a.), toate din sec. al XIX-lea, pînă pe la 1869. Inventarul pergamentelor (I, 20—36), dintre anii 1399 și 1793, cu regeste, descrieri și informații bibliografice. Arhiva Comitetului Central de inspecțiune școlară (I, 76—82), acte dintre 1849 și 1901. Catagrafii moldovenești pînă la 1860 (I, 83—91). Arhiva Secretariatului de stat (I, 95-96), numit și „Marea postelnicie”, care a funcționat între anii 1832 și 1860.

În volumul II, prezentările continuă (p. 7—105) cu arhiva Visteriei Moldovei dintre 1763 și 1861, arhiva Hâtmaniei Moldovei pentru anii 1825—1832, a Departamentului pricinilor străine (1824—1832), arhivele isprăvnicilor de la înființarea lor de către Const. Mavrocordat în 1742, pînă prin 1829; Fondul arhivistic creat de „Comisiile revizuitoare a catahrisurilor din Moldova” între anii 1830 și 1831, arhiva Divanului împlînător al Moldovei (1828—1832), a Nazriei țișanilor domnești (1830—1844), a Ministerului de justiție (1832—1862), a Caselor obștești din Iași pînă la Regulamentul organic (mai importante actele din Casa Spitalurilor, Casa Doftorilor), arhiva Miliției Moldovei (1830—1862), a Comitetului Sănătății (1832—1861), a Societății pentru învățarea poporului romîn (1867—1949), a Comisiei epitropicești, pentru anii 1834—1835, 1840—1865.

Prezentările de fonduri arhivistice se termină (vol. II, p. 7—105) cu arhiva Divanului de întărituri, pentru anii 1851—1862.

II. *Prezentări de unități arhivistice*. În vechile lucrări administrative se creau anumite tipuri de registre, condicii, volume etc., fiecare avînd o destinație proprie. Colectivul științific al Arhivelor Statului Iași a întreprins studii monografice asupra acestor tipuri arhivistice, care prezintă un mare interes nu numai pentru istoria vechilor noastre instituții, dar și pentru limba romînească din secolele XVIII—XIX, în special pentru terminologia actelor administrative. Astfel, în vol. II, p. 109—129, avem studii asupra următoarelor tipuri arhivistice: tîrfălogul, tertipul,

precum și diferite feluri de condici ca : Condica taciururilor, iznasi, zaherea, Tablile de banii grajdica, răzășnoaie cnigă, condica grăinică, cca pentru vigavor și banaturii.

În această categorie trebuie să clasificăm și studiile care explorează fondurile Arhivelor Statului din Iași, pentru a extrage din ele referințe la „viața și activitatea oamenilor de seamă” (I, 37—68) și la trecutul familiilor moldovenești (I, 69—75) : V. Alecsandri, V. Adamachi, Gh. Asachi, N. Beldiceanu, S. Bodnărescu, A. Brandia, V. Burlă, T. Burada, D. Bojinca, A. Beldiman, Gr. Coblcescu, T. Codrescu, M. Kogălniceanu, C. Conachi, V. Conta, V. Costache, Ion Creangă, Al. I. Cuza, N. Docan, Andronache Donici, Manolache Drăghici, M. Eminescu, Ch. Flechtenmacher, A. Philippide, N. Gane, Gh. Ghibănescu, Spiru Haret, B. P. Hasdeu, C. Hogaș, N. Iorga, A. Lambrior, L. T. Maiorescu, Iordache Mălinescu, C. Meissner, Matei Milo, Veronica Micle, C. Negruzzi, C. Negri, V. Pogor, P. Poni, Gh. Panu, Alecu Russo, Gh. Sion, Ionică Tăutul, Alex. Xenopol.

Scurta prezentare despre Biblioteca Arhivelor Statului din Iași (I, 92—94) și cuprinzătorul studiu *Observări asupra catalogiei sudiilor din Moldova pe anii 1824 și 1825* (II, 129—150), ambele datorite lui Const. Turcu, încheie a doua categorie de materiale publicate în cele două *Indicatoare*.

III. Materiale, studii referitoare la istoricul arhivelor.

Valoroase contribuții aduc : C. Turcu privind arhivele până la jumătatea secolului al XVIII-lea (II, 153—163) și Gh. Ungureanu în trei studii (II, 164—177), referitoare la „Condica Mavrocordat ” (1741—1742), la preocupările arhivistice dintre anii 1828 și 1832 și la așa-numitele „Condici Asachi”.

Articolele vol. II sînt superioare celor din volumul anterior : informație bogată, nivel științific înalt, date precise asupra „transporturilor” (cotele) dosarelor din depozit. Volumul I n-are indici, în timp ce vol. II are indici sistematic de materii, persoane și locuri.

Raritatea vol. I ar putea cere reeditarea lui și, în acest caz, este necesară o prelucrare a materialelor la un nivel științific mai ridicat.

4. Biblioteca centrală universitară „N. Bălcescu” din Iași are un serviciu metodico-bibliografic care a înțeles să ajute nu numai pe cititorii zilnici ai bibliotecii, dar și pe cercetătorii mai depărtați. După ce în 1955 a publicat (litografiată) o bibliografie a operelor criticii și istoricului literar Garabet Ibrăileanu, la sfîrșitul anului 1956 ne-a dat o nouă și impunătoare lucrare bibliografică : *Indice bibliografic al revistei „Viața românească”*

1906—1946, Litografia învățămîntului, Universitatea Iași, XVII+754 p. (cu 13 317 de articole bibliografice).

C. Ciopraga semnează o introducere substanțială despre revistele române care au tratat cu precădere probleme social-politice (reviste socialiste, poporaniste). Cea mai mare parte a studiului se oprește, cum era și firesc, la analiza activității revistei „Viața românească”, în cei 50 de ani de existență : prima serie 1906—1946, a doua serie, iunie 1948 pînă azi.

Metoda folosită de colectiv este *descrierea exterioară* a publicației. Teoria și practica bibliografică ne învață că în descrierile cărților, bibliograful nu intervine cu nici o lămurire personală, pentru că pagina de titlu (titlul, subtitlul, antetitlul, editura etc.) acoperă conținutul cărții. Nu se procedează la fel în bibliografierea articolelor din periodice, cazul *Indicelui* de care ne ocupăm. De multe ori, autorii articolelor din periodice nu dau titluri explicite intenționat, ca să stimuleze pe cititori, ca să le trezească interesul și curiozitatea. În aceste cazuri, bibliograful trebuie să adauge *de la el*, între paranteze persoana, materia, localitatea despre care tratează articolul. Fără acest adaos, bibliograful nu vine cu nimic în ajutorul cititorului. Ce folosește cititorul *Indicelui* din lectura descrierii : „11 889, Botez I. : *Odiseia unui Prinț moldovan*, VIII (1913), nr.9 (sept.), p.279—284” ? Descrierea științifică cere ca după „moldovan” să se adauge : (Ștefan Bogdan).

Neștiințifice din același punct de vedere sînt descrierile : 11 919, 11 920, 11 933, 12 002, 12 006, 2 013, 2 068, 2 313, 2 314, 2 315, 4 018, 5 742 ș.a.

Punctuația și aplicarea ei consecventă joacă un rol important în descrierea bibliografică. De mult nu se mai obișnuiește ca între numele autorului și titlul operei lui să se pună două puncte (:), ci virgulă, dar mai ales un punct. Cred că la editarea definitivă și tipărită a *Indicelui* trebuie să se actualizeze ortografia la cuvintele din limba română (*de la nu dela, martie, mai nu Martie, Mai, Istoria romană, nu Istoria României*).

Cred de asemenea că tehnica ar trebui simplificată în următoarele cazuri : publicațiile tipărite în continuare, în numere succesive, să fie cuprinse toate într-un singur articol bibliografic, deci numerotate cu un singur număr. Să se renunțe a se mai indica între paranteze luna, alături de număr, pentru că, se știe, revista a avut periodicitate lunară. Atragem atenția că multe descrieri nu sînt complete, lipsindu-le semnele de punctuație sau indicațiile de pagini.

Cînd un indice înregistrează mai mult de 50—60 de titluri, clasificarea materialului joacă

un mare rol și este în măsură să ajute considerabil pe cercetători. Cum a procedat colectivul de autori? O spun în *Lămuriri* (p. XIV): „Sistematizarea materialului s-a făcut ... după clasificarea zecimală, cu unele abateri impuse de necesități”. Astfel, în cadrul revistei „Viața românească” primind literatura, au indexat la cap. I „literatura beletristică”, în loc de „știință și cunoștințe în general”. Tot așa materialele de „folclor” au fost indexate înainte de cele referitoare la „religie, teologie”. Științele sociale, artele, istoria, geografia, biografiile sînt indexate la capitolele de clasificare IV (p. 354 — 559, nr. 6929—10192: sociologie, politică, drept, folclor, etnografie, teologie), VIII (p. 619—664, nr. 11064—11704: arhitectura, artele plastice, muzica, coregrafia, sportul) și IX (p. 665—727, nr. 11705—12640: știința istoriei, arheologia, istoria antică, evul mediu și modern în România, în alte țări, geografie și biografii). Capitolele IV, VIII și IX sînt cele care interesează în mod deosebit pe istorici.

Este însă și în clasificare, ca și în descrierile bibliografice, o mare greșeală de concepție: în cadrul fiecărui capitol de clasificare, rînduirea articolelor se face în ordine cronologică, număr de număr al revistei, în loc ca articolele să se fi rînduit alfabetic pe autori, iar la fiecare

autor să se fi păstrat rînduirea cronologică. În *Lămuriri* se enunță că va urma un „indice alfabetic, anexă indispensabilă a lucrării prezente”; arfi fost mult mai simplu ca articolele de aceeași clasificare tematică ale unui autor să fi fost adunate sub numele lui și aici orînduite cronologic. Greșelile pe linia clasificării cronologice persistă și la subdiviziuni; de pildă, IX, 4, istoria evului mediu și modern a altor țări, în loc să găsim articole referitoare, de pildă, numai la Rusia, acestea sînt întrerupte de articole referitoare la Austria etc. (vz. p. 690—707, nr. 12039—12290). Neconsecvențe se găsesc și în clasificare: de ce la „I. Literatură” se fac în mod just subdiviziuni ca „studii, articole”, „cronicii”, „recenzii”, „note”, în timp ce la toate celelalte nouă capitole nu se mai face această distincție, ci găsim indexată o recenzie, o cronică, alături de un articol, o notă sumară alături de o recenzie critică dezvoltată etc.

Bine a procedat conducerea Bibliotecii publicînd *Indicele* numai în forma provizorie a litografiei; la publicarea lui în forma definitivă a tiparului va trebui să țină seama de observațiile juste ale criticii de specialitate (vezi și Getta Elena Rally, *Indicele pe materii al revistei „Viața românească”*, în *Călduza bibliotecarului*, X (1957), nr. 4, p. 13—15).

Dan Simonescu

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA REGIUNII HUNEDOARA

Deva, 1956, 231 p.

Muzeul regional Hunedoara din Deva s-a impus de mult în cercurile științifice din țară prin colecțiile sale — îndeosebi arheologice — și prin activitatea științifică a colaboratorilor săi.

Reluînd vechea tradiție publicistică, noua culegere de studii vine să completeze seria revistelor editate de muzeu încă din secolul trecut. Ne referim la vechea publicație „A Hunyadmegyei történelmi es regészeti társulat évkönyve” [Anuarul Societății de istorie și antichități a comitatului Hunedoara] și la „Sargeția”, apărută înainte de război în anii 1937 și 1940. De altfel formatul și chiar materialele din noua publicație amintesc de „Sargeția”, înct, credem că nu greșim dacă considerăm volumul apărut ca o continuare a acestei vechi reviste.

Din prefața semnată de Oct. Floca, directorul Muzeului, aflăm că pe lîngă munca de culturalizare a maselor realizată pe baza expo-

ziției muzeale, colectivul muzeului din Deva consideră ca o principală preocupare munca de cercetare științifică și de publicare a rezultatelor obținute, „contribuțiile” apărute încadrîndu-se astfel în planul de activitate a muzeului.

Acad. prof. C. Daicoviciu publică studiul *Unele considerații cu privire la etnogeneza poporului român* (p. 5—10) în care găsim dezvoltate ideile expuse de autor în cîțeva articole publicate în revista săptămînală clujeană „Tribuna” din primăvara aceasta. Acad. Daicoviciu consideră că pentru cunoașterea „Problemei problemelor în cadrul istoriei românești” cercetătorii care abordează această spinoasă chestiune vor trebui să aibă adînci cunoștințe despre viața materială și culturală a antichității și a epocii medievale timpurii. O condiție esențială pentru tratarea științifică a problemei etnogenezei este lepădarea de „erezia șovinismului și politicianismului”, factor care a dăunat cercetări științifice în

problema amintită mai bine de un secol. Se impune, de asemenea, necesitatea de a se revizui toate teoriile care au circulat în legătură cu această problemă de la Rössler și latinști până în zilele noastre și de a se prelua, dar nu dogmatic, tot ce este bun din opera lor. Arheologii și lingviștii vor trebui să revadă bogatul material rămas din perioada de „tăcere impresionantă a documentelor”, cum se exprima F. Lot (sec. III—X), pentru ca să elucideze viața social-economică a locuitorilor de pe teritoriul Daciei, deoarece lipsa populației autohtone în aceste părți este, pe drept cuvânt, considerată ca imposibilă. În această problemă va trebui să aducă și etnografia o contribuție de seamă.

În articol se mai relevă și faptul că în discuțiile de până acum s-au emis trei teze calificate de autor drept „formule schematice și simpliste și care se reduc la autohtonism exclusiv, imigrație masivă sau admigrări succese” de „popor român” gata format, neglijându-se astfel „epoca și elementele constitutive ale formațiunii etnice romine”. După autor, în această problemă principală va trebui să se țină seama de procesul de romanizare din vastul ținut carpato-balcanic, diferențiat ca intensitate în diferite regiuni. Privită astfel chestiunea, se impune nevoia studierii populațiilor românești din Balcani, din toate punctele de vedere, punându-se chiar întrebarea dacă aceste grupuri „înt sau nu părți din poporul român unitar sau sînt numai „cristalizări incipiente de popoare romanice”.

Celalți factori de care trebuie să se țină seama potrivit părerii autorului sînt străvechiul caracter păstoresc al acestor populații, rolul jucat de limba latină, răspîndirea creștinismului, aportul populațiilor migratoare și imensa contribuție slavă. Studiarea complexă a tuturor acestor chestiuni vor da în cele din urmă răspunsul la întrebarea: cînd se poate vorbi de poporul român, și nu de grupări de populații romanice?

Dr. Octavian Floca informează despre *Un nou tezaur monetar și o nouă așezare străveche pe teritoriul regiunii Hunedoara* (p. 11—38), pe care o încadrează—după ceramica colectivă la suprafața terenului—între începutul epocii metalelor, cultura Coțofeni și a doua perioadă a fierului.

Este vorba de dealul Piatra cu Stînjenu aflat în hotarul satului Inuri, comuna Vințu de jos din raionul Alba.

Tot aici, pe versantul răsăritan al dealului, a fost descoperit un tezaur de monede romane republicane. Valoarea istorică a tezaurului constă în faptul că el aparține anilor 85—77 î.e.n., după cum reiese din legenda unor mo-

nede, fiind astfel una din cele mai vechi mărturii a legăturilor comerciale dintre romani și dacii liberi.

Ioan I. Russu în *Daco-geții în Dacia romană* (p. 39—56) ne prezintă o sinteză a problemei vieții populației autohtone în Dacia sub ocupația romană. Ridicîndu-se împotriva depășitelor teorii a „extirpării” daco-geților, autorul — „fără pretenția de a fi epuizat” materialul — adună la un loc toate știrile care dovedesc continuitatea populației indigene după războaiele de cîmpire ale romanilor. Sînt folosite aici și concluziile studiilor mai multor istorici (Pârvan, Pach, Daicoviciu etc.), cum și rezultatele săpăturilor arheologice din ultimii ani.

Lucrarea astfel concepută este bine venită, pentru că adunînd la un loc material divers și disparat, pune la îndemîna tuturor, dar îndeosebi a studenților, știrile din izvoare și păreri istoriografice în această problemă.

Date și noi și interesante aduce Nicolae Gostar în studiul unor *Inscripții și monumente din GERMISARA* (p. 57—99). Această localitate străveche ocupa în vremea romanilor locul numit Cetatea uriașilor, de pe teritoriul comunei Cigmău în apropiere de Orăștie. Tot de GERMISARA țineau în antichitate și băile termale de la Geoagiu (la 5 km de Cigmău). N. Gostar publică inscripții inedite provenite din GERMISARA și folosite în evul mediu la construcția bisericii, azi reformată, din Geoagiu, sau răspîndite prin Orăștie și satele din jurul GERMISAREI antice.

Între știrile noi privind istoria Daciei romane amintim numele unui nou magistrat al Sarmizegetusei, necunoscut pînă acum; iar dintr-o altă inscripție autorul stabilește și locul de garnizoană la GERMISARA al unității auxiliare *numerus singulariorum peditum britanicorum*, atestat în Dacia și de alte izvoare. Printre monumentele studiate de N. Gostar, în zidăria bisericii din Geoagiu sînt și două fragmente de edicule funerare descoperite de autor, numărul celor cunoscute în Dacia, potrivit afirmațiilor lui, crescînd astfel la 23. Unul dintre aceste edicule completează știrile noastre despre învățămîntul în Dacia. Acesta se preda în școli numite „*ludi litterari*”, unde se învățau cititul, scrisul și noțiuni de calcul, fapt dovedit și prin rechizitele școlare pe care le ține în mînă copilul reprezentat pe sculptură.

În *Ținutul hunedorean în secolul IV—XII* (p. 101—116), Kurt Horedt merge pe linia vechilor sale preocupări, privind studiarea prin cercetări arheologice a epocii enunțate în titlu. D-sa consideră că „nu este lipsit de interes să se treacă pe scurt în revistă descoperirile arheologice de pe un teritoriu mai

restrîns și delimitat din punct de vedere geografic". De aceea, autorul, „încearcă prin sintetizarea descoperirilor cunoscute pînă în prezent să arate contribuția lor la istoria ținutului Hunedoarei în secolul (I—O. V.) IV—XII". Din discuție este exclus raionul Alba, de care autorul s-a ocupat în mod special altădată cînd a emis ipoteza unui voievodat în jurul Albei Iulia¹. Aici el se referă la teritoriul istoric al ținutului Hunedoarei, care înglobează Valea Mureșului între munții Apuseni și pînă în sud, în țara Hațegului.

Pentru perioada mai veche, secolele IV—VI, se consideră că cele mai certe dovezi de locuire a ținutului hunedorean sînt descoperirile monetare cu efigii ale împăraților romani din epoca amintită, găsite în diferite așezări. Autorul subliniază — și merită atenție acest fapt — că amfiteatrul de la Sarmizegetusa a servit în această epocă tirzie a vechiului oraș ca fortificație, în care, de altfel, s-a și găsit un tezaur monetar din sec. al IV-lea.

Lipsa de descoperiri specific germanice, atribuite goților sau gepizilor, K. Horedt o explică prin „peisajul geografic puțin corespunzător modului de viață al acestor populații". Germanicii preferînd regiunile de cîmpie cu pășune, sînt atestați în cîmpia ardeleană la Morești și pe cursul inferior al Mureșului, la confluența lui cu Tisa. Aceasta ar fi cauza pentru care popoarele germanice au evitat staționarea mai îndelungată în lunca îngustă a Mureșului hunedorean.

Din veacul al VII-lea autorul prezintă două fibule găsite la Sarmizegetusa și Vețel și le încadrează în tipul de fibule aflate pe aria foarte întinsă care cuprinde teritoriul dintre Ungaria, Ucraina și Marea Baltică. Citind cunoscuta lucrare a lui N. Drăgan *Romnii în veacurile IX—XIV*, autorul studiului leagă aceste descoperiri de epoca cînd slavii încep să denumească Sarmizegetusa — Grădiștea. Deși de tip germanic, autorul presupune că fibulele găsite în localitățile amintite au fost răspîndite de slavi, însă face rezerve îndreptățite asupra acestei ipoteze, întrucît piesele sînt descoperiri izolate.

În același studiu se face remarcă că „lipsește date directe despre exploatarea bogatelor zăcămintelor miniere ale munților Apuseni", dar legendă toponimicului Zlatna, derivat din cuvîntul vechi bulgar *zlato* — aur, emite ipoteza exploatării zăcămintelor aurifere din acest ținut, deși știrile arheologice lipsesc deocamdată.

De altfel, în studiu se face afirmația — se pare îndreptățită — că exploatarea fierului

era cunoscută la Hunedoara cel puțin din secolul al XI-lea, epocă de cînd a fost datat un vast cimitir aflat pe una din înălțimile din preajma orașului. Reținem faptul că printre monedele ungurești s-a găsit și una bizantină, iar comparația cu un cimitir similar de la Moldovenești lângă Turda duce la concluzia că „la Hunedoara lipsesc... acele trăsături specifice care indică la Moldovenești caracterul ungar al cimitirului, înct va trebui să ne gîndim aici mai degrabă la o populație slavă sau slavo-romină (de ce nu rominească? — O. V.), care locuia în sec. al XI-lea în această regiune".

Multe din problemele prezentate în articolul lui K. Horedt își așteaptă rezolvarea în noi cercetări care de multe ori dezminț ipotezele anterioare, dar studii monografice de felul acesta sînt bine venite. Ele ușurează adeseori rezolvarea problemelor de ansamblu, oferind totodată noi și numeroase sugestii pentru interpretarea științifică a izvoarelor istorice din epoca din care avem cele mai puține știri despre patria noastră.

Nicolaie Dunăre își publică în aceeași culegere comunicarea ținută la sesiunea generală științifică a Academiei R. P. R. din iulie 1956 intitulată: *Sate din Zărand specializate în meșteșuguri țărănești* (p. 116—171). După o introducere în care prezintă evoluția teritor al Zărandului de-a lungul istoriei, N. Dunăre precizează că „țara Zărandului, ca unitate etnografică, constituie o zonă specific moșască după cum indică și numele de «moși crișeni», dat locuitorilor".

După cercetările autorului, în ținutul Zărandului se întîlesc cinci tipuri de așezări: pastorale, pastoral-miniere, pastoral-agricole, așezări specializate în meșteșuguri țărănești și așezări comerciale industriale.

Lipsa de pămînt agricol, compensată însă prin bogăția subsolului și a pădurilor, a făcut ca locuitorii Zărandului să se specializeze încă din epoca feudală în diferite meserii, iar în timpurile mai noi să emigreze în cîmpia Aradului, în Banat, în Bărăgan și chiar în America.

Mîneritul sau băieșitul este practicat în Zărand din vremea romanilor și pînă în zilele noastre. Pentru prelucrarea minereurilor existau în comitat, pînă în 1818, două topitorii și 175 de mori de măcinat, date publicate însă de autor fără a fi indicat izvoarele folosite.

Aplicînd unele teze din lucrarea *Meșteșugurile din Transilvania pînă în sec. XVI* de Șt. Pascu, N. Dunăre explică specializarea unor sate în anumite meșteșuguri în urma diviziunii muncii în rîndul meșteșugarilor. Tendința lor spre mica producție de mărfuri, care se lovește de „tendințele acaparatoare a aparatului feudal", ar fi după autor una din

¹ „Studii și cercetări de istorie veche", V (1954), p. 487—512.

cauzele răscoalelor țărănești, atât de violente, în această parte a țării (răscoalele din 1659, 1784, participarea la războiul „curuților” și la revoluția din 1848).

Extracția minieră și exploatarea pădurilor ia avânt mai ales după construirea căii ferate Arad Brad (1896), ceea ce duce la înmulțirea populației neagricole în satele Zărandului, dar și aici în locul unei expunerii bazate pe izvoare (date statistice), autorul se mărginește la un citat din Lenin.

În continuare, sunt prezentate succint cele câteva sate studiate cu specificul fiecăruia: Rîșculița, satul unde se confecționează spete pentru războaiele de țesut țărănești; Leaui, sat de rotari; Dobroți, sat de dogari; Junc, sat de fluerași; Obîrșia, sat de olari.

Interesante sînt și știrile despre transformările socialiste din satele zărandene, ele mărginindu-se din păcate doar la enunțarea citorva realizări și lipsuri din activitatea cooperativelor de producție. Poate că ar fi fost mai bine și aici dacă în locul citatelor ni s-ar fi prezentat o analiză din punct de vedere etnografic a procesului de transformare socialistă, indicîndu-se astfel și soluțiile de îndreptare a greșelilor semnalate în studiu. Dacă am înțeles bine din introducere, acesta a și fost scopul cercetărilor efectuate („În opera de ridicare economică și culturală a populației moștești din ținutul munților Apuseni, regimul de democrație populară a cerut și contribuția etnografiei...”).

Beniamin Bassa publică unicul studiu de istorie contemporană aducînd noi *Contribuții la cunoașterea mișcării muncitorești în regiunea Hunedoara în perioada stabilizării relative a capitalismului* (p. 173–186). Autorul își întemeiază studiul aproape în întregime pe documente inedite din arhiva fostei prefecturi a județului Hunedoara.

După o scurtă introducere în care este prezentată situația politică în sinul clasei muncitoare, autorul trece direct la analiza stării economice a proletariatului din fostul județ Hunedoara. El se oprește mai mult asupra văii Jiului, dînd amănunte din anii care au premers grevei din 1929. Aflăm astfel că în 1926 izbucnise în Lupeni o epidemie de febră tifoidă, iar cel mai mare spital din Petroșani avea 38 de paturi. Dintr-o telegramă din același an aflăm că mizeria și foametea erau atât de mari, încît lipsea pînă și sarea.

În această situație, clasa muncitoare organizează manifestații și mitinguri. Documentele „olosite” dau noi amănunte despre măsurile luate de autorități împotriva muncitorilor care-și revendică drepturile. Se arată, tot

pe baza rapoartelor poliției, că în ciuda activității scizioniste a social-democrației de dreapta, în 1929 „majoritatea șomerilor s-au înscris în partidul unitar (comunist)”. Prin „partidul unitar” polițaiul care a redactat raportul înțelegea sindicatul unitar.

Știri interesante mai aflăm despre luptele mai puțin cunoscute ale minerilor de la minele de aur ale societății „Mica” din Munți Apuseni. Documente din 1924 și 1925 aduc date noi despre grevele și revendicările muncitorilor din această parte a țării. Autorul leagă pe drept cuvînt mișcarea grevistă de aici cu răscoala țăranilor din satul Criș din 1926, pentru că „nu se poate face o distincție netă între muncitorii și țăranii din aceste locuri”.

Ultimă parte a studiului se ocupă de grevele de la Calan din aceeași epocă. Aici se dau amănunte despre rolul spărgătorilor de grevă, al oamenilor lui Flueraș și Gherman și despre represiunile poliției.

Dat fiind epoca de stabilizare relativă a capitalismului, autorul conchide că „acțiunile clasei muncitoare sînt limitate la conflicte de muncă și greve locale cu revendicări economice”, ele fiind totuși destul de numeroase.

Regretăm că autorul n-a publicat în anexă documentele ținînd seama de caracterul lor inedit și de deosebita lor valoare pentru istoria mișcării muncitorești.

Oct. Floca mai publică un articol despre *Îndrumarea oamenilor muncii în timpul vizitării muzeelor*. Reținem afirmația că pe lângă pregătirea științifică necesară, îndrumătorul de muzeu trebuie să aibă „o pregătire pedagogică de învățămînt”, iar fenomenele trebuie prezentate în legătură de interdependență unele față de altele și acestea strîns legate de tematica generală a muzeului.

Despre organizarea *Muzeului memorial Aurel Vlaicu* din Bîntînți (azi Aurel Vlaicu), locul de naștere al aviatorului, ne dă amănunte Beniamin Bassa. Menționăm că din corespundența lui Vlaicu cu oameni de seamă ai vremii se păstrează aici și „entuziastul autograf al lui Caragiale: «Trăiască Vlaicu și sus, tot mai sus!»”.

Parcînd cuprinsul publicației, nu poți să nu-ți dai seama de bogăția și diversitatea materialului cuprins. Totuși, și aceasta vrea să fie o sugestie pentru publicațiile viitoare, am fi dorit să existe o rubrică de cronică și de știri care să oglindească activitatea științifică și muzeală din Deva. Așa, bunăoară, publicul ar fi interesat să știe cu ce piese noi

s-a mai îmbogățit colecția muzeului, ce descoperiri arheologice întâmplătoare s-au mai făcut în regiune, activitatea științifică a personalului muzeului etc. De asemenea, este de dorit ca în continuarea unui vechi obicei să fie publicate documente fie din arhiva muzeului, fie din alte fonduri.

★

Publicații asemănătoare au mai editat după informațiile noastre și muzeele din

regiunile Cluj, Ploiești și muzeul Brukenthal din Sibiu. Este regretabil că volumele respective nu se găsesc în librării. Credem ca forurile în drept vor trebui să rezolve această chestiune pentru că activitatea științifică a muzeelor noastre merită să fie cunoscută de toată lumea, sporind astfel prestigiul acestor instituții culturale care aduc o contribuție de seamă la cunoașterea trecutului țării noastre.

O. Velescu

CATALOGUL DOCUMENTELOR MOLDOVENEȘTI DIN ARHIVA ISTORICĂ CENTRALĂ A STATULUI, PUBLICAT DE DIRECȚIA ARHIVELOR STATULUI, VOL. I, 1387—1620

București, 1957, 578 p.

Printre lucrările menite să facă cunoscute fondurile arhivistice, lucrări ca: indici cronologici, îndrumătoare, cataloage, acestea din urmă sînt cele mai utile cercetătorilor, pentru multitudinea informațiilor oferite. Ele cer însă o bună pregătire și o muncă de mîgală pentru alcătuirea lor. Cunoșcătorul unor greutăți de asemenea natură va înțelege mai ușor motivul apariției atît de rare a unor astfel de instrumente arhivistice. Într-adevăr, pare surprinzător faptul că, în cei 125 de ani de existență, Arhivele Statului au publicat numai trei cataloage sistematice: cel întocmit de Ion Radu Mircea (*Catalogul documentelor Țării Românești*, București, 1947), *Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului de la Orășul Stalin*, vol. I (1521—1799), și acesta, apărut de curînd.

Catalogul este, fără îndoială, o lucrare absolut necesară pentru cunoașterea fondurilor arhivistice. De pildă, acest catalog este de un prețios ajutor la detectarea documentelor nepublicate încă în colecția de *Documente privind istoria României*, care urmează să alcătuiască volumele supliment ale acestei colecții. De asemenea, cu ajutorul acestui catalog se pot descoperi și îndrepta unele greșeli făcute la editarea colecției amintite ca, de exemplu, unele documente publicate

de două ori, la date diferite¹, sau altele cu date greșit citite și transcrise².

Dacă asemenea cataloage ar fi fost alcătuite înainte de începerea editării colecției de documente a Institutului de istorie, publicarea acestora ar fi fost mult ușurată și s-ar fi putut evita unele greșeli, de genul celor arătate aci.

Nu înțelegem însă de ce se întîrzie alcătuirea unor asemenea cataloage de către cele-

¹. Doc. nr. 1580 din catalog, publicat în vol. II, sec. XVI, p. 188, nr. 250, la data <1609> și în vol. III, p. 89 nr. 144, la <1612 ante iunie 18>; doc. nr. 1804, publicat în vol. IV, sec. XVII, p. 212—213, nr. 269, la data 1617 nov. 18, și la p. 298—299, nr. 366, la data 1618 nov. 18; doc. nr. 1849, publicat tot în vol. IV, p. 33, nr. 48 la data <1616 sept. 1—1617 aug. 31> și la p. 295, nr. 361 la data 1618 nov. 6.

². Astfel, doc. nr. 522 din catalog este din 1560 mart. 19, nu din mai 19, cum a apărut în colecția amintită (vol. II, sec. XVI, nr. 145); doc. nr. 1371 este din 1608 iulie 27, nu din 1609 (vol. II, sec. XVII, nr. 308); doc. nr. 1904 este din 1619, nu din 1618 (vol. IV, sec. XVII nr. 346), iar doc. nr. 1543 are data 1612 (7120) ian. 22, nu 1593 (7101) ian. 22, cum s-a publicat în vol. IV, sec. XVI sub nr. 2 îndoielnic. Cum acest document este dat ca îndoielnic tocmai din pricina datei prost citite, îndoiala aceasta dispăre, documentul trebuind să fie trecut între originale.

alte arhive. Ne referim, îndeosebi, la Biblioteca Academiei R. P. R., secția manuscrise, care, urmînd pilda Arhivelor Statului din București, ar trebui să înceapă editarea unor cataloage a bogatului material documentar ce are în păstrare sau, cel puțin, să facă cunoscute cercetătorilor documentele nou achiziționate, în volume de genul *Creșterii colecțiilor*, ce apăreau cu ani în urmă.

*

Catalogul de care ne ocupăm începe cu o *Prefață* (p. 5—8), în care se arată importanța lucrării, metoda de lucru și numele colaboratorilor.

Urmează apoi (p. 11—448), în ordine cronologică, rezumatele detaliate a 1986 de documente moldovenești dintre anii 1387 și 1620, aflate la Arhivele Statului din București, indicîndu-se la fiecare forma sub care se păstrează (original, fotocopie, copie, traducere sau rezumat).

Copiile, traducerile și rezumatele cu dată greșit transmise sînt aduse la data originalului, în cazul cînd acesta este cunoscut. Documentele originale sînt descrise în amănunt (dimensiuni, stare, pecete, legenda peceții etc.).

Se mai indică bibliografia documentelor, cu referire numai la colecțiile mari, menționîndu-se, de obicei, dacă s-a publicat la altă dată decît cea din catalog.

După cît se vede, ca metodă și plan de lucru, nu se poate reproșa nimic alcătuitorilor catalogului.

Autorii catalogului recunosc însă în *Prefață* că lucrarea are și „unele lipsuri” (p. 7). Vom remarca cîteva din acestea. Astfel, catalogul nu cuprinde toate documentele moldovene aflate la Arh. St. Buc.: de pildă, doc. din 1617, martie 8 (Peceți 108) din fondul m-rii Nucet din Țara Romînească, emis de cancelaria Moldovei, nu este trecut în catalog, în timp ce alte documente de aceeași natură (ca, de pildă, doc. nr. 989, Peceți 19, din fondul m-rii Sf. Apostoli), sînt trecute.

Desigur mai complexă este problema detectării documentelor prezentate la procesele de proprietate din sec. XVIII—XIX și transmise numai în rezumat, rezumate care, în multe cazuri, sînt singurele mărturii despre existența acestor documente. Aceste rezumate nu sînt trecute în catalog, dar se arată în *Prefață* că operația va fi făcută ulterior (p. 6).

În cîteva cazuri nu se menționează felul documentului prezentat (copie, original etc.: vezi doc. nr. 823, 829, 1417 etc.); doc. nr. 391 din 1545 sept. 17 a fost greșit trecut în catalog ca dubios, deși este original.

Cu privire la rezumatele documentelor publicate, observăm că unele din ele sînt rău întocmite (nr. 394, 821, 1072, 1223, 1806).

Unele date ale documentelor au fost greșit citite și transcrise în catalog; astfel doc. nr. 20 este din 1422 martie 2, nu martie 12; doc. nr. 519 este din 1559 martie 29, nu mai 29; doc. nr. 980 este din 1596 sept. 10, nu sept. 5 etc.

Datarea documentelor nedatate e luată de obicei din colecția *Documente privind istoria Romîniei*, fără a se arăta aceasta, în majoritatea cazurilor; rareori se repetă explicația dată în colecție (doc. nr. 503, 1048, 1499 etc.). Sînt însă și cazuri în care datarea din colecție se schimbă, fără să fie motivată (doc. nr. 597, 1091, 1124, 1139, 1496 etc.). În puține din aceste cazuri datarea din catalog este mai bine făcută ca în colecție (doc. nr. 1124, 1139, 1192), dar schimbările trebuiau totuși motivate, ca la doc. nr. 1433.

Aceiași observație cu privire la documentele încă nepublicate în colecția Institutului: la unele din acestea datarea este motivată (doc. nr. 861, 1009, 1033, 1070, 1152 etc.), iar la altele nu (doc. nr. 452, 636, 706, 730, 817, 874 etc.). Chiar dacă datarea unora dintre acestea (doc. nr. 874, 1069, 1115) este în mod evident bine făcută, după anumite per oane bine cunoscute — ca Ieremia vornic, Cîrstea mare vornic sau Ionașco pîrcălab de Neamț — ce apar în documentele respective, totuși motivarea datării trebuia arătată.

Observăm de asemenea că autorii catalogului socotesc greșit începutul anului de la 1 sept. în Moldova înainte de 1572. Astfel, doc. nr. 536 din 1563 (7071) și nr. 566 din 1569 (7077) sînt puse înaintea lunii septembrie nu în ianuarie cum ar fi trebuit. Este îndeobște cunoscut faptul că în Moldova se socotește începutul anului de la 1 septembrie din anul 1572¹.

După cele 1986 rezumate de documente, care alcătuiesc catalogul propriu-zis, urmează cîteva prețioase accesorii ale acestuia: lista ispravnicilor întîlniți în documente (p. 449), lista grămăticilor (p. 450—452), abla de corespondență din catalog cu fondurile respective (p. 453—488), lista de concordanță a documentelor cu date rectificate (p. 489—491) și un index de nume și materii (p. 492—576).

Indexul ar fi fost foarte util pentru cei care folosesc catalogul dacă era complet și bine alcătuit. Observăm însă că nu toate numele de locuri și persoane sînt trecute în index;

¹. Vezi *Introducere la Documente privind istoria Romîniei*, vol. I, p. 417, unde se discută pe larg această chestiune.

astfel, din doc. 686 lipsesc: Răcătau, cneaghina lui Sturza hatman, Maxin șetrarul, Maxin Cîrnești fost ceașnic, Saul procelnic; din doc. 803, Murgești și popa Murgu; din doc. 992, Moinești și Mihai Grozav staroste de Tîrgul Trotuș; din doc. 1016 nu sînt trecuți Popenii pe Iubăneasa, Mărica Prăstecoea și Marco Pepelea; din doc. nr. 1188 lipsește satul Nemțeni etc.

În afară de aceste lipsuri luate la îndeplinire — și ele sînt mult mai numeroase — nu se fac trimiteri la formele diferite sub care apar aceleași numiri (de pildă, Berezin v. Berzunț—doc. nr. 1414; la p. 497 sînt trecute separat Berezin și Berzunț; Liubăneasa, v. Iubăneasa — doc. nr. 432; gomenic, v. humelnic, vătăf de arie etc.) sau se fac trimiteri incomplete (la ținut, p. 575, se spune doar v. Neamț, deși apar multe alte ținuturi în documente: Chigheci, Roman etc.)

Satele și orașele ce apar în documente nu sînt identificate și localizate după ultima împărțire administrativă.

Indexul de materii are de asemenea lipsuri. Unele instituții, ca slujba dreaptă și credincioasă, sînt omise (în schimb se trec: sfeșnice, încălțăminte, care); de asemenea sînt unele greșeli: stupe și stupi pentru alcătuitoarii indexului sînt același lucru (p. 574); terzibașa (vătăf de eroitori) este trecut la nume proprii, nu la materii; se socotesc dări (p. 565): dușegubina, gloaba, ciubote și hatalm, deși sînt amenzi. La dări sînt trecute separat dobitoace

și vite. Toate cele trei trimiteri la dări din dobitoace sînt greșite: în doc. nr. 410 este vorba de dobitoace cu care se cumpără pămînt, în doc. nr. 1281 de daruri de dobitoace, iar în doc. nr. 551 nici măcar nu se amintesc dobitoacele. Cele mai multe trimiteri la dări din vite sînt de asemenea greșite: în doc. nr. 268, 1104, 1218 este vorba de interdicția de a intra cu vitele în braniște străină, iar în doc. nr. 1452 de vama din vite de comerț. Tot la dări, la drobi de sare, cele două trimiteri sînt iarăși greșite: în doc. nr. 268 e vorba de daruri de drobi de sare, iar în doc. nr. 1224 de munca la sare.

S-ar putea prelungi lista unor asemenea observații, dar nu acesta este scopul recenziei noastre. Aceste lipsuri fac ca indexul catalogului să nu poată fi folosit cu toată încrederea. În asemenea condiții, afirmația din *Prefață*, după care catalogul este o lucrare „de analiză adîncă și erudiție” (p. 6), apare ca neîntemeiată pe felul în care s-a lucrat indexul catalogului astfel prefăcut.

Cu toate lipsurile, mai mari sau mai mici, inerente unei lucrări atît de migăloase și complicate, avînd în vedere faptul că asemenea lucrări sînt indispensabile cercetătorilor arhivelor, considerăm demnă de laudă strădania colectivului de la Arhivele Statului din București, care a reușit să alcătuiască o lucrare foarte utilă și am dori ca în curînd toate arhivele din țară să aibă asemenea cataloage.

N. Stoicescu și H. Chircă

UN VOLUM DE DOCUMENTE PRIVIND POLITICA EXTERNĂ A GERMANIEI HITLERISTE

Sub titlul de *Documents on German Foreign Policy 1918—1945*¹ a apărut într-o redactare anglo-franco-americană — editat în Anglia și tipărit în S. U. A. — volumul V al docu-

mentelor capturate în Germania în timpul celui de-al doilea război mondial. Primele patru volume cuprindeau documente privind relațiile Germaniei cu marile puteri, al cincilea tratează despre relațiile ei cu statele mai mici.

Acest volum foarte bogat, împărțit în zece capitole, prevăzut cu o prefață, conține un tablou analitic al documentelor — fiecare cu un scurt rezumat —, un apendice și patru liste cu caracter informativ și de sistematizare. Astfel, prima dă informații referitoare la organizarea Ministerului de Externe german; a doua cuprinde semnele diplomatice germane folosite; a treia este lista persoanelor amintite în documente și a patra prezintă glosarul semnelor și abreviațiilor germane.

¹ *Documents on German Foreign Policy. 1918—1945. Series D (1937—1945)*, Vol. V. Poland; The Balkans; Latin America; The smaller powers. June 1937—March 1939. Londra 1953. Her Majesty's Stationary Office ... 977 p. Colegii de editori: S.U.A. — Bernadotte E. Schmitt, Paul Ewert John Huizenga, Norman Reich, Arthur G. Kogan, Frederick Aandahl, Anna Maria Herbert; Anglia. Margaret Lambert, Ev. Bramsted, K.H.H. Duke, Peter Ericsson, M.N. Fisher, D.C. Watt; Franța — Maurice Baumont, Georges Bonnin, André Scherer, Jacques Grunnewald.

Fiecare din cele zece capitole tratează cîte un sector din politica externă nazistă¹.

În prefața volumului V se arată că Ministerul de Externe Britanic și Departamentul de Stat din S. U. A. s-au hotărît încă din iunie 1946 să publice în comun documentele capturate din Arhivele Ministerului de Externe și a Cancelariei Reichului. Deși arhivele respective conțin materiale începînd cu anul 1867, au înțeles să se limiteze la publicarea materialului de după 1918.

Vedem însă că volumul de față nu cuprinde decît o culegere de documente din perioada 1937—1939. Editorii mărturisesc că au avut o totală independență în selecționarea materialului, asigurîndu-ne totodată de cea mai perfectă obiectivitate academică în editare. Conform acestor principii, fiecare guvern a avut dreptul să publice separat oricare parte a documentelor. Prefața menționează în continuare că nici unul dintre guvernele țărilor redactante n-a făcut vreun demers spre a influența editorii și „în consecință aceștia poartă toată răspunderea pentru cele publicate”.

Ne simțim îndreptățiți deci să privim cu ochi critici, înainte de toate, documentele privind România, din capitolul II al volumului, care se referă la patru probleme principale:

1. Intensificarea legăturilor economice cu Germania; orientarea politică exclusiv germană;

2. Revizionismul maghiar și atitudinea germaniei față de această problemă;

3. Teama României de un atac militar sovietic și poziția luată de Germania față de această problemă;

4. Străduința de a șterge orice urmă a rolului jucat de Germania în promovarea și susținerea Gărzii de Fier.

Din documente reiese clar orientarea din ce în ce mai accentuată a României spre Germania, atît din punct de vedere economic, cît și politic. Victor Antonescu a declarat lui Fabricius² că România este ferm hotărîtă să

meargă cu Germania, ba mai mult, că și Anglia și Franța doresc o apropiere a României cu Germania. Din alte documente reiese că germanii mai aveau de luptat împotriva orientării anterioare a României bazate pe securitatea colectivă. Iar în negocierile economice aveau de asemenea de înfruntat orientări mai puțin germanofile, spre state fără controlul comerțului exterior³. „Legăturile economice ale României cu Germania creează laolaltă acea bază de interese, pe care România trebuie s-o simtă din ce în ce mai mult aliindu-se cu noi (Germania — n. n.) și pe linia politică, ceea ce trebuie să se dezvolte în continuare, înlocuind politica răsăriteană anterioară, care sub Titulescu înclina spre Rusia Sovietică”⁴. Iar în nota din subsolul aceluiași document se arată că înțelegerea economică cu România ar forma piatra de cîpății în dezvoltarea economiei germane în sud-estul Europei în 1937.

Opoziția cea mai mare față de acest program o manifesta Mitiță Constantinescu; privitor la el, Fabricius îl roagă pe Carol să-l influențeze în tratativele politicii germane. Aceași poziție o manifestă și conducerea Băncii Naționale, în special la începutul anului 1937. Din aceste considerente, Wohlthat constată necesitatea schimbării guvernului⁵. Și într-adevăr, ministrul U. R. S. S. Ostrovski, referindu-se la noul guvern german, de sub președinția lui Goga, s-a exprimat pe bună dreptate că prin el „Germania stă la Nistru”⁶. Iar Fabricius spune fără nici un ocol referitor la problema dată: „România va trebui să înțeleagă că Germania urmează să intre în posesia zăcămintelor ei de petrol”. Iar mai departe raportează că Antonescu este pentru întărirea armatei⁶, ceea ce înseamnă că în schimbul petrolului se acceptă materiale de război.

După Anschlussul cu Austria, presiunea germană față de România crește, în special cu privire la exportul de produse petrolifere, fără de care rafinăriile din Austria nu pot fi folosite cu întreaga lor capacitate de producție. În vederea realizării acestui deziderat de primă importanță pentru Germania, guvernul nazist este dispus ca pe lângă clea-

¹ Cap. I, Polonia și Danzig, 11/X/1937 — 14/III/1939; cap. II, Sud-estul Europei, 21/X/1937 — 15/III/1939; cap. III, Statele baltice și problema Memel, 7/X/1937 — 16/III/1939; cap. IV, Statele nord-europene, 15/X/1937 — 16/III/1939; cap. V, Belgia, Olanda, Luxemburg, 24/X/1937 — 15/III/1939; cap. VI, Elveția, 29/X/1937 — 27/I/1939; 24/X/1937 cap. VII, Turcia, 16/VII/1937 — 27/I/1939; cap. VIII, Orientul apropiat, I/VI/1937 — 18/IV/1939; cap. IX, America latină, 30/XI/1937 — 10/III/1939; cap. X, Problema evreiască, 8/VII/1938 — 8/II/1939.

² Însemnările lui Fabricius, Berlin, 7/X/1937, doc. nr. 145.

³ Cum se exprimă Wohlthat în scris lui Goering la 18/XII/1937, doc. nr. 154.

⁴ Fabricius către Ministerul de Externe, București 18 nov. 1937, doc. nr. 147.

⁵ Wohlthat în scris lui Goering la 13/XII/1937, doc. nr. 154.

⁶ Fabricius către Ministerul de Externe, doc. nr. 169.

⁶ Ibidem, p. 169.

ringul, obișnuit să efectueze și tranzacții suplimentare pe bază de materiale de război¹.

Astfel, Goering, „a dispus, ca în ciuda greutăților, să se livreze din stocurile militare germane 24 de tunuri antiaeriene de 37 mm, în cadrul tranzacțiilor Reinmetall cu Reșița”. În același cadru, Uzinelor Reșița le-au mai fost destinate mașini-unelte, servind și ele pentru industria de război. În aceeași notă secretă către Ministerul de Externe, Fabricius scrie: „Părerea mea este că livrările prompte și satisfăcătoare în domeniul armamentelor constituie metoda cea mai eficace împotriva manevrelor de a se ridica piedici Germaniei, în expansiunea ei în sud-estul Europei”².

Concomitent cu accentuarea orientării germane și a creșterii masive a exportului de produse petrolifere în Germania — în valoare de 60—65 milioane RM, ceea ce acoperea cu aproximație necesitatea germană de pe această piață — volumul general al exportului românesc a scăzut. Totodată s-a ivit o schimbare esențială în relațiile economice germano-române; pe când în trecut caracterul acestor relații era relativ favorabil României, la această dată importul din România a devenit mult mai convenabil pentru germani³, realizându-se importante scăderi de prețuri.

Conferința și acordul de la München nu sînt cuprinse în acest volum, ceea ce nu explică însă lipsa oricărei referiri la această trădare, al cărui efect nefast l-au resimțit din plin tocmai acele state mici de care se ocupă volumul de documente.

Este semnificativ faptul că Flondor, mareșalul curții regale, l-a chemat pe Fabricius tocmai în ziua deschiderii conferinței, la 29 septembrie, lucru despre care Fabricius înștiințează telegrafic⁴ Ministerul de Externe. Flondor îi transmite instrucțiunile primite de la Urdăreanu de a comunica dorința regelui pentru stabilirea unor relații și mai strînse cu Germania decât cele existente pînă atunci. Totodată exprimă teama „de o invazie rusă” și se interesează dacă Germania ar da ajutor în acest caz. Fabricius a răspuns că Germania nu s-a gîndit încă la asemenea probleme. Acest răspuns evaziv de suprafață este un refuz net, în acord și cu părerea lui Ribbentrop din 25 aprilie 1938, când referindu-se

la un aviz similar al lui Hitler, a spus că „orientarea noastră (a germanilor — n. n.) față de România este de ordin economic”. Ceea ce contrazice în schimb cele spuse în continuare, anume că Germania este legată cu România în apărarea comună împotriva bolșevismului⁵. Amenințări goale cu un pericol inexistent, pentru a profita prin stoarcerea tuturor rezervelor economice, strategice, umane. În aceste amenințări, Germania a fost ajutată și de anglo-franco-americani, care în goana lor pentru împărțirea sferelor de interese, au cedat din ce în ce mai mult Germaniei fasciste și s-au pretat la instigări antisovietice.

Prezentarea arbitrară și unilaterală a documentelor e menită să sugereze o „retragere” întimplătoare a Angliei de pe piața românească. Se știe doar că în momentul cînd armata hitleristă intrase în Praga, o delegație a federației industriilor britanice ducea negocieri la Düsseldorf, în vederea încheierii unui acord de mare amploare cu marea industrie germană⁶.

Politica de cotopire și de anexiuni n-a fost sprijinită numai de Italia fascistă, membră a Axei, care intermedia negocierile între Ungaria și Iugoslavia, dar și de Anglia, care — cum arată Fabricius la 6 mai 1938 — „a făcut din nou demersuri la București, Praga și Belgrad, recomandînd o înțelegere în problema minorităților maghiare”⁷. Ca în același timp, redactorii „obiectivi” să nu găsească nimic mai bun de publicat decât declarațiile lui Hitler, Rosenberg, Goering, „Intruct Germania nu-l interesată în sprijinirea pretențiilor revizioniste ale Ungariei privind teritoriile române, pe care nu le sprijină”⁸. Fabricius este foarte mulțumit de posibilitățile apropierei României de Germania, în momentul cînd și „Reichul întreține relații mai amicale cu Anglia și Franța”⁹.

Documentele prezintă întreaga problemă a pretențiilor teritoriale maghiare și așa-zisa „apărare a drepturilor minorităților” într-o lumină falsă, corespunzătoare spiritului mîncenez. „Obiectivitatea academică” a redactorilor încearcă să mențină impresia că scopul a fost reglementarea pașnică. Astfel, Germania hitleristă arhimilitaristă apare sub masca unui apărător față de un presupus atac armat ungar.

¹ Memoriu din 11 mai 1938, Berlin, către Ministerul Economiei Naționale, doc. nr. 201.

² Raportul secret al lui Fabricius către Ministerul de Externe din București, 15 iulie 1938, doc. nr. 212.

³ Memoriu al directorului delegat al Departamentului politic-economic din Berlin, 18 dec. 1938, doc. nr. 264.

⁴ Fabricius către Ministerul de Externe. Telegramă, București, 29 septembrie 1938, doc. nr. 227.

⁵ Memoriu al lui Ribbentrop, Berlin, 25 aprilie 1938, doc. nr. 197.

⁶ *Falsificatorii istoriei*, Ed. P.M.R., Buc. 1948, p. 47.

⁷ Fabricius către Ministerul de Externe. Telegramă, București, 6 mai 1938, doc. nr. 199.

⁸ Ibidem, doc. nr. 228.

⁹ Ibidem.

În sprijinul „soluțiilor pașnice”, Reichul a dat de înțeles guvernului hortist că în cazul Anschlussului, și Ungariei i se vor restitui teritoriile defașate prin tratatul de la Trianon, acesta fiind primul pas pentru ruperea tratatelor de la Trianon și Saint Germain¹. La fel și în cazul Cehoslovaciei, Fabricius l-a lămurit pe Petrescu-Comnen, cînd acesta i-a comunicat „Îngrijorarea” că Ungaria are pretenții nu numai asupra teritoriilor locuite de unguri, dar că vrea să includă și teritoriile locuite de slovaci și ruteni, că „Germania sprijină în întregime aspirațiile Ungariei în ceea ce privește reîntoarcerea minorităților maghiare din Cehoslovacia, dar n-are cunoștință de alte planuri ungare”.

După cum vedem, România, s-a alarmat de aceste pretenții anexioniste ungare, ceea ce nu a împiedicat-o însă să se intereseze de părerea Germaniei în următoarea problemă: un delegat slovac s-a adresat ministrului României la Praga și i s-a plîns că Ungaria face agitație între slovaci. „Slovacii ar fi perfect satisfăcuți — spunea delegatul respectiv — cu o autonomie în cadrul Cehoslovaciei”, și a cerut ajutorul României în forma unei ocupații formale. Chiar dacă o astfel de ocupație este absolut în afară de orice discuție, România ar dori să nu fie complet ruptă de Cehoslovacia, fapt pentru care dorește să cunoască părerea Germaniei în această problemă².

Culegerea de documente nu amintește că Polonia și-a trimis trupele la 2 octombrie adică cu patru zile înainte de ziua datării documentului mai sus arătat — peste granița cehă și a ocupat teritoriile „locuite de polonezi”. Nici de aceste pretenții teritoriale nu s-au alarmat cercurile guvernamentale române.

Începînd cu data de 13 ianuarie 1938, culegerea prezintă mai multe documente care oglindesc nervozitatea germanilor față de Garda de Fier și descoperirea actelor compromițătoare din care reiese subvenționarea acesteia de către unele cercuri germane.

Despre rolul incontestabil jucat de Germania în lansarea și susținerea Gărzii de Fier, mărturisește scrisoarea șefului Cămarilor Reichului — cu mențiunea „foarte urgent” — către ministrul de externe Neurath, în care scrie: „... conform informațiilor primite,

Garda de Fier a fost susținută din surse germane. S-a raportat d-lui Goga, președintele Consiliului de Miniștri, că 17 000 kg de tipărituri au fost trimise școlii germane din București din ordinul Ministerului de Externe. Numai datorită acestui ajutor se explică activitatea enormă de propagandă a Gărzii de Fier, care pe lângă că dispune în abundență de material tipărit, a apărut peste tot cu mașini de lux și camioane într-un număr uimitor”.

În continuare, se scrie că de atunci nu încapă îndoială nici în ceea ce privește atitudinea antimonarhică a Gărzii de Fier și este necesar „de a se găsi sursele germane”. Cere deschiderea unei „anchete prudente” și stabilirea prin ce agenție germană a primit Garda de Fier subvențiile germane. Cere cît mai curînd răspuns, cu atît mai mult, cu cît trebuie să raporteze și lui Hitler³.

În cursul procesului lui Codreanu, Fabricius apreciază acest proces drept „foarte neplăcut” și arată că regele comite o greșală cu atitudinea lui „aspră”. Propune să se încerce influențarea lui Carol prin Friederich von Hohenzollern, după ce constată cu regret că regina Maria nu are nici o influență asupra lui⁴.

Documentele publicate se restrîng de aici încolo la dezmințirea oricărei legături germane cu Garda, luînd o poziție rezervată și lăsînd a înțelege că aceasta ar fi realitatea⁵.

„Obiectivitatea” pe care și-o propune culegiul de redacție nu înseamnă că această culegere de documente n-ar fi lipsită de tendențiozitate și chiar din nepublicarea unei alte serii de acte rezultă denaturări grave; înainte de toate tendința de a pune toată vina pe Germania și pe clasele dominante din România, încercînd a păstra aparența că S.U.A., Anglia și Franța n-ar fi sprijinit politica imperialistă, anti-sovietică hitleristă.

Maya Kertész

¹ Berlin, 18 ianuarie 1938, doc. nr. 164.

² Fabricius către Weizsäcker, București, 20 mai 1938, doc. nr. 204.

³ Weizsäcker către Fabricius, 7 iunie 1938, doc. nr. 207, unde pe lângă că dă directive de a păstra atitudinea de rezervă față de Gardă și de Proces și a se pune pe poziția că niciodată n-au întreținut relații cu Garda își exprimă părerea că în afară de Codreanu mai sînt și alte cercuri care „stăvilesc influența bolșevică”.

¹ Ministrul Reichului în Ungaria — Erdmannsdorf — către Minist. de Externe. Telegramă. Secret. Urgent. Budapesta, 16 martie 1938, doc. nr. 182.

² Ibidem.

ХРЕСТОМАТИЯ ЛАТИНСКИХ ТЕКСТОВ СРЕДНЕВЕКОВЫХ АВТОРОВ.

Sub redacția lui S. SOKOLOV și D.A. DRBOGLAV

Editura universității din Moscova, 1956, 384 p.

Este un adevăr îndeobște cunoscut că cercetări istorice serioase nu pot fi întreprinse fără cunoașterea izvoarelor și a limbii în care sînt scrise izvoarele istorice. În facultățile de istorie din U.R.S.S., în pregătirea tinerelor cadre de specialiști se acordă, mai ales în ultima vreme, o atenție deosebită studiului izvoarelor istorice. Studenții sînt obligați să cunoască limba în care sînt scrise izvoarele din domeniul în care se specializează.

În lucrările de seminar, de diplomă sau disertație, profesorii urmăresc îndeaproape în ce măsură sînt folosite direct izvoarele istorice, în ce măsură studentul sau aspirantul este apt să interpreteze în chip just, științific un izvor istoric.

Pentru a înlesni studierea izvoarelor și însușirea limbii în care ele sînt scrise se practică, printre altele, și publicarea de crestomații.

Crestomația de texte latine din autori medievali, întocmită de catedra de limbi vechi a facultății de istorie din cadrul Universității din Moscova, care se adresează studenților și aspiranților de la catedrele de istoria evului mediu și istoria slavilor de sud și de apus, este un manual practic pentru studierea limbii latine.

Crestomația cuprinde fragmente din operele autorilor medievali.

În prefață se arată că în alegerea materialului, alcătuirii crestomației au pornit de la considerații cu caracter metodic, căutînd să dea textele cele mai interesante și mai prețioase din punct de vedere al limbii, lexicului și structurii gramaticale, dar și cele

mai indicate pentru tematica domeniului științei istorice în care se specializează studenții și aspiranții pentru care a fost întocmită culegerea.

Textele din autorii medievali cuprinse în crestomație privesc diferite genuri literare: cronicl, tratate de filozofie, discursuri, dialoguri, legende populare etc.; cronologic ele se referă la evenimente istorice din perioada feudalismului timpuriu și pînă în epoca Renașterii. Textele sînt precedate de o scurtă prezentare a autorului și operii lui. Pentru buna înțelegere a textelor, ele sînt însoțite de comentarii.

La sfîrșitul crestomației este dată lista prescurtărilor folosite, precum și un vocabular, care cuprinde peste 2000 de cuvinte cu înțeles puțin obișnuit.

În ceea ce privește textele folosite, pentru perioada feudalismului timpuriu, cînd prestigiul bisericii crește și se întărește dominația ei în lupta cu rămășițele păgînismului și ale concepției vechi despre lume, sînt date în crestomație fragmente din opere de tipul cronicelor din istoria goților, a francilor, a slavilor vechi. Este vorba de fragmente din opera lui Iordanes, Grégoire de Tours, (Gregorius Turonensis), Eginhard (Einhardus). Din opera lui Iordanes, *Istoria Goților* sînt date fragmente ca: *Situația geografică a Scitiei, Dacia și populația ei, Hermanarich și imperiul său, Năvălirea hunilor* etc.

Grégoire de Tours, „părintele istoriei franceze”, este trecut în crestomație cu cîteva fragmente din opera sa *Istoria francilor*. Ele privesc *Războiul lui Clovis cu Syagrius, Războiul cu alamanii, Creștinarea lui Clovis, Primirea de către Clovis a titlului de consul (507), Discordia între fiii lui Clovis, Răscoala francilor din cauza dărilor, Fredegonda, lupta ei cu Brunhilda*.

Din opera lui Eginhard, *Viața lui Carol cel Mare*, sînt alese fragmentele cele mai interesante privind caracterul merovingilor, descrierea expedițiilor lui Carol cel Mare, a

limitelor geografice ale cuceririlor sale, a relațiilor diplomatice ale lui Carol cel Mare cu Bizanțul și arabii etc.

Din *Cronica* lui Thietmarus de Merseburg (Thietmarus Merseburgensis) sînt date fragmente privind: raporturile dintre germani și slavi, lupta maselor împotriva misionarilor catolici, situația statului polonez în vremea lui Boleslav I, intervenția acestuia în treburile interne ale cnezilor ruși, relațiile dintre statul polonez și cel de la Kiev.

Fragmentele din opera „părintelui istoriei ceh”, Cosma de Praga (Cosma Pragensis), *Cronica boemilor*, cuprind interesante mărturii despre poporul ceh în vremurile vechi.

Despre statul polonez în vremea lui Boleslav al III-lea se găsesc date în fragmentele din opera lui Martin Gall (Martinus Gallus), primul cronicar polonez, iar pentru vremea lui Cazimir al III-lea, în cea a Anonimului de la Gzeczno (Anonymus Gnesnensis).

Gîndirea progresistă din Evul Mediu este reprezentată în creștomație prin Abelard (Abelardus), care s-a ridicat împotriva autorității bisericii în știință, susținînd prioritatea rațiunii în raport cu credința, precum și prin Marsilius din Padua (Marsilius Patavinus), care pentru tratatul său *Defensor pacis*, din a cărui primă parte sînt date fragmente în creștomație, a fost excomunicat de biserică.

Pentru istoria slavilor de sud și a *Peninsulei Balcanice*, un izvor important îl constituie opera lui Thomas de Spalato¹ (Thomas Spalatensis). În creștomație este dat un fragment din manuscrisul acestuia, în care descrie năvălirea tătarilor asupra Ungariei (1241), eveniment la care el însuși a fost martor ocular.

Critica biciuitoare a regimului catolic, critică prevestitoare a victoriei Reformei, este reprezentată în creștomație prin fragmente din opera umaniștilor: Thomas Morus, Ulrich von Hutten, Erasmus de Rotterdam.

Textelor din operele autorilor amintiți li se adaugă două cîntece studențești medievale: *Gaudeamus igitur* și *Lauriger Horatius*.

Creștomația de texte latine din autori medievale, prin materialul documentar pe care-l cuprinde, prin felul îngrijit în care a apărut, constituie un prețios instrument de lucru pentru studenții și aspiranții care se specializează în domeniul istoriei medii generale și în istoria slavilor.

St. Ștefănescu

„НОВАЯ И НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ“.

Revistă a Institutului de istorie al Academiei de Științe a U.R.S.S., nr. 1, 1957, 192 p.

Apărută în iulie a.c., noua revistă a Institutului de istorie al Academiei de Științe a U.R.S.S. vine să completeze numărul publicațiilor de specialitate din Uniunea Sovietică, menite să contribuie la analiza științifică, marxist-leninistă, a evenimentelor istorice care reprezintă pentru contemporaneitate un interes deosebit, în continuă creștere.

Noul periodic de istorie apare în anul în care clasa muncitoare din întreaga lume și toată omenirea progresistă sărbătoresc a 40-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, revoluție deschizătoare de noi drumuri în istoria popoarelor. Socialismul deja construit pe a șasea parte a globului, existența unui lagăr socialist puternic, congresele de o deosebită importanță ale unor partide comuniste și muncitorești, dintre care, fără îndoială, cea mai mare însemnătate o are Congresul al XX-lea al P.C.U.S., ca și alte evenimente petrecute în ultima perioadă, vestitoare ale prăbușirii capitalismului, sînt tot atîtea fapte care neliniștesc profund cercurile imperialiste din apus și de peste ocean. Datorită acestei situații, se observă în ultimul timp o activizare a ideologilor reacțiunii imperialiste, care, sub măștile „libertății”, „democrației”, „capitalismului de stat” etc. și recurînd la o grosolană încercare de falsificare a istoriei, vor să inducă în eroare clasa muncitoare din întreaga lume, să spargă unitatea de nezdrunchinat a frontului internațional al proletariatului.

Asemenea încercări n-au reușit niciodată. Cu toate acestea, vigilența revoluționară a tuturor celor ce sînt în contact cu problemele ideologice nu trebuie să scadă nicidecum. De aceea, în editorialul său, revista arată că „istoricii-marxiști, în special cei care se ocupă cu prelucrarea istoriei moderne și contemporane, nu o dată au avut prilejul să demaște diversunile ideologice ale dușmanilor. Dar în lupta ideologică nu pot exista șabloane și forme. De aceea, acum mai mult decît oricînd, este necesar să ne ascuțim arma partinității bolșevice combative, să ducem cu ajutorul științei lupta împotriva ideologiei burgheze, pentru triumful concepției marxist-leniniste despre lume”.

Editorialul revistei subliniază sarcinile istoricilor sovietici în această privință și arată că lucrările de istorie modernă și contemporană trebuie să se remarcă prin folosirea deplină și cu cea mai mare exactitate

¹ Astăzi orașul Split.

a izvoarelor. „Nu pot exista lucrări de istorie marxist-leniniste — scrie revista — care să nu se întemeieze pe o adâncă și multilaterală cercetare a faptelor istorice. Totuși, studiarea obiectivă a faptelor istorice nu are nimic comun cu obiectivismul: analiza obiectivă presupune caracterizarea evenimentelor istorice de pe pozițiile clasei înaintate, ea trebuie să fie pătrunsă de o adâncă partinitate proletară”.

Primul număr al revistei „Istoria modernă și contemporană” reușește să ne prezinte un sumar interesant, pe linia celor arătate în editorial. Dintre studiile publicate, se remarcă articolele lui A. S. Erusalimski, *Cu privire la publicarea moștenirii literare a lui E. V. Tarlé*, A. Z. Manfred, *Despre rolul lui G. V. Plehanov în mișcarea revoluționară internațională în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea* și N. G. Obușenkov, *Mișcarea revoluționară demasă în Germania în februarie—octombrie 1917*.

Studiul lui A. S. Erusalimski ne informează că în curând va vedea lumina tiparului primul din cele 12 volume ce vor cuprinde operele complete ale marelui istoric sovietic E. V. Tarlé. Articolul arată drumul parcurs de cunoscutul istoric pentru a ajunge la acea măiestrie care-i caracterizează lucrările de istorie. Spre deosebire de alți istorici, E. V. Tarlé, începând cu studiul istoriei medii, și-a consacrat activitatea ulterioară unei adâncite analize a evenimentelor din perioadele moderne și contemporană ale istoriei. „Principalul, care întotdeauna a atras cititorul înspre lucrările lui E. V. Tarlé, este faptul că în ele s-au expus și elucidat problemele actuale ale științei istorice, legate de contemporaneitate”. Autorul subliniază munca enormă pe care a depus-o istoricul sovietic pentru elaborarea lucrărilor sale: „a cercetat 12 arhive din străinătate pentru lucrarea *Blocada Continentală*, apărută în 1913, și 14 arhive, din U.R.S.S. pentru lucrarea *Războiul Crimeii*, apărută în 1950”.

Articolul lui A. Z. Manfred, închinat aniversării a 100 de ani de la nașterea lui G. V. Plehanov, vine să umple un gol în istoriografia sovietică și străină, deoarece pînă în prezent nu s-a acordat atenția cuvenită rolului acestuia în mișcarea revoluționară internațională.

Autorul arată importanța pe care a avut-o apariția lui G. V. Plehanov pe arena mișcării social-democrate internaționale în anii 1880—1890, ca reprezentant al social-democrației revoluționare ruse. Începînd cu primul congres al Internaționalei a II-a, în 1889, unde a luat cuvîntul, caracterizînd mișcarea revoluționară din Rusia, participînd apoi, rînd pe rînd, la Congresul de la Zürich și la alte congrese ale Internaționalei a II-a, la Biroul

Socialist Internațional etc., G. V. Plehanov a avut, în special la sfîrșitul veacului trecut, o largă activitate pentru orientarea justă a luptei clasei muncitoare din Europa, împotriva reformismului și a altor curente oportuniste. Apariția sa, pe arena internațională, ca reprezentant al social-democrației ruse revoluționare a fost cu atît mai importantă, cu cît a avut loc după ce activitatea lui Bacunin fusese complet anihilată de către reprezentanții primei Internaționale. După cum specifică articolul, lucrările lui G. V. Plehanov — poziția sa ideologică — au avut o mare însemnătate pentru mișcarea muncitorească din acea vreme, în special cele îndreptate împotriva anarhismului, ca, de pildă, *Anarhism și socialism*, publicată în 1894.

În continuare, autorul arată că după lupta împotriva anarhismului, primul care s-a ridicat împotriva reformismului, în rîndurile Internaționalei a II-a, în special împotriva lui Bernstein, a fost tocmai G. V. Plehanov, lucru asupra căruia pînă în prezent nu s-a scris nimic în istoriografia marxistă. În general, articolul, prin felul în care este scris și noutățile ideilor expuse, trezește un viu interes între istoricii marxiști.

Articolul lui N. G. Obușenkov readuce în atenția cititorului problema apariției crizei revoluționare în Germania înaintea evenimentelor din 1918. Autorul analizează, pe baza unui bogat material, dezvoltarea mișcării revoluționare de masă din Germania în 1917, care a însemnat începutul crizei revoluționare din 1917—1918. Interesant e faptul că autorul leagă aceste evenimente de criza generală a capitalismului, care în Germania, ca și în alte țări beligerante, căpătase încă din 1917 forme concrete și evidente pentru cercetător. În articol, după o analiză bine documentată a tuturor mișcărilor revoluționare din 1917, atît ale clasei muncitoare, cît și ale țărănimii, se impune concluzia: „Criza revoluționară s-a dezvoltat în 1917 în Germania asemenea crizei care a dus la revoluția burghezo-democratică din februarie în Rusia, pe fondul crizei generale a sistemului capitalist, generată de războiul mondial imperialist”.

Revista ne prezintă un număr de documente interesante din corespondența lui Fr. Engels cu Paul și Laura Lafargue. Acest material, foarte important pentru studiarea istoriei mișcării revoluționare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, a intrat nu de mult în patrimoniul C.C. al P. G. Francez.

Interesantă, de asemenea, pentru cititorul nostru, este și rubrica de recenzii, dintre care se remarcă recenziile scrise de V. I. An-tiuhina-Moskovcenko și A. D. Epstein la cele șase volume ale lui Pierre Renouvin, *Histoire*

des relations internationales, precum și de I. I. Orlov la cartea lui Gh. Haupt, *Din istoricul legăturilor revoluționare româno-ruse 1849—1881*. Semnalăm că monografia științifică a istoricului român a primit în acest fel o apreciere pozitivă din partea istoricilor sovietici, fapt care nu poate decât să ne bucure și să ne ceară o și mai mare exigență față de istoriografia noastră, cunoscută din ce în ce mai mult peste hotarele țării.

O parte pozitivă a revistei o constituie și notele bibliografice asupra unor lucrări de istorie modernă și contemporană, apărute în ultima perioadă în U.R.S.S. și în alte țări. Printre acestea se menționează și lucrarea lui C. Murgescu, *Reforma agrară din 1946*, apărută în Editura Academiei R.P.R., în 1956.

Această rubrică, împreună cu cea de bibliografie — care cuprinde lucrările autorilor sovietici, ca și articole mai importante din domeniul istoriei moderne și contemporane — este foarte folositoare, prin informațiile pe care le dă, atât pentru cititorul și cercetătorul sovietic, cât și pentru cel din țara noastră. În felul acesta, istoricul are posibilitatea să folosească un material pe care, altfel, l-ar fi omis poate, neavând informația necesară. Revista ne prezintă și o bogată rubrică a vieții științifice din Uniunea Sovietică.

În general, prin sumarul său variat, prin nivelul articolelor și noutatea problemelor ridicate de acestea, revista reușește să atragă atenția cercetătorului din domeniul istoriei moderne și contemporane. Având în comitetul său de redacție istorici cunoscuți ca A. A. Guber, B. F. Porșnev și alții, este nelindoiș că următoarele numere ale revistei vor deveni din ce în ce mai bogate, mai interesante, mai pline de învățăminte pentru cercetătorii noștri.

M. Vladimir

WILLI BOELCKE, *Krupp und die Hohenzollern! Aus der Korrespondenz der Familie Krupp, 1850—1916*

Berlin, Rütten Loening, 1956, VII + 164 p.

Lucrarea lui Willi Boelcke aruncă noi lumini asupra istoriei Germaniei — dar și a lumii — din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea și din primele două decenii ale secolului al XX-lea. Este o interesantă culegere de documente, al căror ansamblu demonstrează, cu toată claritatea, strânsa legătură care a existat între familia Krupp și statul militarist prusac, condus de dinastia Hohenzollern. Lucrarea a fost alcătuită în

cadrul arhivei centrale din Merseburg, utilizându-se materiale din fosta arhivă secretă de stat a Prusiei și din aceea a fostei case imperiale.

Un cuvânt înainte este datorat dr. Walter Nissen. Aici se subliniază deosebita însemnătate pe care o are dezvoltarea izvoarelor arhivistice pentru studiul istoriei contemporane și pentru calitatea cercetărilor din acest domeniu. Dr. Nissen mai semnalează, între altele, greșelile urmări pe care le-a avut cel de-al doilea război mondial în privința conservării arhivelor germane.

Lucrarea propriu-zisă este împărțită în cinci părți, fiecare dintre acestea fiind precedată de o notă introductivă. Urmează documentele grupate cronologic și precedate de o scurtă indicație relativă la conținut. Uneori, se simte nevoia unor indicații ceva mai largi, mai ales la documentele ample. Notele introductive utilizează, pe lângă elementele furnizate chiar de documentele culegerii, literatura istorică a subiectului. Sînt scrise concis, dar cu egală precizie, și reușesc să indice trăsăturile generale ale fiecărei perioade tratate.

Prima parte a lucrării — intitulată semnificativ *Lupta pentru monopolul fabricării tunurilor* — cuprinde documente din anii 1850—1870, relative la întreprinderea Krupp și la începuturile ascensiunii ei, în vremea lui Alfred Krupp. Chiar din aceste prime documente reies limpede legăturile ce se stabilesc între firma Krupp și monarhia militaristă prusacă. Documentele publicate dezvăluie progresiva întărire a întreprinderii Krupp și rolul pe care-l joacă ea în procesul de înarmare al Prusiei, dobîndind aproape monopolul fabricării armamentului greu pentru armata prusiană.

Cea de a doua parte a culegerii se referă la anii 1871—1890, perioadă de dezvoltare a întreprinderii Krupp în timpul primelor decenii de existență ale imperiului german, marcată — pe de o parte — prin sprijinul financiar acordat de Wilhelm I și de statul german firmei lui Alfred Krupp, în special în 1874, cînd uriașa întreprindere dobîndește cu acest sprijin un împrumut de 10 milioane taleri, iar — pe de alta — prin luări de poziție antiproletare de către Krupp (de pildă, documentul din 15 martie 1877, în care industriașul german încearcă o critică a social-democrației de pe poziții imperialiste prusace).

Documentele celei de a treia părți a lucrării cuprind anii 1890—1902 și reflectă grabnicul proces de creștere al întreprinderii în plină perioadă imperialistă, cînd, după moartea lui Alfred Krupp, conducerea fabricilor este preluată de F. A. Krupp. Dezvoltarea com-

plexului industrial Krupp este surprinzătoare : de la 19 000 de lucrători în 1887, se ajunge ca în 1902 întreprinderea să numere 42 000 de lucrători. Totodată, însă, paralel cu legăturile din ce în ce mai strînse cu Wilhelm I, cu amestecul lui Krupp în activitatea presei și chiar cu influența exercitată de el la numirea unui director al Institutului arheologic din Ierusalim, lupta de clasă se ascute înăuntrul uriașei întreprinderi, muncitorii inițiind dese mișcări greviste. Moartea lui F. A. Krupp marchează încheierea acestei perioade (toamna anului 1902). Merită să fie semnalat — pentru a ilustra strînsele relații dintre Wilhelm II și familia Krupp — discursul rostit de împăratul german cu prilejul morții industriașului.

A patra parte a culegerii este intitulată *Pe calea spre războiul mondial (1902—1914)*. Documentele publicate de Willi Boelcke arată că decesul lui F. A. Krupp n-a oprit dezvoltarea întreprinderii Krupp, care încapă pe mîinile lui Gustav von Bohlen und Halbach. Acesta, căsătorit cu Bertha Krupp, ia numele socrului său și-i continuă acțiunea atît de potrivnică intereselor reale ale poporului german și ale întregii omeniri. În 1906, fabricile Krupp numără 60 000 de muncitori, ia în 1914 ating cifra de 82 500 de muncitori. Numeroasele comenzi de armament sprijină necontenita dezvoltare a întreprinderii. În 1912, firma Krupp își serbează, într-un cadru fastuos și în prezența lui Wilhelm II, 100 de ani de existență. Între participanții la banchet se numără și colonelul Rîmniceanu, delegatul român însărcinat cu preluarea comenzilor de armament făcute de România.

Izbucnirea primului război mondial marchează o nouă și hotărîtoare etapă în istoria marii întreprinderi Krupp. Autorul consacră ultima parte a lucrării sale anilor de război 1915—1916, intitulînd-o semnificativ *Scopurile de război ale industriei grele*. Telurile imperialiste și expansioniste ale lui Krupp von Bohlen reies cu toată limpezimea din memoriul adresat de acesta lui Rudolf von Valentini la 31 iulie 1915. Acest document răspunde întrebării pe care și-o pune autorul în introducere, arătînd clar strînsa conexiune dintre scopurile industriei grele germane și proiectele imperialiste ale lui Wilhelm al II-lea și ale oamenilor politici germani.

Lucrarea — care cuprinde și unele ilustrații interesante, arătînd relațiile apropiate ale familiilor Krupp și Hohenzollern — are în anexă un tabel statistic referitor la producția firmei Krupp în anii 1848—1891, urmat de indicele de persoane.

Culegerea de documente realizată de Willi Boelcke constituie un important aport la cunoașterea istoriei dezvoltării imperialis-

mului german și a istoriei originilor primului război mondial. Modul de editare al documentelor corespunde scopului propus, împărțirea materialului, notele introductive și indicele facilitînd o grabnică orientare.

Dan Berindei

BAUMGART JAN, *Bibliografia istoriei polskiej za leta 1952 — 1953* [Bibliografia istoriei Poloniei pe anii 1952—1953].

Wrocław — Kraków, Zakład Im. Ossolińskich Wydawnictwo, 1956, X + 330 p, (Polska Akademia Nauk. Instytut Historii).

Prin grija secției de documentare a Institutului de istorie de la Academia de Științe din Polonia, cu sediul la Cracovia, s-a publicat recent volumul de bibliografie istorică pentru perioada 1952—1953. Una din sarcinile importante, ce revine în mod obișnuit secției de documentare a Institutului, este de a strînge și prelucra materialul bibliografic privind literatura istorică curentă, polonă și străină, privitoare la istoria Poloniei. Volumul, care semnalează materialul istoriografic, publicat în anii 1952—1953, este de fapt continuarea unor lucrări similare prezentate în trecut. Aceste lucrări constituie începutul unei bibliografii periodice de înregistrare a titlurilor apărute în sectorul istoriografiei.

Materialul bibliografic redactat în mod științific semnalează atît lucrările cu caracter monografic, cît și articolele publicate în diferite reviste de specialitate. Din domeniul științelor auxiliare istoriei s-au înregistrat numai studiile fundamentale. Izvoarele bibliografiei le-au constituit publicațiile polone și străine editate în 1952—1953; în ceea ce privește periodicele consultate, prefața volumului remarcă, printre alte date, că s-au parcurs în total 465 titluri : 239 periodice polone și 226 străine.

Indicațiile bibliografice au fost clasate sistematic, după următoarele principale diviziuni : *probleme generale* (bibliografie, teoria și istoria bibliografiei, bibliografia istorică, bibliografia regională și locală, bibliografii personale, bibliografia revistelor, dicționare, liste și indexuri) ; *clasicii marxism-leninismului* ; *metodologia istoriei* ; *didactica istoriei* ; *organizarea științelor istorice* (congrese, institute de cercetări, societăți științifice) ; *științele auxiliare istoriei* (I. arhive, biblioteci, materiale iconografice, muzee, expoziții, paleografie, cronologie, diplomatică, sfragistică, genealogie, numismatică etc. ; II. geografia istorică, geografia economică, demografie economică,

statistică, istoria limbii, istoria științei, istoria literaturii, istoria culturii, istoria artei, istoria cărții și presei); *istoria Poloniei* (Izvoare, lucrări generale, manuale, lucrări privitoare la diferite regiuni și localități, probleme economico-sociale, probleme politice, probleme militare); *istoria Poloniei în diferite perioade* (perioada comunei primitive, perioada feudalismului, perioada capitalismului, poporul polon în luptă pentru eliberarea națională în perioada celui de-al doilea război mondial și în perioada ocupației, Republica Populară Polonă).

Pentru ultima diviziune, bibliografia include o serie întreagă de subdiviziuni legate de momente și evenimente principale din istoria Poloniei. Astfel, pentru perioada feudalismului sînt remarcate următoarele teme: prima organizație statală pe teritoriile Poloniei (sec. VI—IX), formarea statului polon, monarhia feudală timpurie (sec. IX—XII), apariția și consolidarea fărîmîțării feudale (sec. XII—XIII), monarhia feudală în perioada 1316—1454; formarea republicii feudale (1454—1576); republica nobiliară (1576—1648); criza republicii feudale nobiliare și începuturile renașterii naționale (1648—1764); începuturile orînduirii capitaliste și lupta pentru reformele impuse de sus cu privire la organizarea și menținerea statului (1764—1795); fărîmîțarea unității economice și politice a țării, precum și luptele de eliberare națională, democrații revoluționari în fruntea luptei pentru revoluția agrară, și eliberarea națională (1795—1864).

Pentru perioada capitalismului (1864—1939) remarcăm: teritoriile Poloniei în perioada capitalismului (1864—1900), teritoriile Poloniei în condițiile imperialismului (1900—1917), statul burghez-moșieresc (1918—1939).

Volumul cuprinde în totalitate 4 230 indicații bibliografice, repartizate alfabetic în grupele diviziunilor semnalate mai sus. Lucrarea prezintă la sfîrșit un index alfabetic — corespunzător diferitelor numiri incluse în cadrul bibliografiei.

Îmbrățișînd un bogat și interesant material bibliografic, lucrarea *Bibliografia istoriei polskiej* reprezintă o importantă contribuție la cunoașterea principalelor teme ale istoriografiei polone publicate în anii 1952—1953

P. Simionescu

CAMIL MUREȘAN, *Ioan de Hunedoara și vremea sa*. Ed. Tineretului, 1957, 204 p., Colecția „Pagini din istoria patriei”.

Comemorarea a 500 de ani de la moartea lui Ioan de Hunedoara, sărbătorită cu multă însuflețire în 1956, a determinat pe numeroși

cercetători și publiciști să arunce noi priviri asupra veacului al XV-lea, precum și asupra marii personalități care a fost Ioan de Hunedoara.

În seria acestor manifestări se poate înregistra și recenta scriere a lui Camil Mureșanu, *Ioan de Hunedoara și vremea sa*, apărută în noua colecție a Editurii Tineretului „Pagini din istoria patriei”. Cartea cuprinde nouă capitole: *Uraganul ridicat de semilună, Sub blazonul corbului cu inel, Între doi dușmani, Anii marilor bătălii, În culmea mării, Lîngă mormîntul lui Murad I, Frămîntări și deziluzii, În mijlocul poporului său, Moștenirea istorică a lui Ioan de Hunedoara*. Ea se adresează unui cerc cit mai larg de cititori și îndeosebi tineretului, avînd mai ales un rol educativ.

Deși autorul utilizează o bogată informație bibliografică folosind cu predilecție știrile documentare, totuși cartea este o povestire istorică fixată la granița dintre știință și literatură, o scriere de popularizare, de evocare caldă și de exemplificare instructivă. Acesta e meritul esențial al lui Camil Mureșan și tot aceasta trezește și interesul lectorului tînr. Metoda de expunere îngăduie autorului o mare libertate de exprimare, de condensări informative, de comentarii și de apropieri, față de care o expunere strict științifică ar fi fost cu mult mai exigentă.

Cu toate acestea autorul, pe lîngă o minuoasă expunere biografică a vieții lui Ioan de Hunedoara (1407—1456), pune accentul pe o întreagă serie de probleme istorice de o necontestată importanță. Se arată astfel greșeala regelui Ungariei Sigismund de Luxemburg (1387—1437) de a fi fost și el un competitor la dominația popoarelor balcanice, răpînd cetățile sîrbești Belgrad și Golubaț și atacînd Bosnia (1410) tocmai în momentul în care vîful otoman se ridica atît de impetuos.

Din perioada de formație politică și militară a lui Ioan de Hunedoara se remarcă îndeosebi participarea sa la campania din Cehia (1436—1437), care l-a pus în contact cu metodele de luptă ale huseiilor, și îndeosebi cu întrebîntarea infanteriei, a tunurilor ușoare și a cărușelor. Datorită acestei campanii, care l-a relevat și participarea la luptă a maselor populare, Ioan a devenit, în răsăritul Europei, un om cu o concepție militară nouă, neobișnuită, izbind în vechile tradiții ale vieții și organizării militare feudale.

Un alt aspect al activității lui Ioan de Hunedoara asupra căruia autorul insistă cu o justificată stăruință este contribuția sa, în calitate de voievod al Transilvaniei (1440) și de guvernator al Ungariei (1446), la întărirea

puterii centrale, la reorganizarea administrației, la ridicarea micii nobilimi și a orașelor, la intensificarea exploataților miniere și la sprijinirea meșteșugarilor și a lucrătorilor din mine, dînd astfel o puternică lovitură tendințelor de dominație a marilor feudali care l-au combătut neconștient. Cu aceeași îndreptățire subliniază Camil Mureșan și concepția sa ofensivă în ceea ce privește luptele cu turcii.

Relațiile dintre Ioan de Hunedoara și expozenții politici occidentali sînt prezentate minuțios și concludent, ieșind în relief permanentele rivalități și incapacitatea acestora din urmă, la care se adaugă adeseori o penibilă perfidie în organizarea unui puternic front antiotoman (p. 71—73, 84, 109, 133, 175 etc.).

Un loc de seamă îl ocupă în cartea recenzată relațiile lui Ioan de Hunedoara cu voievozii Țării Românești și ai Moldovei. Autorul face o frumoasă evocare a luptei conduse de Vlad Dracul pentru cucerirea cetății Giurguiului, în cadrul campaniei dezlănțuite de Ioan de Hunedoara în 1445 pentru izgonirea turcilor de la Dunăre.

Socotim însă că, într-o carte de popularizare, sînt inutile menționarea și comentarea unor chestiuni minore, neclarificate din punct de vedere istoric, ca de exemplu, versiunile asupra originii lui Ioan de Hunedoara, existența presupuselor sale surori. Afară de aceasta, chiar stilul cărții, în general atît de îngrijit, conține pe alocuri unele precizări de prisos. Așa, de pildă, cînd arată că din căsătoria lui Ioan de Hunedoara s-au născut doi fii, autorul se exprimă: „cel mare, Ladislau, în 1431, cel mic, Matei, la Cluj, la 24 februarie 1443”. Desigur, că o dată precizată data nașterii, se înțelegea de la sine care a fost cel mare și care cel mic. Tot astfel, vorbind de Ioan de Hunedoara, face afirmația că la 1430 „el era încă tînăr”. Putea fi altfel un om născut la 1407?

Dar asemenea neglijențe sînt puține și ele nu scad întru nimic importanța lucrării semnată de Camil Mureșan.

V. N.

ANUARUL CĂRȚII DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ 1952—1954.

Buc., Editura științifică, 1957, 410 p. (Biblioteca centrală de stat a R.P.R.)

Dintre recente lucrări bibliografice, *Anuarul cărții*, publicat de Biblioteca centrală de stat, constituie desigur una din cele mai importante realizări în sectorul informării

științifice din țara noastră. Oglindind producția tipografică din anii 1952—1954 (cărți, broșuri, albume), incluzînd și lucrările multiplicare prin litografiere (cursurile folosite în instituțiile de învățămînt superior), volumul determină în economia lui un fragment din bibliografia generală retrospectivă a cărții românești. Din acest punct de vedere, *Anuarul* repune în discuție ideea continuării strădaniilor începute încă din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea.

În acest sens, credem, trebuie amintite cîteva date importante din trecut, legate de ideea realizării unei bibliografii generale curente sau retrospective. Remarcăm dintre aceste lucrări bibliografice: lucrarea lui Vasile Popp, *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor pînă la vremile noastre*, publicată la Sibiu, 1838, lucrarea lui Dimitrie Iarcu, *Analele bibliografice române*, publicată în două ediții, la 1865 și 1873, precum și lucrările lui George Popescu, *Trei ani de literatură română*, *Indice bibliografic ale cărților publicate românește în România sau de Români în anii 1874, 1875 și 1876* și *Șiese ani din literatura română*, tipărită ca și precedenta tot la București în 1879.

Mai tîrziu, Academia Română, în sesiunea generală din 1894, hotărăște întocmirea și publicarea unei bibliografii generale a culturii românești. Planul, elaborat și aprobat în 1895, prevedea pentru bibliografia națională trei diviziuni principale: a) cărțile vechi de la 1507 pînă la 1830; b) cărțile moderne de la 1831 pînă la zi și c) cărțile străine privitoare la România. Din acest plan bibliografic elaborat de Academie s-a realizat în decurs de peste 40 de ani numai Bibliografia românească veche, care cuprinde descrierea pe larg a cărților apărute în țara noastră în perioada 1508—1830.

În aceeași ordine de idei, ca bibliografii cu caracter general trebuie amintite: *Creșterea colecțiilor*, lucrare publicată de Academie, privind producția editorial-tipografică pe anii 1904—1919, un ultim volum publicat în 1941 se referă la producția grafică din 1936; *Buletinul cărții* determină perioada 1923—1924; *Buletinul trimestrial al tipăriturilor din România* se referă la anul 1928; iar *Buletinul cărții românești* cuprinde perioada 1930—1944. Această a treia publicație, cu un caracter pronunțat comercial editorial, nu poartă însă garanții științifice depline.

În aceste condiții, *Anuarul cărții* continuă de fapt o anumită tradiție a culturii noastre românești și suplinește în același timp lipsa unor informații bibliografice complete privitoare la publicațiile tipărite în țara noastră.

Lucrarea înregistrează 7962 de titluri, repartizate pentru orientare în 32 de grupe mari, cu subdiviziuni. Primele grupe (I—XV), rezervate problemelor din sectorul literaturii social-politice, cuprind: marxism-leninism, partide comuniste și muncitorești, organizații democratice de tineret, științe sociale, filozofie, istorie, economie politică, construirea comunismului în U.R.S.S., construirea socialismului în R.P.R., relații internaționale, statistică, finanțe, problemele muncii și ale sindicatelor, stat și drept, armată. Diviziunile XVI—XX se referă la: științele naturale, matematică, tehnică, organizarea întreprinderilor socialiste, agricultură, transport și comunicații.

Diviziunile XXI-XXIV se referă la: comerț, sănătate publică, cultură fizică și sport. Diviziunile XXV—XXXII se referă la: cultură, știință, învățământ, lingvistică, istoria literaturii, literatura pentru copii, artă, religie, ateism, tipar, istoria și răspîndirea cărții, presă, biblioteci, bibliografie, enciclopedii etc.

Elementele folosite în descrierea cărților sînt: nr. curent, autorul, titlul, locul și anul de imprimare, editura, paginația, formatul și indicele de clasificare zecimală. Indicațiile bibliografice sînt repartizate numeric în cadrul diviziunilor mai sus menționate, în ordinea strict alfabetică. Volumul bibliografic, oglindind producția editorial-tipografică în anii 1952—1954, exprimă dezvoltarea științei și culturii românești în țara noastră și arată în același timp prețuirea de care se bucură la noi cartea și cercetarea științifică.

P. Simionescu

JAWAHARLAL NEHRU, *Autobiografie*

Editura de stat pentru literatură politică, București, 1957, 608 p.

Autobiografia lui J. Nehru, apărută imediat după traducerea lucrării *Descoperirea Indiei*, constituie una din cele mai valoroase posibilități de documentare asupra istoriei Indiei moderne.

Gînditor politic și cunoscător profund al realităților contemporane, luptător pentru dezrobirea Indiei, Nehru a reușit să dea în cartea de față o imagine veridică a vieții sale, legată de interesele vitale ale popoarelor indice.

Ca gînditor politic, Nehru tratează problemele politice de pe poziții materialiste. În toate articolele și cărțile sale a militat, în felul său, între anumite limite condiționate de faza istorică a eliberării Indiei, pentru construirea socialismului în India și pe întreg globul.

Convingerile lui Nehru sînt de nezdruclinat: „A admite un compromis plătit cu renunțarea la acest ideal dorit și realizabil ar însemna o trădare gravă”, spune Nehru (p. 511).

Cartea oferă și o puternică satisfacție literară, fiind scrisă într-un stil ales. *Autobiografia* lui Nehru e o carte care pledează pentru viață în cel mai înalt înțeles moral al ei.

Emil Manu

GHEORGHE IONESCU, *Contribuții la cronologia domniei lui Mircea cel Bătrîn și a lui Vlad voievod în Țara românească*

În volumul *Materiale ale sesiunii științifice a Institutului pedagogic din București* (1956), p. 263—286.

Autorul aduce o contribuție la stabilirea cronologiei domniei voievozilor munteni.

Se încearcă să se consolideze cu argumente și date cronologia domniei lui Mircea și Vlad voievod, confruntînd documente și lucrări românești și străine. Cronologia fixată de autor precizează sinoptic următoarele date:

— Dan I domnește pînă la 23 septembrie 1386.

— Mircea domnește singur de la 23 sept. 1386 pînă la 10 oct. 1394.

— între 10 oct. 1394 și 6 iulie 1395 stăpînește numai răsăritul țării cu scaunul probabil la Tîrgoviște (la Argeș domnește Vlad).

— de la 6 iulie 1395 pînă în august 1395 Mircea domnește singur, Vlad fiind fugăr.

— din august 1395 pînă în august 1396 domnește singur Vlad în țară, Mircea fiind pribeag.

— de la sfîrșitul lui august 1396 pînă la 28 septembrie 1396 Mircea domnește singur, Vlad rătăcind în afară de țară sau chiar în țară.

— după 28 septembrie 1396 și pînă după 6 decembrie 1396 Mircea domnește la Tîrgoviște, iar Vlad la Argeș.

— după 6 dec. 1396 pînă la 31 ian. 1418 Mircea domnește singur.

Em. M.

Comemorarea a 80 de ani de la războiul de independență din 1877—1878

La invitația P.C.B. și a Consiliului de Miniștri din Republica Populară Bulgaria, o delegație de două sute de persoane din țara noastră a participat în zilele de 27—31 august la festivitățile pentru comemorarea a optzeci de ani de la războiul independenței, pe locul teatrului de luptă de la Plevna și Grivița.

Compoziția delegației a fost cât se poate de variată, fiind invitați pioneri, utemiști, oameni ai muncii de toate categoriile, fii ai foștilor veterani din acel război, militari, scriitori, artiști, ziaști, activiști de partid și de stat din toate regiunile țării.

Primirea făcută în țara vecină a fost caldă și prietenoasă. În întâmpinarea trenului special au ieșit în gări, mai cu seamă la Poradim și Grivița, oamenii muncii și tineretul școlar, iar la Plevna, frumos pavoazăată cu culorile naționale ale țărilor participante la război, delegația noastră s-a bucurat de o primire deosebită.

Plevna, oraș de peste 60 000 de locuitori, așezat într-o regiune pitorească, în apropierea Muntelui Verde, devenit localitate climaterică, s-a bucurat din partea autorităților de stat de o atenție deosebită sub raportul edilitar și a grijei de a conserva toate urmele care amintesc războiul de eliberare din 1877—1878.

În centrul orașului este ridicat, în stil bizantin, prin subscripție publică, mausoleul ostașilor ruși și români care au căzut în război. Pe o mare placă de marmură neagră sînt gravate, în limba rusă, numele ofițerilor și numărul ostașilor din fiecare unitate care și-au dat viața pentru independența Bulgariei. Nu departe de mausoleu, casa care a servit de comandament lui Osman Pașa, păstrată în forma de atunci, este transformată în muzeu al eliberării, unde, în cele patru camere, fotografii, inscripții, uniforme și arme rusești și românești vorbesc direct vizitatorilor despre desfășurarea războiului.

În partea de sud a orașului, aproape de Muntele Verde, pe înălțimile fortificate de turci, care au fost inițial cucerite cu mare îndrăzneală de ostașii ruși ai generalului Scobelev, un parc frumos, cu tunuri din acea vreme la marginile celor două redute și un muzeu într-o clădire originală în formă de movilă acoperită cu verdeață, dedicat viteazului general, sînt locuri de pelerinaj nu numai pentru locuitorii din Plevna, ci și din celelalte părți ale Bulgariei.

În ziua de 28 august o parte din delegația română a vizitat împrejurimile Plevnei dinspre sud-vest, unde la 28 noiembrie 1877 Osman Pașa a încercat să rupă încercuirea armatei ruso-române: satul Opanez și podul de pe apa Vidului, apoi locul unde s-a predat, marcat printr-o movilă mare, cu un tun deasupra ei.

Joi, 28 august, a avut loc în piața mausoleului din Plevna, în prezența autorităților centrale de stat și a invitaților străini, festivitatea comemorării războiului, unde mai multe

zeci de mii de oameni au ascultat evocarea asaltului dat asupra trupelor turcești de către armatele eliberatoare. Festivitatea s-a încheiat cu defilarea armatei, la care a luat parte și o companie română cu drapel. A avut loc apoi dezvelirea busturilor generalului Cerchez și a maiorului Șonțu, așezate în curtea muzeului eliberării patriei.

Vineri 30 august, ziua desfășurării atacului trupelor române, pe platoul de la Grivița, a 8 kilometri de Plevna, a avut loc o nouă festivitate pentru evocarea faptelor de arme hotărâtoare, petrecute cu optzeci de ani în urmă.

De la tribună, vorbitorii au evocat în cuvinte calde avintul ostașilor români pentru cucerirea redutei Grivița și numele eroilor care au căzut aici pentru eliberarea Bulgariei.

După festivitate, delegația română a plecat pe creasta dealului din fața platoului, la nord-vestul Plevnei, unde urmele fostelor redute Grivița nr. 1 și Grivița nr. 2, destul de vizibile în ciuda trecerii anilor, sînt marcate prin lucrări în beton. Evocarea pe teren a modului în care s-a desfășurat lupta ostașilor noștri, cu marșul de apropiere al batalioanelor Diviziei a III-a, comandate de Șonțu și Mărăcineanu, prin Valea Plîngerii, a constituit partea cea mai interesantă și mai instructivă din tot programul excursiei. Mausoleul de la Grivița ridicat prin grija statului român, cuprinde în subsol un osuar, unde sînt adunate un număr mare de crani ale celor căzuți în aceste atacuri. Străzile din Grivița poartă numele eroilor români.

Cu vizita făcută de o parte a delegației la Poradim, în după amiaza aceleiași zile, s-a încheiat instructiva luare de cunoștință despre locurile unde armata română a acționat pentru cucerirea Plevnei. La Poradim, în casa în care cea mai mare parte din timp a fost comandamentul principelui Carol, este instalat muzeul rusesc. Muzeul românesc se află într-o altă clădire, în care s-a mutat în partea ultimă a campaniei comandantul trupelor române. În curtea muzeului român busturile maiorului Șonțu și sergentului Grigore Ioan, dezvelite în dimineața aceleiași zile, după festivitatea de la Grivița, străjuiesc intrarea spre relicele care evocă timpurile de acum opt decenii.

Vizita delegației române s-a încheiat cu o călătorie la Sofia, în ziua de 31 august.

Eugen Nicoară

Excursie științifică

În anul 1955, comitetul sindical al Institutului de istorie al Academiei R.P.R. din București și direcția institutului au luat hotărîrea de a organiza o serie de excursii științifice. Scopul era de a da posibilitatea cercetătorilor științifici din institut să se informeze la fața locului despre situația monumentelor istorice din țară.

Pînă acum s-a organizat, printre altele, vizitarea bisericilor pictate din Moldova de nord și a unor muzee și monumente istorice din cîteva orașe ale Transilvaniei (în 1955), vizitarea mănăstirilor din Moldova și a unor orașe din Regiunea Autonomă Maghiară (în 1956).

Pentru vara acestui an s-a fixat ca obiectiv principal vizitarea Maramureșului și Țării Oașului, precum și a cîtorva orașe de pe granița de vest a țării. Călătoria a avut loc între 23 august—5 septembrie. Au participat 22 de membri ai institutului și 13 persoane din afară, majoritatea de la alte institute ale Academiei. Itinerariul a început în ziua de 24 august, cu orașul Tîrgu-Mureș. Au fost vizitate: sediul Sfatului popular și Muzeul de artă, Biblioteca Teleky, biserica reformată, biserica ortodoxă de lemn, ctitorie a negustorului mecedo-român Hagi Stoian, de la finele secolului XVIII. De asemenea s-a vizitat catedrala ortodoxă și Institutul medico-farmaceutic.

La 25 august, grupul de cercetători s-a oprit în vechea Bistriță. Muzeul de istorie de aici posedă o prețioasă colecție de arcuri și săgeți medievale. Biserica reformată, al cărei istoric se poate urmări pînă în secolul al XIII-lea, este foarte bine păstrată. Din vechiul oraș au putut fi văzute o serie de clădiri.

Zilele de 26, 27, și 28 august au fost consacrate Maramureșului, vizitării orașului Sighet și a 11 sate cu biserici de lemn de pe văle Izei, Cosăului și Marei. La Sighet, Muzeul maramureșean, deși la început de existență, cuprinde totuși bogate colecții de material etnografic (de remarcat colecția de covoare vechi). Majoritatea pieselor de muzeu au fost donate de actualul director, Francisc Nistor, a cărui muncă și pasiune pentru strîngerea și păstrarea materialelor este de lăudat. Dintre sate s-au vizitat : Cuhnea, Ieud, Rozavlea, Strîmtura, Bîrsana, Oncești, Berbești, Cornești, Sugatag-Saz, Hărniciești și Desești. La Berbești a fost vizitată și gospodăria locuitorului Pop Gheorghe a cărui casă, așa cum se vede din inscripția chirilică săpată pe una din grinzi, a fost construită în 1775 și este declarată monument istoric. Conservarea ei ar fi asigurată mai bine dacă forurile competente, în schimbul unei despăgubiri, ar transforma-o în muzeu. Tot în Berbești se mai găsesc încă două case din aceeași epocă ; și acestea ar trebui declarate monumente istorice.

La 29 august s-au vizitat satele Negrești, Bicsad și Trip din Țara Oașului, precum și orașul Satu Mare. La Negrești s-a putut vedea o interesantă expoziție de artă locală. În aceeași zi a fost vizitat Combinatul chimic din Baia Mare.

30 August. Oradea. La Muzeul Ady Endre, materialul expus demonstrează în mod admirabil strînsa prietenie dintre poetul maghiar și Octavian Goga. S-au mai vizitat catedrala catolică, muzeul de artă și istorie precum și cetatea din secolul XVIII. În după amiaza zilei, grupul de cercetători a făcut o vizită la Băile Victoria „9 Mai”.

31 august. Arad. S-a vizitat muzeul arheologic și pînacoteca unde alături de picturile lui Grigorescu, Aman., Henția, Pătrașcu etc. s-au putut vedea picturi de Barabas Miklós, Munkacsy Mihály etc. Strădania depusă pentru organizarea muzeului și pinacotecii este pe deplin răsplătită de rezultatele obținute.

Nu același lucru s-ar putea spune despre „Muzeul 1848 ” unde sărăcia materialelor care prezintă revoluția românească din Transilvania oglindește faptul că autorii tematicii și organizatorii muzeului n-au înțeles adevărata situație din Transilvania în epoca respectivă.

După muzeu și monumente istorice, cercetătorii au făcut o vizită la uzinele textile „30 Decembrie”.

1 septembrie. S-au vizitat monumentele istorice din Timișoara, dintre care menționăm cetatea și biserica sîrbească.

2, 3, 4 septembrie. Grupul s-a oprit la Băile Herculane și Ada-Kaleh ; apoi a mers cu vaporul pe Dunăre pînă la Moldova Veche. Tot în ziua de 4 septembrie s-a vizitat și orașul Turnu-Severin. Cercetătorii au rămas plăcut impresionați de eforturile care se fac pentru reconstruirea orașului și felul în care se prezintă biblioteca. Nu se poate spune însă același lucru despre atenția pe care organele locale o dau Muzeului de arheologie și ruinelor termelor și castrului.

După un drum în care s-au parcurs peste 3000 km, în dimineața de 5 septembrie grupul s-a reîntors la București.

Ținem să mulțumim Societății de științe istorice și filologice care, prin reprezentanții săi din orașele : Tg. Mureș (prof. Lupșa), Oradea (Prof. Titus Roșu), Arad (prof. Găvănescu și Virtaciu). Timișoara (prof. Moga și A. Țintă) a dat un mare ajutor, precum și prof. Francisc Nistor care a condus grupul prin satele din Maramureș.

De asemenea mulțumim președintelui Sfatului Popular al orașului Sighet (Alexandru Batoș) pentru călduroasa primire făcută.

Vi. Gh. Diculescu

Aniversarea a două mii de ani de la nașterea poetului Ovidiu

Anul acesta s-au împlinit două mii de ani de la nașterea marelui poet roman Publius Ovidius Naso. Cum opera sa poetică, prin deosebita ei valoare literară se încadrează în patrimoniul culturii universale, în multe țări în deosebi în cele romanice printre care și țara noastră, acest eveniment a fost comemorat prin numeroase și ample manifestări.

La noi în țară, aniversarea a avut un caracter sărbătoresc datorită faptului că aici, pe pământul nostru, Ovidiu a trăit ultima parte a vieții sale. În anii de exil petrecuți în Dobrogea, la Tomis, Ovidiu a cunoscut populațiile din acea regiune a țării noastre, condițiile lor de viață, obiceiurile, pe care le-a redat cu neasemuită măiestrie în versurile din *Triste* și *Pontice*.

Printr-o hotărâre a Consiliului de Miniștri, încă de la începutul lunii ianuarie, a.c., s-a alcătuit Comitetul național al Republicii Populare Române pentru aniversarea poetului Ovidiu, comitet însărcinat cu organizarea acestei sărbătoriri și desfășurarea ei pe timp de șase luni.

Conferințe, expoziții, piese de teatru, volume comemorative, traduceri și numeroase studii au avut menirea să contribuie la elucidarea unor aspecte mai puțin cunoscute din viața și opera marelui poet.

La festivități au fost invitați și au luat parte oaspeți de peste hotare, din Italia și Franța. Delegația italiană, a fost alcătuită din trei grupe : grupul guvernamental reprezentat de profesorii Giuseppe Lugli, membru al Academiei Dei Lincei, De Francesco și Paolo Lammanna ; grupul interparlamentar reprezentat prin senatorii Mario Palermo, Giuseppe Maria Sibille și Orazio Condorelli ; și grupul de arheologi format din profesorii Valerio Cianfarani și Antonio Ciasca, conducătorii săpăturilor arheologice de la Sulmona, locul natal al poetului roman.

Din Franța, a sosit cu acest prilej, prof. M. Durry de la Sorbona.

Ciclul manifestărilor din cadrul aniversării bimileniului Ovidiu a început la 20 septembrie, printr-o ședință festivă a Academiei R.P.R., în sala Marii Adunări Naționale în prezența conducătorilor Partidului și Guvernului, a oaspeților de peste hotare, a numeroaselor personalități culturale, precum și a unui larg auditoriu format din cercetători științifici din Institutele Academiei, cadre didactice și studenți.

Acad. Iorgu Iordan, din partea Prezidiului Academiei R.P.R. a rostit cuvântarea de deschidere, subliniind importanța operei lui Ovidiu pentru cultura românească. A urmat apoi conferința acad. George Călinescu, intitulată „Ovidiu, poetul”, în care conferențiarul a evocat figura marelui poet și a analizat opera sa literară, reliefând în special frumusețea poemului *Ars amandi*.

Tot din partea Academiei R.P.R. a vorbit prof. N. Lascu, despre viața poetului Ovidiu în țara noastră și a încheiat expunerea sa comunicând publicului felul în care intelectualitatea clujeană înțelege să cinstească pe marele poet.

Omagiul din partea oaspeților străini a fost adus de profesorii italieni Giuseppe Lugli și De Francesco și de prof. francez M. Durry.

În zilele următoare, delegații de peste hotare împreună cu un grup de invitați români, conduși de acad. Em. Condurachi și prof. Gh. Ștefan, membru corespondent al Academiei R.P.R. s-au deplasat la Constanța unde au asistat la manifestările din localitate pentru cinstirea memoriei marelui poet. A avut loc solemnitatea depunerii unor coroane de flori la statuia lui, Ovidiu, după care a urmat o ședință festivă a Academiei R.P.R. În cadrul ședinței a conferențiat prof. Gh. Ștefan, care a evocat anii grei de exil ai poetului în cetatea Tomis. Cu această ocazie s-a inaugurat secția de istorie veche a Muzeului regional. După cuvântarea

președintelui Sfatului regional Constanța, Tudose Vasiliu, a urmat expunerea acad. Em. Condurachi despre descoperirile arheologice din ultima vreme, care aruncă o nouă lumină asupra vieții poetului și a populațiilor în mijlocul cărora a trăit. După aceea, cei de față au vizitat muzeul.

În seara de 22 septembrie, invitații au asistat la spectacolul festiv de la Teatrul de stat din Constanța, unde s-a reprezentat piesa „Ovidiu” de Gr. Sălăceanu.

S-a organizat apoi o excursie în cursul căreia au fost vizitate șantierul arheologic Histria, orașul Tulcea, Delta Dunării, lacul Razelm, brațul sf. Gheorghe, orașele Sulina și Galați.

După ce s-au înapoiat în capitală, oaspeții străini au luat parte în ziua de 26 septembrie la solemnitatea dezvelirii bustului lui Ovidiu. Tot în aceeași zi, au participat la inaugurarea expoziției de cărți și material iconografic în legătură cu Ovidiu, de la Casa Scriitorilor „Mihail Sadoveanu”, iar seara au asistat la reprezentarea festivă a piesei „Ovidiu” de V. Alecsandri, la Teatrul Național din București, în prezența conducătorilor Partidului și Guvernului.

În ziua de 27 septembrie, oaspeții străini au vizitat o serie de institute de cultură din București, printre care Universitatea „G. I. Parhon”, precum și Combinatul poligrafic „Casa Școlii”.

În ziua următoare au participat la ședința de încheiere a sesiunii ordinare a Academiei R. P. R.

În cadrul comemorării bimileniului Ovidiu, a avut loc și la Iași o ședință festivă a Academiei R.P.R. la care scriitorul Eusebiu Gămlar, membru corespondent, a făcut elogiul marelui poet latin. Din partea universității ieșene au vorbit profesorii: I. M. Marinescu, Th. Simensky și N. Cuciureanu.

Potrivit hotărârii Consiliului de Miniștri, manifestările pentru comemorarea nașterii poetului Ovidiu vor continua pînă în primăvară, în diferite centre culturale din țară (Timișoara, Tg. Mureș, Galați etc.).

Conferința despre săpăturile arheologice din Italia

Profesorul Giuseppe Lugli, membru al Academiei Dei Lincei, sosit în țara noastră ca oaspete la festivitățile bimileniului Ovidiu, a ținut la Institutul de istorie al Academiei R.P.R., două conferințe în zilele de 30 septembrie și 3 octombrie a.c.

În prima, vorbitorul a făcut o amănunțită descriere științifică a săpăturilor din jurul bisericii sf. Petru din Roma, și a săpăturilor din alte localități ale Italiei.

În cadrul celei de a doua conferințe, prof. Giuseppe Lugli a expus noile metode de explorare ale monumentelor antice.

Ambele expuneri, însoțite de proiecții au fost audiate cu un deosebit interes.

În ziua de 2 octombrie prof. Giuseppe Lugli a mai ținut o conferință și la Cluj, la care au luat parte cadre didactice și cercetători științifici.

Sesiunea ordinară a Academiei R.P.R. din septembrie 1957

Sesiunea generală ordinară științifică a Academiei R.P.R. din acest an, a avut loc între 26 și 28 septembrie. După cuvîntul de deschidere al tov. acad. I. S. Gheorghiu și darea de seamă asupra activității Academiei în primele trei trimestre ale anului în curs, prezentată de acad. Șt. Milcu prim secretar al Academiei R.P.R., s-a trecut la ședințele de lucru pe secții.

În ședința plenară a Subsecției de istorie din cadrul Secției a VIII-a a Academiei, tov. acad. Petre Constantinescu-Iași a făcut bilanțul activității subsecției, insistând asupra lucrărilor pregătitoare ale tratatului de istorie R.P.R. Au urmat două comunicări în plenară. Comunicarea acad. C. Dalcoviciu a adus o importantă precizare, pe baza unei interpretări mai atente a izvoarelor, în legătură cu teritoriul pe care se întindea statul lui Dromichaïtes. Comunicarea prezentată de acad. Andrei Oțetea privind periodizarea istoriei R.P.R., a adus pentru prima oară la cunoștința publicului de specialitate un punct de vedere asupra periodizării istoriei patriei, care va constitui o serioasă bază de discuție în elucidarea acestei probleme fundamentale a tratatului de istorie R.P.R.

În continuare, în ședințele din 26 și 27 septembrie, s-au prezentat cele 24 de comunicări ale colaboratorilor Institutelor de istorie și arheologie din București, Cluj și Iași. Unii cercetători din domeniul arheologiei și istoriei vechi au elaborat lucrări pe baza rezultatelor săpăturilor arheologice recent efectuate, ca : „Necropola slavă de la Someșeni și însemnătatea ei istorică” (M. Macrea). Comunicarea prof. I. Nestor, membru corespondent al Acad. R.P.R. asupra culturii Dridu, constituie prima lucrare mai amplă asupra rezultatelor de până acum ale săpăturilor arheologice întreprinse la Dridu. Comunicarea : „Contribuție la problema topoanelor de silex șlefuite din Moldova”, de A. Florescu, reprezintă reconsiderarea unor materiale arheologice neolitice, pe baza cărora se trag unele concluzii noi. În comunicarea sa „Asupra unor probleme ale neoliticului de la Dunărea de Jos”, D. Berciu pune problema periodizării neoliticului românesc. Comunicarea lui K. Horedt „O contribuție la problema colonatului în Dacia romană”, tratează unele probleme din epoca migrațiilor, revalorificând materiale arheologice mai vechi.

În comunicarea : „Intemeierea domniei feudale în Țara Românească”, conf. univ. Barbu T. Cămpina supune criticii vederile istoriografiei burgheze în legătură cu „intemeierea” domniei, arată forțele care au condus lupta pentru întemeierea statului de sine stătător Țara Românească, precum și scopul căruia i-a corespuns apariția acestei formațiuni politice. Șt. Ștefănescu, în comunicarea : „Evoluția domeniului feudal în Țara Românească pînă în sec. XVII” redă în trăsături generale problemele cele mai importante pe care le ridică studiul proprietății feudale în Țara Românească, urmărind acest proces pînă în sec. XVII. S. Goldenberg a prezentat comunicarea : „Comerțul Clujului în sec. XVI”, fragment din monografia sa „Clujul în sec. XVI”. Comunicarea aduce o serie de importante date despre orașul Cluj ca centru meșteșugăresc și comercial în evul mediu. M. Alexandrescu-Dersca-Bulgaru, în comunicarea : „Rolul hățișerifurilor de privilegii în limitarea obligațiilor către Poartă” (1774—1802), arată că pacea de la Küçük-Kainardji a deschis o etapă nouă în relațiile țărilor române cu Poarta. Sub presiunea mai ales a Rusiei, Poarta a fost nevoită să dea o serie de hățișerifuri (acte dispozitive) care limitau dominația otomană asupra țărilor române. Date noi cu privire la Regulamentul Organic al Moldovei, a adus comunicarea lui Gh. Ungureanu, intitulată : „Observații cu privire la manuscrisul original al Regulamentului Organic al Moldovei”. Comunicarea : „Contribuții cu privire la revoluția din 1848 în Principatele Române” de Șt. Pascu, se întemeiază pe materiale prețioase din arhiva Consulatului austriac din Galați, referitoare la soarta revoluționarilor moldoveni după eșecul revoluției din Moldova. Episoade din lupta cailor transilvănene în prima jumătate a sec. XIX, a prezentat C. Göllner în lucrarea : „Contribuție la istoricul clasei muncitoare din Transilvania împotriva restricțiilor de breaslă în timpul absolutismului austriac”. L. Boicu arată în comunicarea prezentată, în mod documentat, rivalitățile ivite între puterile occidentale pentru acapărarea economică a țărilor române în epoca tratatului de la Paris (1856). În comunicarea : „Mișcări țărănești din Transilvania la sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX”, cercetătorul clujean A. Egyed a prezentat momente mai importante din lupta țărănimii ardeleni împotriva exploatării. Fenomenul arendășiei, care a ocupat un

loc de seamă în procesul dezvoltării agriculturii noastre, a fost prezentat, pe baza unor multiple date statistice, de Matei Ionescu în comunicarea sa intitulată: „Arendășia la începutul sec. XX”.

O contribuție prețioasă la cunoașterea procesului intim de redactare și conducere a revistei „Contemporanul” și a rolului pe care l-a avut C. Dobrogeanu-Gherea în orientarea acestei reviste, a adus comunicarea tov. Gh. Haupt. Comunicarea lui Nicolae Fotino: „Politica externă a României burghezo-moșierești și conferința de pace de la Paris” (1919—1920), pe baza unor materiale inedite din arhiva Min. Af. Externe, ajunge la concluzia că situația României de stat semicolonial a devenit și mai evidentă după conferința de pace de la Paris. Autorul arată că masele largi populare din România au luptat pentru înfăptuirea unității naționale în timpul primului război mondial și caracterizează politica lui I.I.C. Brătianu ca susținătoare a intereselor burgheziei române la Conferința de pace de la Paris. Comunicarea tov. Eliza Campus, întemeiată pe documente de arhivă, a prezentat un important moment din politica externă de la începutul procesului de fascizare în România, în comunicarea: „Poziția României în perioada agresiunii Italiei fasciste în Abisinia” (1935—1936). În lucrarea: „Aspecte din criza partidelor de guvernământ din România în perioada martie 1920—aprilie 1923”, S. Columbeanu și Tr. Lungu au reușit să aducă — pe baza unor documente inedite — o contribuție la cunoașterea situației politice din România în perioada creșterii avântului revoluționar, precum și date noi cu privire la dezvoltarea mișcării muncitorești în anii 1920—1923.

Lupta Partidului Comunist din România a făcut obiectul a două ample comunicări prezentate de colaboratori ai Institutului de Istorie a Partidului și anume: „Problemele revoluției în literatura ilegală de partid” (până la Congresul al V-lea al P.C.R.) de prof. N. Petrovici și „Linia tactică a P.C.R. în lupta pentru consolidarea regimului democrat-popular până la instaurarea dictaturii proletarietului”, de V.A. Varga. Aceste lucrări vor contribui la redactarea istoriei P.M.R.

După prezentarea comunicărilor au urmat discuții.

Sesiunea s-a încheiat în dimineața zilei de 28 septembrie a.c. prin acordarea premiilor Academiei, celor mai merituoase lucrări științifice apărute în cursul anului 1956.

Premiul „Nicolae Bălcescu” pentru lucrări valoroase în domeniul științei istorice, a fost acordat conf. univ. Barbu T. Cămpina, director adjunct al Institutului de Istorie al Academiei R.P.R., din București pentru lucrarea sa: „Baza socială a puterii lui Ștefan cel Mare”.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE
PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNȚREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

ÎNȚEPRÎNDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 3
BUCUREȘTI
